A DOMONKOS-KÓDEX (1517) LATIN FORRÁSSZÖVEGEI

MAGYAR DOMONKOS RENDTÖRTÉNET
6.

Sorozatszerkesztő:
Zágorhidi Czigány Balázs

Kiadó:
Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény

1.

Implom Lajos:
Adatok a Szent Domonkos-rend magyarországi rendtartományának történetéhez.
A rendtartomány alapításától 1526-ig
(2017)

2.

A 800 éves domonkos rend Magyarországon.
A középkori provincia felbomlásától a közelmúltig
(2017)

3.

Bőle Kornél:
Utaim.
Egy domonkos szerzetes visszaemlékezései (1887–1944)
(2018)

4.

Az Árpád-házi Szent Margitról Nevezett
Domonkos Nővérek 150 éve (1868–2018)
(2018)

5.

Iványi Béla:
A magyar dominikánus provincia múltjából.
Összegyűjtött tanulmányok
(2024)

A DOMONKOS-KÓDEX (1517) LATIN FORRÁSSZÖVEGEI

(Melléklet a Régi Magyar Kódexek 9. kötetéhez)

Szerkesztette:
M. Nagy Ilona és
Zágorhidi Czigány Balázs

MTA DAB Klasszika-filológiai Munkacsoport
Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény

Debrecen–Vasvár, 2025

Felelős kiadó:
Zágorhidi Czigány Balázs
Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény

A kötet megjelenését támogatta:
a „200 éves a Magyar Tudományos Akadémia” program keretében
az MTA TABT Debreceni Területi Bizottsága

A latin forrásszövegek összeállításában közreműködtek:
Borbás László, Gesztelyi Tamás, Havasné Deák Gyöngyi, N. Horváth Margit,
Kiss Sebestyén, M. Nagy Ilona, Szilágyi Ilona

valamint
Balogh Mariann, Nagy Ágnes, Smid Mónika, Szalai Krisztina,
Tabányiné Ratkó Luca, Varga Teréz
egyetemi hallgatók

A kézirat internetes hivatkozásait összeállította:
Boda István Károly

A címlapon:
A Domonkos-kódex kezdőlapjának (ld. a 30. oldalon) és
a csíksomlyói Szent Péter és Pál-plébániatemplom
egykori főoltárának (ld. a 6. oldalon) részlete.

© Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, 2025.
© Szerkesztők, 2025.

ISBN 978-615-02-5198-1
(nyomtatott változat)
ISBN 978-615-02-6123-2
(digitális változat)
ISSN 2560-1229

Nyomdai előkészítés:
Németh József
A kötetet gondozta:
Line Design Kft.
Felelős vezető:
Nagyné Gyenis Ildikó, a Line Design Kft. ügyvezetője

TARTALOM

ELŐSZÓ 7

M. Nagy Ilona: BEVEZETÉS 9

1. A kutatási előzmények 9
2. A forrásismeret új eredményei 10
3. Bibliai helyek, liturgikus részletek előfordulása a kódexben 14
4. Adalékok a kompilátor profiljához (a fordítás néhány sajátossága) 20
5. A források tanúsága a kódex összeállításának datálásához 21
6. A szövegközlés elvei 22

IRODALOMJEGYZÉK 23

ÚTMUTATÓ A KÖTET HASZNÁLATÁHOZ 27

A DOMONKOS-KÓDEX LATIN FORRÁSSZÖVEGEI JEGYZETEKKEL
(a PDF változatban a magyar kódexlapokhoz vezető digitális útjelzéssel) 29

FOTÓÖSSZEÁLLÍTÁS A 2021. ÉVI MUNKAKÖZI MINIKONFERENCIÁRÓL
(Debrecen, 2021. november 25.) 165

LATIN SOURCE TEXTS OF THE DOMONKOS CODEX (1517)
(Appendix to Volume 9 of the Old Hungarian Codices) 170

Trónoló Madonna Szent Péter és Szent Pál, valamint Assisi Szent Ferenc és Szent Domonkos ábrázolásával.
A csíksomlyói plébániatemplom egykori főoltárának középképe.
(Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria. Régi Magyar Gyűjtemény 57.18M.)

ELŐSZÓ

Munkánk kezdetei a Debreceni Egyetemen tartott, középkori latinsággal foglalkozó egyetemi szemináriumhoz kötődnek, amelynek hallgatói kisebb-nagyobb részletekben órai feladatként leírták, ketten szakdolgozatként is feldolgozták a Domonkos-kódex (DomK.) első harmadának (1–138. lapok) latin forrásszövegét. Ezután tapasztalt latintanárokból álló munkacsoportunk – a Debreceni Akadémiai Bizottság (MTA DAB) keretében működő Klasszika-filológiai Munkacsoport tagjai – a 2019–2021. években folytatták a források leírását, ellenőrizték a diákok által leírt szövegeket, elvégezték a különböző források helyesírásának egységesítését, normalizált átírását, valamint bizonyos fokig összevetették a források szövegét a magyarral, ráirányítva a figyelmet a fordítás legfeltűnőbb sajátságaira. Eredeti célunk az volt, hogy a DomK.-nek Katona Lajos által már a huszadik század elején feltárt latin forrásszövegeit hozzáférhetővé tegyük a kutatás és az érdeklődők számára. Az már a sors kegye, hogy eközben néhány helyen a forrásismeretet is gazdagítani tudtuk (l. erről a Bevezetésben).

Katona már közel százhúsz éve (1906b: 61) felvetette azt a javaslatot, hogy az olyan kódexek esetében, amelyeknek van magyar szövegkiadása – akkor a Nyelvemléktárban, azóta pedig sokkal kedvezőbb formában a Régi Magyar Kódexek (RMKód.) sorozat modern kritikai kiadásaiban –, sürgető lenne egy bevezető kíséretében önállóan kiadni a megfelelő latin forrásszövegeket is, hiszen a magyar szöveg (amint ma is sokszor elhangzik) a latin forrásával együtt értelmezhető igazán. Ez a feladat – vélte ő akkor – „Semmi esetre sem lenne azonban nagyon is hosszú időre elodázandó". A DomK. forrásszövegeit ő maga szerette volna ily módon kiadni a Nyelvemléktár harmadik kötetében akkor már megjelent magyar szöveghez. Azóta ugyan több kódexünknek készült olyan kiadása, amely a magyar szöveg mellett párhuzamosan közli a feltehető latin forrásszöveget is (vö. a Codices Hungarici sorozat tagjait), a DomK. modern kiadása azonban 1990-ben Komlóssy Gyöngyi gondozásában az RMKód.-sorozatban jelent meg, amely ezt nem tartalmazza. Ezért célszerűnek látszik a Katona tanácsa szerint eljárni, s a forrásszövegeket külön hozzáférhetővé tenni. A két kötet együtt jól használható, a magyar nyelvű kódex és latin forrásszövege párhuzamosan tanulmányozható. A mai technikai lehetőségekkel élve azonban igyekeztünk ezt még inkább megkönnyíteni: kötetünk digitális (PDF) változatában az egyes kódexlapokhoz hozzákapcsoltuk azokat a digitális útjelzőket (linkeket), amellyekkel a DomK. digitalizált változata és betűhű magyar szövegkiadása egyaránt elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban (OSZK. – MEK) (l. erről bővebben az Útmutató a kötet használatához c. részben).

Külön öröm számunkra, hogy munkánkat a rendalapító Szent Domonkos halálának és a Szent Domonkos Rend Magyar Tartománya alapításának 800. évfordulója alkalmából meghirdetett jubileumi év (2021) tiszteletére ajánlhattuk.[1] A több éves munkafolyamat végső, nyomtatott változatában feltüntetjük a témát érintő időközben megjelent írásaink adatait is.

Köszönettel tartozunk a Rend magyarországi vikáriusának, Andrzej Kostecki OP atyának, és a Rend tagjainak, akik munkánkat végig érdeklődő figyelemmel kísérték, valamint a krakkói rendi levéltár igazgatójának, Ireneusz Wysokiński OP atyának, aki a szükséges szakirodalom elérésében segített. Ugyanezért hálásak vagyunk a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény (Vasvár) könyvtárának is. Köszönetet mondunk továbbá kiadványunk lektorának, Deák Viktória Hedvig OP nővérnek értékes szakmai tanácsaiért, különösen a bibliai és liturgikus idézetek feltárásában nyújtott segítségéért.

A Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény szívesen adott helyet kiadványsorozatában a mind rendtörténeti, mind pedig magyar művelődéstörténeti szempontból fontos forráskiadványnak. Lehetőségeinkhez mérten mindent megtettünk, hogy a nyomtatott kötet megjelenésében minél igényesebb legyen, a digitális változat pedig minél praktikusabb. Ebben a tekintetben külön köszönet illeti sorozatunk technikai szerkesztőjét, Németh Józsefet és a kiadványokat gondozó Line Design Kft-t.

A Domonkos-kódex forrásszövegeinek azonosítása és átírása hosszas munkafolyamat eredménye, amely különleges időszakban zajlott. A 2010-2020-as évek fordulóját nem csak a domonkos rendi jubileumra való készület határozta meg, hanem a Covid19 járvány is, amely világszerte az egyének bezárkózásához és a közösségek felbomlásához vezetett. Az MTA DAB Klasszika-filológiai Munkacsoportjának tagjai azonban ebben a válságos helyzetben is folytatták a munkát, tartották a kapcsolatot, sőt egy munkaközi minikonferencia megszervezésére is lehetőséget teremtettek a jubileumi esztendőben. Elsősorban tehát őket illeti a köszönet, hogy elkészült ez az alapos és tartalmas mű, amelyet most örömmel bocsátunk a régi magyar művelődés és a középkori latin nyelv iránt érdeklődők rendelkezésére.

Debrecen – Vasvár, 2025. augusztus – Szent Domonkos ünnepének oktávájában

A szerkesztők

P. s.: Könyvünk digitális változatában javítottuk a nyomtatott kiadásban észlelt hibákat. A javítás a központozást, a normalizált átírást, az elütéseket, kivételes esetben egy-egy jegyzet szövegének kisebb módosítását érintette. Tartalmi változtatást nem tettünk.

[1] Érdekességként említjük meg, hogy Szent Domonkos halálának 700 éves évfordulójáról Ratnik Domonkos OP (1923) szintén a magyar nyelvű Domonkos-kódex felidézésével emlékezett meg latin nyelven írt köszöntésében.

M. Nagy Ilona

BEVEZETÉS

1. A kutatási előzmények

A Szent Domonkos életét és rendjének alapítását, valamint működésének kezdeti szakaszát elbeszélő *Domonkos-kódex* (*DomK.*) egyike a magyar nyelvű domonkos rendi kódexeknek, melynek egyetlen példánya Ráskay Lea domonkos nővér 1517. évi másolatában maradt fenn a domonkos apácák Nyúlszigeten (Nyulak szigetén, a mai Margitszigeten) lévő Boldogasszony kolostorából. A kódexet különböző latin nyelvű forrásokból állította össze az ismeretlen szerkesztő, minden bizonnyal egy domonkos rendi szerzetes. E latin forrásokat viszonylag jól ismerjük, azokat Katona Lajos (1903; 1906a) már javarészt feltárta. Kutatása szerint a fő forrást Antoninus firenzei érsek 15. század közepén írt világkrónikájának (*Chronicon*) Domonkosra vonatkozó fejezetei adják, terjedelemben a második legtöbbet használt forrás (kb. 77 kódexlaphoz) a 13. században élt Gerardus de Fracheto *Vitae* (régiesen *Vitas*) *fratrum* című munkája, ezeken túl kisebb mértékben, körülbelül 5–5%-ban két, szintén korai szerző, a 14. századi hagiográfus, Petrus Calus (olasz nevén Calo) és a 13. századi Theodoricus de Apoldia[1] (Dietrich von Apolda) Domonkosról írt legendájából merített a kompilátor szerző. A Katona által feltárt források szövegfedezetet nyújtottak a kódex legnagyobb részéhez, csak néhány rövidebb részlet forrása maradt ismeretlen. A későbbi szakirodalom új forrásokat nem tárt fel ezidáig (a mostani eredményeket l. alább), Petrus Calo és Dietrich von Apolda műveit illetően azonban kétségbe vonta, hogy azok közvetlen forrásai lennének a magyar fordításnak. A magyar szöveg ugyanis sok helyen jelentősen különbözik e két szerzőnél olvasható feldolgozástól, még ha azonos történetekről is van szó bennük (l. összefoglalóan Komlóssy 1990: 17; Uő. 2009a: 283).

A Domonkos-kódex magyar szövegének modern kritikai kiadása 1990-ben jelent meg a *Régi Magyar Kódexek* sorozat kilencedik köteteként Komlóssy Gyöngyi gondozásában. A kiadáshoz írt Bevezetés a kódexre vonatkozó addigi szakirodalom ismertetése mellett jól áttekinthető táblázatban összegezte a Katona által feltárt források lelőhelyét hozzárendelve azokat a magyar szöveg lapszámaihoz. E táblázat alapján kerestük meg a latin forrásrészleteket, s vetettük össze azokat a magyar szöveggel. Az általunk feltárt újabb forrásokat lejjebb táblázatban összegezzük.

[1] A név többféle latin alakjának helyesírásában Kaeppeli–Panella (IV. köt. 1993, 297) fővariánsát követjük.

2. A forrásismeret új eredményei

2.1. A Katona által megnevezett források közül, mint említettük, a két kisebb arányban képviselttel, Petrus Calo és Dietrich von Apolda munkájával kapcsolatban a későbbi szakirodalomban az a nézet alakult ki, hogy azok feltehetőleg nem lehettek közvetlen forrásai a magyar fordításnak, mivel a történetek azonossága ellenére jelentős eltérés is van a latin és a magyar szövegek között. Azt, hogy ez a feltevés helytálló, most sikerült igazolni, miután a tényleges forrásra rátaláltunk. Ahhoz Petrus Calo Domonkosról írt legendájának Simon Tugwell OP által készített kritikai kiadása (1997) révén jutottunk el, amelynek különösen bő jegyzetapparátusa, valamint a szövegek további rokonságára és utóéletére is kitekintő alapos kísérőtanulmánya jelentett kapaszkodót. Tugwell szándékosan közölt olyan szövegvariánsokat is, amelyek Petrus Calo eredeti szövegének megállapításához szükségtelenek voltak, de úgy vélte, hátha más esetben hasznuk lehet. Az ilyen variánsok között bukkant fel a minket nyomravezető *filius* szó a fehérvári prépost fiának feltámasztásáról szóló történetben (l. az 1. táblázat 2. pontját). Ez a variáns Tugwell szerint csak egyetlen latin szövegcsoportban fordul elő, a domonkosok először 1487-ben Velencében megjelent, majd utána többször kiadott breviáriumában. Másutt magával a prépposttal, s nem a fiával történik a csoda. A forrás azonosításáról részletesen szóltunk M. Nagy Ilona – Kiss Sebestyén, *Egy domonkos rendi breviárium mint forrás a Domonkos-kódexben* (2022) című írásunkban. Az alábbi 2.2.–2.3. pontokban ennek lényegét foglaljuk össze.

2.2. A Katona által Petrus Calónak tulajdonított tizenegy kódexlapra terjedő részletekről, amelyek két blokkban a *DomK.* 171/11–176/8. és 299/18–305/12. soráig helyezkednek el, a Tugwell által közölt variánsok segítségével megállapítható, hogy azok olyan domonkos breviáriumból átvett szövegek, amelyek Petrus Calo munkájának kivonatai (összegzésüket l. az 1. táblázatban). A magyar szöveg tehát valóban áttételesen kapcsolódik Calo Domonkos-legendájához. A breviáriumi szövegvariánsokból az is valószínűsíthető (l. az 1. táblázat 5. számú történetét), hogy a magyar kompilátor előtt a domonkosok breviáriumának Velencében 1494-ben megjelent – vagy valamelyik nem sokkal későbbi azonos szövegű – kiadása állt (erről l. lejjebb). A szóban forgó breviárium első kiadása, mint fentebb említettük, 1487-ben jelent meg Velencében. Liturgiai újdonságát főleg a korábbiaknál hosszabb és bőségesebb olvasmányok adták. Jelentősége szempontunkból az, hogy benne Szent Domonkosnak teljesen új legendát kompiláltak, amelynek részleteit a korai szerzők – a 13. századi Constantinus (Orvietói Konstantin) és Dietrich von Apolda, valamint a 14. századi Petrus Calo – által írt Domonkos-életrajzokból (ezekre l. Deák 2005: 113–143. és passim) merítették, úgy, hogy az eredeti szöveget a breviárium céljára átdolgozták, kivonatolták. A Domonkos két ünnepére és a főünnep oktávájára készült olvasmányok mellé további, hármas csoportokba rendezett rövid olvasmányokból álló készletet is gyűjtöttek a rendalapítóról hetenként keddi napon történő megemlékezés céljára. Ez utóbbiakból válogatott a magyar kódexet kompiláló szerző a fordításhoz. A breviárium további kiadásaiban némely olvasmány szövegén változtattak a korábbiakhoz képest, például újonnan kivonatoltak egy történetet, s ez adott módot annak megállapítására, melyik példányból készülhetett a magyar fordítás. (A breviáriumra vonatkozó információkra l. Tugwell 1997: 140–141).

A variánsok eredetének igazolására Tugwell közölte (*Testimonia* cím alatt) a Calótól merített részletek szövegét is a velencei breviárium 1487. évi kiadásából, s ha attól eltérő kivonatot talált a breviárium további kiadásainak valamelyikében, az újabb szövegvariánst szintén

közreadta. A *DomK.* szóban forgó epizódjainak egyike (l. a táblázat 5. pontjában) nem felel meg az 1487-es kiadás szövegének, az ugyanis sokkal rövidebb a magyarnál, megegyezik viszont az 1494-es kiadásban lévő változattal. Ebből az következik, hogy a magyar kódex forrása a velencei domonkos breviárium 1494-es – esetleg azzal egyező szövegű, valamivel későbbi – kiadása lehetett. A táblázatban feltüntetjük a megfelelő forrásrészletek lelőhelyét Tugwell (1997) szövegkiadásában[2], valamint az 1494-es kiadású breviáriumban is.[3]

1. táblázat

A *DomK.* azon breviáriumi eredetű történetei, amelyek végső forrása Petrus Calo Domonkos-legendája

DOMK.		TÉMA	FORRÁS	VÉGSŐ FORRÁS
			Breviarium Fratrum Praedicatorum, Velence, 1487; 1494.	Petrus Calo: De Sancto Dominico (Legendae II.: TUGWELL 1997)
1.	171/11–172/20.	A Szent Domonkost ábrázoló táblakép házomláskor megoltalmaz egy fiúgyereket.	1487: 261 r–261v. (T 316–317) 1494: 426rb	II. 45. (T 282–283)
2.	172/22–173/21.	Egy fehérvári prépost *fia* Domonkos ujj-ereklyéjének mosóvizétől feltámad.	1487: 261v (T 318) 1494: 426rb	II. 46. (T 283–284)
3.	173/23–175/9.	Egy asszony Szent Domonkos ünnepekor végzett hajmosásáért megbűnhődik.	1487: 261v–262r (T 321) 1494: 426va	II. 51. (T 286–287)
4.	175/11–176/8.	Egy meddő nő lányt szül; Domonkos fiúvá változtatja az újszülöttet, hogy fogadalma szerint az anya a prédikátor szerzetbe adhassa a fiát.	1487: 262r (T 322) 1494: 426va	II. 52–54. (T 287–288)
5.	299/18–301/19.	Domonkos felismeri egy deák elhallgatott bűnét.	**1494:** 423va (T 305–306) 1487: 258v (T 305): rövid változat!	II. 35–37. (T 277–278)
6.	301/23–303/27.	Domonkos sárral ragasztotta össze Albert fráter elszakadt köpenyét.	1487: 258v (T 309) 1494: 423vb	II. 38. (T 278–279)
7.	304/5–305/12.	Szent Domonkos megjavította (megjobbította) a kút vizét.	1487: 258v–259r (T 313) 1494: 424ra	II. 40. (T280)

2.3. A *DomK.*-ben Katona által Dietrich von Apoldának tulajdonított részletekről, – melyek eredetének közvetlen voltát a későbbi szakirodalom megkérdőjelezte, – most szintén sikerült megállapítani, hogy azok a már említett, Velencében kiadott domonkos breviáriumból származnak, s Dietrich von Apolda munkáján alapuló kivonatok lehetnek (l. a 2. táblázatban). A magyar szöveg tehát ez esetben is áttételesen kapcsolódik a Dietrich von Apoldáéhoz, megegyezik viszont annak breviáriumi kivonataival. Ehhez már csak az 1494-es kiadást néztük meg, annak szövegét vettük át forrásközlésünkben.

[2] A zárójelben T jellel a kiadás lapszámai.

[3] A Bayerische Staatsbibliothek (München) digitalizált példányát használtuk: https://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/BREVIAR.htm#BreviariumFratrumPraedicatorum https://www.digitale-sammlungen.de/en/details/bsb00048171 (2021. 04. 25.)

2. táblázat

A *DomK.* azon breviáriumi eredetű történetei, amelyeket a korábbi kutatás Dietrich von Apoldának tulajdonított

DOMK.		TÉMA	A FORRÁS	A BREVIÁRIUMI SZÖVEG FORRÁSA
			Breviarium 1494	Dietrich von Apolda (Theodoricus)
1.	165/1–168/14.	Némely rettenetes példa azokról, akik Szent Domonkost megszólják: a rágalmazó ferencesek konventjét tűz emészti el.	425vb: lectio II–III.	c. XXX. §358–360: ASS 623.
2.	168/18–171/10.	Egy példa azokról, akik szeretik Szent Domonkost és fiait: egy ciszterci kolostor Dithmarus nevű apátjáról.	426ra: lectio I–III.	c. XXX. §361–363: ASS 623.
3.	297/15–299/12.	Az Úristen meghallgatta Domonkos imádságát: Konrád mester belépett a domonkos rendbe.	423rb-423va: lectio I–III.	c. XVII. §205–207: ASS 597.
4.	306/13–307/27.	Halál utáni csoda: a Domonkoson csúfolódó veronai ferences Miklós frátert láz kínozza. Miután fogadalmat tesz, hogy ezután tiszteli Domonkost, meggyógyul.	425rab: lectio II–III.	c. XXX. 351–2: ASS 622.
5.	308/5–311/2.	A domonkosok jótevőinek jó adatik: egy ferencessé lett német vitéznek, aki szerette a domonkosokat, betegségében látomása volt, Jézus parancsára Domonkos megfürösztötte őt, mire meggyógyult.	425rb: lectio I.	c. XXX. §353–56: ASS 622.
6.	311/4–312/18.	Ismét egy csoda: egy papot a Domonkos ünnepén misézéskor sóssá vált oltári szentség tanított meg a szent tiszteletére.	425va-b: lectio I.	c. XXX. §357: ASS 622–623.

2.4. A *DomK.* két kisebb részletének forrását szintén pontosítani lehetett az említett breviárium alapján. A 293/4–15. és a 293/16–295/5. sorok forrásaként a szakirodalom Katona nyomán forrásként eddig Gerardus de Fracheto *Vitae fratrum* c. munkája I. részének 17. és 16. fejezetét (Pars I. 17., 16.) tartotta számon (l. Komlóssy 1990: 20). A magyar szöveg közvetlen forrása azonban minden bizonnyal itt is a domonkosok Velencében 1494-ben (esetleg valamivel azután) kiadott breviáriuma (l. a 3. táblázatban). Abban a 423ra hasáb I., illetve II–III. lectiója pontosan megfelel a magyar fordításnak, míg a *Vitae fratrum* szövegéhez viszonyítva vannak kisebb eltérések. Ugyanaz a két történet szerepel az utóbbiban is, feltehetőleg azokból készült a breviáriumi változat némi szerkezeti egyszerűsítéssel és kihagyásokkal. Forrásközlésünk jegyzetében az összehasonlítás kedvéért a *Vitae fratrum* megfelelő részletét is (Reichert 1896: 78–79) közöljük.

3. táblázat

A *DomK.*-ben a korábbi kutatás által Gerardus de Frachetonak tulajdonított két történet forrása

DOMK.		TÉMA	A FORRÁS	A BREVIÁRIUMI RÉSZLET VALÓSZÍNŰ FORRÁSA
			Breviarium 1494	Gerardus de Fracheto: Vitae Fratrum
1.	293/4–15.	Szent Domonkos megszerzi az ördögtől a fráterei bűnét tartalmazó cédulát.	423 ra: lectio I.	Pars I. 17.
2.	293/16–295/5.	Szent Domonkosnak az ördög leleplezi, hol milyen álnokságokra törekszik a kolostorban, a káptalanteremből azonban elfut.	423 ra: lectio II–III.	Pars I. 16.

2.5. További négy, eddig ismeretlen forrásúnak tartott epizód (l. a 4. táblázatban) közül kettőnek a forrása (4. tábl., 3–4. sor) szintén megtalálható az említett breviárium Domonkosnak szentelt keddenkénti rövid olvasmányai között. E két részlet végső forrását nem kutattuk, magából a breviáriumból pedig nem derül ki, mely szerző szövegét kivonatolják az egyes részletek. A 4. táblázat 1. pontjában felsorolt történet eredetének problémájáról alább (l. a 2.6. pontot) külön szólunk. Ezek után már csak egyetlen rövid példa (l. a 4. táblázat 2. pontját) forrása maradt felderítetlen.

4. táblázat

A *DomK.*-ben eddig ismeretlen eredetűnek tartott részletek

	DOMK.	TÉMA	FORRÁSA
1.	195/21–196/25.	A bolognai sekrestyés esete Domonkossal.	Antoninus: Chronicon P. III. Tit. XXIII., c. II. §1: 191 b. (Vö. Tugwell 1985: 47)
2.	248/17–249/6.	A tunyán zsolozsmázó szerzetesről, aki halála után negyven évig a purgatóriumban bűnhődik.	Továbbra is ismeretlen
3.	295/7–25.	Domonkost és Bertrandus frátert nagy égi háború éri utol az úton; Domonkos keresztet vetett az esőre, az elállt, s vizesek sem lettek.	Breviarium 1494: 423rab: lectio I.
4.	295/26–297/9.	Szűz Mária az alvó frátereket Santa Sabinában meghinti – egy kivételével – szentelt vízzel.	Breviarium 1494: 423rb lectio II–III.

2.6. A *DomK.* 195/21–196/25-ig terjedő részlete a bolognai sekrestyésről szóló történet (l. a 4. táblázat első sorát), amelynek forrása eddig ismeretlen volt (Komlóssy 1990: 17). A magyar fordításnak megfelelő latin szöveg azonban megtalálható Antoninus *Chronicon*jában, még Domonkos tényleges életrajzának kezdete előtt, a szent erényeinek dicséretét taglaló részben, valamivel előbbi helyen, mint az Antoninusból átvett többi részlet. Azt, hogy a példa Antoninustól való, Tugwell (1985: 47) nevezte meg a Szent Domonkos kilenc imamódjáról írt, névtelenül fennmaradt rövid traktátus kritikai szövegkiadását kísérő tanulmányában, ahol a példa szövegét is közölte a *Chronicon* kéziratairól, utalva rá, hogy az eltér a traktátusban előforduló változattól. A *Chronicon*nak a szent erényeit taglaló része ihlethette a *DomK.* 195/21–23. soraiban

álló szabad fogalmazású szerkesztői bevezetést is, amely Domonkos erényei közül emel ki kettőt, de a forrására csak általánosságban utal („Esmeg úgy írattatik ez szentséges atyáról…").

2.7. Az eddig számon tartott forrásokhoz csatlakozik még egy további, rövid terjedelmű, tudós szövegmagyarázat, amely eddig elkerülte a kutatás figyelmét. Azonosítását a *DomK.* 230/9–10. soraiban írt szerkesztői szöveg teszi lehetővé: „*Ez jgeket magyerazya hugo cardinalis*."[4] Az ezt követő szakasz, a *DomK.* 230/10–231/7. sorig betoldás a magyar szövegben, amelynek forrása Hugo a Sancto Caro (Hugues de Saint-Cher, 1190 k.–1263), 13. századi neves párizsi domonkos teológus, az első domonkos bíboros Vulgata-kommentárjának a bibliai Bölcsesség könyvéhez írt magyarázatából (*Postilla super librum Sapientiae*) a 10,13–14. versekre vonatkozó részlet kisebb szerkezeti változtatással, egyébként pontos fordításban. A magyarázandó bibliai helyet (*Bölcs* 10,13–14) ezt megelőzően szintén bővebben idézi a magyar szöveg a forrásbelinél (l. a Bibliai helyek előfordulása cím alatt). A forrás azonosításáról bővebben lásd M. Nagy Ilona – N. Horváth Margit, *Hugo a Sancto Caro bibliakommentárjának részlete a Domonkos-kódexben* című cikkünkben (2020).

3. Bibliai helyek, liturgikus részletek előfordulása a kódexben

A korábbi szakirodalom a *DomK.* szövegéből Szerecz Alajos Imre munkája (1916: 81) nyomán egyetlen bibliai hely (*Iz* 53,7) magyar fordításának előfordulását tartja számon (Komlóssy 1990: 13). Mivel azonban a kódex egyik jellegzetessége éppen a bibliai és liturgikus idézetek bőséges előfordulása, az alábbiakban összefoglaljuk az idevágó adatait (5. a, 5. b táblázatok). Kisebb részt maguk a források vagy kiadásuk is megjelölt ilyen helyeket, nagyobb részt pedig saját megfigyelésünk alapján gyűjtöttünk. A bibliai helyek említése gyakran liturgikus összefüggésben történik; jellemző, hogy a magyar szöveg latinul is idézi a bibliai verset vagy részletét, valamint hozzáfűzi a magyar fordítását, amelyet többször is hosszabban idéz a forrásbelinél. Megjegyezzük még, hogy a forrásszövegek nyelve általában gyakran él hosszabb-rövidebb bibliai kifejezésekkel, a bibliautánzó stílus jegyeivel, esetenként a határ sem éles idézet és parafrázis-szerű stilisztikai használat között. Mivel az ilyen típusú példákból számos van, csak néhány hosszabb, jellemző részletet vettünk fel a táblázatba, teljességre nem törekedhettünk, jóllehet a korabeli magyar fordítási szokásokra adott esetben – ha a fordító felismerte ezeket – rávilágíthatnak.

[4] „Ez igéket magyerázja Hugo kardinális."

5. a táblázat[5]

Bibliai helyek előfordulása a *DomK.*-ben

A BIBLIAI HELY (a biliai könyvek sorrendjében)		A BIBLIAI SZÖVEG A VULGATA SZERINT (dőlt betűvel a lefordított rész)	A DOMK. SZÖVEGE BETŰHŰEN (ha van, latinul is – és magyarul)	MEGJEGYZÉS A FORDÍTÁSHOZ
RÖVIDÍTÉSE (latin és magyar)	ELŐFORDULÁSA A DOMK.-BEN (lap/sor)			
Gn 5,5 Ter 5,5	217/17–19.	et *factum est omne tempus, quod vixit Adam anni nongenti triginta et mortuus est.*	Levn adamnak minden ev jdeÿe kyben ele · <ny> kylenchzaz es harmyc eztendevk · es meg hala	A forrásban csak a Gn 5,3 és *et cetera* áll; a magyar a Gn 5,5-t fordítja és további verseket Ádám fiairól; szó szerinti fordítások.
Gn 5,8 Ter 5,8	217/19–21.	*et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum et mortuus est;*	Levnek setnek ev napÿ kylenchzaz es tyzenkeet eztendevk · es meg hala	
Gn. 5,11 Ter 5,11	217/21–22.	*factique sunt* omnes *dies Enos nongentorum quinque annorum et mortuus est.*	Levnek eno napy kylenczaz es evt eztendevk · es meg hala	
Ps 23,5 Zsolt 23,5	154/1–3.	*Hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo*	Ez vezen aldast vrtol : es irgalmasagot ev iduesseges istenetevl	Szó szerinti fordítás.
Ps 26,12 Zsolt 26,12	232/15–16.	*mentita est iniquitas sibi*	de hazvda evneki az ev alnoksaga	Szó szerinti fordítás.
Ps 41,4 Zsolt 41,4	44/17–19.	*fuerunt ei lacrimae suae panes die ac nocte · ·*	es voltanak az ev sÿralmÿ ev nekÿ eÿ es napÿ kenÿerÿ	Szép fordítás. Párhuzamos hely: MargL. 80/22-24.
Iob 29,24 Jób 29,24	43/			A magyar szöveg kihagyja a forrásbeli idézetet.
Sap 5,1 Bölcs 5,1	230/24–25.	*Cf.* tunc stabunt *iusti* in magna constantia adversus eos, *qui se angustaverunt*	mykoron az jgazak jtylyk azokat kyk evket nyomorgattak	A forrásban utalás a Sap 5,1-re és arra emlékeztető szavak, de a magyar az utalást nem veszi át.
Sap 6,6 Bölcs 6,6	262/21–23.	*Iudicium durissimum his, qui praesunt, fiet*	kemenseges jtylet lezen azoknak · kyk egyebeken vrankodnak	Szó szerinti fordítás.
Sap 10,13–14 Bölcs 10,13–14	229/25–230/8.	*Haec venditum iustum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum; descendit cum illo in foveam, et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant; et mendaces ostendit eos, qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem aeternam.*	Ez · az el arult jgazat elnem hagya · de az bynesektevl meg zabadeygya evtet · es az verembe lezal ev vele · es az kevtelekben fogsagogban elnem hagya evtet · mygnem hozya evneki az orzagnak istapyat · es hatalmat azok ellen kyk evtet meg nyomoreygyak vala · es hazvgoknak mutagya azokat kyk evtet meg zeplevseytetteek · es ad evneky evrek fenessegevt ·	A forrás csak rövid részletet idéz; a két teljes vers betoldás a magyar szövegben; szó szerinti fordítás (M. Nagy–N. Horváth 2020).

[5] A táblázatok összeállításában közreműködött Borbás László.

Is 2,3 Iz 2,3	256/24–257/3.			Liturgikus szövegként, l. az 5b táblázatban.
Is 53,7 Iz 53,7	26(20)/4–6.	*oblatus est, quia ipse voluit*	Adateek aldozatra : mert evnen maga akara	Szó szerinti megfelelő (Szerecz 1916: 81; Komlóssy 1990: 13).
Is 9,2 Iz 9,2	5/18.	Cf. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, *habitantibus in regione umbrae mortis lux* orta est eis;		A latin forrásszöveg a bibliai kifejezéseket használja (Domonkosra vonatkoztatva), de nem követi szó szerint a Bibliát.
Mt 4,16 Mt 4,16	5/19–20.	Cf. populus, qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, et *sedentibus in regione et umbra mortis lux* orta est eis A forrásban: [puer Dominicus … dandus foret] *in lucem habitantibus* super terram illuminare his, *qui in tenebris et in umbra mortis sedent* ·	hog ez zent germek adatot volna welagossagwl fevldevn lakozoknak · velagoseÿtanÿ azoknak kÿk setetsegegben es halalnak arnekaban evlnek ·	
Mt 5,13 Mt 5,13	311/15. 311/20.	*vos estis sal terrae*	vos estis sal terre … ky jg magÿeraztatyk · Ty vattok fevldnek sauÿ · vos estis sal terre	Szó szerinti fordítás (a Szt. Domonkos- napi mise evangéliumi szövegét idézi; másodszor csak latinul).
Mt 5,14–15	12/4–6.	non potest *civitas* abscondi *supra montem posita*, neque accendunt *lucern*am et ponunt eam sub modio, sed *super candelabrum* A forrásban: quasi *lucerna super candelabrum* et quasi *civitas supra montem posita*	Mykeppen az gergÿa tarton valo zevuetnek : es mÿkeppen az hegÿen zereztetevt varas	Szó szerinti fordítása a forrásbeli kifejezéseknek. – Bibliai hasonlat Domonkosra alkalmazva: bibliautánzó stílus a forrásban.
Mt 24,12	3/7–8.	quoniam abundabit iniquitas, *refrigescet caritas multorum* A forrásban: *frigescentem* in *multorum* cordibus *caritatem* vehementius inflammaret	jgeen nagÿon fel gÿohtanaÿa sokaknak zÿveben · az meg hÿdegevlt istenÿ zerelmet	A fordítás magyarázó jelzővel adja vissza a *caritas* fogalmát. – A forrásban bibliautánzó stílus.
Lc 1,17 Lk 1,17	3/20–21.	*in spiritu venerat et virtute Helyae*	elyasnak lelkevel es ereyvel jevt vala	Szó szerinti megfelelés.

Lc 10,19 Lk 10,19	48/5–7.	*Dedi vobis potestatem super omnem virtutem inimici et nil vobis nocebit*	Attam nektek hatalmat · ellensegnek mÿnden ereÿnek fevlette · es semmÿt nektek nem art	Szó szerinti megfelelés (a fordításban a *nil* helyes megfelelője 'semmi' lenne.)
Lc 15,21 Lk 15,21	228/17–18.	*peccavi in caelum et coram te*	vetkeztem menyben es te elevtted	A forrásban reminiszcenciaszerű használat (bibliautánzás); fordítása pontatlan. ('vétkeztem az ég ellen és teellened')
Lc 21,25 Lk 21,25	256/20–21.	*Et erunt signa in sole et luna* A forrásban: *Erunt signa*	Ervnt signa · az az · leznek chodak napban es hodban	Szó szerinti megfelelés; de a magyar folytatja az idézetet (Evangélium Advent első vasárnapjára, ill. Szt. Gergely erről szóló homiliája)
Rm 8, 17:	134/3–4.	*si autem filii et heredes*	ha fyak · tahat evrekesek es	Szó szerinti megfelelő; a magyar megnevezi az apostolt is (Szt. Pál) .
IPt 5,8 1Pt 5,8	51/23.	Cf. diabolus *tamquam leo rugiens circuit quaerens, quem devoret.* A forrásban: qui *circu[i]ens quaerit, quem devoret, tamquam leo rugiens*	kÿ kerengven keres · mellyet be nÿelÿen · ordeythuan mykeppen orozlan	A forrásban bibliautánzás: a bibliai szöveg átszerkesztése. (Fordítása jó.)

5. b táblázat

Liturgikus énekek, imák, stb. előfordulása a *DomK.*-ben

INCIPIT	A DOMK. LAP- ÉS SORSZÁMA	A DOMK. BETŰHŰ SZÖVEGE (Ha van, latinul és magyarul)	MEGJEGYZÉS (a forráshoz való viszonyról, a fordításról, stb.)
Regina caeli laetare (a húsvéti idő Mária-antiphonájának kezdősora)	101/3–4.	Regina celi letare alleluia : Az az Menÿeknek kÿralne azzonÿa evrevlÿ all'a A forrásban: „*Regina caeli, laetare, alleluia*" et cetera	A magyar szövegben előbb a forrást követve latinul áll, utána annak magyar fordítása.
Ave maris stella (a zsolozsma Szűz Mária ünnepi himnuszának kezdősora)	120/22.	Aue maristella A forrásban: *Ave, maris stella*	A magyar szövegben is csak latinul szerepel, fordítása nincs.
Veni creator spiritus (a pünkösdi Szentlélek himnusz első sora)	120/22.	Veni creator spitus [sic] A forrásban: *Veni, creator spiritus*	A magyar szövegben is csak latinul szerepel.
Subvenite sancti Dei ... (responsorium a lélekajánlás végén)	146/3–10.	Sub venite sancti dei · occurrite angeli d*o*mini : Az az : Segelÿetek istennek zentÿ : jevyetek eleÿben vrnak angelÿ : fogaduan auagÿ veuen evlelket : aÿanluan vÿuen evtet az felseges istennek zÿne eleÿben : Angeloknak kara fogagÿa evtet : es abrahamnak kebelebe helÿheztesse evtet : A forrásban: Subvenite sancti Dei, occurrite angeli etc.,	A forrásban csak a kezdősor, a továbbiakra *etc.* utal, a magyarban a szöveg folytatódik.
Eya, ergo, advocata nostra (Salve Regina antiphona részlete)	185/8–11.	Eÿa ergo aduocata nostra · Az az · No azert mÿ zonk zolo · az te irgalmas zemeÿdet mÿ reank fordohad A forrásban: Eya, ergo, advocata nostra	A magyar szövegben is előbb latinul, majd magyarul, s folytatva a következő sorral is.
Et Iesum benedictum ... (Salve Regina antiphona részlete)	194/22–195/1.	Et iesum benedictum · Az az · Es iesust te mehednek aldot dymevlcheet · ez zam kyveteesnek vtanna nekevnk meg mutassad A forrásban: dum fratres cantarent illam partem antiphonae: „et Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende"	A magyar szöveg latinul is idézi a kezdetet, majd szó szerint fordítja a forrásbeli részletet.
O dulcis Maria (Salve Regina antiphona részlete)	195/8.	monduan · O dulcis maria · az az O edes maria A forrásban: cum [fratres] inclinarent ad finem antiphonae scilicet *Maria*	A forrás csak utal az antiphona végére, a magyar a szövegét is betoldja latinul és magyarul.

Spes nostra, salve Eya, ergo, advocata nostra (Salve Regina antiphona részletei)	197/18–19; 197/23–24.	Spes nostra salue · az az · mÿ remensegevnk iduezlegÿ Eya ergo aduocata nostra · az az · no azert mÿ zonk zolo A forrásban: cum fratres dicerent: *spes nostra, salve*, ... et ...: *eia ergo advocata nostra*,	A magyar szövegben latinul és magyarul is.
illos tuos misericordes oculos ...	198/4–6.	illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte · az az · Az te irgalmas zemeydet mÿ reank fordohad A forrásban: illos tuos misericordes oculos ad nos converte	A magyar szövegben előbb a forrás szerint latinul, majd magyarul is.
Et Iesum benedictum ... (Salve Regina antiphona részletei)	198/10–15.	Et iesum benedictum fructum ventris tui m[6] nobis post hoc exilium ostende · Az az · Es iesust te mehednek aldot dymevlchet ez zamkyveteesnek vtanna nekevnk meg mutassad A forrásban: cum cantarent: *et Iesum benedictum* et cetera	A forrásban csak a kezdet, a magyar szöveg tovább folytatja latinul és magyarul is.
Heu mihi, Domine, quia peccavi ... (responsorium a halotti zsolozsma matutinumából)	213/13–22.	Hev michi d*omi*ne · quia peccaui nimis in vita · quid faciam miser vbi fugiam · nisi ad te deus meus · miserere mei dum veneris in nouissimo die · Az az · Jay en nekem vram · mert jgeen vetkeztem en eletemben · myt tegyek en neuolÿas · houa fussak ha nem chak te hozyad en istenem · irgalmaz en nekem mykoron jvtandaz az vtolso napra A forrásban: Heu mihi, Domine, quia peccavi nimis in vita mea; quid faciam miser, ubi fugiam nisi ad te, Deus meus	A magyar szöveg előbb latinul, a forrásnál hosszabban idézi a responsorium szövegét, majd az egészet magyar fordításban.
Quid faciam, miser ... (responsorium-részlet)	214/8–9.	Myt tegyek en neuolyas · houa fussak hanem chak te hozyad en istenem A forrásban: quid faciam, miser, ubi fugiam?	A magyar hosszabban idézi a részlet szövegét.
Adoramus te, Christe (a Szent Kereszt felmagasztalása matutinumának antiphonája)	236/17–20	mond vala [...] evt adoramus te cristet [...] Ez adoramus te christenek ez magyerazatya · Jmadonk tegedet cristus es aldonk tegedet · mert az te zent kereztfadnak myatta valtottad ez velagot A forrásban: adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per crucem tuam sanctam redemisti mundum	A magyar szöveg csak az antiphona kezdetét írja latinul, majd külön mondattal bevezetve ide iktatja az *Adoramus* fordítását.

[6] hibásan írt betű

Docebit nos Dominus vias suas ...(Advent 3. vasárnapi matutinumának responsoriuma)	256/24-257/1 257/2–5	docebit nos d*omin*us vias suas · Meg taneyt mynket vr az ev vta/yra Venite ascendamus ad montem d*omini* · et ad domum dei iacob · az az · jevyetek menyevnk fel vrnak hegyere · es iacobnak istenenek hazahoz A forrásban: docebit nos vias suas et cetera Venite, ascendamus ad montem Domini et ad domum Dei Iacob (*domum:* DG szöveghagyomány: Reichert; fővariáns: *montem*)	A magyar szövegben előbb latinul, utána a szó szerinti fordítások. Vö. Is 2,3
Eya ergo advocata nostra (Salve Regina)	296/22–23.	Eya ergo ad vocata nostra · az az · no azert my zonk zolo A forrásban: Eya ergo advocata	Szó szerinti megfelelés.
Iam lucis orto sidere ... (ének; a *prima* liturgiájának része)	298/23–299/1.	Mykoron az cantor el kezdeneÿe · az *jam lucis orto sideret* · az az · jmmar az chyllagnak velagossaga fel tamaduan · vr istent keryevk alazatoson · hog ez napÿ dolgÿngban / mynket meg tarchon arto dolgoktwl A forrásban: cum ... cantor incepisset *iam lucis orto sydere*	A magyar szöveg előbb megadja az ének kezdetét latinul (magyar tárgyraggal ellátva), majd a magyar fordításban a további sorait is.

4. Adalékok a kompilátor profiljához (a fordítás néhány sajátossága)

A felhasznált forrásokból, valamint a szövegbe betoldott bibliai, liturgiai vonatkozású, illetve a kolostori élet rendjére stb. utaló kiegészítésekből (lásd például az 5. ab táblázat idézeteihez fűzött megjegyzésekben, valamint a forrásszöveg jegyzeteiben passim) arra következtethetünk, hogy az ismeretlen kompilátor tudós domonkos szerzetes lehetett, aki a napi liturgikus gyakorlatban is aktívan közreműködött. Azzal, hogy a domonkos breviáriumnak a rendalapítóról való hetenkénti megemlékezésekre szánt rövid szövegeiből válogatott, nemcsak olvasmányról gondoskodott a nővéreknek, hanem hozzásegítette őket ahhoz, hogy a magyar fordítás révén a liturgiában hallott szöveget követni tudják, értsék is. Feltehető, hogy papi szolgálatot is ellátott, talán a szigeti kolostorban is. Az pedig, hogy valószínűsíthetően egy 1494. évi – esetleg annál valamivel későbbi – kiadású breviáriumból merített, mutatja, hogy a rend legfrissebben összeállított zsolozsmáskönyvét használta. Ezzel az apácáknak a legújabb rendi törekvéseknek megfelelő olvasmányt biztosította. Ami, bár közvetetten, a rend régi íróihoz való fordulást is jelentette, amint az a renden belül a 15. században divatba jött, s amit az új breviárium is képviselt. Hugo a Sancto Caro bibliakommentárjának felhasználása (l. M. Nagy – N. Horváth 2020) szintén tükrözheti ezt a szándékot. A szöveg összeállítójára vallhat még az az élményszerűnek ható betoldás a magyar szövegben (131/8–16), ahol a korai fráterek egyszerű cellájáról szól, amelyek egyikét a régi állapotában megőrizték az ő korában is Szent Domonkos

emlékezetére. Talán feltehető, hogy személyesen látta azt Bolognában. Ugyanakkor feltűnő, hogy a magyar vonatkozású adatokhoz, csodákhoz nem fűz semmi megjegyzést. A forrással szemben kimarad a magyar szövegből például (173) a 13. században Domonkos kultuszhelyének számító, ujj-ereklyéjét őrző somlyói konvent (erre Györffy 1987: 493; Deák 2005: 142; Györkös 2007) neve. Gondolhatunk arra, hogy a történeti adatoknak akkor már nem volt aktív az emlékezete, az apácáknak szánt olvasmány devóciós célját pedig önmagában a csoda leírása szolgálta, a történés helye kevésbé volt érdekes. Az idegen helynevek nagyvonalú kezelése (l. alább) erre a magatartásra utalhat, a hazai vonatkozás negligálása mégis furcsa. Hasonlóan kommentár nélkül hagyja a magyar domonkos rendtartományt megalapító Pál mester (Magyar Boldog Pál) említését (126).

A kódex fordítása elég egységesnek tűnik, azonos fordítói szokások érzékelhetők a szövegen végig. Komlóssy Gyöngyi (2009b) már korábban rámutatott arra, hogy a különböző korú források (ti. a 15. századi Antoninus és a 13. századbeli Gerardus de Fracheto) fordításában nem látszik nyelvi különbség, azok egyidőben készülhettek. Néhány fordítási sajátságból az is feltételezhető, hogy ugyanaz a személy fordította magyarra a breviáriumi részleteket, aki a kódex más részeit. Ilyen például az a szokás, hogy a magyar szöveg rendszerint meghagyja jövevényszóként a forrásszövegben látott latin szót, ha az a magyar kolostori nyelvben, a szerzetesi nyelvhasználatban járatos. Hasonlóan végigvonul a szövegen az a megoldás, hogy a latin esetragos formában álló helyneveket a magyar fordítás változatlan alakban veszi át, mintha az lenne az alanyesetük, s így látja el magyar ragokkal. Ezek részben egyfajta kényelmes (és valószínűleg sietős) fordítási megoldást tükröznek, amit ugyanaz a személy („fej") alkalmazhatott a fordítás során. A sietős fordítás nyoma lehet még például egy szó kihagyott üres helye (271), ahová – az „egy" számnév és a „széna" szavak közé – a lefordítatlanul maradt *salmata* szó magyar jelentése került volna. A latin szó a teherhordó állatra rakott terhet, poggyászt jelenti ('onus salmarii', fr. Saumée: *DuC*.), amit a fordító bizonyára nem ismert, de értette, hogy mértéket jelöl. Kihagyta a helyét, valószínűleg a későbbi beíráshoz, de az a másoláskor is üresen maradt. Érdemes végül felfigyelni a helyenként gépies fordítás mellett a kódex találó magyaros fordításaira, mint: in Alpibus ~ „hegyek-völgyek között" (85); usque ad summum ~ „(az üvegpoharat megtölteni) mind csordultig" (87); ad aquae fontem ~ „(az úton a fáradságtól megszomjazva) valamely kútfőhöz megyen" (88); turta caseata ~ „béles" (268), stb. A fordítás sajátságairól bővebben lásd M. Nagy 2023.

5. A források tanúsága a kódex összeállításának datálásához

A források teljesebb körű ismeretében közelebb juthatunk a kompilálás idejének meghatározásához is. A *DomK.* eredetijéről eddig azt gondolhattuk, hogy összeállítása az 1517-ből fennmaradt másolathoz képest viszonylag jóval korábban megtörténhetett. Erre nemcsak az adhatott okot, hogy a Ráskay Lea helyesírása ismert módon egy korábbi kancelláriai helyesírási szokással tart rokonságot, hanem az is, hogy – amint a szakirodalomból mostanáig tudtuk – több régi, a 13. századból és a 14. század első feléből származó forrás (Gerardus de Fracheto, Dietrich von Apolda, Petrus Calo) szerepel benne (vö. például Lázs 2009: 138; 2016: 307). Antoninus firenzei érsek 15. sz. közepén írt világkrónikája, amely a kódex egyik fő forrása, már eddig is jelezte, hogy a *DomK.* eredeti összeállítása csak körülbelül bő fél évszázaddal előzhette meg a Ráskay Lea másolatát. Most azonban az 1494. évi breviáriumi forrás azonosításával látjuk, hogy Petrus Calo, valamint Dietrich von Apolda

esetében a régi forrás új feldolgozásáról van szó, sőt akad a kódexben Gerardus de Frachetótól a breviáriumba átszármazott rövid részlet is, s mindezek a szövegek 1487 (némelyik pedig 1494) előtt ebben a formában nem léteztek. A breviáriumi részletek mind a kódex második felében találhatók. Ugyanott üres lapok (272–292) is vannak kihagyva, feltehetőleg később beírandó (később lefordítandó?) szöveghez. Az elég terjedelmes kódex (338 lap) összeállítása hosszabb ideig tarthatott, de legalábbis a breviáriumi részleteket tartalmazó második felét nem kompilálhatták korábban, mint a 15. század vége, utolsó évei. Ezzel lényegében két évtizedre szűkül az az idő, ami a kompilálás (beleértve a fordítást) és a másolás között eltelhetett. Ezután kérdéses, volt-e a magyar kódex egészének korábbi változata. Valószínűbbnek tűnik, hogy a fordítási példányt kellett Ráskay Leának letisztázva leírnia.

A magyar nyelvű fordítás viszonylag kései datálása (1494 után) egyébként jól egybevág a rendtörténeti adatokkal: a rendi reformot – amelynek fontos része volt az apácáknál az anyanyelvű olvasmányok biztosítása, – csak a XV. század végére tudták véghez vinni a domonkosok a szigeti kolostorban. A folyamat kezdetét a regula és a konstitúciók fordítása (*BirkK*., 1474) jelzi, teljes kibontakozását pedig éppen a magyar nyelvű kódexek mutatják a XVI. század elején (minderről részletesen l. Lázs 2016: 34 skk., 45 és passim).

A 15. sz. végén újdonságnak számító breviárium felhasználása láttán valószínűleg azt is feltételezhetjük, hogy a domonkos fráterek birtokában (könyvtárában), akik a szigeti apácáknak az anyanyelvi olvasmányokról gondoskodtak, megvolt az 1494-es (vagy azzal egyező szövegű későbbi) velencei breviárium példánya. Ennek hazai előfordulására tudomásunk szerint nincs adat, nem említi a Magyarországon őrzött ősnyomtatványok katalógusa (Sajó–Soltész 1970; Corrigenda 2008), és Implom (2017) gazdag összefoglalásában sem találunk ilyet. Ha pedig anyanyelvi fordítást készítettek belőle, használniuk kellett a liturgiában is, vagyis a rendalapítóról az akkori legfrissebb olvasmányokkal emlékeztek meg. A breviáriumi forrás azonosításával a liturgikus gyakorlat és az anyanyelvű szövegek közti kapcsolatokra is újabb oldalról világíthattunk rá.

6. A szövegközlés elvei

A kódex latin forrásszövegeinek az eredeti közlésekben levő különböző helyesírását egységesítettük, a normalizált latin átírást és a mai központozást alkalmaztuk. Néhány szóban őriztünk meg csak mutatóban régiesebb alakváltozatot (pl. *iocundus*). A nagybetűk használatában általában szintén a mai szokás szerint jártunk el. Szent Domonkos nevét jelzőjével együtt (Sanctus Dominicus) nagybetűvel írjuk. A fordítással való összevetés megkönnyítésére a magyar kódexszövegből hiányzó részleteket szürke betűvel írtuk, a fordításban lévő nagyobb bővítésekre jegyzetben utalunk. A jegyzetekben a számítógépes használatot szem előtt tartva folyamatos indexszámozással közöljük a szövegfilológiai, a tárgyi-történeti és a magyar fordításra vonatkozó megjegyzéseinket. A magyar kódex tartalmának, a kompiláció szerkezetének áttekinthetősége céljából a latin forrásszövegeket a megfelelő helyeken megszakítva betűhű írásban feltüntetjük a magyar szöveg címközléseit. Ezeket a jegyzetekben az eredeti kiejtést tükröző modernizált helyesírással, úgynevezett „olvasóbarát" módon (vö. Korompay 2022) is megismételjük, valamint ugyanúgy modernizált helyesírással írjuk a jegyzetekben a magyar kódexszövegből vett példákat, hogy az érdeklődők szélesebb rétegei is könnyebben követhessék a fordítás sajátosságait, illetve bepillanthassanak a magyar szöveg ismeretlen szerzőjének munkamódszerébe.

Irodalomjegyzék

A Domonkos-kódex (a magyar szöveg) kritikai szövegkiadása:

DomK. = ***Domonkos-kódex, 1517.*** *A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel.* Kiad. Komlóssy Gyöngyi, RMKód. 9., Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1990.
https://mek.oszk.hu/05100/05162/

A Domonkos-kódex forrásai:

Antoninus Florentinus (1389–1459), ***Chronicon sive Summa Historialis.*** Pars III. Anton Koberger, Nuremberg (Nürnberg) 1484.
https://dl.ub.uni-freiburg.de/diglit/antonin1484-3
(2019. 01. 18.) – A leíráshoz eredetileg az OSZK. Inc. 4. jelzetű példányáról[7] készült mikrofilmmásolatot használtuk, majd azt a fenti digitalizált szöveggel ellenőriztük.

Breviarium Fratrum Praedicatorum. Andreas Torresanus, Venetia (Velence), 1494.
https://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/BREVIAR.htm#BreviariumFratrumPraedicatorum
https://www.digitale-sammlungen.de/en/details/bsb00048171 (2021. 04. 25.) – A Petrus Calus (Calo) Domonkos-legendájából készült kivonatok szövegét l. még Tugwell, Simon OP 1997, Testimonia c. fejezetében.

Gerardus de Fracheto (1205–1271), ***Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum.*** Kiad. Benedictus Maria Reichert, Monumenta Ordinis Praedicatorum [MOPH] I, Lovanii–Romae (Leuven–Róma), 1896.

Hugo a Sancto Caro (**Hugues de Saint-Cher**, megh. 1263), ***Postilla super librum Sapientie.*** In: Commentarii in S. Scripturam 3. Tertia pars huius operis continens postillam domini Hugonis cardinalis super Proverbia, Ecclesiasten, Cantica, Librum sapientie, Ecclesiasticum, Esaiam. [Basel] (Bázel), 1505. 124r–153r.
https://books.google.be/books?vid=GENT900000210367
(2020. 02. 15.)

A hivatkozott irodalom
(az Előszóban, a Bevezetésben és a jegyzetekben)

ASS = Acta Sanctorum l. Theodoricus de Apoldia

Bartal Antal 1901. *Glossarium mediae et infimae Latinitatis Hungariae.* Teubner, Lipcse és Franklin Társulat, Budapest. Reprint kiadás 1983.

Bedouelle, Guy OP 2011. *Szent Domonkos. Az ige kegyelme*. Kairosz Kiadó, Budapest.

Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem. Recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus Weber OSB. Zweite, verbesserte Auflage. Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart, 1975.

Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat fordítása, Budapest, 1973.

BirkK. = *Birk-kódex* 1474. *Az emlék hasonmása, betűhű olvasata és latin megfelelője*. Bevezeti és közreadja Pusztai István. Codices Hungarici 5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.

Calepinus *Latin–magyar szótára* 1585-ből. Sajtó alá rendezte Melich János. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1912.

[7] Antoninus *Chronicon*-jának Magyarországon található példányaira vö. CIH.

CIH = Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis Hungariae asservantur l. Sajó, Géza – Soltész, Erzsébet.

Deák Viktória Hedvig OP 2005. *Árpád-házi Szent Margit és a domonkos hagiográfia.* Kairosz Kiadó, Budapest.

Demján Adalbert 2012. *A tékozló fiú példázatának magyar fordításairól.* Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár. Kiadványok 13. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

DuC. [Du Cange] = *Glossarium mediae et infimae Latinitatis.* CAROLUS DU FRESNE dominus DU CANGE (conditor) et alii, 1–10. Ed. nova a Leopold Favre, Niort.1883–1887.

Finály Henrik 1884/1991. *A latin nyelv szótára.* Reprint kiadás. Editio Musica, Budapest.

Graesse, Johann Georg Theodor – Benedict, Friedrich – Plechl, Helmut 1972. *Orbis Latinus. Lexicon lateinischer geographischer Namen des Mittelalters und der Neuzeit.* Klinkhardt & Biermann, Braunschweig.

Györffy György 1987. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Györkös Attila 2007. Magyar vonatkozású domonkos rendi történetek a XIII. században. In: Illés Pál Attila – Zágorhidi Czigány Balázs szerk. *A domonkos rend Magyarországon.* PPKE BTK (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar), METEM (Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség), DRGY (Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény), Piliscsaba–Budapest–Vasvár, 49–60.

Implom Lajos 2017. *Adatok a Szent Domonkos-rend magyarországi rendtartományának történetéhez. A rendtartomány alapításától 1526-ig.* Kiadás alá rendezte Drimmer László, Zágorhidi Czigány Balázs, Magyar Domonkos Rendtörténet I., Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, Vasvár.

Kaeppeli, Thomas O. P. 1970–1980. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi* I–III, ad S. Sabinae, Romae; Vol. IV: Kaeppeli, Thomas OP – Panella, Emilio OP. 1993, Instituto Storico Domenicano, Roma.

Katona Lajos 1903. Az Ehrenfeld és Domonkos codex forrásai. *Irodalomtörténeti Közlemények* 13: 59–78.

Katona Lajos 1906a. Újabb adalékok codexeink forrásaihoz. Pótlék a Domonkos-codex forrásaihoz. *Irodalomtörténeti Közlemények* 16: 105–120.

Katona Lajos 1906b. A Nyelvemléktár új kiadása. *Akadémiai Értesítő* 17: 58–62.

Komlóssy Gyöngyi 1990. Bevezetés. In: *Domonkos-kódex*, 5–24.

Komlóssy Gyöngyi 2009a. Domonkos-kódex. In: Madas Edit szerk. *„Látjátok feleim...". Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 283.

Komlóssy Gyöngyi 2009b. A magyar mondat a latin nyelv rabságában. Előadás, elhangzott az *Egyházi műveltség a régi Magyarországon* c. konferencián (Pécs, 2009. június 6). Kézirat.

Korompay Klára 2022. Irányelvek és szempontok ómagyar szövegek olvasóbarát kiadásához. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk. *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* XI. SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 241–252.

Lázs Sándor 2009. A Nyulak szigeti domonkos apácák olvasmányainak korszerűsége. In: Madas Edit szerk. *„Látjátok feleim...". Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 123–141.

Lázs Sándor 2016. *Apácaműveltség Magyarországon a XV–XVI. század fordulóján. Az anyanyelvű irodalom kezdetei.* Balassi Kiadó, Budapest.

MargL. = *Szent Margit élete.* Átirat és jegyzetek Dömötör Adrienne és Pólya Katalin, bevez. †P. Balázs János, RMKód. 10., MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1990.

MKatLex. = *Magyar Katolikus Lexikon* I–XV. Főszerk. Diós István, szerk. Viczián János. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010.

MKLSz. = *A magyarországi középkori latinság szótára / Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae* I–[VI] [A–M].+ S1.[A–I]. A szerkesztőbizottság elnöke Harmatta János (I–V), Maróth Miklós (VI–; S1). A köteteket kiadásra előkészítette Boronkai Iván (I–II.), Boronkai Iván Bellus Ibolyával (III.), Szovák Kornéllal (IV), Szovák Kornél (V.– és S1), Akadémiai (I–II.), Akadémiai – Argumentum (III.), (a IV. kötettől) Argumentum Kiadó, Budapest, 1987–

M. Nagy Ilona – Bényei Ágnes 2018. A keresztény *miraculum* ábrázolásának középkori latin kifejezései és magyar recepciójuk (az Árpád-házi Szent Margitra vonatkozó források alapján). In: Tóth Orsolya szerk. *Miraculum. A csodák szerepe és jelentősége az európai kultúrtörténetben.* DE Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszéke, Debrecen.

M. Nagy Ilona – Bényei Ágnes 2019. Szó- és kifejezéskészlet a Margit-legenda csodaelbeszéléseiben. In: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* IX. Szerkesztette Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs, SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 259–276.

M. Nagy Ilona – N. Horváth Margit 2020. Hugo a Sancto Caro bibliakommentárjának részlete a Domonkos-kódexben. *Magyar Nyelv* 116: 466–472.

M. Nagy Ilona – Kiss Sebestyén 2022. Egy domonkos rendi breviárium mint forrás a Domonkos-kódexben (kitekintve a Cornides-kódexre is). *Magyar Nyelv* 118: 147–158; 276–288.

M. Nagy Ilona 2023. Szent Domonkos első magyar nyelvű életrajzának (Domonkos-kódex, 1517) fordításmódjáról. In: Tóth Orsolya szerk. *A szavak értelme. Tanulmányok Tegyey Imre emlékére.* DE Bölcsészettudományi Kar, Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszék, Debrecen, 189–208.

NySz. = Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond, *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig* 1–3. Hornyánszky, Budapest, 1890–1893.

Orbis Latinus l. Graesse – Benedict – Plechl 1972.

OSZK. = Országos Széchényi Könyvtár.

Ratnik Domonkos OP 1923. De legenda S. P. Dominici in lingua Hungarica. In: *Miscellanea Dominica in memoriam VII anni saecularis ab obitu sancti patris Dominici (1221–1921)*, Franciscus Ferrari, Roma, 21–23.

Reichert, Benedictus Maria 1896. Gerardus de Fracheto *Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum.* Monumenta Ordinis Praedicatorum [MOPH] I, Lovanii–Romae (Leuven–Róma).

RMKód. = Régi Magyar Kódexek sorozat, l. DomK., MargL.

Sajó, Géza – Soltész, Erzsébet (eds.) 1970. *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur* [CIH]. Akadémiai Kiadó, Budapest; Corrigenda: Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, 2008.

Szentpétery Imre 1985. *A kronológia kézikönyve*. S. a. r. Gazda István. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest.

Szerecz Alajos Imre 1916. *Kódexeink párhuzamos szentírási töredékei.* Franklin-Társulat, Budapest.

TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Theodoricus de Apoldia (Dietrich von Apolda, 1228–1297) *Vita S. P. Dominici.* In: ASS Augusti, Tom. I., Antwerpiae (Antwerpen), 1733: 562–632.

Tugwell, Simon OP 1985. The Nine Ways of Prayer of St. Dominic. A Textual Study and Critical Edition. *Mediaeval Studies* 47: 1–124.

Tugwell, Simon OP 1997. *Miracula Sancti Dominici mandato magistri Berengarii collecta; Petri Calo Legendae Sancti Dominici.* Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica, Volumen XXVI., Institutum Historicum Ordinis Fratrum Praedicatorum, Romae.

Zágorhidi Czigány Balázs – Legeza László – Török Sándor 2021. *Domonkosok*. Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény, Vasvár.

ÚTMUTATÓ A KÖTET HASZNÁLATÁHOZ

Kötetünk a DomK. kritikai kiadásának egyfajta segédlete, így annak – és egyben az eredeti kéziratnak is – (rekonstruált) lap- és sorszámozását követi. A két nyomtatott könyv együtt jól használható. A kor elvárásaihoz igazodva azonban igyekeztünk a kutatók és érdeklődő olvasók munkáját tovább segíteni, ezért a kiadvány digitális (PDF) változatában az egyes kódexlapokhoz hozzákapcsoltuk azokat a digitális útjelzőket (linkeket), amelyekkel a DomK. és a kritikai kiadás digitalizált változata egyaránt elérhető az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárban (OSZK MEK). A kódex oldalszámára kattintva (pl. **DomK. 3.**) megnyílik az eredet kézirat digitalizált szövege, a lap- és sorjelzésekre kattintva (pl. **DomK. 3/1-23.**) pedig elérhető a kritikai kiadás megfelelő része.

A digitális változatok közvetlenül is elérhetők az OSZK MEK adatbázisban:

Az eredeti kódex digitalizált változatának elérhetősége:

https://mek.oszk.hu/12800/12899/

A kritikai szövegkiadás digitalizált változatának elérhetősége:

https://mek.oszk.hu/05100/05162/

A digitalizált kódex és a szövegkiadás önmagukban is jól használhatók, a digitális állományokban lapozva – figyelembe véve a rekonstruált oldalszámozást – könnyen megkereshetjük a megfelelő szöveghelyeket. (Itt hívjuk fel az olvasók figyelmét, hogy a DomK. digitalizált lapjai három részletben érhetők el az OSZK MEK adatbázisban.)

A DOMONKOS-KÓDEX

LATIN FORRÁSSZÖVEGEI JEGYZETEKKEL

(a PDF változatban a magyar kódexlapokhoz vezető digitális útjelzéssel)

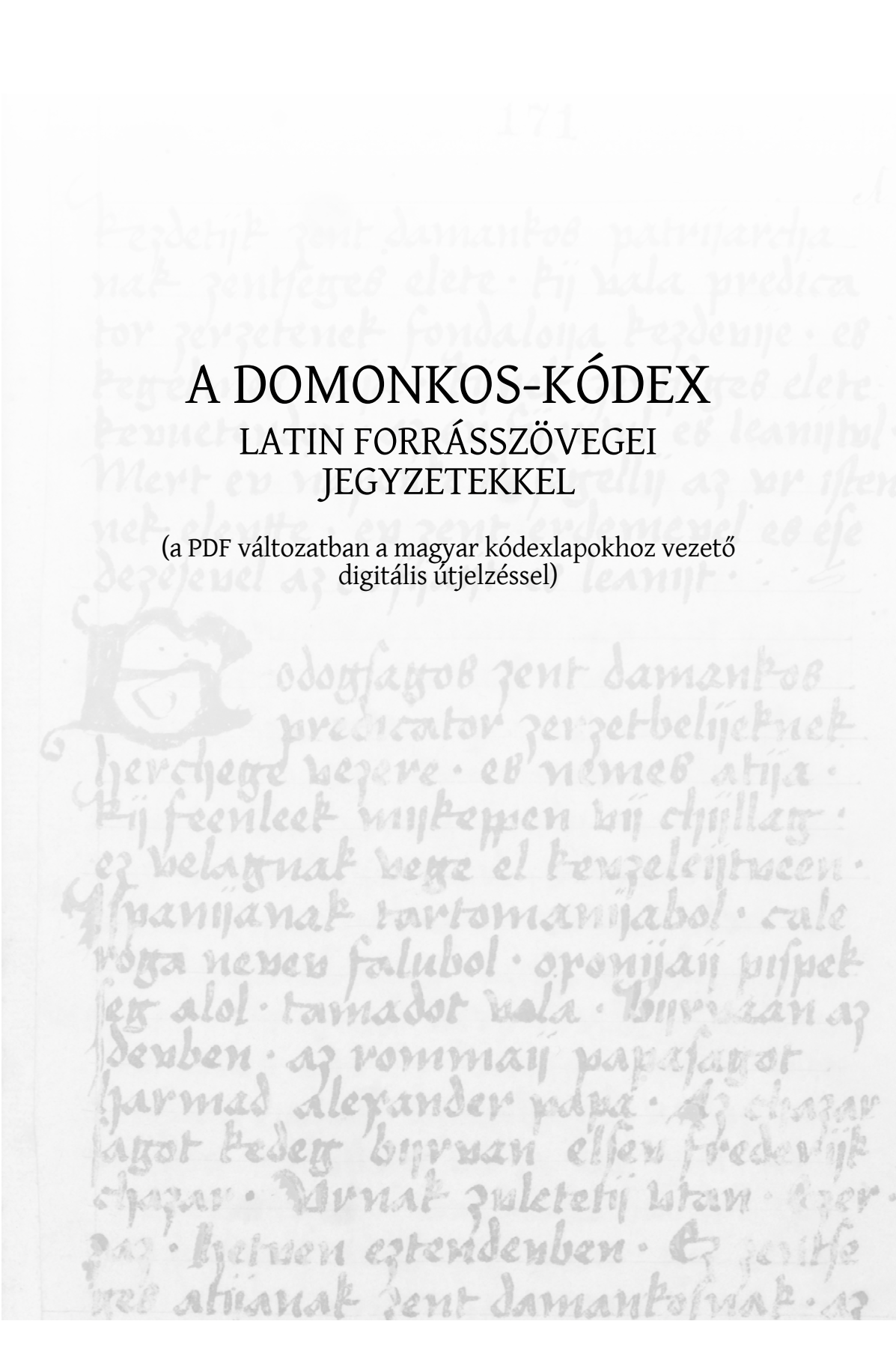

kezdetijk zent damankos patrijarcha
nak zentseges elete · kij vala predica
tor zerzetenek fondaloija kezdevije · es
kegelmes atija · kijnek zentseges elete
kevuetendev · az ev fijaijtul es leanijtul ·
Mert ev naponkent segellij az vr isten
nek elevtte · ev zent erdemevel es ese
dezesevel az ev fijaijt es leanijt ·

Eodogsagos zent damankos
predicator zerzetbelijeknek
herchege vezere · es nemes atija ·
kij feenleek mijkeppen vij chijllag ·
ez velagnak vege el kevzeleijtveen ·
Ispanijanak tartomanijabol · cale
roga nevev falubol · oxonijaij pispek
seg alol · tamadot vala · Byrvaan az
idevben · az rommaij papasagot
harmad alexander papa · Az chazar
sagot kedeg byrvan elsev frederijk
chazar · Vrnak zuletetij vtan · ezer ·
zaz · hetven eztendevben · Ez zentse
ges atijanak zent damankosnak · az

A'M.N.MUZEUM KÖNYV-TÁRÁBÓL
Ex Museo Hungarico

A Domonkos-kódex kezdőlapja (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Magyar Nyelvemlék 6. fol. 1r.)

DomK. 1.

DomK. 1/1–8.[1]
„Kezdetÿk zent damankos patrÿarchanak zentseges elete · kÿ vala predicator zerzetnek fondaloya kezdevÿe es kegelmes atÿa…”
Cf. de ordinibus mendicantibus ac initiis eorum, et primo praedicatorum instituto per eorum patriarcham Dominicum, de privilegiis et sanctis eiusdem…

DomK. 1/10[2]–23.
Beatus Dominicus Praedicatorum dux et pater inclitus, qui appropinquante mundi termino quasi novum sidus emicuit ex Hispaniae partibus, villa, quae dicitur Calorga,[3] Exoniensis[4] diocesis, oriundus fuit, praesidente Romae Alexandro tertio[5], imperante autem Frederico primo[6] anno scilicet Dominicae incarnationis MCLXX. Cuius

DomK. 2.

DomK. 2/1–23.
pater vocatus est Felix, mater Iohanna. Honesti siquidem parentes et Deo devoti habuerunt filios tres, qui litteris instructi gradum sacerdotii conscenderunt. Unus eorum se dedit hospitalitati in hospitali deserviens, magnis virtutibus clarus; dicitur post mortem miraculis claruisse. Secundus dictus est Mannes, contemplationi deditus et frater ordinis effectus. Tertius fuit Beatus Dominicus.[7] Huius igitur mater antequam ipsum conciperet, vidit in somnis se gestare catulum accensam ore faculam baiulantem, qui egressus ex utero

DomK. 3.

DomK. 3/1–23.
totum mundum incendere videbatur. Quo praefigurabatur ex ea praedicatorem eximium nasciturum, qui facem igniti eloquii portaret, quo *frigescentem in multorum cordibus caritatem*[8] vehementius inflammaret, et sedulae praedicationis latratibus lupos arceret a gregibus, dormientes quoque in peccatis animas ad virtutum vigilantiam excitaret. Quod et rei postmodum probavit eventus. Fuit enim vitiorum mirabilis obiurgator, oppugnator

[1] Címközlés, szabad fogalmazás. Forrására vö. *Anoninus: Chronicon*, Summarium a III. rész XXIII. fejezetéhez. – A magyar szöveg a forráshoz képest alaposan kibővíti a címet: „Kezdetik Szent Damankos pátriarchának szentséges élete, ki vala prédikátor szerzetnek fondálója, kezdője és kegyelmes atyja. Kinek szentséges élete követendő az ő fiaitul és leányitul. Mert ő naponként segéli az Úristennek előtte ő szent érdemével és esedezésével az ő fiait és leányit.”
[2] *DomK.* 1/10–9/10; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV., p. 194a.
[3] Caleruega 1170. – †1221. aug. 6., Bologna.
[4] A nürnbergi nyomtatványban: *Exoniensis*; a latin névalak itt helyesen *Oxomensis*'osmai' lenne (a név alakváltozataira l. Graesse–Benedict–Plechl: *Orbis Latinus*). A magyar fordításban: „oxoniai”. – Osma helynév Kasztíliában (a mai Spanyolország).
[5] III. Sándor pápa, pontifikátusa: 1159. szept. 7. – 1181. aug. 30. (Szentpétery 1985: 88).
[6] Barbarossa Frigyes német-római császár (uralk. 1155–1190).
[7] Domonkos említése a magyar szövegben rendszeresen, gyakran – laponként többször – a forrástól függetlenül betoldva: „Szent Damankos atyánk”. Ez bensőséges hangot ad az elbeszélésnek.
[8] Vö. Mt 24,12. – A magyar fordításban a *caritas* értelmező jelzőt kap: „isteni szerelmet”.

haeresum, fidelium diligentissimus exhortator. Verba quidem eius ardebant ut faculae, qui *in spiritu venerat et virtute Helyae*[9]. Natus autem ex piis parentibus et religiose nutritus

DomK. 4.

DomK. 4/1–23.
coepit esse puer ingeniosus, utpote qui sortitus est animam bonam. A Domino siquidem benedictionibus dulcedinis est praeventus. Pater eius Felix, mater vero Iohanna nuncupata est. Horum itaque pio studio priusquam saeculare aliquid ei illaberetur animo, traditus est ecclesiastico imbuendus officio, ut sanctitatis odorem velut testa recens imbiberet, quam postmodum antiquata perpetuo tenore servaret. In illa sua puerili aetate cor ei senile iam inerat et sensus. Veneranda canities sub tenella facie latitabat. Divina igitur gratia iam in eo mirabiliter operante cum esset adhuc puerulus, nondum a nutricis diligentia segregatus, deprehensus est saepe lectulum dimittere quasi

DomK. 5.

DomK. 5/1–23.
carnis iam delicias abhorreret et elegit potius super terram accumbere/ quam in lecto corporali[10] quodammodo quiete / resolutus iacere/.[11] Ex tunc autem duxit in consuetudinem declinare stratus mollitiem, frequentissime super terram dormire. Volens quoque magnum aliquid ex puero praescius futurorum Deus ostendere cuidam matronae[12], quae eum videlicet ex baptismi fonte levaverat, visionem huiuscemodi per somnium demonstravit. Videbatur siquidem illi matri eius spirituali puer Dominicus quasi stellam habens in fronte, quae totam terram suo lumine perlustrabat. Quo dabatur intelligi, quod dandus foret *in lucem habitantibus* super terram illuminare his, *qui in tenebris et in umbra mortis sedent*[13]. Ipse enim quasi stella matutina[14] fulsit in mundo. Visaque est cum eo nova lux quaedam oriri saeculo,

DomK. 6.

DomK. 6/1–23.
cuius caritas iam diffusa est ubique terrarum. Erat autem haec matrona nobilis, quae visionis magnitudine stupefacta matri eius cum ingenti gaudio quod viderat, nuntiavit. Puerilibus autem annis innocenter transcursis missus est Palentiam[15], ut sibi liberalium

[9] Lc 1,17: et ipse praecedet ante illum *in spiritu et virtute Heliae*, ut convertat corda patrum in filios et incredibiles ad prudentiam iustorum parare Domino plebem perfectam. – A fordításban: „Éliásnak lelkével és erejével jött vala."
[10] A magyar szó szerint fordítja: „testi ágy".
[11] A prózarímre a magyar fordítás nem reagál.
[12] A latin *matrona* 'asszony(ság)' a férjezett nők megtisztelő címe. A magyar „özvegy asszony"-ként fordítja, valószínűleg azért, mert özvegyként vonultak a kolostorba (ugyanígy pl. 174/1).
[13] Is 9,1: Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephthali: et novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilaeae gentium. (2) Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; *habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis*; Mt 4, 14: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: (15) Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilaea gentium: (16) populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: et *sedentibus in regione umbrae mortis lux orta est eis*.
[14] A *stella matutina* a magyarban: „veternyei csillag".
[15] Palencia (Spanyolország).

artium[16] compararet studii exercitatione peritiam. Ibi enim tunc temporis generale florebat studium[17] abundans tam multitudine numerosa scholarium quam studiosa perfectione doctorum. Coepit autem sanctae puer indolis[18] non segniter agere, eruditioni, cuius gratia missus erat, diligenter[19] intendere; omissisque frivolis, quibus adolescentum solet aetas affluere, maturioribus

DomK. 7.

DomK. 7/1–23.
studiis sese occupavit. Et ut animum suum plenius transferret ad sapi-entiam, cogitavit a vino abstinere carnem suam, unde et vinum per decennium non bibebat. Postmodum autem lacessente stomacho compulsus est a bene memoriae Didaco[20] Exoniensi[21] episcopo modico vino uti, quod tamen tam temperatum sumebat, ut vix in eo saporis vestigium remaneret. Unde factum est, ut in liberalium artium eruditione supra multos coaetaneos suos spatio breviori[22] profecerit[23]. His studiis ergo competenter instructus, ne in huiusmodi non tam scientiis quam verae et summae philosophiae praeludiis tempus salubriori disciplinae congruum deperiret, ad theologiae se studium[24] totum contulit. Coepitque divinis inhiare vehementer eloquiis, quorum mellea dulcedine hauriebat avide, quod

DomK. 8.

DomK. 8/1–23.
postea effudit abunde. His itaque sapientiae salutaris studiis quattuor annis invigilans tanta diligentia, tantaque discendi aviditate Sacris Litteris inhaerebat, quod paene noctes ducebat insomnes. Divinique verbi semina intenta cordis aure[25] suscipiens tamquam terra caelesti imbre perfusa non solum sanctarum meditationum et affectionum segetes, sed etiam operum bonorum fructus uberrimos producebat. Effudit proinde largius intellectum fons sapientiae super latitudinem[26] cordis eius. Et quod etiam humanae peritiae deerat, hoc in eo

DomK. 9.

DomK. 9/1–24.
divinae gratiae illuminatio abundanter supplebat. Sanctitatem quoque vitae ratiocinationum argutiis et spiritualem fructum verborum foliis praeponebat. Et sermo

[16] Az oktatásra vonatkozó kifejezések magyar fordításai figyelmet érdemelnek: *artes liberales* „szabad tudományok".
[17] *Studium generale*: „közönséges tudomány". – A rendi terminológiában a kifejezés a rendi főiskolát jelenti.
[18] A magyar szövegben: „csalárdság nélkül". – A fordító az *indoles* 'hajlam, jellem' szót tévesen elemezve az *in-* fosztó szerepű előtag és a *dolus* 'csel, csalás, csalárdság' főnév kapcsolatának vélte.
[19] „Szerelmel" (=szerelemmel) a *diligenter* pontos fordítása, vö lat. *diligere* 'szeret'.
[20] Diego (latinul Didacus) osmai püspök, a helyi székeskáptalan megreformálója. Domonkos az ő hívására lett a káptalan helyettes elöljárója (Bedouelle 2011: 74–77).
[21] A név alakja helyesen Oxomensis 'osmai' (l. az 1. kódexlap jegyzetében).
[22] A középfokú melléknév ablativusa a középkorban lehet *-i*.
[23] A *proficere* ige fordításaként a magyar *használ* ige 'haszonnal előrejut, előrehalad' jelentésű.
[24] A *theologiae studium* a magyar fordításban a „Szentírás tudománya".
[25] A magyarban: „igyeköző szívnek fülével". – A fordító nem értette az *auris* 'fül' elvont 'felfogó képesség'jelentését (tkp.'szívének feszült figyelmével, szívének minden igyekezetével').
[26] A magyarban: „szívinek szélességére". – Ismét a konkrét jelentést fordítja az elvont 'teljesség' helyett.

eius et praedicatio eius erat non indoctis humanae sapientiae studiis, sed in ostensione spiritus et virtutis. Fame[27] pervalida in universis Hispaniae partibus ingruente servus Dei, Dominicus adhuc manens Palentiae cum videret egenorum miserias neminemque consolatorem, anxio admodum compassionis urgebatur affectu. Ab infantia quippe cum eo creverat miseratio, quae aliorum sibi coacervans miserias

DomK. 10.

DomK. 10/1–24.
nullius afflictionis aspectae permittebat eum non esse participem. Crebris igitur egenorum necessitatibus stimulatus excogitavit uno simul opere et evangelicis obtemperare consiliis, et morientium proximorum[28] subvenire miseriis. Venditisque libris, quos sibi admodum necessarios habebat, et omni suppellectili acceptum pretium dispersit, dedit pauperibus. Quo exemplo magnos clericos et divites ac magistros ad misericordiae opera provocavit. Et extunc coeperunt largius eleemosynas erogare propriae parcitatis ignaviam

DomK. 11.

DomK. 11/1–24.
ex iuvenis liberalitate pensantes. Talibus virtutum floribus in beato viro gratissima venustate vernantibus[29] coepit odor sanctitatis eius circumquaque diffundi. Et cumque honestatis eius late patens praeconium Exoniensis episcopi, Didaci attigisset auditum, percunctata diligentius veritate atque comperta continuo accersitum fecit eum in sua ecclesia canonicum regularem. Qui statim inter canonicos velut singulare iubar emicuit, et de virtute in virtutem mira celeritate progrediens omnium in se provocavit affectum. Mirantur canonici tam subitum religionis apicem,

DomK. 12.

DomK. 12/1–24.
et eum licet invitum constituunt subpriorem. Ipse autem quasi lucerna super candelabrum et quasi civitas supra montem posita[30] delectabile cunctis clarumque sanctitatis spectaculum[?][31] exhibebat. Factus omnibus vitae speculum, religionis exemplum. Erat enim in oratione assiduus, caritate praecipuus, compassione anxius et sibi subditis humilitate subiectus. Specialem gratiam contulerat ei Deus flendi pro peccatoribus, pro miseris et afflictis, et animarum pereuntium zelo succensus.

[27] *DomK.* 9/10–12/24; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §1., p. 194b.
[28] A 'rokon' jelentésű „közel" a lat. *proximus* tükörfordítása.
[29] A fordítás is stilizál 3 tagú *v*-alliterációval: „verágoknak verágával verágozék".
[30] Bibliai hasonlat, vö. Mt 5, 14–15; vö. még Mc 4,21, Lc 8,16; 11,33. A magyar fordításban: „miképpen az gyertyatartón való szövétnek és miképpen az hegyen szereztetött város."
[31] A nürnbergi nyomtatványban hibás forma áll *speculum* helyett; a magyar fordításban „példa" (l. még a következő mondatban).

DomK. 19. [13.][32]

DomK. 19 [13] /1–24.
Nec minus desiderio caelestis habitationis affectus crebro in orationibus pernoctabat. Saepe autem et inter orationes rugiebat a gemitu cordis sui, nec continere se poterat, quin vox plangentis evidenter eminus audiretur. Frequenter quoque et aures divinae clementiae hac speciali petitione pulsabat, quatenus cordi eius illam caritatem dignaretur infundere, qua proximorum salutem posset efficacius procurare exemplo eius, videlicet, qui se totum nostram intulit in salutem. Sane librum, qui Collationes patrum[33] inscribitur, studiose legens ac vigilanter intellegens

DomK. 20. [14.]

DomK. 20 [14]/1–24.
salutis in eo rimatus semitas magnum perfectionis apicem apprehendit. Agit siquidem liber ille de cordis puritate, de vitiis et de omni perfectione virtutum, cuius frequens lectio Christi discipulum ad multam cordis puritatem, ad contemplationis arcem et totius spiritualis disciplinae perfectionem gratia opitulante pervexit. Unde episcopus Exoniensis, Didacus praefatus perfectionem eius attendens multo eum venerabatur affectu, et consilio utebatur ipsius. Unde et cum duodecim abbates Cisterciensis (=Cistercienses) missi fuissent ab Innocentio papa cum uno Apostolicae Sedis legato ad partes Tholosanas ad praedicandum

DomK. 21. [15.]

DomK. 21 [15]/1–24.
contra haereticos Albigenses, et venissent cum magno apparatu et pompa convenientibus cum aliis praelatis illius regionis de modo tenendo contra haereticos ad convincendum eos, inter alios advenit Didacus cum Beato Dominico, socio eius, qui consuluit pompas abiciendas et supellectilem variam remittendam, et in paupertate et austeritate discurrendum, ut non solum verbis, sed exemplis haereticos revincerent. Quod et fecerunt. Hic Didacus fuit sanctus vir, cessionem a papa postulavit sui episcopatus, ut liberius posset praedicare

DomK. 22. [16.]

DomK. 22 [16]/1–24.
contra haereticos, sed non obtinuit. Ipse suis monitis et exemplis ecclesiam suam cathedralem ex canonicis saecularibus cum licentia sedis apostolicae mutavit in canonicos regulares, quorum subprior primus fuit Beatus Dominicus. Qui pedes discurrens ad praedicandum infirmatus requievit in Domino. Et post mortem dicitur miraculis claruisse.

[32] A többszörös számozás abból ered, hogy a *DomK.* korábban megszámozott lapjait a könyvkötő összekeverte, amikor a kódexet a XVIII–XIX. század fordulóján újrakötötték: a 12. lap szövege a 19-től folytatódott, a 28. lapé pedig a 13-on, a 29. laptól a kötés már jó. A kritikai kiadásban visszaállították a kódex eredeti rendjét, ezt a számozást mutatják a 13–28. lapokon a szögletes zárójelbe tett számok (l. erről Komlóssy 1990: a kiadás bevezetésében, 9).

[33] A címet a magyar fordító is latinul említi. – Iohannes Cassianus (360 körül – 430–435 körül) latinul alkotó ókeresztény író, szerzetes *Collationes patrum (Az atyák beszélgetése)* c. munkájáról van szó.

Eo autem defuncto socii a praedicatione redierunt ad propria. Solus autem Beatus Dominicus remansit cum paucis in praedicando et disputando contra haereticos annis fere decem, antequam ordinem inchoaret.

DomK. 23. [17.]

DomK. 23 [17]/1[34]–24.
Erant in illis locis nobiles quidam, qui egestate compulsi filias suas tradebant haereticis nutriendas. Quarum perniciosum miseratus opprobrium Beatus Dominicus monasterium quoddam ad earum susceptionem instituit in loco, qui dicitur Prulianum[35], ubi ancillae Christi sub clausura perpetua, sub observantiis mirabilibus, sub arto silentio manibus laborantes in puritate conscientiarum Creatori suo iocundum exhibent famulatum. Quae cum numero et merito creverint in immensum, odorem suum longe lateque diffundentes multas Deo devotas ad imitationem sui sanctam feminas provocarunt ad similia

DomK. 24. [18.]

DomK. 24 [18]/1–24.
coenobia construenda. Coepit interea de mandato domini papae Innocentii crux contra Albigenses[36] in Francia praedicari. Beatus vero Dominicus usque ad obitum comitis Montis Fortis[37] constanter in partibus illis annuntians verbum Dei apostolorum non est fraudatus gloria, qui dignus est habitus pro nomine Iesu contumeliam pati. Irridebant siquidem et multicipliter subsannabant haeretici virum sanctum conspuentes, et lutum et huiusmodi vilia proicienties in eum. Venit quoque postmodum aliquis ex illis paenitentia ductus, qui diceret in confessione se

DomK. 25. [19.]

DomK. 25 [19]/1–24.
luti iniectione ipsum Sanctum Dominicum percusisse, eique a tergo pro derisu paleas[38] alligasse. Sed quasi nec ista sufficerent, captabant in animam iusti, et mortis ei parabant insidias, intendebant atroces sacrilegiis linguis minas, quas miles Christi fidei magnanimitate contemnens necem sibi minantibus aiebat: „Non sum ego dignus martyrio, nondum merui mortem istam." Cum autem aliquando pertransiret locum, in quo sibi paratas suspicabatur insidias, non

[34] *DomK.* 23/1–28/23; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §2., p. 194c.
[35] Prouille (Franciaország), itt alapította Szent Domonkos az első női kolostort: szimbolikus hely a domonkos rendtörténetben (Bedouelle 2011: 247–248). – A kolostorban történt csoda szerepel még a *DomK.* 204/13–205/8. soraiban, de ott a helynév a forrással szemben kimarad a szövegből.
[36] A magyarban: „albigenses nevő eretnekök". – Az albigens eretnekek elnevezése Albi város (Franciaország) nevéből ered. A fordítás változatlanul veszi át a latin többes számú alakot, megtartva a latin helyesírást is.
[37] A magyar fordításban „Montis Fortis ispánja", akiről betoldja: „némely nagy úr"; vö. még róla a 80/4–5. sorban: „ez nagy úr és fejedelm". – A *comes Montis Fortis* Simon de Monfort, a kathar eretnekek elleni keresztes hadjárat vezetője, Szent Domonkos támogatója (Bedouelle 2011: 85–86). Később név szerint is említi a *DomK.* 79/12. sora.
[38] A magyar kódexben: „szalmatekercs". – A lat. *palea* 'pelyva' a gabonafélék kalászának toklásza, mely csépléskor porszerű törmelékké válik, s amelyet széllel választanak el a szemektől. *A Szentírás*ban az ellenség szétszóródásának képe a pelyva.

DomK. 26. [20.]

DomK. 26 [20]/1–24.
solum intrepidus, verum etiam securus et alacer incedebat exemplum secutus, de quo scriptum est: *oblatus est, quia ipse voluit*[39]. Audientes autem post hoc haeretici admirantes eius constantiam inconcussam dixerunt ei: „Numquid non tu mortis horrore concuteris? Quid acturus eras, si comprehendissemus?" At ille: „Rogarem vos, inquit, ne mihi brevi compendio mortem celerem inferretis, sed paulatim et successive membra singula mutilantes, deinde ostensis coram meis oculis detruncatis membrorum particulis ipsos etiam oculos

DomK. 27. [21.]

DomK. 27 [21]/1–23.
eruentes ad ultimum semivivum laceratumque corpus permitteretis sic cruentum in suo sanguine volutari vel prorsus ad libitum necaretis." Ad haec veritatis adversarii stupefacti destiterunt ultra insidiari ei, cum saevientes in eum servire potius sibi et persequentes obsequi viderentur. Caritatis quoque perfectione non vacuus Beatus Dominicus pro salute proximorum animam ponere promptus erat. Exhortatus enim aliquando quendam dominum impietatis haereticae circumventum, ut ad matris ecclesiae rediret sinum, cum didicisset eum temporalium egestate compulsum ab infidelium societate non posse discedere (nam ipsi victum, quem aliunde habere non poterat, ministrabant)

DomK. 28. [22.]

DomK. 28 [22]/1–23.
deliberavit Dei famulus semetipsum venumdare atque sui pretio redimere proximum Redemptoris omnium imitatus exemplum. Quod et fecisset, nisi Deus, qui dives est in omnibus, aliunde providisset, quo miserabilis illius hominis relevaretur[40] egestas. Simile quiddam prius fecisse dignoscitur, cum adhuc in patria sua moraretur. Quaedam enim mulier conquesta est ei fratrem suum apud Saracenos detineri captivum. Et ille, ut erat plenus spiritu pietatis, intimo compassionis affectu sautius vendendum se obtulit pro redemptione captivi.

DomK. 13. [23.]

DomK. 13 [23]/1[41]–23.
Sed non permisit hoc Dominus, cum sibi ad uberiores fructus iustitiae et animarum quoque plurium conversionem servabat. Clarificatur enim in hoc pater, ut discipuli non solum fructum, sed ut fructum plurimum afferant, et velut servi sui pecuniam cum multo reportent fenore usurarum. Et ideo revocat aliquem a bonis minoribus, quos dotavit donis caelestibus ad maiora. Igitur servus Dei, Dominicus apud Deum et homines gratia proficiebat et fama. Haereticos vero torquebat invidia, quibus claritas viri sancti gravis erat etiam ad videndum. Illis autem susannantibus de malo thesauro cordis sui proferentibus mala: fidelium circa eum crescebat devotio.

[39] Is 53,7 (Szerecz 1916: 81; Komlóssy 1990: 13)
[40] A magyarban: „szegénysége felemeltetnék". – A fordító rosszul választotta meg a lat. *relevare* szó jelentését, a relevaretur itt 'könnyebbé tétetnék, megkönnyíttetnék'.
[41] *DomK.* 13/1–14/7; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §2., p. 194c.

14.

tossagok neuekeudijk vala eu hozzija:
es nagij tijztesseggel tijztelijk vala eu
tet. Egij hazij nagij vraknal: erse
kekuel pispekeknel az tartomanijok
ban: az eu nagij zentseges voltaert:
meltonak tartatijk vala mijnden
tijztessegre ez meltosagos atija.

Ijt kezdetijk jmmar azrol valo ta
nolsag. hog zent damancos atijak
mijkeppen kezde fondala zerze. az
predicator zerzeteut.

Ennek vtanna: mijkoron bodog emle
keuzeteu tolosanij fulco pispek menne
romaban: az keuzeunseges conciliom
ra: tarsolkodek zent damancos atijak
ez tolosaij pispekhez: melij pispekteul
zent damancos tartatijk vala nagij
zerelmel: Ezen pispekkel mene be
zent damancos innocencius papa
hoz: es kere confirmalnij eumaga
nak es mijnd eu vtanna valoknak

Domonkos- kódex 14. [24.] (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 7v.)

DomK. 14. [24.]

DomK. 14 [24]/1–7.
et catholici cum multo venerabantur affectu. Apud magnates etiam archiepiscopos et episcopos aliosque in illis partibus ecclesiarum praelatos pro sui sanctitate ingenti dignus habebatur honore.

DomK. 14 [24]/9–11.[42]
„It kezdetÿk jmmar azrol valo tanolsag · hog zent damancos atyāk mykeppen kezde fondala zerze · az predicator zerzetevt"

DomK. 14 [24]/1443–23.
Post hoc bonae memoriae Fulcone, Tholosano episcopo[44] proficiscente Romam ad concilium generale[45] adiunctus est vir Dei Dominicus, qui ab eodem episcopo multo fovebatur affectu. Cum quo etiam summum pontificem Innocentium[46] adiit, atque Ordinem, qui Praedicatorum diceretur et esset, confirmari sibi suisque sequacibus postulavit.

DomK. 15. [25.]

DomK. 15 [25]/1–23.
At ille postulationi huiusmodi visus est aliquantulum primitus se difficilem exhibere. Quod tamen sine nutu divino factum non est, ut nimirum ex revelatione sequenti vicarius Iesu Christi cognosceret, quoque necessarium esse universali ecclesiae et ei, qui praesidebat. Sicut enim a plerisque fidedignis compertum est, quadam nocte idem summus pontifex Deo sibi revelante vidit in somnis Lateranensis ecclesia[47] quasi suis compagibus resoluta gravem subito minaretur ruinam. Quod cum tremens simul ac verens aspiceret, ex adverso vir Dei, Dominicus occurrebat, humeris suppositis totam illam casuram fabricarum sustentabat. Cuius quidem visionis et novitatem admirans et significationem prudenter intelligens

DomK. 16. [26.]

DomK. 16 [26]/1–23.
sine ullo dilationis obstaculo viri Dei et commendavit propositum et petitionem hilariter acceptavit, hortans eum, ut ad fratres suos rediens et diligenter deliberans cum eisdem pari voto regulam sibi aliquam approbatam eligerent, super qua inchoandi ordinis promotionem confirmaret. Et sic deinde ad ipsum veniens ad libitum reportaret. Regressus igitur post celebrationem concilii Sanctus Dominicus verbum summi pontificis fratribus patefecit. Qui mox invocato Spiritu Sancto regulam Beati Augustini doctoris et praedicatoris egregii ipsius futuri praedicatores unanimiter elegerunt, quosdam sibi artiores vitae consuetudines[48] assumentes. Proposuerunt autem ex tunc

[42] „Itt kezdetik immár azról való tanolság, hogy Szent Damankos atyánk miképpen kezdé, fondálá, szerzé az prédikátor szerzetöt."– A cím forrás nélküli; kifejezéseit vö. a *DomK.* 1/3–4. soraival.
[43] A következő részlet *DomK.* 14/14–18/23; forrása: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §3., p. 194d.
[44] Fulko, toulouse-i püspök, Domonkos támogatója (Bedouelle 2011: 88–89).
[45] A magyarban: „közönséges conciliomra". – A IV. lateráni zsinat (1215).
[46] III. Ince pápa, pontifikátusa: 1198. január 8. – 1216. július 16. (Szentpétery 1985: 88).
[47] A magyarban: „Szent János egyháza". – A Lateráni Szent János bazilika Róma székesegyháza, amelyet a IV. században Nagy Konstantin alapított. Többször leégett és többször átépítették.
[48] „Vévén ŏmagoknak életnek némönemő keményb szokásit." – Utalás a regulát kiegészítő szerzetesi szokásokra (consuetudines) vagy előírásokra (constitutiones).

DomK. 17. [27.]

DomK. 17 [27]/1–23.
ne praedicationis impediretur officium, a se terrenas possessiones abicere. quod postmodum in primo capitulo generali[49] ordinis, quod celebratum fuit Bononiae[50] anno Domini M.ccx.[51] affectu pariter et effectu per constitutionem perpetuam fuit executioni mandatum. Defuncto interea papa Innocentio Honorius[52] post eum in honorem apostolicum sublimatur. Ad quem accedens servus Dei, Dominicus et quidquid a praedecessore eius Innocente postulaverat, ad votum plenissime impetravit anno Domini M.ccxvi. Cum autem vir Dei, Dominicus esset Romae et in basilica Sancti Petri in conspectu Dei orationem suam pro conservatione

DomK. 18. [28.]

DomK. 18 [28]/1–23.
et dilatatione ordinis, quam per ipsum dextera eius propagabat, effunderet facta manu Domini super eum gloriosos principes Petrum et Paulum ad se subito visione quadam imaginaria venientes aspexit. Quorum Petrus videlicet baculum, Paulus vero librum tradere videbantur. Addebantque dicentes: „Vade, praedica, cum a Deo ad hoc ministerium electus es." Moxque in momento temporis videbatur ei, quod filios suos per totum mundum dispersos aspiceret incedentes binos et binos, et verbum Domini populis praedicantes. Quapropter Tholosam rediens, ubi iam fratres in ecclesia sibi Romani[53], quam ei supradictus Fulco, Tholosanus episcopus contulerat, claustrum consruxerunt et manebant.

DomK. 29.

DomK. 29/1–23.
convocatis fratribus invocatoque Spiritu Sancto dixit suum hoc esse propositum, ut fratres omnes licet admodum paucos[54] pro diversas dispergeret regiones.
Nec se velle decetero eos insimul habitare. Sciens quoque semina dispersa fructificant, congesta putrescunt. Admirantes autem fratres cur eos dispergeret: altiori quidem id consilio agi ignorabant. Nemo tamen eius sententiae contraire praesumpsit. Voluit autem eos aliquem sibi ex fratribus eligere in abbatem[55]: cuius arbitrio ceteri regerentur. ita tamen ut tamen super ipsum abbatem quoque super ceteros fratres penes ipsum resideret auctoritas corrigendi. Hoc autem faciebat vir sanctus

[49] A magyar fordítás a latin elnevezést használja, de az *-um* végződést a magyarhoz igazítja: „generale capitulom". – Általános vagy nagykáptalan, a rend központi törvényhozó és választó gyűlése.
[50] „Bononiában" – Bologna (Olaszország).
[51] A magyarban: „ezerkétszáz tíz esztendőkben", de később, a kódex 114/9. sorában „ezerkétszázhúsz" szerepel, a fordító nem vette észre az eltérést, illetve a forrás hibáját. – Antoninus nürnbergi kiadásában itt helytelen a MCCX évszám, a bolognai nagykáptalan 1220-ban volt (Bedouelle 2011: 98–99).
[52] III. Honorius pápa pontifikátusa: 1216. júl. 18. – 1227. márc. 18. (Szentpétery 1985: 88). A rend alapítását 1216. december 22-én kelt bullájával hagyta jóvá.
[53] A magyarban: „Szent Romanusnak egyháza". – Fulko püspök által a testvérek számára átadott Toulouse-i Szent Román-templom (Bedouelle 2011: 89).
[54] A magyar fordításban számszerűen: „akkoron csak tizenhaton valának". – Az adat más forrásból származhat.
[55] A magyar fordításban: „az fráterek kezzől valamelyet őmagoknak apáttá választanának". – A monasztikus hagyományokat követve a rendi elöljárót kezdetben apátnak (abbas) nevezték. (Bedouelle 2011: 90).

DomK. 30.

DomK. 30/1–23.
disponens adire terram saracenorum et eis verbum fidei praedicare. Unde etiam barbam aliquando nutriebat. Electus est igitur frater Mathaeus canonice in abbatem, qui primus et novissimus in hoc ordine appellatus est abbas. Placuit namque fratribus postmodum insinuandae humilitatis gratia, ut qui toti praeesset ordini, non abbas, sed magister ordinis[56] dicentur. Ceteri vero inferiores praelati priorum vel suppriorum vocabulo conferentur. Dispersit igitur Dei nutu fidelis dispensator et prudens Sanctus Dominicus fratres suos, velut quaedam semina salutis aristarum fructus uberrima productura. Et quosdam quidem in Hispania, quosdam vero Parisius,[57] alios autem Bononiam[58] destinat.

DomK. 31.

DomK. 31/1–8.
anno Domini M. ccxvi.[59] Illi autem praefecti salutarem ubicumque disseminabant scientiam, magnas sustinentes angustias paupertatis et virtus Domini erat ad multiplicandum eos. Ipse vero Romam Domino ducente profectus est.

DomK. 31/10–12.[60]
„It kezdetyk azrol valo Jras · mÿkeppen veue zent damancos atÿank az zerzetbe reginaldus mesteerth"

DomK. 31/1461–23.
Cum igitur ibidem moram contraheret, contigit magistrum Reginaldum[62], venerabilem Sancti Aniani[63] Aurelianensis[64] decanum illuc usque venire anno Domini MCCXVIII. Erat iste magister Reginaldus vir scientia praeditus, virtute pariter et opinione praeclarus,

DomK. 32.

DomK. 32/1–23.
qui etiam in iure canonico vexerat Parisius annis quinque. Hic tale conceperat Deo inspirante propositum, ut relictis omnibus, quae habebat, praedicationi totus insisteret,

[56] A magyar fordításban: „ szerzet mestere". – Rendi mester vagy generális (Bedouelle 2011: 90).
[57] „Párisban" – Párizs neve mindig magyaros alakban szerepel a fordításban (pl. 200, 202, 254).
[58] „Bonóniában" – A magyar szöveg Bologna említésekor következetesen a latin *Bononia* névalakot használja, s azt látja el magyar ragokkal (pl. 38, 41, 148, 195 stb.). A helynevek más kezelésére lásd a 39. laphoz fűzött jz.-et.
[59] A magyarban: „Ezerkétszázhat esztendőben". – Az évszámból hiányzik a tízes szám.
[60] „Itt kezdetik azról való írás, miképpen vevé Szent Damankos atyánk az szerzetbe Reginaldus mestert." – Címközlés, forrás nélkül.
[61] *DomK.* 31/14–38/22; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §4., p. 195a.
[62] „Reginaldus mester" nevét a magyar szöveg mindig latinos alakban használja: (33, 36, 38 stb.), „Szent Reginaldus mester" (208). – Orleans-i Boldog Reginald, a rend egyik első jelentős személyisége, 1218-ban Domonkos hatására lépett a rendbe. Az Orleans-i (Franciaország) Szent Ányos-templom káptalanjának dékánkanonokja (Bedouelle 2011: 92).
[63] „Szent Aniánisnak egyháza" – Szent Ányos Orleans-i püspök († 453), aki a hagyomány szerint imáival megvédte városát Attila hunjaitól. Magyarországon a Tihanyi Bencés Apátság védőszentje.
[64] A magyarban: „aurelianensisbeli" 'Orleans-i'. – A magyar fordító az Orleans városnévből képzett melléknevet főnévnek tekinti.

et hunc sibi vivendi modum eligere disponebat. Sed quonam modo id commodius ageret, quod mente conceperat, adhuc animo non satis occurrerat. Nondum enim Ordine Praedicatorum noverat institutum fuisse. Habito autem cum quodam Sedis Apostolico cardinali familiari colloquio suum ei propositum revelavit dicens se admodum affectare, si quonam modo posset huius vitae genus attingere, ut relictis omnibus Christum praedicando per diversa loca discurreret in voluntaria paupertate. Tunc ille.

DomK. 33.

DomK. 33/1–23.
„En" – inquit – „novus ordo praedicatorum exoritur, qui secundum, quod appetis, et praedicationis officium et paupertatem voluntariam profitetur. Magister quoque ipsius ordinis in hac Romana urbe praedicationis insistens officio demoratur." His auditis magister Reginaldus continuo Beatum Dominicum accersiri fecit, et illi cordis sui revelavit arcanum. Illectus denique sanctitatis eius aspectu gratiosoque salutaris exhortationis affatu et ex tunc ordinis ipsius deliberavit ingressum. Sed mox sancti propositi examinatrix adversitas voto eius obicitur, et idem magister Reginaldus gravi infirmitate corripitur, morboque invalescente succumbit propemodum natura, mortis etiam revelantur indicia salutisque a medicis desperantur remedia. Beatus vero Dominicus

DomK. 34.

DomK. 34/1–23.
susceptae sobolis intempestina damna non sustinens totum se ad orationem contulit aures divinae clementiae importunis clamoribus interpellans, nec ullatenus scientiam ei praestans, ne se tam subito nondum nati, sed quodammodo spe concepti filii consolatione fraudaret. Et sicut postmodum in collatione fratribus referebat: obsecrans, ut vel modico tempore sibi eum concedere dignaretur. Eo igitur in orationibus persistente apparuit visibiliter magistro Reginaldo vigilanti et vehementi ardore febrium aestuanti beatissima Dei genitrix, mundi domina, virgo Maria

DomK. 35.

DomK. 35/1–23.
duabus se comitantibus speciosis supra modum puellis. Ipsamque reginam se clementer alloquentem is, qui patiebatur, audivit[65]. „Pete" inquit „a me, quod vis: et dabo tibi." Deliberanti vero, quid peteret, una ex his, quae reginam caeli comitabantur puellis, suggessit ei, ne quid peteret, nisi quod regina misericordiae dignaretur conferre, sed totum eius committeret voluntati. Posuitque sano usus consilio in beatissimae Dei matris electionem, ut secundum beneplacitum suum ei daret, quod vellet. Tunc illa manum extendens virgineam aegrotantis oculos, aures et nares osque et manus et pedes salutari, quam secum tulerat, unctione perunxit, formulas verborum proprias ad singulas unctiones subinferens.

[65] A fordítás egyszerű és konkrét: „És monda az kegyelmességnek királyné asszonya Reginaldus mesternek."

DomK. 36.

DomK. 36/1–24.
Quorum verborum ea dumtaxat comperi[66], quae ad renum et pedum pertulit unctionem. Ad renes quidem ait: „stringantur renes tui cingulo castitatis." Ad pedes autem: „unguo pedes tuos in praeparationem evangelii pacis. Tunc enim habitum Ordinis Praedicatorum ostendit. „En" inquit „hic est habitus ordinis tui." Sicque feliciter aegrotantis oculis corporalem illam speciem suae visionis abscondit. Sic curatus[67] a Caeli Regina Reginaldus continuo plene convaluit. Nimirum quem mater illius[68] perunxerat, qui novit unctiones conficere sanitatis. Mane autem facto venienti[69] ad se Beato Dominico et qualiter se haberet, familiariter sciscitanti

DomK. 37.

DomK. 37/1–24.
„Sanus" inquit „sum nimis." Tunc narravit ei ex ordine visionem. Aguntur gratiae et quidem non indevote, ut arbitror, salvatori, qui sanat, quos percutit, et eis, quos vulnerat, salutarem adhibet medicinam. Mirantur medici tam subitam et insperatam salutem et ignorantes, cuius medicinae fuisset exhibitione curatus, qui secundum eorum sententiam fuerat de vita desperatus. Die autem tertio sedente Beato Dominico cum magistro Reginaldo erat cum eis quidam vir religiosus de ordine hospitalariorum testificans, quod vidit manifeste Beatam Virginem venientem et totum corpus magistri Reginaldi manu propria perunguentem. Illa vero caelestis unctio sic carnem viri sancti magistri Reginaldi non solum ab aestu febrium, verum etiam ab ardore concupiscentiae[70] temperavit[71],

DomK. 38.

DomK. 38/1–24.
quod sicut ipse postmodum est confessus, nec primus in eo motus libidinis pullulavit. Hanc visionem Beatus Dominicus post eius transitum publicavit. Adiuratus enim ab ipso fratre Reginaldo fuerat, ne haec in vita ipsius alicui revelaret, sed secretum quasi sub sigillo confessionis servaret. Recepta igitur caelitus sanitate frater Reginaldus Deo se totum obtulit et Beato Dominico professionis se vinculo obligavit. Tandem vero Bononiam adiit, ubi totus praedicationi insistens totam civitatem salutari perturbatione commovit, et Christo quoque

[66] A magyarban: „Mely igík kezzől csak azok lelettek meg." – A nürnbergi nyomtatványban álló nehezen értelmezhető egyes szám első személyű *comperi* forma Antoninus forrásának (itt Petrus Ferrandi) írójára utal, aki csak a jelzett szavakról tudott (vö. comperio, -ire, -peri, -pertus 'megtud, megismer, (meg) talál' (vö. MKLSz.). A fordító ezt nem értette meg. (Köszönet Deák Hedvignek a lektori kiegészítéséért.) – Katona Lajos (1906a: 108–109) Antoninus forráshasználatát kutatva már megállapította, hogy a firenzei érsek többnyire szó szerint írta le a forrásaiból átvett részleteket; ennek egy példája a fenti.

[67] A *curatus ... convaluit* fordítása a magyarban azonos szótő származékaival kevésbé változatos: „gyógyíttaték meg ... meggyógyulván" (vö. curatus 'ápolva').

[68] A névmás Krisztusra utal, a *-ként* rag utólagos betoldásával valószínűleg azt akarta a másoló nyomatékosítani, a „gyógyított" szót viszont tévesen húzta ki, ami értelmetlenné tette a szöveget („melyet ... annak ő anyja*ként* gyógyított vala meg").

[69] A nürnbergi nyomtatvány hibás *venientis* alakját dativusira javítottuk. – Az igenevekkel zsúfolt forrásszöveget a magyar fordítás gördülékenyen adja vissza: „Reggel lévén kedég Szent Damankos atyánk elméne meglátogatni nagy szerel(e)mmel Reginál̃dust és megtudakozék róla, hogy miképpen volna."

[70] A magyar fordítás alaposan körülírja a *concupiscentia* fogalmát: „az gonosz kévánságnak gerjedetösségének hőségétől".

[71] A fordítás erőteljesebb: „meggyógyítá" (vö. *tempero* 'mérsékel').

plures animas lucrifecit. Multi etiam per eum Praedicatorum Ordinem sunt ingressi et extunc maxime fratrum numerus coepit augeri. Post[72] receptionem magistri Reginaldi in ordinem

DomK. 39.

DomK. 39/1–24.
Beatus Dominicus in Hispaniam profectus est anno Domini Mccxviii, ubi duas domos[73] instituit. Unam scilicet apud Maioricum[74], quae modo est monialium, alteram apud Secumbiam[75], quae domus fratrum praedicatorum in Hispania prima fuit. Cum autem esset in Hispania in loco, qui dicitur Godalfaita[76], qiubusdam sibi fratribus sociatis tentavit eos sathanas, ut a beati viri societate discederent. Quod virum sanctum Dominicum non latuit, antequam fieret. Apparuit enim per visum immanissimus quidam draco, qui draco fratres illos, qui secum erant, absorbere apertis faucibus videbatur. Intellexit igitur vir spiritu Dei[77] plenus,

DomK. 40.

DomK. 40/1–24.
grave fratribus dyabolicae temptationis imminere discrimen. Visionem eis terribilem propalavit hortans eos, ut constanter resisterent temptationi, a quo[78] nemo nisi spontaneus[79] absorberetur. Brevi autem spatio temporis interiecto fratres illos, quos paulo ante draco absorbuerat per visum, absorbuit per effectum. Nam omnes, qui cum Beato Dominico esse videbantur, exceptis tribus scilicet uno clero et duobus conversis suadente diabolo recesserunt. Interrogatus autem unus ex illis a Beato Dominico, an et ipse vellet abire. „Absit" inquit „pater carissime, ut relicto capite sequar pedes." At vero

DomK. 41.

DomK. 41/1–24.
pater sanctus erga eos, qui recesserant, non indignatione, sed compassione permotus. Continuo ad consuetum orationis refugium[80] se convertit, et quos praeceptis retinere non potuit, precibus revocavit. Nam paulo post omnes fere instinctu divinae gratiae redierunt. Post hoc veniens Parisius anno Domini MCCXIX ibique paululum cum fratribus demoratus, qui ibidem anno procedenti domum sibi Iacobi[81] receperant et iam erant fere XXX. Bononiam

[72] *DomK.* 38/22–47/19; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §5., p. 195b.
[73] Magyar megfelelőként a fordításban a *klastrom* és a *ház* szavak variálódnak.
[74] A mai Mallorca. – A magyarban: „Maioricumnál".
[75] Segovia. – A magyarban: „Secubiamnál" – a fordító a név tárgyesetét tekinti alapformának; hasonló megoldások rendszeresen előfordulnak (l. passim).
[76] Guadalajara (Sapanyolország). Ide kapcsolódik Szent Domonkos 1218. évi sapanyolországi útjának – a kolostoralapítások mellett – egyetlen ismert epizódja (Bedouelle 2011: 93).
[77] A magyar fordítás („ki teljes vala Istennek malasztjával") nem pontos: Isten lelkével, a Szentlélekkel volt teljes.
[78] Sc. a *dracone*.
[79] Ügyes fordítás a magyarban: „csak az, ki szabad akaratja szerint akarja".
[80] A magyarban „az imádságnak hiedelmének szokására" – a *refugium* 'menedék' szó fordítása, a „hiedelem" régen 'felfrissülés; menedék, oltalom' jelentésű volt (TESz.).
[81] Szent Jakab kolostor Párizsban (vö. Bedouelle 2011: 92). – A magyar fordító itt félreértette: egy Jakab nevű ember házaként értelmezte. Később helyesen értette, l. *DomK.* 214, 257.

adiit et tunc inde fratrem Reginaldum superius memoratum non sine gravi desolatione[82] fratrum, quos receptos Bononiae paterno consolabatur affectu Parisius destinavit[83]. Ubi verbo

DomK. 42.

DomK. 42/1–24.
et opere Christum praedicans crucifixum post non multos dies obdormivit in Domino. Et consummatus in brevi explevit tempora multa. Sepultus est autem in ecclesia Sanctae Mariae de Campis[84], eo quoque fratres praedicatores nondum habuerunt propriam sepulturam. Tanta vero vir iste beatus morum honestate pollebat[85], tanto divini fervoris impetu ferebatur, ut ipsum esse vas honoris et gratiae, vas ornatum omni lapide pretioso haud dubie probaretur. Inerat ei firma mentis valde aequalitas[86], nisi cum ad compassionem et misericordiam turbaretur. Et quia cor gaudens exhilarat, faciem placidam interioris hominis compositionis[87] manifesta de foris benignitate ac vultus hilaritate prodebat. Tantam autem servabat in his,

DomK. 43.

DomK. 43/1–24.
quae secundum Deum rationabiliter fieri concepisset, cordis constantiam, ut vix aut numquam semel enunciatum cum digna deliberatione sermonem acquiesceret immutare. Et cum *multa* in eius facie, sicut commemoratum est, de bono conscientiae testimonio, semper eluceret hilaritas, *Lux tamen vultus eius non cadebat in* terram[88]. Denique per hanc omnium sibi facile vindicabat amorem sine difficultate, mox ut eum aspicerent, illabebatur affectibus[89] Ubicumque versaretur sibi in via cum sociis, aut in domo, cum hospite, reliqua familia[90], aut inter magnates et principes et praelatos, semper aedificatoriis affluebat sermonibus, abundabat exemplis, quibus ad amorem Christi saeculive[91] contemptum audientium animus flecteretur.

[82] A magyar fordító rosszul választott a *desolatio* szó jelentései közül: „az ... fratereknek nagy nehéz pusztulásokkal"; 'pusztulás' helyett 'elhagyatottság'-ról, 'magukra hagyatottság'-ról van szó.

[83] A fordító egyszerűsít, amikor a *destino* 'rendel, szán vhova' igét a *visz* igével fordítja.

[84] A Notre-Dame-de-Champs templom Párizsban. – A fordító előbb Szűz Mária szokott magyar elnevezésével, majd latin nevén is jelöli a templomot: „temetteték Bódogasszonyban, ki így hívattatik: Sancta Maria de Campis" (vö. még *DomK.* 55, 256).

[85] A *polleo* 'bővelkedik vmiben' igével szemben a fordító a magyar *fénylik* igét használta, amely jellemző a kor frazeológiájára (hasonlóan latin megfelelője, a *clareo* is).

[86] A magyar fordítás szó szerinti: „vala őbenne elmének igen nagy egyenlősége" – az *aequalitas* szó itt a kiegyensúlyozottságra utal.

[87] A *compositio* szót a fordító „kellemetös ékesség"-ként adja vissza. Ez arra utalhat, hogy a szó retorikai-stilisztikai jelentését ismerte (pl. *compositio verborum* 'a szavak jó hangzatú helyes elrendezése, kapcsolása': vö. Finály). – A fordítás nem mindenütt pontos, de a végső mondanivaló „átjön": „És miért az víg szív megvigasztalja az orcát, az belső elmének kellemetös<ségét> ékességét nyilvánvaló kegyelmességével és orcájának vidálságával (=vidámságával) kívül megmutatja vala." A forrás szerint inkább: És mivel felvidította a szívét, amikor örült (ti. Domonkos), szelíd arcot mutatott bensőjének (belső emberi rendezettségének?) kívül megnyilvánuló jóságával és tekintetének vidámságával.

[88] Iob 29,24; a magyar szöveg az idézet kihagyásával folytatja a gondolatot.

[89] A fordítás ugyan darabos, de a fordító jól értette az *illabor* + dativus latin szerkezetet: „ Mert legottan hogy emberek ez szent atyára tekéntnek vala, az ő szerelmekben megyen vala be" ('belopta magát a szeretetükbe').

[90] A *reliqua familia* fordítása mechanikus: „(gazdával és) egyéb szolgákkal", tkp. a család többi tagjával, akik közé a szolgák is tartoztak.

[91] A magyar szövegben: „ez világ". – A *saeculum* szó az egyházi latinban 'földi világ' jelentésű.

Genijerenseges etkeket el tauoztatuan ·
kenz benchenkkel meg elegendijk vala ·
Vala ez zentseges atijanal · az en testenek
erens bijrodalma · es az bort vgij elegeij
tij vala vizzel · hog az testij zenksegnek
eleget tenne · de az en elmeenek gijar
sosagat soha megne tompehtanaija ·
Vgij mond vala nemelij frater istuan
metensis varas belij · ez zent atijarol ·
Hog ez zent atija zent damancos atijank ·
mijkoron lakozneek carquassonaban ·
egij egez nagij benhtben · teubbet
nem ent kenijernel · sem jt teubbet
viznel · sem agijaban be nem ment ·
El jenueen kedeg az husnetnek jnnepe
erensbnek mongija vala magat ez
zentseges atija ez enne penitencia tar
tas vtan · es jelenijk vala zebnek
es kenuerbnek ez bodog atija · :·)
Kezdetijk jmmar azrol valo tanolsag ·
hog zent damancos atijanknak adatot
vala hatalm istenteul · hog eurdegeg
ne hatalmazhatnanak en raijta · :·

Domonkos-kódex 47. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 24r.)

DomK. 44.

DomK. 44/1–24.
Ubique virum evangelicum verbo se exhibebat et opere. Tempore diurno cumque fratribus sociisve nemo communior, nemo iocundior. Nocturnis horis nemo vigiliis et obsecrationibus per omnem modum instantior. Ad vesperum demorabatur ei fletus et ad matutinum laetitia. Diem impertiebatur[92] proximis, noctem Deo sciens, quod in die mandavit misericordiam suam et nocte canticum eius. Flebat autem uberrime atque creberrime et *fuerunt ei lacrimae suae panes die ac nocte*[93]. Die quidem tunc magis cum missarum crebra et quotidiana celebraret sollemnia[94]: nocte vero cum semper omnes insatiabilibus

DomK. 45.

DomK. 45/1–24.
excubaret vigiliis. Erat ei pernoctandi in ecclesiis creberrime consuetudo usque adeo, ut vix aut raro certum ad quiescendum locum habere videretur. Orabat igitur noctibus et perseverabat vigilans, quantum a fragilitate corporis extorquere potuisset. Et cum tandem lassitudine succedente et lentescente spiritu somni interpellaret necessitas, sive ante altare, sive alio quocumque loco aut certe super lapidem instar patriarchae Iacob capite reclinato paululum requiescens rursus evigilabat ad spiritus orationisque fervorem. Tres singulis noctibus recipiebat manu sua propria de quadam catena ferrea[95] disciplinas, unam pro se, aliam

DomK. 46.

DomK. 46/1–24.
pro peccatoribus, qui versantur in mundo, tertiam vero pro his, qui in purgatorio cruciantur. Omnes homines largo excipiebat caritatis sinu. Et cum omnes diligeret, ab omnibus amabatur, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus sibi proprium vendicabat affluens pietate se totum in proximorum curam atque miserorum compassionem effundens. Hoc etiam cunctis faciebat gratissimum, quod simplici gradiens via nullum umquam verbo vel opere duplicatis aut fictionis praetendebat vestigium. Verus erat paupertatis amator, vilibus utens vestimentis et in cibo simul et potu modum temperatissimum observabat

DomK. 47.

DomK. 47/1–19.
Delicata vitans et libenter simplici pulmento contentus. Habens firmum suae carnis imperium et utens vino sic temperate lymphato, ut necessitati satisfaciens corporali, numquam subtilem eius ac tenuem spiritum hebetaret. Retulit quoque frater Stephanus

[92] A nürnbergi nyomtatványban álló *impertiabatur* alakot javítottuk, az ige szótári alakja: impertior, -iri, -itus sum (MKLSz.).
[93] Vö. Ps 41,4: fuerunt mihi lacrimae meae panis die ac nocte. – A rím a magyar fordításban is érzékelhető: „és voltanak az ő siralmi őneki éji és napi kenyeri".
[94] A fordító igen pontosan törekszik a mise bemutatásának szakkifejezését *(missarum sollemnia celebrare)* körülírni: „mikoron az gyakorlatos naponként való miséknek tisztességét szolgálnája."
[95] A nürnbergi nyomtatványban álló *ferreas* formát javítottuk. – A magyar fordítás a jelzőt helyesen a *catena* szóhoz kapcsolja: „némely vasretesszel".

Metensis[96], quod vir Dei Dominicus per totam unam quadragesimam apud Carquassonam[97] non comedit aut bibit, nisi panem et aquam neque lectum intravit. Adveniente autem pascha et fortiorem se esse dicebat pulchriorque et pinguior apparebat.

DomK. 47/20–23.[98]
„Kezdetyk jmmar azrol valo tanolsag · hog zent damancos atyanknak adatot vala hatalm istentevl · hog evrdegeg ne hatalmazhatnanak ev raÿta"

DomK. 48.

DomK. 48/1[99]**–24.**
In eo utique impletum est, quod dixit Christus apostolis Luc. IX.[100]. *„Dedi vobis potestatem super omnem virtutem inimici et nil vobis nocebit."* Nocte quadam Sanctum Dominicum in oratione ante altare prostratum diabolus[101] revocare conatus de tecto. ecclesiae magnum lapidem proiecit tanto sonitu, ut per totam ecclesiam resonaret. Venitque tam prope sacro capiti iactus lapidis[102], ut caputium contingeret. Cum sanctus maneret immobilis, inimicus eiulans terribili voce confusus abscessit. Qui cum eum terrere non posset,

DomK. 49.

DomK. 49/ 1–14. és 21–23.
illudere attemptavit. Unde post completorium oranti daemon in specie fratris orantis ante quoddam altare apparuit, quem sanctus fratrem aestimans manu innuit, ut ad quietem iret. Tunc ille inclinans caput discessit. Post ea monuit pater sanctus, ne quis post ultimum signum in ecclesia remaneret,[103]
nihilominus tum falsus ille et fictus frater sicut primo orationem

DomK. 50.

DomK. 50/1–24.
simulans sic secundo fecit et tertio. Tunc accedens ad eum pater sanctus dixit. „Quanta est inoboedientia in hoc, quod totiens prohibui, te tertio reprehendi." Tunc cachinnans ille nequissimus modo inquit: „silentium te frangere feci." „Noli" ait sanctus „miser laetari in

[96] A magyar fordítás a melléknévi formát helynévként értelmezi: „Metensis városbeli". – Metz környéki (Franciaország) (vö. Orbis Latinus: *Metensis pagus* alatt).
[97] Carcassonne (Franciaország).
[98] „Kezdetik immár azról való tanolság, hogy Szent Damankos atyánknak adatott vala hatalm Istentűl, hogy ördegek ne hatalmazhatnának őrajta." – Címközlés, forrás nélkül.
[99] *DomK.* 48/1–65/25; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. §6., p. 195d.
[100] A magyar fordításban: „tizenegyed részében"; mai számozása Lc 10,19: „ecce *dedi vobis potestatem* calcandi supra serpentes et scorpiones et *supra omnem virtutem inimici et nihil vobis nocebit.*"
[101] A magyar hozzátoldja a „pokolbeli" jelzőt. – A „pokolbeli ördög" állandó jelzős szerkezet a kódex fordításában, amelynek forrásában a *diabolus* szón kívül más latin megfelelő is állhat, pl. inimicus, malignus spiritus (pl. *DomK.* 54, 56, 62, 63 stb.).
[102] A fordításban egyszerűbb szerkezettel: „oly közel jöve ez kő".
[103] A magyar szöveg 49/14–21. soraiban szabad fogalmazású betoldás – feltehetőleg a kompilátortól –, amely a konstitúcióra hivatkozva ismerteti az idevágó szokást : „Mert szokás volt az szerzetben, hogy completa után és veternye után annyi idő után, hogy míg egy septem spalmost (=psalmust) megmondhatnának, kis haranggal harangozott az versicularius, ennek utána bementenek hálásnak helyére. Miképpen meg vagyon írván az konstitúcióban es."

eo, quod tibi non proderit. Ego sum super silentium dispensator[104] et loqui potero, cum mihi videbitur expedire." Occulto et iocundo iudicio suo insidiatoris nequissimi versutias electis suis Deus providit et ordinat ad meritum et salutem. Etenim Sanctus Dominicus vidit quadam nocte accusatorem fratrum quasi ferreis manibus tenentem cedulam

DomK. 51.

DomK. 51/1–24.
et ad lumen lampadis hanc legentem. A quo dum vir sanctus quaereret, quid legeret, respondit: „peccata fratrum tuorum lego." Praecepit ergo pater potens, ut cedulam dimitteret. Quam in nomine Christi coactus dimisit. In qua pater quaedam repperit, super quibus filios emendavit. Ecce quomodo in insidiis suis inimicus capitur et iusti de angustiis liberantur. Cum idem sanctus civitatem, quam dilexit anima sua, quaerendo circuiret et vigilans muros Hierusalem[105] custodiret, invenit eum, qui *circu[i]ens quaerit, quem devoret*, tamquam leo rugiens[106]

DomK. 52.

DomK. 52/1–24.
omnia loca monasterii[107] pervagantem et dixit ei: „Cur hic circuis, saeva bestia?" Respondit: „propter lucrum, quod inde recipio." Dixit ei sanctus: „quid lucraris in dormitorio?" Respondit: „somnum necessarium eripiens quietem impedio. Lenteque surgere faciens pigritiam ingero. Sicque ab officio remanere divino persuadeo. Insuper cum permittor, carnis stimulus et illusiones immitto." Traxitque eum sanctus ad chorum et ait: „Quid in tam sacro loco lucraris? Respondit: „Facio tarde venire, cito exire, seipsum oblivisci."

DomK. 53.

DomK. 53/1–24.
De refectorio quoque interrogatus. Respondit, quis non plus, quis non minus.[108] Hinc ad locutorium[109] ductus.[110] Respondit cachinnans. Hic locus est totus meus. Hic veniunt risus. Hic narrantur rumores et verba perferuntur in ventum. Cumque a sancto traheretur ad capitulum,[111] coepit locum exhorrendo fugere dicens: iste locus mihi infernus est, nam quod alibi lucratus fuero, hoc hic perdo. Etenim hic monentur, hic confitentur, hic

[104] A szót a magyar kettősen fordítja: „sáfár vagy fejedelem".
[105] A magyar szövegbe magyarázatul belekerül a mennyei Jeruzsálem-kép, vagyis Isten országának a képe a Jelenések könyvéből: „az várost [...] azaz az mennyei várost; Ierusalemnek kőfalait [...] azaz az mennyei Ierusalemnek falait".
[106] Az oroszlán a bibliai nyelvben az ördögöt jelképezi. Lásd 1Pt 5,8: „diabolus tamquam leo rugiens *circuit quaerens, quem devoret*."
[107] A magyarban: „klastrom". – A következőkben a kolostor helyiségeinek neve vegyesen fordul elő latin alakban (refectorium, locutorium) vagy magyarosabb formában, *-om* végződéssel (dormitoriom, capitulom ház 'káptalanterem'), illetve a kórust jelentő (vö. lat. chorus), latin végződés nélkül magyar szóvá vált „kar".
[108] A latin mondatból hiányzik az állítmány; a magyar fordításban a mondat – a refektórium fogalmához illően – kiegészül az „eszik" igével.
[109] A beszélőszoba latin és magyar megnevezése együtt jelenik meg a fordításban: „locutorium szóló hely".
[110] A magyar szöveg itt is kiegészül a latinban hiányzó részletekkel: a fordító idézőmondatot told be és megismétli a kérdést is: „monda Szent Damankos atyánk neki: Mit nyersz itt?"
[111] A káptalanterem magyar elnevezése mindig „kapitulomház" (pl. 67/9, 69/17, 316/15).

accusantur, hic verberantur, hic absolvuntur. Idcirco hanc locum ceteris plus abhorreo et detestor. Sic coactus a sancto virtute altissimi malitiae

DomK. 54.

DomK. 54/1–24.
suae fraudes detexit invitus, ut videant iusti ipsumque irrideant et sibi a laqueis caveant. Ne irretiti capiantur et teneantur in ipsis. Item cum vir sanctus Romae in Sancti Sixti ecclesia[112] monialibus praedicaret, diabolus in specie passeris apparuit volitans circa capita monialium ad impediendum eas ab attentione verbi Dei. Quem cum cognovisset vir Dei, mandavit uni ex servitialibus, ut caperet ipsum passerem et sibi afferret. Quod cum factum fuisset, beatus vir totum deplumavit dicens. „Inimice Dei,

DomK. 55.

DomK. 55/1–24.
cur impedis verbum Dei?" Eumque eiulantem propter augmentum cruciatus[113] praeiecit in terram dicens: „Vade, inimice Dei, vola nunc, si potes, strepitum magnum facies, sed damnum inferre non poteris." Itaque per fenestram ingressus ascendit vas aereum[114], quod ante altare beatae virginis Mariae[115] in catenulis dependebat, in quo erat lampas accensa oleo plena, magno impetu catenulas concutiens ipsum evertit. Lampas vero de vase egressa est, nec laesa nec extincta et in aëre versata stetit. Levantes in altum sorores oculos videntes lampadem in aëre sine sustentaculo mirabiliter subsistere, nec una gutta olei de ea effusa est. Ille enim disparuit.

DomK. 56.

DomK. 56/1–24.
Bononiae autem cum quadam nocte vigilaret ad lumen candelae aliqua legens, apparuit coram eo inimicus[116] in forma simiae gestuans[117] ad similitudinem actuum eius. Tunc Beatus Dominicus candelam illam iussit illi manu tenere. Cumque circa finem esset coniunctionis eius voluit eam excutere, sed mandavit beatus vir firmiter illam tenere usque ad ultimam consumptionem. Ignisque flamma comburente manum eius coepit eiulare. At beatus preadicator baculo suo percutiens abire permisit. Item cum Bononiae quidam conversus in die quaestum panis per civitatem fecisset, ex labore sitiens sine licentia et

[112] A San Sisto templom és első női kolostor Rómában (Bedouelle 2011: 95–96). – A magyarban: „Szent Sixtusnak egyházában".
[113] A fordító egyszerűbben fejezi ki: „az nagy fájdalmért" (tkp. a kín növekedése miatt).
[114] A magyarban: „réz lámpásra"; a fordítás a jelenetet a továbbiakban is a hétköznapi szemlélet szerint konkrétabb kifejezésekkel adja elő, vö. a „lámpás üvege", az üveg „szája".
[115] A fordító Szűz Máriát a magyarban szokott nevével jelöli: „Bódogasszony" [=Boldogasszony] – Hasonló fordításra lásd *DomK.* 42, 246, 256).
[116] A magyar fordításban : „pokolbeli ördög" (l. a *DomK.* 48. lap jegyzetét).
[117] Feltehetőleg visszaható 'se gestans' értelemben, bár a középkori latin szótárakban (DuC., MKLSz.) nincs *gestuo* alak. – A fordító a majom cselekvésére gondolva fordíthatta a *játszadozik* igével: „játszodozván Szent Damankos atyánk művelkedetihez képest."

DomK. 57.

DomK. 57/1–24.
non praemisso signo crucis bibisset. Reversus ad conventum nocte sequenti diabolus terribiliter coepit eum vexare in ecclesia et rumores facere. Ad quem fratres, qui erant per ecclesiam orantes, permoti accedentes orabant pro eo. Adiurabant daemonem, ut exiret. Aquam benedictam aspergebant super eum et cum traheretur obsessus per ecclesiam a diabolo, vix plures fratres simul sufficiebant ad tenendum eum. Demum vocatus Beatus Dominicus ad eum accesit. Qui praecepit daemoni, ut causam exprimeret suae vexatonis in fratrem illum. Qui respondit: „quia bene meruit, nam heri bibit in tali loco sine licentia et sine crucis signaculo.

DomK. 58.

DomK. 58/1–24.
Unde in bibione, qui erat in vino, quod bibit, in eum intravi." Orante autem eo cum iam pulsaretur ad matutinum, dixit diabolus. „Ex quo capuciati surgunt ad laudandum Deum. Non possum hic amplius permanere" et recedente ab ipso liberatus fuit. Asserente venerabili domino cardinali Raynerio accidit quadam die obsessum a multis daemoniis[118] hominem viro Dei Dominico in ecclesiam praesentari. Qui accepta stola ad collum suum cinxit, deinde eadem collum obsessi circumdedit mandans, ut de cetero illum non vexarent. Daemones vero in obsessi

DomK. 59.

DomK. 59/1–24.
corpore coeperunt fortiter torqueri, unde exclamantes dicebant: „Permitte nos exire! Quare nos hic cruciari compellis?" At ille: „Non dimitto vos", inquit, „nisi mihi fideiussores dederitis, quod huc ultra nequaquam de cetero redeatis." „Quos", inquiunt, „fideiussores tibi dare possemus?" Et ille: „Sanctos martyres, qui in hac ecclesia[119] quiescunt." At illi: „Non possumus, quia merita nostra contradicunt." Et sanctus: „Oportet vos dare, alioquin nequaquam liberos vos a cruciatu dimittam." Tunc daturos se operam in quantum possent promiserunt. Et interiecto modico intervallo „ecce", inquiunt, „impetravimus, licet immeriti, quod sancti martyres fideiusserunt." „Quod signum,"

DomK. 60.

DomK. 60/1–24.
inquit vir sanctus, „mihi datis, quod hoc sit verum." „Eatis," dixerunt, „ad capsam, ubi reposita sint capita eorum et eam[120] invenietis inversam." Mira res divinis prorsus ascribenda prodigiis. Quaesitum est et ita inventum, sicut illi dixerunt et licentiati[121] hominem dimiserunt.

[118] A szó alakja *daemon* mellett *daemonium* is lehet (DuC., MKLSz.).
[119] A nürnbergi nyomtatványban álló *ecclesie* alakot javítottuk.
[120] A *eam ... inversam* a nürnbergi nyomtatványban a *capsa* szóra utal, míg a fordítás a fejekre (*capita*) vonatkoztatta. (Esetleg a fordító példányában hiányozhatott a nazálisok jelölése?)
[121] A fordításban: „elbulcsúztatván elhagyák az embert". – A régi magyarban a *búcsú* 'licentia; engedély', az *elbúcsúztat* 'elenged, elbocsát' jelentésű (NySz.). Vö. lat. *licentiare* 'valakinek megenged, engedélyt ad' (DuC., MKLSz.), *licentiati* 'miután engedélyt kaptak (ti. a távozásra)'.

Item cum quidam frater Bononiae ad serviendum infirmis esset deputatus, reliquias carnium sine licentia comedebat. Quod cum sero unius diei fecisset, arreptus a diabolo coepit terribiliter clamare. Accurentibus fratribus pius pater advenit. Compatiensque patienti arguebat daemonem, quod corpus fratris sui invasisset.

DomK. 61.

DomK. 61/1–24.
Dixitque diabolus: „Intravi in eum, quia meruit comedendo carnes infirmorum." Et sanctus ait: „Ego absolvo eum ab hoc peccato et tibi praecipio in nomine Iesu Christi ut exeas." Qui statim liberatus est.
Aliud quoque tanto certius contigisse, quanto per eam, circa quam gestum est, ad plurimorum pervenit notitiam.[122] Haec mulier multo tempore mundo dedita carnis illecebris vacabat, sed culpa tandem poena non caruit. Nam hanc malignus spiritus per intervalla temporum graviter vexare coepit. Erat autem vicina ecclesiae, in qua tunc temporis fratres praedicatores Florentiae[123] morabantur. Quo adveniens pius pater Dominicus ipsam prius exhortando ad paenitentiam perduxit.

DomK. 62.

DomK. 62/1–24.
Postmodum etiam vexationi eius compatiens suis orationibus, ut ab ea malignus spiritus[124] recederet, impetravit. Ita, ut quae interpolatis diebus quietem modicam habere non poterat, ultra annum vexationis solitae molestiam non sentiret. Verum a vexatione carnis libera, vexari se deterius in animo deprehendit. Et medicina corporis facta est sibi morbus mentis. Tantoque negligentius coepit a Dei servitio tepescere, quanto a carnis illecebra redivivis temptationibus trahebatur. Quod ubi viro Dei inde transeunti exposuit, illeque beneficium praestitum in ruinae scandalum versum vidit, blande eam, an reduci vellet ad statum pristinum, requisivit. Quae cum

DomK. 63.

DomK. 63/1–24.
voluntati Dei suaeque discretioni committeret. „Rogo," inquit „filia, ut tibi fiat, quod magis saluti tuae viderit expedire." Unde factum est, ut non post multos dies malignus spiritus super corpus ancillae potestatem acciperet, ut spiritus eius salvus fieret. Et vexatio, quae prius poena culpae fuerat, postmodum fieret consolationis remedium et cumulus meritorum. Postmodum haec mulier soror de paenitentia[125] fuit et devota. Cum autem quidam sacerdos saecularis clericus illa parochiali ecclesia Florentiae, quae data fuerat fratribus praedicatoribus primo pro conventu, multum propter hoc ordinem persequeretur et multas iniurias inferret isti sorori, ut ordini devota conquesta est super his apud beatum patrem.

[122] A fordításból kihagyott rész miatt a mondat értelme a magyar szövegben félrecsúszott, vö. „mely dolog annál bizonyb, mennyivel az dolgok, kik lettek, többeknek esmeretire jutottak".
[123] Firenze (ma Olaszország).
[124] A magyarban: „pokolbeli ördög" (vö. a *DomK.* 48. lap jegyzetét).
[125] A *soror de paenitentia* fordítása: „Szent Damankos atyánknak harmad szerzetebeli soror".

DomK. 64.

DomK. 64/1–25.
Qui consolatus est dicens: „Patienter age, filia, quare iste sacerdos, qui ita te et ordinem persequitur, adhuc et cito bonus frater ordinis erit et multos labores in ordine sustinebit." Quod totum, ut praedixit, secutum est. Cum Beatus Dominicus esset Bononiae, diabolus in forma iuvenis lascivi accessit ad conventum praedicatorum et petivit sibi a sacrista dari unum confessorem[126]. Et adducti sunt successive quinque fratres confessores. Et haec erat causa, quare ita affecit et inflammavit primum confessorem ex suis verbis turpibus, quod surrexit ab auditione confessionis et noluit audire usque in finem illas abominationes. Similiter fecit secundus, tertius et quartus. Silenter autem recedebant, nec causam dicebant, ne confessionem revelarent.

DomK. 65.

DomK. 65/1–24.
Quare ex parte eorum confessio sacramentalis erat, cum crederent hominem esse, sed non ex parte diaboli. Tunc sacrista accersitus Beatum Dominicum conquerente coram eo, quod quinque fratres non potuerunt unum peccatorem audire, subdens scandalum magnum. Fratres[127] praedicant paenitentiam et nolunt peccatoribus paenitentiam imponere. Tunc Beatus Dominicus recedens a lectione, oratione et contemplatione accessit ad eum in ecclesiam et ut vidit, cognovit eum ipsique dixit. „Cur, maligne spiritus, sub hac pietate temptas servos Dei?" et durissime increpavit eum. Qui evanescens ecclesiam dimisit foetidam odore sulpuris. Placatusque enim exinde sacrista contra confessores illos indignatus.

DomK. 66.

DomK. 66/1[128]–4.[129]
„It kezdetyk az choda teteeleknek mondasa mykeppen zent atyank feenleek · halottaknak fel tamaztasaban · meeg ez velagba eltebe chodalatos keppen"
De mortuis resuscitatis a Beato Dominico tribus in vita Romae et sex post mortem in Hungaria.[130]

DomK. 66/5–24.
Erat namque quaedam matrona civis Romana vidua, nomine Gutadona, quae magna devotione erga beato Dominico ferebatur. Haec habebat filium unicum paulum infirmum. Cum vero die quodam vir Dei in ecclesia Sancti Marci[131] praedicaturus esset, matrona haec desiderio audiendi verbum Dei ex ore eius filio relicto ad praedicationem venit. Qua peraudita domum reversa filium defunctum repperit. Quae nimium dolorem, quem de

[126] A magyar fordítás sok helyen jellemzően meghagyja a szövegbeli latin szót, ezeket feltehetőleg a magyarban – legalábbis az egyháziak – is így használták.
[127] A magyar idéző mondat told a mondat elé: „Tovább úgy mond vala ez sekrestyéres" (vö. NySz).
[128] *DomK.* 66/1–73/11; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 7, p. 196b.
[129] „Itt kezdetik az csodatételeknek mondása, miképpen szent atyánk fénylék halottaknak feltámasztásában még ez velágban éltében csodálatosképpen." – A magyar szöveg a címközlésekkel elkülöníti az „in vita" és a „post mortem" csodákat.
[130] A cím második felének fordítását ld. a 73/12–16. sorokban.
[131] A San Marco templom Rómában. – A fordítás magyaros: „Szent Márk egyházában".

morte filii conceperat, silentio premens, de virtute Dei meritisque Sancti Dominici confidens, assumptis ancillis suis tulit secum mortuum puerum ad ecclesiam Sancti Sixti, ubi

DomK. 67.

DomK. 67/1–24.
tunc confessor Domini[132] cum fratribus morabatur. Et quia domus illa tunc ad receptionem sororum parabatur, alii occasione artificum introibant. Ingressa atque invenit eum stantem ante ostium capituli, quasi aliquem expectaret. Quo viso misit mortuum ad pedes eius, et prostrata coram eo coepit rogare cum lacrimis, ut sibi redderet filium suum salvum. Tunc misericors Dominicus maerentis dolori vehementius compatiens secessit ab ea paululum et prostratus oratione brevi completa surrexit et accessit ad mortuum crucis signum faciens super ipsum. Deinde tenens manum defuncti elevavit eum viventem sanum et incolumem reddidit matri suae praecipiens

DomK. 68.

DomK. 68/1–15.
ei, ut hoc nulli penitus revelaret. Illa autem cum ingenti gaudio regressa beneficium Dei, quod in filio a morte suscitato consecuta fuerat, iucunda et glorians in Domino indicavit, ut etiam ad aures summi pontificis perveniret. Qui exsultans in donis Altissimi et congratulans suis temporibus patefactis decreverat hoc populo praedicandum. At vero humilitatis cultor Dominicus obstitit contestans, si hoc fieret, quod mare transiret: nec ultra in illis partibus compareret.

DomK. 68/15–24.
„pelda”[133]
In eodem loco, dum fratres aedificando laborant architectum quendam conductum, in quadam cripta moles desuper resoluta contrivit, et diu iacentem sub tanto pondere extinxit. Concurrunt fratres ad miserabilis casus eventum, tam diri vulneris mortifera novitate tristes vehementer effecti. At pius pater et misericors Dominicus

DomK. 69.

DomK. 69/1–9.
et inopinatae mortis periculo ex intimis visceribus compatiens et filiorum maerentium desolationem non sustinens defuncti corpus de caverna adductum ad se deferri iussit, orationumque suffragio statim vitae simul et sanitate restituit, gaudiumque reddidit filiis desolatis.

DomK. 69/9.
„Pelda ez”

[132] A magyarban hozzátoldva: „Szent Damankos atyánk” (vö. a *DomK.* 2. lap jegyzetét).
[133] „Példa” – Az új példa kezdetét jelzi így a magyar szöveg, folyamatosan írva a sorokat; hasonlóan a 69/9., 74/13., 75/18. sorokban is. A nürnbergi nyomtatvány a sor közben bekezdésjellel jelzi ugyanezt, ennek megfelelője tükröződik a fordításban.

DomK. 69/10–24.
Cum vir sanctissimus apud Sanctum Sixtum cum domino Ugolino Hostiensi (qui postea fuit summus pontifex)[134] et domino Stephano de Fossa Nova[135] cardinali Sancti Angeli: dominoque Nicolao cardinali, Tusculano[136] episcopo in medio capituli resident, dominaque abbatissa cum monialibus astaret, ut hoc opus a Domino gestum secuturum mox miraculum declararet, ecce vir quidam eiulans et sibi capillos extrahens voce horribili lamentabiliter exclamavit: „Heu heu!"

DomK. 70.

DomK. 70/1–24.
Exterritis omnibus et requirentibus, quid haberet, respondit: „nepos domini Stephani de equo cecidit et mortuus est." Erat autem nomine iuvenis Napoleon.[137] Hac inopinata auditione et miserabili dominus Stephanus cardinalis, patruus eius attonitus et angustiatus se super Beatum Dominicum reclinavit. Alii vero excipientes sustulerunt eum. Surgensque sanctus aqua benedicta in nomine Domini aspersit eum. Tunc vir Dei egressus ibat, ubi corpus defuncti iacebat: miseranda contusione nimis dissipatur et horribiliter deturpatur.[138] Praecepit igitur illud in quandam domum reportatum recludi. Fratri viro Tancredo et aliis, qui secum erant, dixit, ut sibi pro missa celebranda altare praepararent. Ibant igitur cardinales cum his, qui eis aderant et abbatissa cum sanctimonialibus suis ad locum, ubi

DomK. 71.

DomK. 71/1–24.
sacerdos Sanctus Dominicus salutarem hostiam immolabat.[139] Qui altari sacro cum summa assistens, ut solebat, reverentia immenso perfusus est lacrimarum imbre.[140] Cum igitur corpus Domini Iesu tenens purissimis manibus elevasset in altum cunctis, qui affuerunt, videntibus et stupentibus, ipse pariter a terra in altitudinem cubiti unius elevatus est. corpus terrenum et grave: devotionis et gratiae spiritum sursum divinitus attollente. Oblationis itaque salutaris officio devotissime terminato pater beatissimus ad corpus defuncti Domini misericordiam invocaturus accessit. Sequebantur et cardinales cum famulis suis, necnon domina abbatissa cum sanctimonialibus suis cum maerore et fiducia, quid facturus esset Dominus, pro gloria nominis sui, penitus ignorantes.

[134] Ugolino ostiai püspök és bíboros, Szent Domonkos barátja és munkatársa, később IX. Gergely néven pápa, Domonkos szentté avatásának kezdeményezője (Bedouelle 2011: 101–102). – Említését l. még a *DomK.* 99/16–17. soraiban és azok forrásában.
[135] A nevet a magyar lefordítja: „új árokról nevezett István úr".
[136] „Tusculani" püspök: a fordító a jelzői alakból nem következtet vissza a Tusculum névre. (Hasonló „kényelmes" megoldás rendszeresen előfordul a magyar szövegben.)
[137] A magyar fordításban etimologikusan: „Neapoleon". (Ugyanígy l. a 72/19-ben, ott a nürnbergi nyomtatvány is így írja.)
[138] A sérülés naturális leírása a fordításból kimarad.
[139] A fordító egyszerűbben fejezi ki: „az misét mondja vala".
[140] A bőséges könnyhullatást a magyar nagyon visszafogottan fordítja: „siralmaknak harmatjával".

DomK. 72.

DomK. 72/1–24.
Stans autem vir piissimus ad corpus exanime caput et cetera membra conquassata ex casu, pedes quoque manu sua sanctissima tetigit ordinate et dulciter componendo. In hunc modum cum secundo fecisset ac tertio, vultum quoque dilaceratione deformatum aliaque membra locis suis coaptasset, surgens ab oratione fecit signum crucis super eum. Tunc stans ad caput mortui elevatis manibus in caelum virtute divina elevatus est ipse a terra super altitudinem cubiti suspensus in aere: et magna voce clamavit: „O adolescens Neapoleon[141] in nomine Domini nostri, Iesu Christi tibi dico, surge!" Et statim videntibus cunctis, qui ad tam grande spectaculum confluxerant,[142] sanus et incolumis surrexit et

DomK. 73.

DomK. 73/1–11.
dixit suscitatori suo: „Pater, da mihi manducare!" Et vir pius dedit ei cibum et potum et hilarem, nullumque laesionis signum habentem reddidit ipsum suo patruo, domino Stephano cardinali. Iacuerat autem mortuus a mane usque ad horam nonam. Suscitatus vero est, ut opinor, XVI. Kalendas Martii[143] in die martyris Valentini.

DomK. 73/11[144]
„Esmeeg nemelÿ choda teteleek"
De mortuis resuscitatis a Beato Dominico tribus in vita Romae et sex post mortem in Hungaria

DomK. 73/12[145]**–24.**
Narrat quoque Vincenn[tius] in Spe[culi] historiarum[146] li[bro] paenultimo. Et idem habetur in lectionario chori. Idem refertur in quodam bello composito ex pluribus legendis[147] de vita Beati Dominici post mortem eius sex mortuos resuscitatos, praecipue in Hungaria[148] meritis et ad invocationem eius. Et in primis in quadam regione Hungariae vir quidam nobilis cum uxore sua devotionis causa ad reliquias Beati Dominici, qui in conventu fratrum habebantur, accessit. Cuius filius, quem secum duxerat, parvulus infirmatus ibidem ad extremum vitae moriendo pervenit. Quem pater maerens ad ecclesiam

[141] A név írására l. a *DomK.* 70/5. sor jegyzetét.
[142] A fordító itt is egyszerűbben, természetesebben fogalmaz: „kik jöttek vala ez csodának látására".
[143] A magyarban: „március havának tizenhatod napján, Szent Bálint napján". – A „kalendás" dátumot a fordító nem számította át, nem törődve azzal, hogy így nem Szent Bálint napját (febr. 14.) kapja.
[144] „Esmég némely csodatételek." – A címközlésre ld. a *DomK.* 66. lapjának forrását.
[145] *DomK.* 73/12–77/4; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 7, p. 196c.
[146] Vincentius Bellovacensis (Vincent de Beauvais, †1264) francia domonkos szerzetes *Speculum Historiale* c. művére utal Antoninus.
[147] A magyar fordításban a források megnevezése helyett csak „némely könyvben".
[148] A fordító a magyarországi csodák iránt nem mutat megkülönböztetett érdeklődést, nem fűz hozzájuk kiegészítést, amint azt várhatnánk.

DomK. 74.

DomK. 74/1–12.
deferens et coram altari beati Dominici collocans voce flebili lamentari coepit et dicere: „Beate Dominice, laetus veni ad te, en, tristis redeo. Cum filio veni, en, orbatus recedo. Redde mihi, quaeso, filium meum! Redde mihi laetitiam cordis mei!" Cumque sic lugens usque ad mediam noctem perseveranter maneret. Circa medium noctis puer revixit, lac suxit et per ecclesiam ambulavit. Sicque ad domum propriam incolumis est reportatus.

DomK. 74/13.[149]
„Egy halotnak fel tamadasarol valo pelda"

DomK. 74/14–24.
Vir quidam de castro Sunnich[150] orbatus filio Thoma nomine iam defuncto supervenienti nocte circa corpus eius plorans et eiulans residebat. Socio tandem, qui secum aderat, ad quiescendum pergente cum remansisset solus, accenso lumine circa caput adolescentis filii defuncti se collocans habenas lacrimarum relaxavit, Beatum Dominicum, ut patri redderet filium, incessante[r] votis et vocibus interpellans. Factum est igitur, ut circa gallorum

DomK. 75.

DomK. 75/1–18.
cantum, qui mortuus fuerat, se moveret et apertis oculis prius dixit: „Quid est, pater, quare sic habes faciem madefactam?" Cui ille: „Lacrimae sunt, fili, patris tui, quare tu mortuus fueras et ego solus remanseram omni gaudio destitutus." At ille: „Multum"– inquit – „flevisti, pater, sed Beatus Dominicus desolationi tuae compatiens, ut tibi vivus redderer, suis meritis impetravit." Crebrescente per totam Hungariam virtutum fama, qua per merita Beati Dominici super vivos et mortuos manus Domini frequentabat.

DomK. 75/18.[151]
„pelda"

DomK. 75/19–24.
Vir quidam ad omnia infidelis prorsus et incredulus persistebat. Contigit autem eius filium graviter infirmari, in qua infirmitate deinde spiritum exhalavit. Quidam[152] autem ex notis eius, qui venerat ad consolandum eum et vigilandum cum eo circa corpus defuncti,

[149] „Egy halottnak feltámadásáról való példa." – Közbevetett címközlés, forrás nélkül. Az előző forrás folytatódik, de a nürnbergi nyomtatványban bekezdésjel utal rá, hogy új történet kezdődik.
[150] A fordító meg sem próbálja azonosítani a magyar helynevet.
[151] „Példa" – Közbevetett címközlés; az előző forrás folytatódik, de Antoninus nürnbergi kiadásában sor közben bekezdésjel utal rá, hogy új történet kezdődik.
[152] A magyar többes számúnak értelmezi az egész mondatot: „Némelyek ... kik jöttek vala ... mondanak neki."

ezen mager orzagban · tamaztot ha
rom egyeb halottakat · Egy vizben holt
zolgat · es keet kys gyermeket · kyk re
vydsegnek okaert el hagyatnak ·

Yuumar jt kezdetyk azrol mykeppen
fenlet zent damancos atyank pro
phetay selekkel sok keppen
Meg hyrdettuen sok jeuuendeket es tyt
kon valo dolgokat · es nemelyeknek ha
lalokat · Egy jdeuben · mykoron zent
damancos atyank predicalna · tholosa
nak tartomanyaban teurteneek ~~nemely~~
meg fognij es adatnij velagij byronak
jtyletyre nemelij eretnekeuket · myko
ron nem akarnanak meg teernij az
kereztyen hytre · Azert mykoron ez
eretnekeuk jtyltettenek volna egetesre ·
tekentuen zent damancos atyank · lata
eu keuztek egyet · olyha meg esmer
uen eu benne valamij jduessegre valo
istenij valaztast · monda az tyzt tartok
nak · Ezt meg tarchatok · es semmij
keppen az teubbyuel semmykeppen meg

Domonkos- kódex 77. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 39r.)

DomK. 76.

DomK. 76/1–24.
dixit ei: „Crede Beato Dominico magni meriti esse apud Deum, virtutemque Dei in veritate operari miracula per eum quae referuntur. Et ipsum invoca toto corde, forsitan qui plerosque mortuos suscitavit, et tuum filium resuscitabit." Tunc ille compunctus corde super incredulitate praeterita amare redarguit seipsum. Assumptaque fiducia per totam noctem ab invocatione Beati Dominici gemitibus et precibus non cessavit. Prima igitur hora noctis, qui iacebat mortuus, movit manum et velamen abiecit, quo facies eius involata erat, ac surrexit. Tandem pater cum filio suscitato in solum properans quanta ei Deus fecerat ad honorem Sancti Dominici, omnibus publicavit.

DomK. 77.

DomK. 77/1–4.
Tres alios in regione illa[153] suscitavit: quae ob brevitatem non aliter explico. Unum in aquam suffocatum servum: et duos parvulos.

DomK. 77/6[154]–24.
„Immar jt kezdetÿk azrol mÿkeppen fenlet zent damancos atyank prophetay lelekkel sok keppen"[155]
Qualiter Beatus Dominicus spiritu prophetiae claruit multipliciter praedicendo multa futura occulta et mortes aliquorum. Praedicante aliquando servo Dei Dominico in partibus Tholosanis, contigit quosdam[156] haereticos captos et per eum convictos, cum redire nollent ad fidem catholicam, tradi iudicio saeculari. Cumque cedent incendio deputati aspiciens inter alios quendam, ac si aliquid in eo divinae praedestinationis fuisset intuitus. „Istum" – inquit officialibus curiae – „reservate, nec aliquo modo cum ceteris

DomK. 78.

DomK. 78/1–24.
comburatur." Conversusque ad eum blande alloquens. „Scio, inquit, fili mi, scio, quod adhuc licet tarde, bonus eris homo et sanctus." Res stupenda et digne commendanda memoriae dimissus: namque per annos fere XX. in haeretica caecitate permansit. Tandem vero Dei gratia illustratus relictis tenebris ad lumen venit. Frater etiam praedicator effectus in eodem ordine vitam suam laudabiliter duxit et feliciter consummavit. Praeterea dum adhuc fratres apud Sanctum Sixtum morabantur in urbe[157] et ibidem vir Dei Dominicus praesens esset, quasi subito facto spiritu Domini super eum ad capitulum fratribus convocatis palam omnibus nuntiavit quattuor fratres ex ipsis in brevi, duos videlicet in corpore,

[153] A magyar szövegben konkrétan: „ezen Magyerországban". – Ez jelzi, hogy a *DomK.* szövegszerzője itt készítette a fordítást.
[154] *DomK.* 77/6–80/9; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 8, p. 196d.
[155] „Immár itt kezdetik azról, miképpen fénylett Szent Damankos atyánk prófétai lélekkel sokképpen." – A cím a szokásos saját fordulattal kezdődik, de folytatása már a forráson alapul.
[156] A magyar szövegben lévő törlés („történék ~~<némely>~~ megfogni...") feltehetően a lineárisan megkezdett fordításból adódik.
[157] Az *urbs (Urbs)* a magyar fordításban: Róma.

DomK. 79.

DomK. 79/1–24.
duos autem in spiritu mori[t]uros. Nec mora, verbum comitatur effectus. Nam non multo post tempore duo fratres carnis debitum exsolventes migraverunt ad Dominum. Duo vero alii ad saeculum redeuntes ab ordine penitus recesserunt. Nec silendum quoque est, qualiter virum Dei occasus excellentis viri Simonis comitis Montis Fortis[158] spiritualis amici et familiaris sui, qui pro negotiis fidei, quae strenue agebat in partibus Tholosanis, idem mortuus est, per visionis mysterium divina sibi revelante virtute non latuit priusque fratres pergerent de Tholosa. Videbat nam in somnis imaginaria quadam visione, sed intellectu non vacua arborem quandam quantitate proceram, ramorum expansione diffusam, densarumque frondium venustate pulchram, quiescentem quoque in ramis eius avium multitudinem copiosam.

DomK. 80.

DomK. 80/1–9.
Post paululum autem arbor corruit, et omnis ille coetus avium dispersus aufugit. Intellexit statim vir Dei divino spiritu repletus comitis Montis Fortis magno videlicet principi: pupillorumque tutori mortis excidium proximum imminere: sicut et rei postmodum probavit eventus.

DomK. 80/10[159]–24.
„It kezdetnek nemelÿ egyeb sok choda tetelekrevl · Elevzer az kenyerrevl es borrvl · kÿ istentevl chodalatos keppen meg sokasult · zent damancos atyank erdeme myat”[160]
De multis aliis miraculis in diversis generibus rerum. Et primo de pane et vino divinitus procurato vel multiplicato. Et una serva Dei, quae pectus habebat vermibus plenum, curata ab eo. Cumque fratres praedicatores adhuc apud locum Sancti Sixti morarentur in urbe,[161] multamque necessariorum propter ordinem apud homines nondum notum frequenter paterentur inopiam, contigit die quadam, ut procurator fratrum, frater scilicet Iacobus de Melle Romanus panem, quem apponeret fratribus, non haberet. Missi vero fratres

DomK. 81.

DomK. 81/1–24.
pro eleemosyna cum domos multas more solito circui[i]ssent, panis vix modicum et valde modicum reportaverunt. Imminente igitur refectionis hora ad servum Dei Dominicum, qui praesens erat, procurator accessit, defectum exposuit. Ipse vero exsultans spiritu alacri benedixit Deum, et quasi quadam fiducia infusa sibi desuper confortatus id modicum, quod ibi habebatur panis, per partes dividi super mensam mandavit. Erant autem in conventu tunc temporis fratres circiter quadraginta. Facto igitur signo veniunt fratres ad

[158] Az 1484-es nürnbergi kiadásban itt hibásan *mortisfortis*, ugyanitt lejjebb: *montisfortis*. – A név fordítása itt: „montis fortis nevű úr, Simon”. – Simon de Monfort személyére név nélkül („Montis Fortis ispánja”) utal a *DomK.* 24 [18]/8. sora (azonosítását l. ott a jz.-ben).
[159] *DomK.* 80/10–88/10; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 9, p. 197a.
[160] „Itt kezdetnek némely egyéb sok csodatételekről. Először az kenyérről és borrúl, ki Istentől csodálatosképpen megsokasult Szent Damankos atyánk érdeme miatt.”
[161] A magyar fordításban: Rómában (l. *DomK.* 78).

refectorium benedictionem mensae laetis vocibus consequntur. Dumque per ordinem[162] residentes buccellam panis, quam unusquisque coram se repperit, cum gaudio frangeret, ecce, duo iuvenes eiusdemque habitus formaeque consimiles refectorium intraverunt.

DomK. 82.

DomK. 82/1–24.
palliorum sinus, quae a collo pendebant plenos panibus, quales ille pistor[163], qui mittebat, conficere solet, deferentes. Quibus in capite unius mensae, iuxta quam vir Dei Dominicus residebat, silenter oblatis ita subito discesserunt, ut nullus umquam de cetero vel unde venerint, scire poterit vel quo postmodum divertissent. Illis vero praedictis iuvenibus discedentibus vir Dei Dominicus manu ad fratres circumquaque protensa modo inquit: „fratres, comedite!" Et autem hoc divinitus meritisque servi Dei Dominici fuerit procuratum nemo penitus dubitavit. Sicut quamplures adhuc superstites ex illis, qui tunc aderant, fratribus attestantur. Similiter[164] legitur Bononiae contigisse de pane divinitus procurato hoc variato: quia hic duo illi iuvenes angelici venientes attulerunt duo canistra plena, unus[165] canistrum panis,

DomK. 83.

DomK. 83/1–24.
alter canistrum ficuum. Et ante singulos apponentes panes et ficus incipientes ab inferioribus inclinati recedentes, non sunt amplius visi.
Altera vice Romae cum in conventu Sancti Sixti tunc fratres habitarent et fratres de mane ostiatim quaestuando non nisi unum panem ab una muliercula (ne vacui omnino domum redirent) accepissent. Revertentes in via obviarunt cuidam iuveni, qui cum peteret obnixe eleemosynam, compassione moti illum panem ipsi obtulerunt. Et ad conventum redeuntes nuntiarunt patri, quod acciderat. Qui laeta facie eis dixit: „Non contristemini,

DomK. 84.

DomK. 84/1–24.
Dominus providebit servis suis: Angelus Domini fuit, cui panem dedistis." Dictis igitur horis mandavit beatus pater illud modicum panis, quod in cellario erat, adduci et benedictionem mensae laetis vocibus prosequentibus fratribus, deinde mensas ingressis per particulas parvas divisum singulis modicum ante singulos iussit apponi. Et iterum atque iterum particulas multiplicatas per servitorem mensae saturati sunt et adhuc superaverunt fragmenta. Cum autem defecisset vinum in vegete unde apponeretur fratribus ad bibendum. mandavit beatus pater procuratori, ut hauriret ex vegete: quam tamen insinuaverat ei fore vacuam pergens nihilominus ad iussum viri Dei plenam invenit. Ex qua haustum propinatum

[162] A magyarban: „(leültek volna) szerzet szerint" – a latin *ordo* 'szerzet' mechanikus fordítása; itt 'sor, rend' jelentésű (helyesen: 'sorban').
[163] A fordításban jelzővel bővül: „az mennyei kenyér-sütő".
[164] Az új történetet a magyar új sorban kezdi; az 1484-es nürnbergi kiadásban az írás folyamatos.
[165] A magyar fordítás az *unus ... alter* jelzőket tévesen a *canistrum* 'kosár'szóra vonatkoztatja, a latinban azok az ifjakra utalnak.

DomK. 85.

DomK. 85/1–24.
fratribus suavissimum invenerunt.
Iterum cum beatus pater ex Bononia in Tusciam[166] proficisceretur et in Alpibus[167] socius eius pro debilitate ex fame ulterius procedere non valeret, quamvis pius pater hortaretur ad iter prosequendum usque ad propinquam villam, ubi se posset reficere. Post aliquos passus excusavit se ille non posse. „Vade", ait vir Dei, „ad arborem illam" digito ostendens propinquam loco, „et affer, quod ibi inveneris." Quo cum labore accedens[168] invenit ibi panem nive candidiorem tobalea involutum. Ipsumque ad Beatum Dominicum adduxit. Et ille. „Confortare", inquit. Cumque accipiens confortatus esset ex pane coelitus misso, dixit beatus pater

DomK. 86.

DomK. 86/1–24.
„Vade et repone residuum, ubi invenisti." Quo facto reversus ait frater. „Et quis ibi posuit panem tam pulchrum, tam sapidum?" Cui sanctus „recreatus es", ait, „non quaeras ulterius, prosequamur iter, nec credendum est ab homine illum ibi positum extitisse."
Item Romae postquam moniales ex diversis locis urbis ex commissione papae congregasset in Sancto Sixto,[169] ut infra dicetur, monasterio numero circa centum, et ipsi et fratribus suis papa Honorius ecclesiam Sanctae Sabinae[170] ad habitandum dedisset, ubi tunc erat residentia papae, una dierum cum pluribus fratribus accessit ad monasterium praefatum Sancti Sixti ad praedicandum et instruendum sorores ad vitam regularem. Et post sanctam exhortationem

DomK. 87.

DomK. 87/1–24.
mandavit afferri vinum ad faciendum in caritate collationem. Quod allatum cum fuisset, mandavit pater sanctus cyathum eo impleri usque ad summum. Ex quo primo ipse bibens, postea fratres, qui cum eo erant, quantum voluerint sitim extinguentes. Deinde mandavit cyathum illum per rotam vino plenissimum monialibus singulis porrigi. Ex quo cum omnes bibissent et bene, demum cyathus plenus remansit vino, sed nec una gutta ex eo in terram cecidit, cum tamen per manus multorum transmissum fuisset.
Vice altera cum esset in itinere cum pluribus sociis, fratribus noviter ad ordinem receptis et deliciis assuetis in saeculo, applicantes ad hospitium causa recreationis vinum non invenerunt. At beatus pater compatiens sociis ut delicatis modicum vinum, quod remanserat in eorum flasculo, mandavit in vas magnum aqua plenum immitti. Factoque signo

[166] Toscana (Olaszország).
[167] In Alpibus: magyaros fordítással: „hegyek-völgyek között".
[168] A magyarban betoldott alany az érzelmi viszonyulást jelzi: „az szegény éh fráter".
[169] „Szent Sixtusnak klastromában" – A San Sisto az első női női kolostor Rómában (Bedouelle 2011: 96)
[170] „Szent Sabina asszonynak egyháza" – Az Aventinus dombon lévő Santa Sabina az első férfikolostor Rómában, a Santa Sabina Bazilika melletti kolostor pedig ma is a rendmester székhelye. A rend pápai adományként kapta ezt meg (Bedouelle 2011: 96). – L. még a magyar szöveg 106. lapját és forrását.

DomK. 88.

DomK. 88/1–10.
crucis super illud in optimum et merum vinum est conversum. Ipse autem pro se in itinere morem istum communiter observabat, ut sitim ex labore itineris ad aliquem aquae fontem extingueret, antequam ad hospitium declinaret, ne forte hospes scandalizari valeret, si ex magna siti multum biberet.

DomK. 88/11–13.[171]
„It kezdetyk zent damancos atyanknak kegelmessegyrevl valo choda tetel jmezen keppen monduan”

DomK. 88/14[172]**–24.**
Volebat vir iste pater noster piissimus Dominicus visitare tribulatos et pauperes consolari. Erat quippe Romae in turri iuxta portam Lateranensem quadam solitaria magnae religionis et sanctitatis femina, nomine Bona, veritatem sui nominis assecuta. Haec[173] infirmitate laborabat gravissima. Nam de pectore et mammillis eius scaturiebat innumerabilis vermium multitudo.

DomK. 89.

DomK. 89/1–24.
Quam horrendam aegritudinem cum tanta patientia et gratitudine mulier haec sustinuit, ut decidentes quinque vermes recolligeret, et in suo pectore collocaret. Hanc devotus Dominicus visitabat, confessionem eius audiebat et frequenter communicabat. Quam cum die quadam communicasset, verbaque ei consolationis et aedificationis sedens ad eius fenestram loqueretur, inter alia petivit ab ea, ut sibi doloris locum horribilem demonstraret. Quod et fecit. Et erat locus pectoris plenus vermibus. Quod cernens vir misericors vehementer dolori compatiens, dixit ei: „Rogo te, ut pro magno munere unum de his vermibus mihi dones.” Noluit illa

DomK. 90.

DomK. 90/1–24.
nisi se vermem promitteret redditurum. Quod cum spopondisset, illa sancto inspicente ablato de suo pectore vermem eidem tradidit per fenestram, qui magnus erat et nigrum caput habebat. Quem cum pater sanctissimus extensa manu exciperet, digitoque suo verteret et inspiceret, subito versus est in pulcherrimum lapidem preciosum. Quo viso qui cum eo erant fratres stupentes admirati sunt valde. dicentes, quod non restitueret si gemmam. Tunc cepit sancta femina lacrimari rogans, ut sibi redderet suum lapidem preciosum. Sanctus vero restituens lapidem super fenestram posuit, ut promisit. Quem mox illa viro Dei et his, qui cum eo erant, inspicientibus pectori suo restituit, unde tulerat, qui confestim iterum mutatus est in vermem.

[171] „Itt kezdetik Szent Damankos atyánknak kegyelmességiről való csodatétel imezenképpen mondván.” – Címközlés, forrás nélkül.
[172] *DomK.* 88/14–98/8; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 10, p. 197b.
[173] A fordításban: „ez penitenciatartó”.

DomK. 91.

DomK. 91/1–24.
Tunc oratione facta super ipsam pater sanctus consignans benedicensque Dei famulam in pace dimisit. Quo discedente ceciderunt mamillae a pectore eius cum vermibus et vermes exstinctae sunt. Pectus consolidatum paulatim omnino renovatum est et omnis dolor horrendus putredinis ablatus est. Transactis aliquot diebus sanctus visitans eam incolumem ipsam repperit et gaudentem. Narravitque fratribus, qualiter per gratiam Dei et meritis ipsius a tam horribili morbo fuerat liberata.
Rettulit[174] quoque frater Bertrandus, vir fide dignus, quod cum aliquando una cum eo iter ageret, facta est subito super eos acris intemperies.

DomK. 92.

DomK. 92/1–24.
Cumque iam multa inundatio pluviarum terram infunderet, Beato Dominico facto signo crucis omnem illam ante se inundationem e limine propulsavit, et de cruce quodammodo papilionem fecit, ut dum gradientes semper coram se quasi tribus cubitis terram cernerent depressam imbrium infusione madescere, super eos autem nec una quidem gutta stillaret, sed siccis vestibus transierunt.
Saepe etiam contigit, ut in via supervenientibus pluviis sua sociorumque quamplurimum madefierent vestimenta. Cumque post cenam socii eius remanerent ad ignem, ut et vestes ad desiccandum extenderent, et corpora pariter recrearent, vir Dei Dominicus Sancti Spiritus igne fervens more suo statim ecclesiam ad orandum, immo in oratione potius ad pernoctandum, sic cum vestibus quantumcumque videlicet madefactis intrabat. Mane etiam

DomK. 93.

DomK. 93/1–24.
vestibus aliorum, qui ad ignem remanserant, exsistentibus madefactis, vestes eius inveniebantur ita penitus exsiccatae, ac si in calenti fumo tota nocte positae perstitissent. In partibus Tolosanis sicut per iuratos testes inventum est,[175] cum quadam die evangelizando discurrens cum multis transiisset navigio quandam aquam nauta, qui cum transvexerat importune, ab eo denarium pro mercede transitus exigebat. Cui vir sanctus pro servitio exhibito regnum caelorum promittebat, addens quod servus Christi et discipulus eius erat, nec aurum, nec argentum penitus deferebat. At ille non solum promissionem eius ducens pro nihilo, verum etiam ex hoc potius provocatus et acrius ac importunius instans atque eum per capam violenter trahens

[174] Ugyanez a történet megvan még egyszer breviáriumi forrásból átvéve a *DomK.* 295/6–25. soraiban.
[175] A magyar fordításban a csoda bizonyításáról szóló mellékmondat a történet végére (l. *DomK.* 94/17–19.) kerül.

DomK. 94.

DomK. 94/1–24.
„aut capam," inquit, „dimittes, aut denarium mihi solves." Tunc vir Dei erectis in caelum oculis paululumque intra semetipsum orans moxque in terram prospiciens et denarium divino nec dubium procuratum nutu iacentem videns, „ecce", inquit „frater, quod postulas, tolle et me liberum in pace dimitte!" Qua in re quid aliud in servo suo Dominus ostendere voluit, nisi quod in seipso exhibuit, cum videlicet pro solutione tributi per ministerium Petri de ore piscis staterem procuravit.[176]
Cum praedicando discurrens frequenter fluviolum, qui vocatur a Regia vado,[177] transiret, contigit semel quod libri, quos portabat in sinu vel gremio

DomK. 95.

DomK. 95/1–25.
cum se succingeret, in fluvium caderent. Qui Deum benedicens cuidam matronae[178] prope lacum moranti notificavit suorum librorum amissionem per lapsum in aquam. Tertia die cum mittens hamum in aquam piscator magnum aliquem piscem speraret hamo trahere propter pondus, libros illos eduxit sic illibatos, ac si fuissent in sicco armario custoditi. Hoc autem amplificat miraculum, quod nec pannum, nec corium, nec aliquod habebant conservatorium, nisi merita Beati Dominici. Quos dicta matrona intelligens et declarans, cuius fuissent, acceptos eos Tholosam ad sanctum virum (qui ibi erat) cum gaudio magno remisit.
Sed et istud relatione dignum non parum est, quod etiam per reverendum patrem dominum Raynerium

DomK. 96.

DomK. 96/1–24.
Sanctae Mariae in Cosmidei[179] cardinalem in conventu fratrum in festo eiusdem sancti viri Dominici praesentibus quibusdam episcopis aliisque non paucis clericis sermocinantem atque referentem verum prorsus fuisse compertum est. Contigit aliquando viro Dei iter agente associari sibi religiosum quendam conversationis quidem sanctitate domesticum, sed loquela et lingua penitus alienus. Dolens itaque quod divinis verbis una cum illo mutua se collocutione refovere non posset, tandem a Domino orationum suarum instantia, ut unus lingua loqueretur alterius, verbisque sic alterutrum variatis sese per triduum, quo videlicet simul ituri erant, intelligerent, impetravit. Simile quoddam altera vice legitur contigisse.

[176] A magyar fordításban ide kerül a latinban a történet elején szereplő mondat arról, hogy a csodát esküdt tanúk bizonyították.
[177] A magyarban: „aregio". – Azonosítatlan víznév.
[178] A magyarban: „némely özvegy házbíró asszonynak". – A *matrona* 'özvegy' fordítására l. 5/9; 174/3.
[179] A Santa Maria in Cosmedin bíborosi címtemplom Rómában. – A magyar a kardinális neveként fordítja.

98.

fel serkentenij : jmadsagot teueen az zent
egijhaz aijtoijan : aijto be rekeztuen lele
en magat tarsaual enzue az zent egijhaz
ban · es ot ada enmagat jmadsagra :
Veternijekre harangozuan · egijebekel
en es ot lenn az istenij zolgalaton : chodal
kozuan az en be menesen mijnden fra
terek · hog mijkeppen jent volna be · :

Ut kezdetijk jmmar · mijkeppen zent da
mancos atijank · az cardinalisoknak
akaratijokbol papanak parancholatija
ra · romasagba kijlemb bijb kijlemb
helijeken el ozlot apacchakat egij
clastromba be gijenhte · Az az · zent
sijxtusnak egij hazaban ez keppen · :

Mijkoron zent damancos atijank vol
na romaban : harmad honorius papa
zerze az cardinalisoknak akaratijokbol :
hog mijnden apacchak ha lehetne enz
ue gijenhtetnenek : kijk lakoznak va
la romaban kijlemb kijlemb helijeken :
azert hog kennijeben bijrthattatnanak ·

Domonkos- kódex 98. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 49v.)

DomK. 97.

DomK. 97/1–24.
Nam cum in itinere se associavisset ipse et socius cum quibusdam Teutonicis, quorum idioma ignorabat, et illi ex devotione concepta ad eum ad hospitia sibi caritative expensas facerent victus, quare pecuniam in via ipse non ferebat, quasi se debitorem recognoscens ad seminandum eis spiritualia, ex quo temporalia ab eis metebant. Oravit Dominum, ut eorum idiomate loqui valeret. Quo obtento per aliquos dies simul itinerantes de spirtualibus rebus multa locutus est ad eorum instructionem et consolationem.
Quadam die associatus cum quodam Ordinis Cisterciensis fratre devoto cum tarde applicuissent ad conventum ita, quod fratres iam dormitum accesserant. Beatus pater nolens fratres inquietare et a somno excitare,

DomK. 98.

DomK. 98/1–9.
oratione facta in valvis ecclesiae clausis ianuis se cum socio in ecclesia repperit, ibique in orationem se dedit. Et matutinis pulsatis in choro se cum aliis psalmodiae intendit admirantibus cunctis de ingressu eius.

DomK. 98/10[180]–16.[181]
„It kezdetyk jmmar · mykeppen zent damancos atyank · az cardinalisoknak akaratyokbol papanak parancholatÿara · romasagba kylemb [...] kylemb helyeken el ozlot apacchakat egÿ clastromba be gyevhte · Az az · zent syxtusnak egy hazaban ez keppen"
De reductione monialium, quae erant disperse per Romam, in unum monasterium, scilicet Sancti Sixti per Beatum Dominicum ex commissione Honorii papae tertii[182].

DomK. 98/18–24.
Cum Beatus Dominicus esset in urbe de beneplacito cardinalium, dominus Honorius papa decrevit omnes sanctimoniales, quae erant per diversa loca urbis dispersa, in unum colligere, si fieri posset, ut et facilius possent regi,

DomK. 99.

DomK. 99/1–24.
et cautius custodiri. Easdem vero sic adunatas apud Sanctum Sixtum propter antiquam loci reverentiam et congruentiam disposuerat collocare. Considerans autem servum Dei Dominicum per omnia religiosum, devotum et in cunctis gratiosum; eidem hoc opus committere pium dignum duxit. Qui accitus apostolicae voluntati non restitit, concedi tamen sibi cooperatores idoneos humiliter supplicavit. Datique sunt ei tres

[180] *DomK.* 98/10–114/1; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 11, p. 197d.
[181] „Itt kezdetik immár, miképpen Szent Damankos atyánk az kardinálisoknak akaratjokból pápának parancsolatjára Rómaságba kilenb-kilenb helyeken eloszlott apácákat egy klastromba begyűjté, azaz Szent Sixtusnak egyházában ezképpen." – A címközlés a bevezető fordulat kivételével a forráson alapul.
[182] III. Honorius pápasága: 1216. júl. 18. – 1227. márc. 18. (Szentpétery 1985: 88).

cardinales in adiutorium tantae rei. Dominus Ugolinus Hostiensis, qui postea fuit Gregorius nonus,[183] dominus Stephanus de Fossa Nova et dominus Nicolaus, Tusculanus episcopus, cardinalis, qui in hac commissione exsequenda fideliter ei adiutorio et consilio assistebant. Cum autem

DomK. 100.

DomK. 100/1–24.
cum modestia et discretione, quod papa iniunxerat, attemptatum fuisset, consuetudine etiam veteratae libertatis absorptae eius persuasionibus quadam stolida audacia et feminea pertinacia omnes pariter recusabant. Erat praeterea in urbe quoddam monasterium Sanctae Mariae Transtiberim[184] dictum, in quo illa venerabilis et omnis devotionis honore dignissima Dei genetricis servabatur imago, quam Beatus Lucas ad similitudinem beatissimae genetricis Dei plenissime dicitur expressisse. Quae cum ab eo loco nescio quo casu fuisset ablata, ad eandem ecclesiam per gratiam eiusdem Virginis fuit reportata. Haec est illa imago, quam Gregorius primus tempore pestis in festis pascalibus in processione faciens deportari ante eam aer infectus[185] purificabatur, circa quam

DomK. 101.

DomK. 101/1–24.
auditae sunt voces angelorum canentium „*Regina caeli, laetare, alleluia*" et cetera. Hanc figuram omnes sorores monasterii et cunctorum Romanorum frequentia venerabantur. Ad hoc monasterium cum Beato Dominico accessisset, et suis monitis omnes ad voluntatem papae inclinassent praeter unam, accipit ab eis oboedientiam manualem[186] promittentibus se ad Sanctum Sixtum transituras, si illa dulcissima imago cum eis illuc maneret.[187] Quam conditionem Beatus Dominicus, nuncius apostolicus

DomK. 102.

DomK. 102/1–24.
gratanter admisit, adiecto[188], quod si delata illuc ad suam priorem ecclesiam rediret, ab illa essent oboedientia absolutae. His gestis prohibuit, ne claustrum egrederentur ammodo ad parentes vel ad personas quaslibet visitandas. Audientes autem cognati, proximi vel amici, quid egerint et in quo consenserint moniales, irati et commoti venientes cum strepitu et furore suo arguerunt eas, quod ad suasionem ignotae personae tam sollemnem locum deserere et in aliam ecclesiam consesissent transmigrare. Et vesana mente sacrilegis

[183] IX. Gergely pápa pontifikátusa: 1227. márc. 19. –1241. aug. 22. (Szentpétery 1985: 88).
[184] A Santa Maria in Trastevere templom Rómában. – A magyar fordító az egész nevet latinul hagyja.
[185] A magyarban ügyetlen fordítással: „a megdöglött ég". – A latin *aer infectus* 'fertőzött, ragályos levegő', vö. *inficio* 'beszennyez; megfertőz'.
[186] A *manualis oboedientia* jogi kifejezés „kézi engedelmesség" fordításához a magyar szöveg magyarázatot told be: „azaz beadák mind az ő kezeket".
[187] A magyar fordításban ide kerül a következő latin mondat második fele: „tahát ők is lennének az ő fogadásokból megoldoztak": „adiecto ... quod ... essent absolutae".
[188] A fordítást innen a mondat végéig l. a magyar szöveg 101. lapján (l. az előző jegyzetet).

linguis et ore blasphemo ausi sunt sanctum Dei peregrinum ribaldum[189] et incognitum appellare. Turbatae igitur timore femineo plures inutilem tristitiam

DomK. 103.

DomK. 103/1–24.
et irrationabilem poenitudinem conceperunt. Haec autem omnia sanctus[190] in spiritu cognovit et dans locum irae post aliquod intervallum illuc accessit, et post missam eis celebratam et praedicationem completam ait in spiritu lenitatis: „Filiae meae, de sanctitatis proposito recedentes ingemuistis et vultis retrahere pedem a via Domini. Nunc ergo, quia voluntarie sacrificantes Domino acceptae sunt ei, nec placent ei coacta servitia,[191] si quae in vobis est timens Deum et audiens vocem servi eius, sponte surgens ad manus meas veniat sponte de novo oboedientiam Domino oblatura." Quod abbatissa cum ceteris effecerunt. Et quae post sathanam retro abierunt rebelles, meritis beati patris

DomK. 104.

DomK. 104/1–24.
reverserunt. Tunc prudens pater quosdam conversos viros religiosos et providos adhibuit, qui monasterium custodientes omni tempore sororibus clausis necessaria ministrarent. Tulitque claves Beatus Dominicus omnes, cunctamque monasterii potestatem sibi accipiens non concessit, ut deinceps propinquis vel personis aliis sine testimonio loquerentur. Postea vir sapiens et in commisso apostolico fidelis cum assensu praedictorum trium cardinalium ordinavit, ut in capite ieiunii quadragesimis apud Sanctum Sixtum convenirent, ut ibi praedicta abbatissa cum omnibus monialibus suis praesens esset, et iura omnia monasterii cardinalibus et sibi libere resignarent. Quod et

DomK. 105.

DomK. 105/1–24.
factum est. Et tunc existente Beato Dominico in collocutione cum monialibus in cardinalium praesentia relata est eis mors iuvenis Napoleonis, nepotis domini Stephani, quem suscitavit a mortuis, ut dictum est supra. Anno Domini MCCXIX venerunt domina abbatissa cum suis monialibus de Transtiberim accipientes in possessionem ecclesiam Sancti Sixti, ubi habitare coeperunt. Inter quas erat quaedam puella, nomine Caecilia, tunc decem septem annorum, quae in ipso portae introitu prima omnium habitum ordinis accepit a patre sancto, et in manibus eius professionem oboedientiae fecit. Post hanc abbatissa et ceterae moniales numero quadraginta quatuor indutae et professae.

[189] A magyar fordításban: „lator". – Lat. *ribaldus* 'csavargó' (Bartal).
[190] A fordításban kiegészítve: „Szent Damankos atyánk".
[191] A magyar mondat megfordítja a tartalmi sorrendet: előbb hív csatlakozásra a szerzethez, azután érvel amellett.

DomK. 106.

DomK. 106/1–2.[192]
„Ezenkeppen kezdeteek zent damancos atÿanknak zerzete belÿ sororoknak zent zerzete”

DomK. 106/3–24.
Nocte sequenti pater providus cum duobus associatus cardinalibus, ne tumultus fieret in populo, cum luminaribus plurimis et multis personis nudis pedibus illam imaginem, quae erat in Transtiberim, propriis humeris ad Sanctum Sixtum deportavit, quam sorores expectantes nudis pedibus devotissime susceperunt. Ibique permansit usque in praesentem diem. Et in loco illo Sancti Sixti tunc habitabant fratres praedicatores. Inde recedentibus post concessionem loci factam monialibus papa Honorius dedit eis ecclesiam Sanctae Sabinae,[193] quo se tunc contulerunt

DomK. 107.

DomK. 107/1–24.
fratres cum libris et rebus suis ad habitandum. Et ibi tunc erat palatium Honorii papae. Hoc primum monasterium fundator primus Praedicatorum Ordinis et pater inclitus fundavit Dominicus. Quas cum summa diligentia sub religiosa servans custodia erudivit, pro quarum consolatione frequenter praedicationes et collationes faciebat eis praesentibus fratribus, easque disciplinas ordinis edocuit, et coram ipsis et in ipsis plura miracula per eum Dominus fecit. Cum autem in secunda dominica quadragesimae, scilicet post octo dies ab accessu earum ad dictum locum, Beatus Dominicus ibi praedicaret in ecclesia assistente maxima populi multitudine, daemoniaca quaedam praedicationem clamando coepit nimium impedire dicens: „Ribalde, ribalde, tuis deceptionibus mihi quatuor, quae meae erant, abstulisti!

DomK. 108.

DomK. 108/1–25.
Meae erant, et mihi eas tulisti” saepe replicans: „ribalde, ribalde”. Cumque populus praedicationis impedimento murmuraret, dixit ei pluries Beatus Dominicus: „obmutesce, obmutesce!” Respondit daemon per os obsessae: „Non nos hinc eiicies, nostra est enim haec, nec egrediemur. Septem sumus, qui sic et sic ingressi sumus.” Coeperuntque singuli modos, quo eam possederant, elatrare. Crescente tumultu populi elevata vir Dei manu fecit signum crucis dicens: „In nomine Iesu Christi praecipio vobis, ut exeatis, et eam ulterius non laedatis.” Continuo illa horribili corporis distensione commota magnam carbonum congeriem evomuit, quam tanta sanguinis abundantia subsecuta est, ut quasi mortua videretur. Quam vir sanctus de ecclesia duci praecepit,

[192] „Ezenképpen kezdeték Szent Damankos atyánknak szerzetebeli sororoknak szent szerzete.”– Forrás nélküli két sor, szerkesztői betoldás: az előzőkben mondottakat foglalja össze.
[193] „Szent Sabina egyházát”; röviden is. „Szent Sabinába”: l. a magyar szöveg 86/16kk. sorait, illetve a forrásuk jegyzetét.

DomK. 109.

DomK. 109/1–24.
et curam eius agi, donec plene sanaretur, imponens ei nomen soror Amata. Quae sanata et diu postea in sancta conversatione vixit.
Altera vice Beatus Dominicus accedens ad rotariam[194] monasterii interrogavit de tribus sororibus, si sanae essent. Quae respondit, quod febricitabant. Cui dixit beatus pater: „Vade et dic eis, quod ego praecipio eis, ne amplius febricitent." Quod cum fecisset, surrexerunt subito liberatae. Hoc audito gratias egit Altissimo beatus pater.
Die quadam venit tardius ad monasterium Sancti Sixti Beatus Dominicus, et convocatis sororibus ad fenestram praesentibus fratribus, quos secum habebat,

DomK. 110.

DomK. 110/1–24.
dixit: „Filiae meae! Ego venio de piscatione et Dominus dedit mihi magnum piscem. Hoc autem dicebat de fratre Guidone, qui fuit filius unicus domini Alexii, magnifici viri urbis Romanae, quem ad ordinem receperat. Facta autem ad eas collatione instructionis multam eis dedit consolationem. Hisque gestis dixit pater sanctus: „Dominus vult, quod vadam ad Sanctam Sabinam consolari filios meos." Priorissa autem et moniales nitebantur eum retinere in domo capellani earum dicentes: „pater, hora praeteriit. Iam prope mediam noctem est, non expedit, ut ammodo hic recedas." Ille autem non acquievit dicens: „Dominus omnino vult, quod vadam, et angelus eius comitatur nobiscum." Assumens igitur fratrem

DomK. 111.

DomK. 111/1–25.
Tancredum, priorem fratrum et Odonem, priorem sororum coepit proficisci. Cumque egrederetur, ecce, iuvenis pulcherrimus ante portam astitit tenens baculum, et paratus ad iter coepit eum praecedere in via. Tunc sanctus pater ordinavit socios fratres inter se et illum et ipse tertio loco sequebatur. Venientes autem ad portam fratrum invenerunt eam diligenter seris obfirmatam. Tunc iuvenis, qui dux viae fuerat, ad unam partem portae se traxit, quae statim aperta est eis. Et primo ingressus est ipse, deinde fratres, postea beatus pater, Dominicus. Egressoque iuvene, qui eos introduxerat, inventa est ianua clausa, sicut prius. Tunc frater Tancredus interrogavit Beatum Dominicum dicens: „pater, quis fuit ille iuvenis, qui venit nobiscum?" Qui respondit: „Angelus fuit sanctus, qui ad nostram custodiam fuit destinatus."

[194] A magyar szövegben „fordítós", illetve a „klastrom fordítója". – A lat. *rotaria* azt az apácát jelenti, aki a forgatható fatornyocska *(rota)* mellett állt, amelyen át az apácakolostorba a szükséges dolgokat beadták (DuC.).

DomK. 112.

DomK. 112/1–25.
Itaque fratres surgentes ad matutinas cum aliis mirati sunt, quomodo ianuis clausis introissent. Erat autem tunc in dicto conventu iuvenis quidam, civis Romanus, nomine Iacobus, novicius, qui devictus temptationibus diaboli omnino determinaverat egressum ab ordine, cum mane aperirentur portae ecclesiae. Quod pater almus divina revelatione cognoscens in spiritu lenitatis dulciter monuit, ne se a tam sancto consortio segregaret. At ille deprecanti non acquiescens extraxit sibi habitum dicens se deliberasse recessum. Vir autem mitissimus violentae temptationi compatiens: „Exspecta" inquit „modicum, fili mi, postea facies, quod volueris." Tunc prostravit se pater pius pro filio perituro. Mox

DomK. 113.

DomK. 113/1–23.
quantum valuerit iusti deprecatio, apparuit. Necdum enim orationem finierat, et ille lacrimarum imbre perfusus ad pedes sancti provolutus habitum, quem reiecerat, sibi reddi petiit pollicens semper se in ordine permansurum. At benignus pater habitum reddidit dulciter alloquens et exhortans ad perseverantiam. Quod et fecit. Mane regressi fratres cum patre ad monasterium, quae acciderant, sororibus enarrabant. Quae pater vera esse cognoscens simpliciter ait: „Filiae meae! Inimicus rapere voluit unam ovem dominicam. Sed Dominus

DomK. 114.

DomK. 114/1.
liberavit eam de manibus eius.

DomK. 114/3[195]–5.[196]
„It kezdetÿk bodogsagos zent damancos atyanknak zentseges es jgeen tevkelletes alazatossagos erkevlcherevl valo jraas ez keppen"
De sanctissimis moribus eius.

DomK. 114/7–22.
Congregato capitulo generali Bononiae anno VI. a confirmatione ordinis, ab incarnatione autem Domini MCCXX, in quo interfuit magister Iordanus Teutonicus[197], qui tres menses in ordine habebat, receptus Parisius ad ordinem ex praedicationibus magistri Reginaldi, de quo supra. Et praesidens[198] in capitulo inquit beatus pater „Ego sum dignus depositione, quia inutilis

[195] *DomK.* 114/7–126/13; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 12, p. 198b.
[196] „Itt kezdetik bódogságos Szent Damankos atyánknak szentséges és igen tökéletes alázatosságos erkölcséről való írás ezképpen."
[197] A magyarban: „német Jordanus mester". (Latin névalakjára l. a *DomK.* 149. lapjához fűzött jz.-et; említését l. még a *DomK.* 126., 149., 309. lapjain.) – Szászországi Boldog Jordán (†1237), lombardiai tartományfőnök, majd Szent Domonkos halála után 1222–1237 között a rend második rendi mestere. Ő a szerzője Domonkos első életrajzának.
[198] A magyar szöveg körülírja: „ki vala mind az teljes szerzetnek fő fejedelme, generális mestere avagy nagymestere".

DomK. 115.

DomK. 115/1–23.
sum et remissus. Multumque se humiliavit in omnibus coram omnibus, qui maior erat omnibus. Cumque volentem cedere fratres nullo modo acquiescerent eius cessioni, decrevit ex beneplacito, ut deinceps statuerentur diffinitores[199] in capitulis, qui haberent potestatem super ipsum et super totum capitulum diffiniendi, statuendi et ordinandi, donec duraret capitulum salva in posterum reverentia magistrali. Magister igitur primus constitutus erat inter illos ut unus ex illis, nisi quod rigore

DomK. 116.

DomK. 116/1–23.
primus, abstinentia, vigiliis et ieiuniis sanctitate summus, humilitate altissimus.
Tres episcopales dignitates sibi oblatas diversis temporibus renuit die[200] noctuque divinum in choro frequentans officium. Mensa conventuali parce prae omnibus utebatur. Religiosae institutionis[201] cultor custosque praecipuus, omnique studio nitebatur, et sincere et integre ab omnibus servaretur[202], et si quando humana fragilitate aliqua a quoquam commissio fiebat negligentius vel omissio,

DomK. 117.

DomK. 117/1–23.
non parcebat omnino. In correctionibus autem tam dulcem servabat rigorem, tamque rigidam tenebat dulcedinem, ut et sufficienter puniret culpabilem, et hominem non turbaret. Si videbat fratrem quemque praeoccupari aliquo delicto, fiebat quasi non videns, non habens os loquale et dissimulando transivit. Opportunitate vero data dicebat illi fratri: „Frater, non bene egisti faciens, quod non licet; da gloriam Deo et confitere peccatum tuum.” Et sicut se exhibebat ut patrem verbera correctionis infligendo, sic etiam

DomK. 118.

DomK. 118/1–23.
ut matrem ubera consolationis exhibendo. Omni fere die, nisi grande impedimentum obstaret,[203] praedicationem populo vel collationem fratribus faciebat; cum tali devotione tantaque lacrimarum effusione loquebatur, ut ipsos ad compunctionis gratiam et lacrimas provocaret.
Cum egrederetur occasione quacumque, vir beatus omnibus secum euntibus per se vel per alios proposuit verbum Dei, et aut disputans aut conferens aut orans aut legens a divinis colloquiis non cessabat. At quando loqui vel orare

[199] Az általános és a tartományi káptalanok választott tagjai.
[200] A nürnbergi nyomtatványban hibásan *diu*; a magyar fordításban „nappal és éjjel” (vö. *die* noctuque).
[201] A *religiosa institutio* a magyarban: „ez szent szerzetnek szerzése”
[202] A magyar szöveg betoldása konkréttá teszi a mondat jelentését:”(azon erőlködik vala, hogy) az konstitució, regula ... (megtartatnék)”.
[203] A magyarban ehelyett: „hanem ha [=kivéve, ha,] megbántatik valami nagy bántalommal”.

DomK. 119.

DomK. 119/1–23.
non oportebat, dicebat sociis „praecedite, et cogitemus de Salvatore nostro”. Tunc audiebant eum gementem ad Dominum et medullitus suspirantem. Numquam iratus visus est, nec commotus vel turbatus in labore itineris vel fervore passionis[204], sed semper in tribulationibus patiens. Discalciatus per vias pedibus ambulabat, villas autem et civitates transiens calceos induebat, quas egressus rursus discalciatus incedebat. Portabat autem calceos super spatulas et capam

DomK. 120.

DomK. 120/1–23.
et alias vestes suas, et nolebat in his portandis ab aliquo sublevari. Et si quando offendebat pedem ad lapides, inturbatus alacri voce dicebat sustinens „haec est paenitentia”. Sic nudis pedibus ambulans ab urbe Roma cum venisset ad locum, ubi erant acuti lapides, dixit socio: „En, ego miser, hic fui coactus semel calciare me.” Qui dum quereret causam, respondit Beatus Dominicus: „quia tunc pluerat.” In eadem via ex redundantia aquarum rivi[205] et flumina plurimum creverunt. Tunc sanctus in turbine gaudens laudabat et benedicebat Dominum cantans hymnos *„Ave, maris stella”* et *„Veni, creator spiritus”* integre alta voce. Venientes

DomK. 121.

DomK. 121/1–23.
autem ad aquas inundantes signabat eas signo crucis dicens socio multum pavido, ut transiret. Confisus tamen ille de signo crucis ab eo facto et oboedientia pericula inundantium aquarum cum sancto securus et prospere pertransivit. Cum autem declinare deberet cum sociis ad manendum, non secundum suam voluntatem, sed sociorum hospitium quaesivit.
Ambulans per civitates et villas vix oculos a terra elevabat, existens in via fere singulis diebus celebrabat cum multis lacrimis applicans ad hospitium; si erat ibi ecclesia, semper prius ibi ibat

DomK. 122.

DomK. 122/1–23.
adorandum. Cum extra conventum erat audiens primam pulsationem ad matutinum, surgebat et excitabat fratres ad matutinas dicendum. Totumque officium divinum diurnum pariter et nocturnum cum multa devotione horis competentibus exsolvebat, ut nil dimitteret. Et post completorium erat cum sociis in silentio[206] in itinere, ac si esset in conventu. Maneque, dum ibat, servabat et servare faciebat silentium usque ad horam

[204] A magyar „hőségnek gyötrelméért” téves értelmezés.
[205] A lat. *rivus* ’patak, vízfolyás’ magyar fordítása igen szemléletes: „vizeknek éri, csergetegi”.
[206] A fordítás párosítja a latin és a magyar elnevezést: „silenciomban vesztegségtartásban”. Mindkét terminus előfordul önállóan is (pl. *silenciom* 50/9, 13, 122/16, 251/21, 23 – *vesztegségtartás/vesztegség*: 23[17]/13, 318/25).

tertiam. Iacebat in paleis vestitus et calciatus, sicut ambulabat, nisi quod sotulares[207] forte extrahebat. Per viam quoque servabat ieiunium continuum

DomK. 123.

DomK. 123/1–23.
a festo exaltationis Sanctae Crucis[208] usque ad resurrectionem dominicam, et similiter in aestate ieiunia non solum ecclesiae sed etiam ordinis. Comedebat, quae ei apponebantur exceptis carnibus conditis. Quando veniebat ad conventum, convocans fratres faciebat eis sermonem conformans se conventui in cibo et in mensa, conservabatque regulam plenissime et servare faciebat.
Dum quadam vice iret graviter infirmatus in via, propter hoc nec carnes comedit, nec ieiunium fregit, neu pictantiam[209] sibi fecit, nisi aliquando de pomis vel rapis, ieiunia statuta in regula id est constitutionibus

DomK. 124.

DomK. 124/1–23.
in sanitate et infirmitate ea observans. Religiosorum monasteria visitabat praedicans eis verbum Dei. Hortabatur fratres, ut cum omni diligentia caritatis solliciti essent de animarum salute ad praedicandum benevoli et parati. Et ut hoc officium liberius possent exercere, noluit, ut ad hoc habiles et deputati temporalium[210] exteriorique occupati sollicitudine ad alia traherentur. Decreverat ab initio pius et discretus pater, ut conversi illiterati temporalibus administrando praeessent, et ceteri orationibus et praedicationibus vacarent. At discretiores fratres in tali

DomK. 125.

DomK. 125/1–23.
administratione patri non annuerunt timentes, ne forte inconvenientia sequerentur. Et quia sine scientia scripturarum sanctarum perfectus praedicator potest esse nullus, suadebat fratribus, ut semper studerent in Vetere et Novo Testamentis. Ipse etiam pater evangelium Sancti Matthaei et epistulas secum deferens multum in eis studebat, ut paene cordetenus[211] retineret. Figmenta[212] etiam philosophica parvi pendebat. Ad confessiones audiendas peccatorum paratus et benignus fuit et consolationes faciendas tribulatis valde serenus et clemens fuit.

---

[207] *Sotulares* = *subtalares* (vö. *talus* 'boka') 'alulról bokáig érő' lábbeli (DuC, Bartal). – A magyar a latin eredetű „sólya" szóval (l. TESz.) fordítja (vö. lat. *solea* 'talp, bocskor, talpsaru', lábbeli, amely csak a talpat födte és szíjakkal vagy madzagokkal volt a lábra kötve: Finály).

[208] Szept. 14. – A magyarban egyszerűbben, a megszokott elnevezéssel: „nagy Szent Kereszt napja".

[209] Pictantia (pietantia, pitantia változatokban is) a szerzetesek ételadagja pompás ételekből (zöldségek, halak, stb.). – A latin szó a fordításban is megmarad, de magyarázattal egészül ki: „pitanciát nem tőn magának, azaz jobb étkeket nem evék".

[210] A magyar fordítás *temporali* alaknak értelmezi: „ezvilági és külső szorgalmatossággal".

[211] Cordetenus 'memoriter'; a magyar fordításban: „olyha kordén (cordeen) tartanája meg". – A fordító igen sokszor megtartja a magyar szövegben a forrásbeli latin szót, feltehetőleg akkor, amikor az a saját magyar nyelvhasználatának is része volt. Ezzel a kényelmi megoldással a fordítás menetét is gyorsíthatta.

[212] A lat. *figmentum* 'koholmány' szó jelentését a fordító három magyarral érzékelteti: „leleméseket, írásokat, csalárdságokat".

126.

akaranak hijnija nemelij vitezeket az
conuentnek segedelmere · melij vitezek
aijtatosok valanak az conuenthez · Mon
da az fratereknek ez keges atija zent
atij damancos · Nem vagijonk zukeusek
ez velagij auagij emberij segedelmel ·
mert en teubbet latok keet zaz ange
loknal az egijhaz keurnijeul · kijk isten
teul keuldettenek az fratereknek eurij
zetijre · Azert mijkoron el jeuttek volna
kij vonnij az fratert az zerzetbeul · el
tauozanak · az mennijeij rettenetesseg
gel felelmesek leueen ·

Masod generale capitulomot zolgal
tata zent damancos atijank bononija
ban · ot az capitulomban tetetеek
jordanus mester lombardijaij prior
prouincialissa · Bochata kedeg zent da
mancos atijank fratereket anglijaba ·
hog ot predicalnanak es conuentet
zerzenenek · Magijer orzagban · bo
chata pal mester predicalnij · melij

Domonkos- kódex 126. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 63v.)

Dum quendam legistam Bononiensem ingressum ordinem praedicatorum amici et consanguinei conarentur extrahere de religione, timentes fratres

DomK. 126.

DomK. 126/1–13.
quosdam milites devotos conventui cum deliberassent in adiutorium advocare, ait ad illos pius pater: „Non indigemus saeculari auxilio vel humano. Ego enim video plus quam ducentos angelos circa ecclesiam ad fratrum custodiam deputatos." Recesserunt ergo, cum venissent terrore caelesti pavidi effecti.

DomK. 126/15[213]–23.
XIII. Celebrato secundo capitulo generali Bononiae ibi magister Iordanus[214] fuit factus prior provincialis in Lombardia. Misit autem beatus pater in Angliam fratres tres ad praedicandum et conventum instituendum. In Hungariam quoque misit magistrum Paulum[215] ad praedicandum, qui

DomK. 127.

DomK. 127/1–23.
paulo ante legens[216] Bononiae in iure canonico ingressus fuerat Ordinem Praedicatorum. Hic pater gloriosus utriusque hominis puritate et decore preciosus omnium in se provocabat aspectum pariter et affectum. Erat namque staturae mediocritate aequalis, corporis tenuitate agilis, facie pulchra et paulisper rubeus. Barba vero eius et capilli aliquantulum rufi coloris speciem praeferebat, de fronte eius et inter ciliis splendor quidam radiosus micabat, qui omnes ad venerationem eius et dilectionem attrahebat. Hilaris semper et iocundus apparebat, nisi cum ad compassionem pro afflictione proximi movebatur. Manus longas habebat. Pulchram vocem et magnam et tubaliter

DomK. 128.

DomK. 128/1–23.
resonantem. Calvus non fuit, sed coronam rasilem totam integram habebat paucis canis respersam. Hoc vas fictile et corpus fragile plasmavit sicque sua gratia perornavit conditori manus, ut esset templum Dei et Spiritus Sanctus habitaret in eo.
Pernoctabat autem in ecclesiis et orabat modo geniculans, modo se prosternens. Cumque lassitudine succedente somni interpellabat necessitas, sine altari sine alio quocumque loco aut certe super lapidem ad instar patriarchae Iacob capite inclinato paululum requiescens rursus evigilabat ad orationem spiritusque fervorem.

---

[213] *DomK.* 126/15–138/19; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 13, p. 198d.

[214] „Jordanus mester" – Szászországi Boldog Jordán (l. Iordanus Teutonicus néven a *DomK.* 114. lap forrásában; róla l. a lap jz.-ét).

[215] Boldog Magyar Pál (magister Paulus Hungarus) a magyar domonkos rendtartomány alapítója. A rendi hagyomány szerint a kunok térítése során 1241-ben vértanúhalált halt (Zágorhidi in: Uő. – Legeza – Török 2021: 25). – A magyar fordító Pál mester személyéhez a forráson túl nem fűzött kommentárt.

[216] A lat. *legere* 'egyetemen előad' jelentését (vö. MKLSz. *lego* B2 alatt) a fordító a magyar „olvas" igével adja vissza. A lat. *lector* hasonló fordítására („olvasó") l. *DomK.* 263.

DomK. 129.

DomK. 129/1–23.
Circuibat tunc visitans altaria sanctorum patrocinia invocans, sic usque ad noctis medium perdurabat. Postea fratres dormientes quietissime visitans discoopertos operuit, ipsosque cruce Christi signans ad oratorium redibat continuando orationem. His horis multos insultus daemonum sustinuit, multosque de ipsis triumphos reportavit, multas illustrationes divinas revelationesque percepit. Vix umquam ipse lectulo dormiens cum tamen ipse alios ad quietem diligentius hortabatur. Numquam aliquid a Domino petiit, quin

DomK. 130.

DomK. 130/1–23.
ab eo impetraret ad votum: ut supra ostensum est. Erga dominici corporis sacrum flagrabat devotione permaxima. Frequenter dum elevaretur corpus Christi in missa, in mentis elevabatur excessum maiestatis divinae praesentia delectatus. Verus erat pauperatis amator, in vestibus, in calciamentis, in libris, in aedificiis, in cibis preciosa et curiosa habere refugit, sed humilia religioni ac paupertati congrua in se et fratribus suis elegit. Unde cum semel Bononiam veniens invenisset cellulas fratrum aliquantulum in aedificio sublevatas

DomK. 131.

DomK. 131/1–23.
plusquam prius erant, vocavit procuratorem et cum lacrimis ei dixit: „Quare cito vultis palatia erigere?! Non decet pauperes religiosos de eleemosynis viventes sumptuosa aedificia habere."[217] Quid diceret pater sanctus, si nunc attenderet ad ecclesiam et domos et cellas fratrum ampliatas, testudinatas, in caelum elavatas, in sculpturis et picturis

DomK. 132.

DomK. 132/1–23.
curiosissime ornatas, in paramentis aureis et purpureis copiosas[218] super cathedrales ecclesias, in vestibus fratrum, in lectis eorum pompas dominorum exsistentes. Nec ab esu carnium abstinentes, cum sani et robusti, nec ieiunia, non solum ordinis, sed nec ecclesiae servantes; non solum in communi, sed in singulari possessiones et redpitus habentes; non ex dispensatione, sed ex dissipatione[219] praelatorum, non studiis vacantes, sed visitationibus et frequentationibus

[217] A magyar szövegben itt nyolc sornyi betoldás következik (8–16. sorok), szemléletes leírás arról, milyen szerény körülmények között laktak a fráterek Domonkos korában. A forrás ehhez a szerző saját ismerete, akár személyes tapasztalata lehetett: „Mert mondatik, hogy Szent Damankos atyánk idejében igen alázatos apró cellájok volt az frátereknek. És voltanak az földön téglából csináltak, és egy-egy kicsiny szoros ablak volt rajta. Ennek bizonyságára még ma is úgyan tartatik az egyik cella Szent Damankos atyánk emléközetire." – A kitérő után visszakanyarodik a forrásához: „Úgy mond ez Antoninus érsek, ki ez legendát írta..."

[218] A magyarban részletezve: „aranyos drága bársony papi öltözetekkel kazulákkal és oltár öltözőkkel".

[219] A magyar szöveg a 18–22. sorokban kitérőt told be arról, miben áll a „fejedelmek tékozlása".

DomK. 133.

DomK. 133/1–23.
monasteriorum, ut de ceteris taceamus. At si qui litteris intendant, non saluti animarum inde consulere affectantes, sed ut vocentur ab hominibus rabi, ut exemptionibus gaudeant, quae utinam non sint tales, ut a patria etiam superna eximant[ur] et excludant[ur][220]. Quid[221], pater sancte, diceres de his, nisi quia hic non est ordo, quem institui, pro quo tantum laboravi. Ubi nullus ordo et utinam sempiternus horror non inhabitet.[222]

DomK. 134.

DomK. 134/1–23.
Utique filiis debetur hereditas secundum dictum apostoli:[223] *Si filii et heredes.* Sed ut dicit Hieronymus di. xl. Non est. Filii sanctorum sunt, non qui tenent loca eorum sanctorum in domo, in habitu, in nomine, sed qui exercent opera eorum. Non sunt ea, quae dicta sunt opera patris Dei, sed opera patris diaboli. Oportet nempe filios servare testamentum patris, al's contra faciendo debent hereditate privari. Audiant ergo fratres testamentum patris Dominici. „Haec" – inquit – „in extremis constitutus vobis tamquam filiis possidenda derelinquo hereditario iure. Caritatem habete!

DomK. 135.

DomK. 135/1–23.
Humilitatem servate, paupertatem voluntariam possidete. Admonuit quoque summopere cavenda consortia feminarum, maxime iuvencularum, quae animos etiam viriles emolliant. Et in his quidem manifeste comprehenduntur oboedientia, in vitanda familiaritate feminarum castitas. Caritas autem praemittitur, ut precipuum, quae est finis religionis omnis. Quod autem, ut in sacra habetur eius historia, dicitur, quod quanta potuit districtione, prohibuit, ne quis in hunc ordinem possesiones induceret temporales, maledictionem Dei

DomK. 136.

DomK. 136/1–23.
et suam imprecans in contrarium facienti. In hoc commendandus est zelus eius ad paupertatem et omnino servandum testamentum eius, ubi necessitas non urgeat, ne maledictionem incurrat. Sed ubi necessitas (quae non habet legem, sed ipsa sibi facit legem, ut dicitur. j. q. j. §. Sed notandum) ad hoc urgeat, utpote quia fratres aliter vivere non possunt in numero competenti experientia habita, quae est rerum magistra. Verum quia ultra prohibitionem beatissimi patris cum maledictione adiuncta expresse per constitutiones factas in capitulo generalissimo hoc etiam strictissime inhibetur, quae constitutiones approbatae sunt ab ecclesia. Ideo non videtur tute hoc fieri sine dispensatione Sedis Apostolicae. quae in huiusmodi

[220] A nürnbergi nyomtatványban hiányzik a passzív végződést jelző rövidítés.
[221] A magyar ismét hivatkozik a forrására: „Tovább esmeg úgy mond ez Antoninus érsek."
[222] A magyar még három, forrás nélküli sorban tovább fejtegeti a témát.
[223] A magyar pontosítja: „Szent Pál apostolnak mondása szerént". – Vö. Rm 8, 17: si autem filii et heredes.

DomK. 137.

DomK. 137/1–23.
(cum positiva sint) habet plenitudinem potestatis. Si enim Deus secundum diversitatem temporum mutat prohibitiones et ordinationes factas hominibus, ut patet de caeremonialibus et iudicialibus praeceptis Veteris Legis, quae ablata sunt in Nova secundum litteram, cum etiam ad illa additae sunt multae maledictiones Dei in transgressores eius. Et ecclesia etiam mutat sua decreta et constitutiones, cum necessitas vel utilitas urget, ut dicitur de consang. et affi. Non debet, nec hoc ascribendum est levitati, sed rationi. Ita etiam si mutatis conditionibus illius temporis mutetur seu dispensetur illa constitutio, cum aliter apparet sustentari non posse. Tunc enim alii religiosi non erant, nisi monachi,[224] qui non mendicabant, quia non egebant, unde copiose eleemosynas recipiebant. Nunc multiplicatae sunt

DomK. 138.

DomK. 138/1–19.
religiones quaestuantium etiam in utroque sexu. Et quoniam abundavit iniquitas, refriguit caritas multorum, et multiplicitatis paenuriis, guerris et pompis laicorum parci sunt in eleemosynis dandis, et libentius expendunt in capellis vel ornamentis superfluis et pomposis ecclesiarum, quam in subventione pauperum. Haec breviter et incidenter sint dicta salvo super meliori iudicio.[225]

DomK. 138/20[226] – 23.[227]
„Immar teryevnk az istoriara · es zolyonk ez zentseges atyanak zent damancosnak · az ev vtolso betegsegerevl · es ev bodog kÿ mulasa
Ad historias redeundo. De infirmitate ultima et transitu felicissimo sancti patris.

DomK. 139.

DomK. 139/1.
rol ez keppen monduan”

DomK. 139/1–23.
Celebrato secundo Capitulo Generali beatus pater circa finem Iulii ex itinere venit Bononiam fessus et labore viae, aestus quippe maximus erat, et licet gravatus corpore cum priore domus et fratre Rodulfo procuratore usque in noctis partem de statu et negotiis ordinis loquebatur. Qui cum ad quiescendum pergerent, instabant rogantes patres, ut ad quietem componeret membra fatigata, et matutinis non interesset. Quorum precibus non acquievit, sed ecclesiam ingressus more solito pernoctavit, et matutinis cum aliis interfuit. Post matutinas dixit priori, quod dolorem capitis pateretur. Ex tunc

[224] A magyar megvilágítja: „Szent Benedek baráti”.
[225] E mondatot a magyar fordító előbb szó szerint adja vissza, majd az értelmét saját szabad fogalmazásában is hozzátoldja (vö. 138/16–19).
[226] *DomK.* 138/20–149/19; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 14, p. 199a.
[227] „Immár térjönk az istóriára, és szóljonk ez szentséges atyának, Szent Damankosnak az ő utolsó betegségéről és ő bódog kimúlásáról ezképpen mondván.” – A forrás vázlatos fogalmazását betoldásokkal teszi a magyar kerekké.

DomK. 140.

DomK. 140/1–23.
cepit languere. Invalescente autem infirmitate confortatus spiritu Deo infatigabiliter adhaerebat tam patienter aegritudinem illam sustinens, ut semper iucundus et hilaris appareret, licet dissenteria urgeretur et febribus ureretur. Sciens autem diem mortis proprimo sibi imminere, iussit se coram novicios convenire. Quos serena facie intuens ad amorem Dei et Ordinis et ad devotionem religionis et observantiam verbis dulcissimis hortabatur. Nec tum sic debilis acquievit requiescere super lectum.
Exinde vocatis duodecim fratribus discretioribus priori conventus fratri Venturae de omnibus actibus suis generaliter est confessus,

DomK. 141.

DomK. 141/1–23.
dixitque fratribus: „en usque in hanc horam incorrupta carne misericordia Dei me conservavit, illibatamque virginitatis munditiam custodivit. Quae ut in vobis immaculata permaneat castitas, feminarum omnium suspecta consortia devitate. In fervore spiritus Domino deservite, et promotioni et dilatationi ordinis intendite, stabiles in sanctitate manete in religione canonica."
Filii de patris salute solliciti ad „Sanctam Mariam in monte"[228] deportarunt sperantes in melius eius corpus reformari, quia locus sanior. Qui ibi positus

DomK. 142.

DomK. 142/1–23.
cum viribus magis coepisset destitui, sentiretque dissolutionem sui corporis imminere, iussit vocari priorem, quem secuti sunt XX fratres desiderio visitandi patrem suum debilem. Qui coram se positis praedicavit iacens sermonem pulchrum et valde motinum ad eos faciens. Audito autemque rector ecclesiae illius disponebat eum in sua ecclesia sepelire. Dixit humiliter et mansuete: „Absit, ut ego sepeliar nisi sub pedibus fratrum meorum." Ad tollendum igitur contentiones „Portate me" inquit „sub divo extra domum, ut possitis me in vestra ecclesia sepelire." Tollentes igitur filii dilectum patrem tulerunt illum ad domum Praedicatorum paventes tum, ne in via deficeret.

DomK. 143.

DomK. 143/1–23.
In quadam igitur cella eum locantes sacramentum extremae unctionis[229] exhibuerunt. Frater Rodulfus caput Sancti tenens sudorem faciei eius cum panno lineo extergebat. Flebant autem astantes fratres videntes in agone dulcissimum patrem, cuius se dolebant consolatione destitui, nunquam in ea gratia similem habituri. Quos pater pius lacrimantes aspiciens consolatus est eos dicens: „Nolite plorare, carissimi, nec vos mei corporalis turbet discessio. In loco, ad quem vado, utilior vobis ero, quam hic fuerim. Et post mortem

[228] Bencés apátság Bologna mellett a hegyekben, ahová a hőség elől vitték a testvérek Domonkost (Bedouelle 2011: 100). – A magyarban megmarad a latin elnevezés: „ki így neveztetik: Sancta Maria in monte".
[229] A magyar egyszerűen fogalmaz: „megkeneték".

advocatum potiorem habebitis, quam in hac vita habere possitis." Grandis haec in morte sua fiducia[230]. Metum iustum cum omnino proloquitur, qui nec mori

DomK. 144.

DomK. 144/1–23.
timuit, nec de aeternitatis introitu dubitavit, ubi et patrocinari tam confidenter filiis se promisit. Tunc interrogavit eum unus ex fratribus: „Pater, ubi vis corpus tuum sepeliri?" Respondit: „sub pedibus fratrum." Tunc vocatis ad se fratribus et priore dixit: „Praeparate vos!" Qui cum ad commendationem animae dicendam essent sollemniter parati, dixit eis: „Exspectate adhuc!" Tunc dixit ei prior: „Pater, tu scis quo nos dimittis desolutos et tristes. Memento nostri ut ores pro nobis ad Dominum." Tunc in Deum iam totus

DomK. 145.

DomK. 145/1–23.
absorptus homo suavissimus elevatis manibus in caelum dixit: „Pater sancte, tu scis, quod libenter perstiti in voluntate tua, et illos, quos dedisti mihi, custodivi et conservavi. Ego recommendo eos tibi, conserva eos et custodi! Et ego ad te venio, Pater caelestis." Et post haec sciens, quod venit hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, dixit fratribus: „Incipite!" Qua devotione, quibus lacrimis, quot singultibus tunc completum fuerit commendationis officium, novit, qui non sprevit gemitus pauperum.[231]

DomK. 146.

DomK. 146/1–23.
Et cum in fine commendationis dicerent: *Subvenite sancti Dei, occurrite angeli* etc.[232], elevatis manibus ad caelum emisit spiritum. Affuit autem in hac hora transitus sui Beata Virgo cum filio, prout revelatum cuidam devoto patri, priori conventus Brixiensis,[233] qui dicebatur frater Guala, Lombardus, postea Brixiae[234] episcopus fuit. Hic enim eadem die et hora, qua pater sanctus

DomK. 147.

DomK. 147/1–23.
migravit e saeculo anno aetatis suae LI., sub feria VI., hora. VI., levi depressus somno post orationem vidit interioribus oculis quandam aperturam in caelo, per quam submittebantur candidissimae scalae. Summitatem unius scalae tenebat in manu Beata Virgo Maria, alterius summitatem filius eius, Iesus Christus tenebat. Angeli vero discurrebant per

[230] Hiánya miatt a magyar szöveg csonka; a további elvont gondolatot pedig mással helyettesíti a fordító: „Ó, bizonnyal nagy ez, ez szentséges atyának ő halála idején, ki őtet bizonyítja mindenestül fogva bizonynak, igaznak."
[231] A magyar szövegbe toldott szerkesztői megszólítások erős érzelmi töltést adnak a jelenetnek: „Kezdjétek el immár, szerető fiaim, az rekommendációt! Ó, szerető atyámfiai, Szent Damankos atyánknak szeretői, ... úgy mond Antoninus érsek, hogy csak az Úristen tudja, ..."
[232] A magyarban folytatódik a szöveg.
[233] A magyarban: „brixiai" – Brescia olasz város latin nevéből.
[234] Brescia (ma Olaszország).

eas ascendendo et descendendo. Et in fine utriusque scalae sedes posita erat in uno, et super eam sedens, qui similis erat fratri praedicatori habenti faciem velatam, eunti versus Hierusalem caelestem. Scalas autem illas sursum trahebant dominus Iesus cum matre paulatim, et ducebatur sursum simul cum illis scalis sedes pariter cum sedente comitantibus angelis.

DomK. 148.

DomK. 148/1–23.
Denique receptis in caelum scalis et sede cum sedente apertura illa clausa est visioque disparuit. Quapropter subito dictus frater pergit Bononiam, et repperit, quod illo die et hora pater e mundo in caelum transierat. Hoc etiam idem ostensum est fratri Raoni Romano, sancto viro eiusdem ordinis. Nam in missa orans pro eo, quem audierat infirmatum, vidit in excessu mentis positus Beatum Dominicum corona aurea laureatum mirabili splendore fulgentem duobus comitatum Bononia[235] egredientem:[236]

DomK. 149.

DomK. 149/1–19.
ex qua visione intellexit illa hora patrem decessisse in caelum, prout viderat, sicut fuit. Eius sepulturae interfuerunt dominus Ugolinus, cardinalis Hostiensis, tunc in Lombardia legatus, qui postea summus creatus pontifex Gregorius IX. dictus Sanctorum Cathalogo eum ascripsit[237] et multi alii praelati ecclesiae. Catenam autem ferream, quam ad lumbos cinctam ferebat, devotae accipientes: eam magistro Iordani[238] successori dederunt.

DomK. 149/20[239]–150/3.
„It kezdetÿk zent damancos atÿanknak zent testenek el temeteserevl <es felemeleserevl valo jras ez keppen monduan · >
De sepultura et translatione[240] eius

[235] Az 1484-es nürnbergi nyomtatványban hibásan: Bononi*am*; vö. a magyar szövegben: „kijővén Bononiából".

[236] A magyar szövegben ide toldva: „menvén királyi úton"; ez Antoninusnál hiányzik. – A magyar oklevelekben a *via regia* 'királyút' kifejezés 'országút' jelentésű.

[237] A magyar szöveg hozzátoldja: „és az ő testét megkanonizálá, felemelé". – Domonkos szentté avatása 1234-ben történt.

[238] „Jordanos mester" – A német származású rendmester, Szászországi Boldog Jordán (róla l. a 114. lap jz.-ét) latin neve a forrásokban váltakozó alakú: *Iordanus* vagy *Iordanis*. A magyar szövegben *-us* (114/13, 126/18, 156/19 stb.), illetve valamivel többször magyarosabban *-os* (152/17, 154/9–10, 211/1, 216/19 stb.) végződésű.

[239] *DomK.* 150/3–158/1; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 15, 199c.

[240] A magyar szöveg előbb pontosan adta vissza a két címbeli latin szót, majd a mondat második felét Ráskay Lea kihúzta és helyére a *translatio* díszesebb körülírása került: „Itt kezdetik Szent Damankos atyánknak szent testének eltemetéséről ~~<és felemeléséről való írás ezképpen mondván>~~. És alázatos helyről méltóságosb magasb helyre való változtatásáról elviteléről ezképpen." – A bővítés forrásához ld. a 152. kódexlap elejének latin forrásában: corpus ... humili prius reconditum loco ad altiorem locum ... transferre.

DomK. 150.

DomK. 150/1–3.
„Es alazatos helÿrevl · meltosagosb magasb helyre valo valtoztatasarol el vitelerevl ez keppen”

DomK. 150/3–23.
frater Rodulfus, qui tunc erat procurator, vir industrius, ad cuius nutum omnia gerebantur, in arca de lignis fabricata ad hoc aptis corpus sacrum deponi fecit, ferreis clavibus firmiter conclusa. Locumque sepulturae magnis lapidibus forti caemento connexit, et circumseptum undique communivit. Motus enim erat, ne quid circa preciosum thesaurum agerent impii malo dolo, aut devotio stulta alicuius astu re aliquid de eo furaretur.
Eodem anno dormitionis eius tempore hibernali cepit odor suavissimus et maximus circa eius fragrare sepulchrum

DomK. 151.

DomK. 151/1–23.
ac per totam ecclesiam circumfundi. Quae odoris fragrantia duravit per multos dies. Cumque cepissent innovari signa et multiplicari miracula, de quibus infra patebit, videntes fideles vere in loco operari virtutem, decreverant facere clausuram ad sepulchrum et pannis Sericis operire. Fratres autem non admiserunt timentes notari de cupiditate vel iactantia, si hoc facerent vel fieri paterentur. Itaque crebrescentibus per totam Italiam per merita Sancti Dominici miraculis evidentibus fidelium dignum duxit devotio corpus Beati Dominici

DomK. 152.

DomK. 152/1–23.
humili prius reconditum loco ad altiorem locum debita cum reverentia transferre.
Anno igitur Domini MCCXXXIII inditione VI pontificatus domini Gregorii noni anno VI, tempore domini Frederici II imperatoris, anno XVII a confirmatione ordinis, a transitu vero eius XIII facta est translatio[241] corporis eius per hunc modum. Congregatis Bononiae ad capitulum generale fratribus sub bonae memoriae fratre Iordane, qui ei successerat immediate in magisterio ordinis, frater Stephanus provincialis Lombardiae ceterique fratres conventus Bononiae considerantes locum sepulchri humilem

DomK. 153.

DomK. 153/1–23.
et depressum: ubi pluviales aquae defluxerant, simulque verentes conditionem humanae miseriae, si corruptio quaelibet exhalaret. Translationem occulte facere disponebant, sed nullatenus potuerunt. Noluit enim Dominus suam suique sancti gloriam occultari. Aderat in capitulo inter ceteros patris ordinis frater quidam, vocatus Nicolaus de Iuvenatio,

[241] A *translatio* jelentését a magyar szöveg körülírja: „testének elváltoztatása egy helyről másra.”

virtute et opinione praeclarus, qui fundavit conventum ordinis Perusii.[242] Qui dum anxius esset, utrum Dominus sanctum suum in ipsa translatione corporis sui aliquibus miraculis exaltaret, astans ei quidam in visione

DomK. 154.

DomK. 154/1–23.
dixit ei. *Hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo.*[243] Quod utique impletum est. Nam statuta hora ad hoc opus sacratissimum exequendum et intuendum qui idonei sunt aestimati, convenerunt: sanctus archiepiscopus Ravennas aliique plures episcopi, necnon et dulcis pater magister ordinis, frater Iordanis cum diffinitoribus capituli, potestasque[244] Bononiensis cum multis civibus honoratis cum fratribus et laicis devotis.[245] Ambientesque sepulchrum beati patris, accedentes provincialis Lombardiae et frater Rodulfus, ut aperirent sepulchrum, invenerunt durissimam terram cementumque fortissimum, utpote per annos XIII solidatos, quod vix picconibus et ferreis malleis et instrumentis lapidem abstulerunt.

DomK. 155.

DomK. 155/1–23.
Elevato igitur lapide necdum capsa aperta egressus est odor suavis et delectabilis, ut non tam sepulchrum, quam cella[246] videretur referta aromatum. Eratque tam magnus et ingens, quod omnium, qui aderant, sensus totamque ecclesiam adimplevit, incognitus et dissimilis omni rei naturali[247]. Tunc archiepiscopus cum omnibus, qui aderant, stupore et gaudio repleti cum lacrimis et devotione se prostraverunt laudantes Deum, qui sanctum suum mirificavit. Manifestata capsa, in qua repositum fuerat corpus,

DomK. 156.

DomK. 156/1–23.
adhuc maior odor dulcis perceptus est. Apertaque capsa ablatis clavibus inextimabilis odor ex ossibus sanctis patefactis emanavit. Extrahentesque de ipsa capsa in aliam novam reverenter sacra ossa deposuerunt clavibus offirmantes. Deinde VIII. die potestas Bononiae cum multis civibus honoratis, qui translationi non interfuerant, [advenerunt et][248] iterum sepulchrum apertum est, ut a devotis filiis sacrae reliquiae viderentur. Tunc dulcissimus pater Iordanis[249] piissimum caput beati Dominici purissimis manibus tenens filiis obtulit osculandum.

[242] Perugia.
[243] Ps 23,5.
[244] A fordításban: „potestas avagy fejedelem”. A *potestas* e jelentésére vö. ol. *podesta* ’városi elöljáró’. – A fordító ismerhette az itáliai szóhasználatot, azért hagyhatta meg a *potestas* szót a magyar szövegben.
[245] A fordításban: „ájtatos fráterekkel és parasztokkal”. – „Parasztok” ti. fráterek; – a laikus testvérek „paraszt fráter” elnevezésére lásd még MargL. 134/13.
[246] A fordításban találóan: „láttatnék [...] *patikának*”.
[247] A nürnbergi nyomtatványban álló *naturalis* genitivusi formát dativusira javítottunk. – A kifejezés alakja lehet *omnis rei naturalis* is (vö. a *dissimilis* melléknév vonzata dativus vagy genitivus).
[248] A nürnbergi nyomtatványból kimaradt részletet a magyar szöveg alapján rekonstruáltuk.
[249] A magyarban itt is: „Jordanus mester”. – Róla l. a *DomK.* 114. és 149. lap jegyzetét.

DomK. 157.

DomK. 157/1–23.
[O melÿ edes pacem...][250] Erant autem CCC et ultra fratres, qui ad hoc sanctitatis oscula accedentes eum suavissimum odorem perceperunt. Multoque post tempore remansit odor in priori sepulchro et rebus ibi positis. In vestimentis quoque et manibus eorum, qui sacras reliquias contingerant, per plures dies odor remansit, nec etiam lotis et confricatis manibus recedebat. Qua in re pensandum est, quam immensis deliciis perfruatur spiritus, cum tanta suavitate redolet adhuc in pulvere iacens corpus. Postmodum capsa, ubi corpus reconditum est

DomK. 158.

DomK. 158/1.
in sepulchro marmoreo est clausa.

DomK. 158/2[251]–23.
XVI.§ Post mortem Beati Dominici plura miracula meritis eius ad invocationem ipsius in diversis partibus sunt patrata in omni infirmitatum seu defectuum genere corporalium. Nam quibusdam reddidit loquelam. Unde duo pueri filii cuiusdam Alberti muti a nativitate, quorum unus erat aetatis annorum V et dimidii, alter annorum trium cum dimidio, facto voto a patre pro eis Beato Dominico locutionis officium expedire divinitus perceperunt. Idem cuidam puellae Bertae nomine beneficium concessum.
Caecis visus restituit. Nam quaedam mulier, Durda nomine oculorum privata lumine per tres annos et ultra, voto facto Beato Dominico lumen clarum recepit.
Surdi auditum per invocationem nominis eius recuperarunt.

DomK. 159.

DomK. 159/1–23.
Quaedam enim nomine Richaldina diocesis Ymolen[...?], quae per annum et amplius ita surda erat effecta, ut nihil audita perciperet, nisi fortiter auribus eius inclamatum fuisset. Invocato ab ea Beato Dominico auditum recepit.
Hydropici curati sunt. In Sicilia erat quidam iuvenis mira habens ventrem turgitate extentum, aliis membris tanta gracilitate debilitatis, ut mortem vicinam expectaret. Is tanta egestate compulsus[252] ad campos ibat, ut fascem lignorum apportaret, qui seipsum portare non poterat. Et dum quodam die iacens in campo miseriam suam querulosis vocibus deploraret, venit in mentem

[250] *DomK.* 157/1–2: „Ó mely édes pacem ez vala, szeretőim, látni ez édes atyát ő bódog testében": a magyar szövegbe be van toldva egy forrás nélküli felkiáltó mondat, amelyben a latin *accusativus exclamationis* egy darabja jelenik meg (Komlóssy 1990: 341). – Valószínűleg a latinul gondolkozó fordító affektív megnyilvánulása, amit a tárgyalt téma (Domonkos holttestének látása) váltott ki. (Latinos gondolkodásmódja látszik abban is, hogy sok latin szót, kifejezést, liturgikus és bibliai részletet sző bele a fordításba, s hajlamos a latin esetvégződéseket is átvenni a magyar szövegbe.)

[251] *DomK.* 158/2–164/18; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. IV. § 16, 199d.

[252] „Kényszeríttetvén az ő szegénységétől nyárban megyen vala az mezőre": a „nyárban" betoldását talán az magyarázza, hogy a fordítóban az *egestate* szó hatására az *aestate* ötlött fel.

DomK. 160.

DomK. 160/1–23.
quod Beatus Dominicus se invocantibus clemens et misericors esset. Unde et sumpta fiducia votum fecit Deo et Beato Dominico, ut si meritis eius sanaretur, per annum gratis fratribus suis deserviret. Cui mox astitit quidam frater in habitu ordinis, qui creditur fuisse Beatus Dominicus, qui extendit manum ad folia arboris, sub qua iacebat et ait. „Accipe folia huius sambuci, ter bibe et sanaberis." Quo dicto disparuit. Hic autem surgens folia sambuci collegit, lapidibus succum ex sambuco expressum ter bibit, et venter eius subito detumuit et sanatus est.
Alteri hydropico se ei recommendanti apparuit

DomK. 161.

DomK. 161/1–23.
in somnis et ventrem eius tumentem aperuit, immunditias detraxit et consolidavit et sanatus est.
Paralytici consolidati sunt.[253] Quaedam enim mulier Lyseria nomine paralytica orans ad ipsum sanata est perfecte.
Fatui sensus integritatem receperunt.[254] Quidam enim Bulcho nomine tanta insania ferebatur, ut cum omnes obviantes sibi ut rapidus canis insurgeret et fere nil comedens die noctuque furiis agitabatur, ductus demum ad reliquias Beati Dominici ad contactum earum sanae mentis effectus.

DomK. 162.

DomK. 162/1–23.
Quidam retortus habens pedes ad tumulum eius veniens oratione fusa sanatus est.
Quaedam mulier ab antiquo habens tempore dorsum monstruose contractum ad sepulchrum eius accedens liberata est.
In Sicilia apud Augustam cuiusdam matronae filia cum longo tempore vitio lapidis graviter laborasset et de consilio medicorum aliud remedium nisi incissuram non videretur. Timens filiae ex incissura commendavit votum vovens Beato Dominico. Sequenti nocte apparuit Beatus Dominicus dormienti et in manu eius

DomK. 163.

DomK. 163/1–23.
lapidem quo torquebatur, posuit. Quae evigilans sanatam se sensit et in manu sua invenit lapidem, quem fratribus adducens et visionem enarrans illum lapidem in signum ibi dimisit.
In eadem civitate cum quaedam mulieres devotae venientes ab ecclesia fratrum praedicatorum in festo translationis[255] Beati Dominici reverterentur domum, invenerunt

[253] A magyar szöveg betoldja a csodák elmondásakor szokásos fordulatot: „Szent Damankos atyánk érdeme miatt." (vö. M. Nagy – Bényei 2018, 2019).
[254] Ld. az előző jz.-et.
[255] Máj. 24.

quandam vicinam prope domum filantem. Quam caritative cum arguerent, quare in festo tanti sancti a servili opere non cessaret, illa indignanti animo et facie turbata respondit. „Vos, qui estis beguttae[256] devotae fratrum,[257] festa colite sancti viri." Statimque oculi in tumorem versi sunt

DomK. 164.

DomK. 164/1–18.
cum pruritu, et ex ipsis vermes scaturire coeperunt. Itaque vicina, quam in auxilium vocavit, XVIII vermes inde eduxit ex oculis. Quae compuncta corde statim ad ecclesiam praedicatorum cum eiulatu cucurrit ante ianuam se prosternens et peccatum confitens votum vovitque de cetero numquam sancto detraheret, sed festa eius devote custodiret. Quo facto tumor disparuit et sanata est in oculis. Multa alia in vita et post mortem facta miracula meritis beati Dominici, quae ob brevitatem dimissa sunt.

DomK. 164/20[258]–24.
„It kezdetyk nemelÿ rettenetes pelda azokrol · kyk zent damancos atyankat meg zolyak ragalmazyak · Ez keppen monduan"

DomK. 165.

DomK. 165/1[259]–23.
In[260] quodam conventu Ordinis Minorum accidit, ut quidam pernitioso erroris spiritu seducti verbis malignis in sanctum Dei Dominicum garriendo ipsius meritis derogabant. Erat autem inter eos quidam bonus frater, qui ab hac blasphemia custodierat linguam suam. Huic Sanctus apparens Dominicus dixit illi: „Dic guardiano et fratribus tuis, ut omnia quae conservare voluerint, hinc efferant, quod domum istam incendam propter blasphemiam, quam mihi detrahunt. Manet namque propter hoc Domini iudicii sententia super eos." Qui cum fratribus retulisset, irridebant eum ac fantasticum appellabant.

[256] *Beguta* = *beguina, begina* 'szerzetesnők életét élő magánszemély' (a germán *By Gott*, i. e. *in Deo* vagy *per Deum* kifejezésből): DuC., MKLSz. – A magyarban „szeszterák" (a szó előfordul a MargL.-ban is: 90, 195).

[257] A latin *frater* szó fordítása itt lekicsinylő értelemben „barát": „az barátoknak ájtatos szesztrái" (vö. még hasonlóan a *DomK.* 174. lapján).

[258] „Itt kezdetik némely rettenetes példa azokról, kik Szent Damankos atyánkat megszólják, rágalmazzák. Ezképpen mondván"– A címközlés forrás nélküli.

[259] A történet: *DomK.* 165/1–168/14. Forrása: Breviarium Fratrum Praedicatorum (Velence, 1494): 425vb-426ra, lectio 2–3. – A breviáriumi szöveg Dietrich von Apolda Domonkos-életrajza megfelelő részletének kivonata. Katona Lajos (1906a) korábban *Theodoricus (Dietrich von Apolda)* Domonkosról írt életrajzát (ASS 623: c. 358–360) jelölte meg forrásként, a későbbi szakirodalom azonban feltételezte (l. Komlóssy 2009: 283), hogy az nem lehetett a közvetlen forrás, mivel a magyar szöveg jelentősebb eltéréseket mutat attól. A jegyzetben az összehasonlítás kedvéért közöljük Dietrich von Apolda eredeti szövegét.

[260] Vö. ASS: c. 358: Accidit in quodam praedicti ordinis conventu, ut quidam erroris perniciosi spiritu seducti verbis malignis in sanctum Dei Dominicum garriendo ipsius meritis derogarent. Erat inter eos unus Deo devotus frater et bonus, qui ab hoc blasphemiae malo custodierat linguam suam. Huic Sanctus appetens Dominicus dixit illi: „Dic guardiano et fratribus tuis, ut omnia, quae conservare voluerint, hinc efferant: incendam enim domum istam, blasphemiam, qua mihi detrahunt, vindicando. Manet namque propter hoc divini iudicii sententia super eos." Quae cum fratribus retulisset, irridebant ipsum, phantasticum

DomK. 166.

DomK. 166/1–23.
Die[261] ergo, quo non credebant, et hora, qua non putabant, egressus ignis, ut praedictum fuerat, et omnia concremavit. Extimantes autem non divina ultione sed casu hoc contigisse impenitentes super peccato suo reaedificare coeperunt. Qui dum casulas humiles et viles domunculas in quibus utcumque habitare poterant, erexissent nec tamen de commisso contriti ad cor redirent, apparuit secundo eidem fratri Beatus Dominicus dicens: delebo per ignem in ultionem blasphemiae habitacula ista.
[Lectio III.] Qui dum haec referret fratribus, visa sunt eis

DomK. 167.

DomK. 167/1–23.
quasi[262] deliramenta verba ista. Tunc ergo etiam exarsit ignis improvisus ut prius et flamma combussit eos multo amplius saeviens et devastans. Sed nec tum reversi sunt ad percutientem se casui plagam reputantes. Aedificaverunt igitur iterum quod non poterat persistere, quod carebant fundamento paenitentiae pro commisso. Instauratis autem structuris congruentibus tertio apparuit illii devoto fratri pater Sanctus Dominicus dicens. „Adhuc oportet, ut iniuriam meam in vobis puniam et ulciscar." Tunc bonus frater ille ait: „Parce iam, pater pie, quod iam pauperes facti sumus nimis." Cui sanctus pater: „Exigit Dei iustitia, ut trinam de vobis capiam ultionem.

DomK. 168.

DomK. 168/1–14.
Post[263] haec egressus ignis a Domino omnia, quae habebant, consumpsit, etiam ad fundamenta penitus non relinquens. Non ergo ponat homo terrestris in caelum os suum, ut sanctis detrahat. Introierunt enim in potentias Domini tenentes gladios in manibus,

[261] asserentes. Die ergo, qua non credebant, et hora, qua non putabant, venit ignis, ut praedictum fuerat, et omnia concremavit.
ASS: c. 359: Aestimantes igitur non divina ultione, sed casu hoc factum, impoenitentes super peccato suo, reaedificare coeperunt: qui cum casulas viles et domunculas humiles, in quibus utcumque habitare poterant, erexissent, nec tamen de commisso contriti ad cor redissent, apparuit secundo ei, cui pridem apparuerat, Sanctus Dominicus dicens: „Dic fratribus, ut de iis casulis, quaecumque habent, educant: delebo enim per ignem in ultionem blasphemiae habitacula ista." Qui dum haec referret fratribus, visa sunt eis

[262] quasi deliramenta verba ista. Tunc, quia non crediderunt Deo, exarsit ignis improvisus, ut prius, et flamma combussit eos, multo amplius saeviens et devastans. Sed nec tunc reversi sunt ad cor, casui plagam blasphemiae adscribentes.
ASS: c. 360: Aedificaverunt igitur iterum, quae non poterant persistere, quia carebant fundamento poenitentiae pro commisso. Instauratis itaque structuris congruentibus, tertio apparuit illi devoto fratri pater Sanctus Dominicus dicens: „Adhuc oportet, in vobis ut iniuriam meam puniam et ulciscar." Tunc bonus ille frater ait: „Parce, pie frater, quia iam pauperes facti sumus nimis.", Cui sanctus Pater „Exigit", ait, „Dei iustitia, ut trinam de vobis capiam ultionem."

[263] Post haec egressus ignis a Domino omnia, quae habebant, consumpsit etiam usque ad fundamenta, penitus nihil reliquens. Si vocem Domini audissent, et non obdurassent corda sua, conversique egissent poenitentiam, propitius fuisset Deus peccatis eorum, et non delevisset incendio habitacula eorum. Non ergo ponat homo terrestris in caelum os suum, ut sanctis Dei detrahat: introierunt enim in potentias Domini, tenentes gladios in manibus, ut faciant vindictam in hostes suos, conculcentque suis pedibus colla regum. Iudicabunt enim nationes, et dominabuntur populis; quos utique, si voluerimus, humili devotione ac supplici reverentia amicos nobis facere possumus, et patronos propitios, ut ab ipsis et cum ipsis in aeternis recepti tabernaculis, laetemur in requie opulenta.

ꝯspexit. Dixit v̄o saluator clara uoce: dñice dñice. Et exurgẽs sãct⁹ dñic⁹: ad sũ inqt dñe. Et dñs demõstrãs ei infirmũ ei dixit. Ecce amator tui ⁊ tuorũ. Assume igit̄ ipsũ ⁊ duodeci legiões angelorũ: eiq; lauacrũ adhibe balnei salutaris: cũctisq; tui ordis dilectorib⁹ bñficia salutis semp ꝓcurare memẽto. Quẽ cũ laueris idue sui ordis idumẽtis. L.

Assumẽs ergo sãct⁹ dñic⁹ infirmũ: i dolio aureo mĩstrãtib⁹ angelis lauit ip̄z. Cui i lauacro ut testat̄: delectatio magna fuit. Sic iuxta mãdatũ dñi loto ⁊ ueste sue religiõis iduto: beat⁹ dñic⁹ duodeci lr̄as ei tradidit dicẽs. Accipe has lr̄as ⁊ mittant̄. xij. fr̄ib⁹ ordis mei ꝑ. xij. ꝓuĩcias: ut qd̄ i te factũ ẽ miraculũ oĩb⁹ inotescat. Recõditis ergo apud se lr̄is euigilãs dũ lr̄as q̄reret: sẽsit corp⁹ suũ qd̄ pri⁹ erat plenũ ulceribꝰ p̄stine sanitati restitutũ. Surgẽs ergo incolumis ⁊ eccl̄iaz ingressus: gr̄as egit dño: ⁊ ad laborẽ ꝯsuetum redijt: ⁊ postea hec fr̄ib⁹ p̄dicatorib⁹ reuelauit. In alia fer̄. iij. L. j.

Sancte memorie fr̄ ludouic⁹ guardian⁹ in ordĩe minorũ: fidelisq; amator fr̄m p̄dicatorũ narrauit dicẽs. Fuit qdã sacerdos i quodã famose religiõis ordie: q in festiuitate bti dñici celebrãs missã qdẽ de eo dixit: sz euãgeliũ uos estis sal t̄re: qd̄ ꝓp̄e doctorib⁹ ⁊ viris apl̄is cõgruit ei⁹ offõ ãnotatũ dicẽ noluit. Accidit aũt ut annua die eiusdẽ p̄ris fr̄ ille in suo sẽsu ꝑdurãs obstĩato: noluit etiã idẽ euãgeliũ dicẽ. Op̄s v̄o de⁹ piorũ benign⁹ correptor famulũ suũ nequaq̄z i hui⁹ ꝑuersi erroris stultitiã dereliqt. Nã dũ ſz cõsuetudinẽ sui ordis corp⁹ xp̄i in patena depositũ sumẽ debuisset: iuenit patenã totã salis massa t̄ribilit̄ occupatã. Coact⁹ igit̄ acerbũ ⁊ amarũ sal ꝑ dulci sacr̄o sumere: didicit btm̄ dñicũ ꝯditũ eẽ sale diuine sapie ⁊ apl̄ice doctrĩe. Cõpũct⁹ igit̄ exarsit in amorẽ qui fatue deuiauerat per errorẽ fact⁹ igit̄ est deuot⁹ beati p̄ris dñici: ⁊ decetero eũ in sũma ueneratione ⁊ honore habuit. Lec. ij

In quodã ꝯuẽtu ordis minorũ accidit ut qdã ꝑnitioso erroris sp̄u seducti: v̄bis malignis i scm̄ dei dñicũ garriẽdo ip̄i⁹ meritis derogabãt. Erat aũt int̄ eos qdã bon⁹ fr̄: q ab hac blasphemia custodierat liguã suã. Huic sãct⁹ appens dñic⁹: dixit illi. Dic guardiano ⁊ fr̄ib⁹ tuis ut oĩa q̄ ꝯseruare uoluerint hic efferãt: qꝛ domũ istã icẽdã ꝓpt̄ blasphemiã q̄ mihi detrahũt. Mãet nãq; ꝓpt̄ hoc dĩni iudicij snĩa sup eos. Qui cũ fr̄ib⁹ retulisset: irridebãt eũ ac fãtasticũ appellabãt. Die ergo q̄ nõ credebãt ⁊ hora q̄ nõ putabãt egressus ignis ut p̄dictũ fuerat: ⁊ oĩa cõcremauit. Extimãtes aũt nõ diuina ultiõe sz casu hoc ꝯtigisse: ipenitẽtes sup pctõ suo reedificare cepunt. Qui dũ casulas humiles ⁊ viles domũculas i qb⁹ utcũq; hĩtare poterãt erexissẽt nec tñ de cõmisso cõtriti ad cor redirẽt: apparuit secũdo eidẽ fr̄i beat⁹ dñic⁹ dicẽs. Delebo per ignẽ i ultionẽ blasphemie habitacula ista. L. iij

Qui dũ hec referret fr̄ib⁹: visa sũt eis q̄si deliramẽta v̄ba ista. Tũc ergo etiã exarsit ignis ĩprouisus ut p̄us ⁊ flãma cõbussit: eos mlto ãpli⁹ seuiẽs ⁊ deuastãs. Sz nec tũc reuersi sũt ad ꝑcutiẽtẽ se: casui plagã reputãtes. Edificauerũt igit̄ iterũ q̄ nõ poterãt ꝑsistere qꝛ carebãt fũdamẽto pnĩe ꝑ cõmisso. Instauratis aũt structuris ꝯgruẽtib⁹: tertio appuit illi deuoto fr̄i p̄r sãct⁹ dñic⁹ dicẽs. Adhuc oportet ut iniuriã meam in uobis puniã ⁊ ulciscar. Tũc bon⁹ fr̄ ille ait. Parce iã p̄r pie: qꝛ iam pauperes facti sum⁹ nimis. Cui sanct⁹ p̄r. Exigit dei iustitia: ut trinã de uobis capiã ultionẽ. Post hec egressus ignis a dño oĩa que habebãt cõsũpsit: etiã ad fũdamẽta penit⁹ non relinquẽs. Non ergo ponat homo terrestris in celũ os suũ: ut scis detrahat. Introierũt eniz in potẽtias dñi tenẽtes gladios i manib⁹ ut

faciãt

Breviarium Fratrum Praedicatorum. Venetia: Andreas Torresanus 1494. fol. 425v. - 426r.
(München, Bayerische Staatsbibliothek. 2 Inc.c.a. 3027 m-1/4.)

faciāt vidictā in hostes suos: ꝯculcētq; pedib⁹ suis colla regū. Judicabūt eniz natiōes: ⁊ dñabunt̄ ppl'is. In alia. fer. iij. L. j.

IN quodā monasterio ordinis cistercieñ. magūtie dyocesis erat qdā uenerabilis abbas noīe dictimar⁹ religiosissim⁹ ꝯuersatiōe: morib⁹ suauissim⁹: elegāti statura: spectabil' benignitate: ꝑmone dulcis ⁊ affabil': miſi cors ī paupes ⁊ afflictos: int̄ monachos deuot⁹ ⁊ humilis: ac fr̄es p̄dicatores ꝓpter btm̄ dñicū spāli amore cōplectēs. Uñ eoꝝ ꝯuētib⁹ largissimas elemosynas frequēter mittebat: ⁊ sibi familiarib⁹ fr̄ib⁹ nōnulla cōmoda īpēdebat. L. ij

DUm hec īdefessus ageret: ꝯtigit eū ad capl'z gñale sui ordis eūtē in quodā sui ordis cenobio grauit̄ īfirmari. Quē cū medic⁹ visitasset ⁊ īfirmitatis circūstātias examiasset: despans de vita viri ꝓnūciauit eū in ꝓxio moriturū. Lz aūt medic⁹ talit̄ loq̄ret̄: erat tñ cor ei⁹ fiduciā hñs in dño ⁊ ī btō dñico ꝑuo ei⁹. Cūq; nimia opp̄ssus debilitate iaceret anxius: vidit vigilās beatū dñicū cū socio ad se introeūtē. Sedit autē beat⁹ dñic⁹ ad caput lectuli: soci⁹ v̄o ei⁹ ad pedes. Abbas v̄o putabat q̄ fr̄es aliqui uenissent ad eū gratia visitādi: ⁊ sanctū dñicū non cognouit. Lectio. iij.

TUnc dixit beat⁹ dñic⁹ ad infirmū. Cōfortare abba ī dño: qz de hac infirmitate ꝓtin⁹ cōualesces. Dicit ille. Uñ hoc nosti mi dilecte? Rñdit sāct⁹ dñic⁹. Ego sū dñic⁹ ꝑu⁹ altissimi q ordis p̄dicatoꝝ fūdator extiti: q a dño ad te missus suz hec salutis gaudia nūciare. Audiēs abbas scm̄ adesse dñicū: exhilarat⁹ nimis spabat se cū tā dilecto p̄re ꝓpensi⁹ locuturū. At ille ab eo dispuit absq; mora. Abbas aūt dictimar⁹ ꝯfortat⁹ a scō dñico: recepit plenā ꝓtin⁹ sanitatē. Uixit aūt postea ppl'res ānos: deo btē marie ⁊ btō dñico ualde d̄uot⁹. In extremis v̄o ꝯstitut⁹ fr̄es p̄dicatores suo successori recōmisit: ⁊ sic in senectute bona deuotissime ad deū migrauit. In alia. iij. fer. L. j

NObilis qdā de appulia q fr̄es p̄dicatores trāseūtes ꝑ castrū suo hospitio recipiebat: hēbat ī palatio suo ī ꝓpria camera ymaginē btī dñici depictā ī tabula lignea. Cū igit̄ quodā mane cū uxore ⁊ tota familia in eccl'ia sua missam audiret: casu palatiū ei⁹ corruit ⁊ dissipatū fuit. Hēbat aūt vnicū filiū qui in lecto remanserat. Hic palatio corruēte ⁊ ipse usq; ad fūdamenta domus corruit: sed ꝓtegēte eū p̄dicta tabula ubi erat ymago beati dñici nihil lesionis habuit. L. ij.

DUm igit̄ parētes de filij vnici dolore magis q̄z de palatij ruīa tristarent̄ ⁊ uehemētissime plorarēt eū ipsū opp̄ssū lapidib⁹ crederēt: ut corp⁹ ei⁹ sepl'ture traderēt adhibitis m'ltis opariis fecerūt lapides remoueri. Cūq; diuti⁹ laborassēt ad uespuz īuenerūt p̄dictā tabulā pieti appodiatā: ⁊ puerū nudū ⁊ letū nullū lesiōis signū hñtē. sb ip̄a stātē īcolumē: cū tñ de solario eminētiori palatij cecidisset usq; ad fūdam̄ta dom⁹. Dicebat aūt se nihil mali ul' t̄roris hūisse: qz ꝑ btm̄ dñicū fuerat cōfortat⁹. L. iij.

QUiusdā p̄positi in alba regali vngarie fili⁹ die q̄dā hora uesptīa uehemēti dolore uexat⁹: tādē in doloribus expirauit. Tūc deuotione btī dñici cōmoti astātes miserūt ad ꝯuētū in similu ubi est digit⁹ btī dñici īstātissime petētes ut p̄or dictū btī viri digitū apportaret ad defūctū. Fr̄es igit̄ cū luminarib⁹ ⁊ ꝓcessiōe exeūtes p̄ore portāte in calice dictū digitū: ad defūctū q fuerat magn⁹ amic⁹ ordis ꝑuenerūt. Fcā aūt orōne ad btm̄ dñicū ab oīb⁹: p̄or lauit digitū ī aq̄ que ī calice posita fuerat ⁊ apto ore defūcti ipsā ī eo ꝓiecit. Que cū ꝑuenisset ad guttur ei⁹ continuo qui mortu⁹ fuerat reuixit: ⁊ lapidē ex quo gñati fuerāt dolores ī renib⁹ gñatū maiorē q̄z sit ouum galline euomuit ⁊ perfecte sanatus est. In alia feria. iij. L. j.

ut faciant vindictam in hostes suos conculcentque pedibus suis colla regum. Iudicabunt enim nationes et dominabuntur populis.

DomK. 168/15–17.[264]
„It kezdetyk egy pelda azokrol · kyk zeretyk zent damancos atyankat es ev fyayt · Ez keppen monduan"

DomK. 168/18[265]**–23.**
I. lectio. In[266] quodam monasterio Ordinis Cisterciensis Maguntiae diocesis erat quidam venerabilis abbas nomine Dictimarus religiosissimus conversatione, moribus suavissimus, eleganti statura, spectabilis benignitate, sermone dulcis et affabilis, misericors in pauperes

DomK. 169.

DomK. 169/1–25.[267]
et afflictos, inter monachos devotus et humilis, ac fratres praedicatores propter Beatum Dominicum speciali amore complectens. Unde eorum conventibus largissimas eleemosynas frequenter mittebat et sibi familiaribus fratribus nonnulla commoda impendebat.
II. lectio. Cum haec indefessus ageret, contigit eum ad capitulum generale sui ordinis euntem in quodam sui ordinis coenobio graviter infirmari. Quem cum medicus visitasset et infirmitatis circumstantias examinasset, desperans de vita viri pronuntiavit eum in proximo mori. Licet autem medicus taliter loqueretur, erat tamen cor eius fiduciam habens in Domino et in Beato Dominico, servo eius. Cumque nimia oppressus debilitate

[264] „Itt kezdetik egy példa azokról, kik szeretik Szent Damankos atyánkat és ő fiait. Ezképpen mondván." – Címközlés, forrás nélkül.

[265] *DomK.* 168/18–171/10; forrás: Breviarium Fratrum Praedicatorum (Velence, 1494) 426ra-b, I–III. lectio. A szóban forgó breviáriumi részlet Dietrich von Apolda (latin nevén Theodoricus) Domonkosról írt életrajzának megfelelő részletéből készült kivonat, amely főleg a történetet beszéli el, az eredeti szövegből a neveket, évszámot és a leíró részleteket elhagyja. Dietrich von Apolda eredeti szövegét (l. ASS 623: c. 361–363) a jegyzetben közöljük. – Vö. még a 164. laphoz fűzött jz.-t.

[266] Vö. ASS c. 361: In Thuringia, Alemaniae provincia, monasterio quodam Cisterciensis Ordinis, quod Volkolderode dicitur, Moguntinae dioesesis, erat vir valde venerabilis abbas, Dithmarus nomine, religiosus admodum et devotus, moribusque suavissimus adornatus. Hunc pro suae sanctitatis reverentia honorabant ecclesiasticae et seculares personae, principes et nobiles, Clerus et populus, et omnes generaliter diligebant: inter omnes enim patres illius religionis et fratres in hac terra, sicut sol super sidera, effulgebat: eleganti namque statura spectabilis eminebat, benignitate multa praeditus, sermone dulcis et affabilis,

[267] misericors in pauperes et afflictos, in monachos devotus et humilis, et de observantia ordinis et pacis sollicitus, utilitateque monasterii procuranda industrius et discretus. [c. 362.] Hic gloriosus pater Deo dilectus, et hominibus pariter acceptus, singulari quadam devotione ad Beatum Dominicum ferebatur, omnes personas ordinis ab eo instituti sincero corde complectens et benefica caritate. Unde conventibus praedicti ordinis sibi vicinis largas frequenter conferebat eleemosynas, et nihilominus familiaribus fratribus nonnulla solatia impendebat. Dum haec indefessus ageret, contigit eum ad generale capitulum euntem in quodam coenobio sui ordinis graviter infirmari. Quem dum medicus visitasset, infirmitatisque circumstantias considerasset, desprerans de vita viri pronuntiavit eum in proximo moriturum.

DomK. 170.

DomK. 170/1–25.
iaceret[268] anxius, vidit vigilans Beatum Dominicum cum eius[269] socio ad se introeuntem. Sedit autem Beatus Dominicus ad caput lectuli, socius vero ad pedes. Abbas vero putabat, quod fratres aliqui venissent ad eum gratia visitandi, et Sanctum Dominicum non cognovit. III. lectio. Tunc dixit Beatus Dominicus ad infirmum: „Confortare, abba, in Domino, quia de hac infirmitate convalesces." Dicit ille: „Unde hoc nosti, mi dilecte?" Respondit Sanctus Dominicus: „Ego sum Dominicus, servus Altissimi, qui Ordinis Praedicatorum fundator exstiti, qui a Domino ad te missus sum haec salutis gaudia nunciare." Audiens abbas Sanctum adesse Dominicum exhilaratus nimis sperabat se cum tam dilecto patre propensius locuturum. At ille ab eo disparuit absque mora. Abbas autem Dictimarus

DomK. 171.

DomK. 171/1–9.
confortatus[270] a Sancto Dominico recepit plenam protinus sanitatem. Vixit autem postea per plures annos Deo, Beatae Mariae et Beatae Dominico valde devotus. In extremis vero constitutus fratres praedicatores suo successori recommisit, et sic in senectute bona devotissime ad Deum migravit.

DomK. 171/10.[271]
„Jt es egy pelda kezdetyk zent damācosrol"

[268] debilitate iaceret anxius, vidit vigilans Sanctum Dominicum cum socio introeuntem ad se. Sedit autem Sanctus Dominicus ad caput lectuli, socius ad pedes ex adverso. Abbas vero putabat, quod fratres aliqui venissent ad eum gratia visitandi, et Sanctum Dominicum non cognovit. Tunc dixit Sanctus Dominicus ad infirmum: „Confortate, abba, in Domino, et non paveat cor tuum, quia non morieris tu; sed vives, et de hac infirmitate protinus convalesces." Dicit ei infirmus: „Unde hoc nosti, dilecte mi?" Respondit Sanctus: „Ego sum Dominicus, servus Altissimi, qui fratrum Praedicatorum Ordinis institutor exstiti, quem sincero corde hactenus dilexisti; *et* nunc missus sum a Domino tibi haec salutis tuae gaudia nuntiare."
[ASS: c. 363.] Audiens abbas, Sanctum adesse Dominicum, exhilaratus nimis sperabat se cum tam dilecto patre propensius locuturum. At ille declinaverat, atque transierat absque mora. Abbas autem

[269] A nyomtatványban *eum*-nak olvasható hibás rövidítés.

[270] confortatus a Sancto Dominico, recepta plena sanitate convaluit. Sequenti die medicus, qui eum moriturum automaverat, supervenit, et quaesivit, quomodo mortis periculum evasisset. Et dixit ei abbas: „Non carnalis medicinae industria, sed supercaelestis unctionis gratia me sanavit." Vixit autem postea pluribus annis, beatissimae virginis Dei Mariae specialis amator et devotissimus famulus abbas Dithmarus proficiens in omni bonitate, fratrumque praedicatorum amicabili caritate, quos etiam in extremis constitutus, successori suo diligentissime commendavit. Defunctus est tandem in senectute bona, conversatione *et* devotione eximia, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo tertio, quinto Idus Octobris.

[271] „Itt is egy példa kezdetik Szent Damankosról" – A címközlés forrás nélküli.

DomK. 171/11[272]–25.
Nobilis quidam[273] de Apulia, qui fratres praedicatores transeuntes per castrum suum hospitio recipiebat, habebat in palatio suo in propria camera imaginem Beati Dominici depictam in tabula lignea. Cum igitur quodam mane cum uxore et tota familia in ecclesia sua missam audiret, casu palatium eius corruit et dissipatum fuit. Habebat autem unicum filium, qui in lecto remanserat, qui palatio corruente et ipse usque ad fundamenta domus corruit, sed protegente eum

DomK. 172.

DomK. 172/1–20.
praedicta tabula, ubi erat imago Beati Dominici, nihil laesionis habuit.
Dum igitur parentes de filii unici dolore magis quam de palatii ruina tristarentur et vehementissime plorarent, cum ipsum oppressum lapidibus crederent, et ut corpus eius sepulturae traderent, adhibitis multis operariis fecerunt lapides removeri. Cumque diutius laborassent, ad vesperum invenerunt praedictam tabulam parieti appodiatam et puerum nudum et letum, nullum laesionis signum habentem sub ipsa stantem incolumem, cum tamen de solario eminentiori palatii cecidisset usque ad fundamenta domus. Dicebat autem se nihil mali vel terroris habuisse, quia per Beatum Dominicum fuerat confortatus.

172/21.[274]
„It es egÿ pelda kezdetyk monduan”

DomK. 172/22[275]–25.
Cuiusdam praepositi in Alba Regali Hungariae filius die quadam hora vespertina vehementi dolore vexatus tandem in doloribus exspiravit. Tunc devotione Beati

[272] A *DomK.* 171/11–172/20-ig tartó története egy rövid latin breviáriumi olvasmány fordítása. A szöveg a domonkosoknak abból a breviáriumából származik, amelyet először 1487-ben, majd utána többször is kiadtak Velencében, a szóban forgó olvasmány pedig Petrus Calus (ol. Calo) Szent Domonkosról írt legendája megfelelő részletének kivonata. A breviáriumi latin szöveg megtalálható a *Breviarium Fratrum Ordinis Praedicatorum* 1487, Velence, 261 r-v lapjain, közli Simon Tugwell OP a Calo munkájának kritikai szövegkiadásában (1997: 316-317). A magyar fordítás valószínűleg e Breviárium 1494-es kiadásából (426rb) készült (erre l. a 299/18-hoz fűzött jegyzetet). – Az 1487-es velencei Breviárium számára Domonkosnak teljesen új legendát készítettek. E breviáriumban külön rövid olvasmányok találhatók a rendalapítóról való hetenkénti megemlékezés céljára összegyűjtve. Ezek közül való a szóban forgó történet, amely erősen átírt változata Petrus Calo legendarészletének (ez utóbbi szövege Tugwell 1997: 282–283: Legendae II. 45). – A magyar szöveg forrásaként korábban itt (illetve a *DomK.* 171/11–176/8; 299/18–305/12.-ig terjedő részleteiben) Katona Lajos 1906a: 117–120) *Petrus Calus* Domonkos-legendáját jelölte meg. A későbbi szakirodalom azonban Calo művét nem tartotta közvetlen forrásnak, mivel a történetek egyeznek ugyan, de a magyar nem pontos fordítása Calo szövegének (erről Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom). A forrás az említett részletek mindegyikében a Breviárium1494 lehet. (A forrás azonosítását l. M. Nagy Ilona – Kiss Sebestyén 2022). A *DomK.*-ben Katona által Theodoricusnak (Dietrich von Apoldának) tulajdonított részletek közvetlen forrása szintén ugyanebben a breviáriumban található.

[273] A magyar szövegben a történet kezdete: „Vala ... némely nemes ember, ki ...”.

[274] „Itt es egy példa kezdetik mondván.” – Címközlés, szerkesztői betoldás.

[275] A történet: *DomK.* 172/22–173/21. A szövegnek ez a megfogalmazása latinul először a domonkosok 1487-ben Velencében kiadott breviáriumának 261v lapján szerepel; eredetét tekintve *Petrus Calo* Domonkosról írt legendája megfelelő részletének e breviárium számára készített kivonata. A magyar fordítás közvetlen forrása valószínűleg ugyanezen breviárium 1494-es velencei kiadása (426rb) volt (l. erről a 299/18-hoz fűzött jegyzetet). A breviáriumi szöveget Tugwell (1997: 318) kritikai Calo-kiadásából – de attól eltérően normalizált átírásban – közöljük; a kivonat alapjául szolgáló forrás, *Petrus Calo, Legendae Sancti Dominici* II. 46. szövege szintén megtalálható ugyanott (283–284). – A prépost fia más szövegváltozatokban nem szerepel, csak Domonkos 1487-es új breviáriumi legendájában jelenik meg, s az Tugwell (1997: 318) szerint meglehetősen váratlan a történetben. – A magyar kódexrészlet forrásá-

DomK. 173.

DomK. 173/1–21.
Dominici commoti astantes miserunt ad conventum in Similu[276], ubi est digitus Beati Dominici instantissime petentes, ut prior dictum beati viri[277] digitum apportaret ad defunctum. Fratres igitur cum luminaribus et processione exeuntes priore portante in calice dictum[278] digitum ad defunctum[279], qui fuerat magnus amicus ordinis,[280] pervenerunt. Facta autem oratione ad Beatum Dominicum ab omnibus prior lavit digitum in aqua, quae in calice posita fuerat et aperto ore defuncti ipsam in eo proiecit. Quae cum pervenisset ad guttur eius, continuo, qui mortuus fuerat, revixit, et lapidem, ex quo generati fuerant dolores, in renibus generatum maiorem, quam sit ovum gallinae, evomuit, et perfecte sanatus est.[281]

DomK 173/22.[282]
„It esmeeg maas pelda kezdetyk”

DomK. 173/23[283]**–25.**
Cum populus civitatis Rhegii[284] festo Beati Dominici ad ecclesiam ipsius devote conflueret,

nak szerzőjeként először Katona Lajos 1906a: 117–120) Petrus Calust azonosította, de a szövegek közötti jelentősebb eltérések miatt a későbbi szakirodalom kétségbe vonta közvetlen forrás voltát (a forrásprobléma összefoglalását l. Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom; vö. még erről fentebb a 171/10. lap ill. sor jegyzetét).

276 Feltűnő, hogy a helységnév a magyar fordításból hiányzik. – A hely Györffy György (*Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.*, Budapest, 1987, 493–494) azonosítása szerint (hivatkozza Tugwell 1997: 104) a Krassó vármegyei Somlyót, a későbbi Érdsomlyót / Versecet (Vršac, ma Szerbia) jelöli. 13. századi külföldi domonkos források többféle (romlott) alakban említik; kolostorában őrizték Szent Domonkos ujjereklyéjét, s körülötte csodák történtek. Noha a korabeli hazai források nem szólnak róla, a 13. században, különösen annak középső harmadában itt lehetett a hazai Domonkos-tisztelet kialakulásának bázisa, a rend életének egyik központja (minderre, illetve a somlyói Domonkos-kultusz eredetére l. Györkös Attila: Magyar vonatkozású domonkos rendi történetek a XIII. században. In: Illés Pál Attila – Zágorhidi Czigány Balázs szerk. *A domonkos rend Magyarországon*. Piliscsaba–Budapest–Vasvár, 2008. 49–60).

277 A magyarban: „Szent Damankos atyánknak ujját”. – A fordítást a teljes név kitétele emelkedettebbé teszi.

278 L. az előző jegyzetet.

279 A magyar fordításban betoldva: „a megholtnak testéhez”.

280 A közbeékelt mellékmondat a magyar fordításban a mondat végére kerül (könnyebben követhető így a szöveg).

281 A magyar fordításban a mondat végéhez toldódik a csodaelbeszélések szokásos formulája („Szent Damankos atyánk érdeméért”), utalás a szent érdemére (ilyenekre vö. M. Nagy – Bényei 2018: 238; Uők. 2019: 272).

282 „Itt esmég más példa kezdetik.” – Forrás nélküli cím.

283 A példa *DomK.* 173/23 – 175/9. A szöveg latin forrása először a domonkosok 1487. évi, Velencében kiadott Breviariumában (261v–262r) lelhető fel; a magyar fordító előtt ugyanennek a breviáriumnak az 1494. évi kiadása (426va) állhatott. A történet csak Petrus Calónál szerepel (Legendae II. 51. c.), így csak onnan kerülhetett a breviáriumba. A breviáriumi szöveget Simon Tugwell OP kiadásából (Tugwell 1997: 321) – de attól eltérően normalizált átírásban – közöljük, ugyanott megtalálható (286–287) Petrus Calo eredeti legendarészlete is. – A pontos forrást itt azonosítottuk először. A korábbi szakirodalom Katona Lajos 1906a: 117–120) nyomán *Petrus Calust* nevezte meg forrásnak, illetve későbbi vélemény szerint az feltehetőleg nem lehetett közvetlen forrása a magyar fordításnak. A forrás problémájához vö. a 171/10. sorhoz fűzött jz.-et.

284 A magyar fordításban a város neve a latin genitivusi esetalak. – Regium városa a legenda szerint Lombardiában van (vö. Petrus Calo Legendae II.: populus civitatis Regii provinciae Lombardiae; ugyanígy Mamachiusnál).

DomK. 174.

DomK. 174/1–25.
matrona[285] quaedam eiusdem civitatis caput suum non obstante sollemnitate lavare coepit.[286] Cum autem a vicina[287] super hoc redargueretur, voce despectiva dixit: „Fratres isti[288] de festivitatibus suis multa taedia[289] faciunt populis, propter quod ad istud eorum festum ire nolo, nec capitis mei lotionem omittere volo." Quo dicto in inchoata capitis ablutione procedere coepit[290]. Ecce autem subito iusto Dei iudicio faciente tantus dolor cutem capitis eius[291] invasit, ac si omnes capilli eius magna violentia traherentur. Qui etiam capilli sic fuerunt in unum mira connexione conserti, ut omnes sibi invicem adhaerentes in texturam unam filtro similem viderentur esse compacti, adeo ut necesse fuerit caput ipsius radi, ne tantam indecentiam in capite portaret. Cognito autem quod hoc illi contingerat, quia festum Beati Dominici honorare contempserat, ipsi humiliter se devovit promittens[292]

DomK. 175.

DomK. 175/1–9.
se festa illius, quamdiu viveret, reverenter se celebraturam, si eam a dolore cutis capitis liberaret. Voto igitur emisso statim dolor evanuit, et confestim ad ecclesiam fratrum accessit, et capillos suos ita condensatos ostendi fecit in publica praedicatione, et miraculum ad Dei gloriam et Beati Dominici[293] reverentiam enarravit.

DomK. 175/11[294]–25.
Quaedam mulier sterilis[295] in Hispania devota Dominico devota[296] vovit ipsi, ut si daret sibi filium, cum ad debitam aetatem venisset, eum in praedicatorum ordine poneret. Concepit ergo et peperit indubitanter tenens, quod masculum peperisset. Audito autem quod

[285] A latin *matrona* 'férjes asszony' szó fordítása általában „özvegy asszony" (pl. 5/9); feltehetőleg azért, mert a kolostorba került matrónák özvegy asszonyok voltak.
[286] A magyar még egyszer megnevezi az ünnepet a magyarban szokásosabb módon: „Szent Damankos atyánk napján".
[287] A magyar fordítás a nőnemet külön nem jelöli (tkp.'szomszédasszonya').
[288] *Barát* szó a lat. *fratres* fordításaként rosszalló, lekicsinylő értelmű (vö. még *DomK.* 163).
[289] A *taedia* szót két magyar adja vissza: „sok megunást, sok bántást tesznek vala". – A régi *megunás* azt jelenti, olyan dolgokat tesznek, amikből az embereknek elege van, amikkel torkig vannak (vö. TESz. ún alatt), lényegében itt 'háborgatás'. Calepinus Latin-magyar szótárában a *taedium* megfelelője: „Meg unas", ezt alkalmazta fordítónk is, egy konkrétabb jelentésű magyarázattal megtoldva. A szó igei formája előfordul még a *DomK.* 335/3. sorában.
[290] A fordítás kissé pontatlan, a latin szöveg szerint a már megkezdett hajmosást tovább folytatta.
[291] A névmás helyett a fordítás újra említi az özvegyet.
[292] A magyar fordítás előre hozza a latin mondat végén álló feltételes mellékmondatot (l. a következő lapon).
[293] A magyarban hozzátéve: atyánknak.
[294] *DomK.* 175/11–176/8. A történet latin forrása először a domonkosok 1487. évi, Velencében kiadott breviáriumában (262r) ragadható meg; a magyar fordítás ugyanennek a breviáriumnak az 1494. évi kiadásából (426va) készülhetett. A breviáriumi szöveg a Petrus Calo Domonkosról írt legendájában elbeszélt történet kivonata (l. ezekre részletesebben a 171/10. és a 299/18. sorok jegyzetét). A magyar fordításnak megfelelő szöveget Tugwell Calo-szövegkiadásából (1997: 322) vettük át; Petrus Calo eredeti szövegét (*Legendae* II. 52–54. caputjai) lásd ugyanott: 287–288. – A magyar szöveg forrásaként Katona Lajos (1906a: 117–120) Petrus Calus – Mamachiusnál kiadott – Domonkos-legendáját jelölte meg, a későbbi szakirodalom azonban annak közvetlen forrás voltát kétségbe vonta (l. Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom).
[295] A történet kezdő fordulata a magyarban itt is: „Vala egy...".
[296] A magyar fordítás a folytatást is így szerkeszti: „és vala ... ájtatos"; Domonkos nevét pedig jelzőkkel (szent, atyánk) látja el.

feminam peperisset, vehementissime doluit, et rogavit instantissime Beatum Dominicum, ut partum suum ad votum complendum, quod promiserat, idoneum faceret. Quo dicto vocat obstetrices et dixit eis cum fiducia sperans de exauditione orationis suae.

DomK. 176.

DomK. 176/1–8.
„Afferte mihi infantulum hunc!" Quo facto qui femina prius fuerat, inventus est masculus Dei virtute sexu femineo in masculinum mutato. Qui postea frater praedicator effectus usque ad aetatem xxv annorum Deo et hominibus gratiosus vixit et beato fine quievit.

DomK. 176/10 –13.[297]
„It kezdetnek nemevnemev chodalatos dolgok zent damancos atÿankrol · kyket veet ev rola antoninus az ev cronicayaban · ezenkeppen monduan"

DomK. 176/15[298]**–25.**
Sciendum primo, quod Beata Virgo Maria procuravit Ordinem Praedicatorum, habitum dedit, et se protectricem eius ostendit multipliciter. Mortuo Innocentio tertio[299] et Honorio tertio in pontificatu succedente[300] Beatus Dominicus postquam cum fratribus suis decreverant regulam Beati Augustini eligere,

DomK. 177.

DomK. 177/1–14.
secundum quam profiterentur, additis pluribus constitutionibus de communi consensu assumptis reversus ad curiam instabat apud Honorium praefatum pro confirmatione ordinis. Romae igitur nocte quadam orationi incumbens vigilanter vidit ad Patris dexteram exsurgere filium in ira sua, ut interficeret omnes peccatores terrae, et dispergeret omnes operantes iniquitatem. Stabat autem in aethere aspectu terribilis et contra mundum in maligno positum lanceas tres vibrabat.

DomK. 177/15–25.
Quibus superborum cervices erectas transfigeret primam, alteram qua cupidorum viscera effunderet, tertiam qua concupiscentiis carnis deditos perforaret, cuius irae dum nemo posset resistere, occurrit propitia virgo mater et pedes amplectens eius rogavit, ut parceret eis, quos redimerat, et iustitiam

DomK. 178.

DomK. 178/1–25.
misericordia temperaret. Ad quam filius: „Nonne vides," inquit, „quantae mihi irrogantur iniuriae? Iustitia mea tanta mala non sustinet impunita." Tunc mater: „Tu scis," ait, „qui

[297] „Itt kezdetnek némönemő csodálatos dolgok Szent Damankos atyánkról, kiket vet őróla Antoninus az ő krónikájában ezenképpen mondván." – A cím forrás nélküli.
[298] *DomK.* 176/15–191/4, forrás: *Antoninus Chronicon* P. III. Tit. XXIII. c. III. (193b).
[299] III. Ince pápasága: 1198. jan. 8. – 1216. júl. 16. (Szentpétery 1985: 88).
[300] III. Honorius pápasága: 1216. júl. 18. – 1227. márc. 18. (Szentpétery 1985: 88).

omnia nosti, quia haec est via, per quam eos ad te reduces. Habeo servum fidelem, quem mittes in mundum, ut verba tua annunciet eis, et convertentur ad te olim salvatorem. Alium quoque habeo servum, quem ei dabo adiutorem, ut similiter operetur." Filius dixit: „Ecce placatus suscepi faciem tuam. Verumtamen ostende mihi, quos velis ad tantum officium destinare." Tunc domina mater obtulit Beatum Dominicum Iesu Christo et ait Dominus matri: „Bene et studiose faciet, quod dixisti."

DomK. 179.

DomK. 179/1–25.
Obtulit quoque et Sanctum Franciscum, quem similiter Dominus laudavit. Sanctus ergo Dominicus in visione considerans socium diligenter, quem prius non noverat, in crastinum cum in ecclesia eum ex his, quae in nocte viderat, recognovit. Et in oscula sancta ruens et sinceros amplexus dixit: „Tu es socius meus, tu curres pariter mecum. Stemus simul et nullus adversarius praevalebit." Visionem etiam narravit illi. Ex tunc ergo facti sunt cor unum et anima una in Domino. Quod etiam in posteris mandaverunt perpetuo observari. Huius visionis seriem et cognitionem per Sanctum Franciscum meruimus accipere, cui etiam Beatus pater Dominicus ante confirmationem ordinis patefecit. Qua[301] roboratus certusque factus

DomK. 180.

DomK. 180/1–25.
ad praefatum Christi vicarium accedens servus Dei Dominicus iuxta praepositum ordinationem conceptam confirmationem Ordinis Praedicatorum et olim quae obtinere voluisset, opitulante Dei gratia plane per omnia impetravit. Si quis magnae huius rei processum curaverit a[d]vertere,[302] admiratione vehementi tenebitur. Stupens quod homo tam humilis extremae paupertatis nullo humano fultus auxilio apud excellentiam apostolicam gloriosissimumque cardinalium coetum praevaluerit hoc arduum pietatis negotium solus tam efficaciter exsequi, tamque faciliter consummare. Sed vere non humana industria[303], immo potens Dei sapientia, prout voluit, per humilem servum perfecit haec omnia,

DomK. 181.

DomK. 181/1–25.
sicut obtinuit Dei genetrici intercessio veneranda.
Ubi etiam sciendum, quod similem visionem habuit quidam monachus, qui infirmatus in exstasi raptus sine sensu et motu tribus diebus permansit, et ad se reversus protunc ex humilitate, quae viderat in exstasi, reticuit. Sed in processu temporis videns fratres ordinis in ecclesia praedicare pauperes et humiles habitu vocans eos postea ad partem interrogans de religione eorum, tunc patefecit eis visionem habitam in illo raptu. Quod

[301] Sc. visione.
[302] A nürnbergi nyomtatvány *avertere* alakját javítottuk.
[303] *DomK.*: „nem emberi gyorsasággal": a lat. *industria* 'iparkodás' szót aktualizálja a fordító, azonban nominativus helyett ablativus esetnek nézte; a folytatásban a *sapientiát* már helyesen fordítja alanynak, de így a mondat sántít.

scilicet viderat Dei genetricem flexis genibus et iunctis manibus filium deprecantem pro humano genere contra ipsum iratum, ut exspectaret ad paenitentiam. Cum dedisset pluries repulsam, memorans beneficia collata missione patriarcharum, prophetarum, sui adventum, apostolorum et martyrum,

DomK. 182.

DomK. 182/1–10.
demum placatus dixit se missurum praedicatores, ad quorum doctrinam si se non emendarent, veniret contra eos. Item quidam alius ex mortuis resurgens rettulit de virgine deprecante filium turbatum pro humano genere et deinde placatum promittendo mittere praedicatores.

DomK. 182/11–25.
Magnus etiam pater Stephanus Carthusiensis Ordinis magnae sanctitatis praenunciavit suis fratribus ordinem praedicatorum in brevi rogans, ut in magna reverentia et cordiali affectu eos reciperent. Quod et fecerunt.
Abbas Ioachim[304] institutor Floriacensis monasterii etiam in suis libris et expositionibus scripturarum praedixit Ordinem Praedicatorum futurum mandans suis, ut cum exsurgeret,

DomK. 183.

DomK. 183/1–25.
cum omni reverentia eos susciperent et devotione. Quod et fecerunt cum cruce et processione obviam exeuntes.
Item[305] cum Romae apud Sanctam Sabinam in ecclesia fratrum more solito in ecclesia pernoctasset Beatus Dominicus orando, noctis medio, cum quietem tenerent fratres, ingressus dormitorium in una eius parte constitit orans, elevatisque oculis in partem alteram respiciens vidit tres virgines admirandae pulchritudinis, quarum media prae aliis incomparabili decoris specie rutilabat. Una ex his, quae erant altrinsecus a latere, portabat situlam, vas splendidum et ornatum. Altera virgo gradienti reginae aspersorium porrigebat. Transiens autem regina cum virginibus per dormitorium singulos fratres suis quiescentes in lectulis aspergebat, benedicensque eos

DomK. 184.

DomK. 184/1–25.
crucis signaculo consignabat. Uni autem ex quiescentibus hanc gratiam aspersionis et benedictionis denegavit, ut discant posteri, quam religionis disciplinam pudicitiaeque custodiam vult in nobis etiam dormientibus visitans nos omni tempore mater misericordiae invenire. Consideravit itaque pater almus hoc intuens in fratrem illum. Surgensque ab oratione processit reginae obviam usque ad medium, ubi lampas dormitorii dependebat,

[304] A nürnbergi nyomtatványban Jobachim. – Fiorei Joachim (Joachim de Floris, 1135 k. –1202) ciszterci apát és misztikus, aki saját rendet alapított.
[305] A magyar szövegben az előző sor végén magas pont van, a következő sortól folyamatosan kezdődik az új történet.

et se prosternens ante pedes eius suppliciter oravit dicens: „Obsecro, mi domina, indica servo tuo, quae sis?" Hoc licet diceret, tamen eam in sipitu cognoscebat.

DomK. 185.

DomK. 185/1–25.
Eo tempore antiphona *Salve, Regina* in conventu fratrum et sororum tantum genibus flexis dicebatur. Respondit servo suo domina dicens: „Ego sum illa Misericordiae Regina, quam omni sero devotis mentibus invocatis. Etiam dictis: *Eya, ergo, advocata nostra*[306]. Prosterno me coram filio meo deprecans eum pro miseratione ordinis istius." Tunc sumpta fidelis servus fiducia quaesivit inquirens: „O, domina, quae sunt, quae comitantur tecum virgines istae pulcherrimae?" Respondens illa dixit: „Hae sunt Caecilia et Katherina." Iterum ille. „Cur, Misericordiae Mater,"– inquit – „transeundo illum fratrem praeteristi?" Cui dixit: „quia

DomK. 186.

DomK. 186/1–25.
non habuit se decenter." Deinde cum fratres reliquos circuisset et aspergendo signasset, disparuit.
Ac vir sacer ad locum rediit, ubi prius steterat ad orandum. Et ecce, repente facta manu Domini super eum raptus est in spiritu ante Deum et vidit Deum sedentem et matrem ipsius, quae sedebat ad dexteram eius, Virginem Gloriosam, amictam capa coloris sapharini. Aspiciens autem in circuitu vidit ex omni natione spiritualium patrum, qui ex sacris religionibus Christo et filios et filias spirituales genuerunt. Multitudines innumeras in conspectu Altissimi gloriantes et cum nullum illic conspiceret suorum filiorum, erubescens compunctus

DomK. 187.

DomK. 187/1–25.
ex intimis amarissime flere coepit. Exterritus ergo a gloria maiestatis Domini stetit a longe, nec audebat vultui gloriae et virginis excellentiae propinquare. Innuit autem ei manu domina, ut ad se veniret, at ille tremens et pavens non praesumpsit accedere, quousque eum similiter vocavit Dominus maiestatis. Accessit itaque homo compunctus et humilis spiritu et contrito corde amarissimis totus perfusus lacrimis Filii et Matris propitiis pedibus devotissime et humillime se prostravit. At consolator flebilium Dominus gloriae dixit ei: „Surge!" Qui cum staret coram Domino interrogavit eum dicens: „Cur sic amarissime ploras?" Qui ait: „Quia in conspectu tuae gloriae omnis religionis homines intueor, de mei vero ordinis filiis hic, proch dolor, nullum

DomK. 188.

DomK. 188/1–25.
aspicio." Cui Dominus: „Vis videre ordinem tuum?" At ille: „Hoc desidero, Domine." Tunc filius manum suam sub scapulari virginis matris suae ponens dixit ad illum: „Ordinem

[306] A magyar szövegben előbb latinul, majd magyar fordításban, s folytatódik az ima következő sorával is.

tuum matri meae commisi." Et cum hoc pio haberet affectu ordinem suum videre desiderans[307], Dominus iterum dixit ei: „Omnino vis eum videre?" Respondit: „Hoc affecto, mi Domine." Et ecce, mater virgo Domini, placuit filio, capam quoque decoratam operiri videbatur, evidenter patefaciens aperuit et expandens coram lacrimoso Dominico, servo suo. Eratque hoc tantae capacitatis et immensitatis vestimentum, quod tantam caelestem patriam[308] amplexando dulciter continebat. Sub hoc securitatis tegumento, in hoc pietatis gremio videt ille contemplator sublimium et perspector Domini secretorum,

DomK. 189.

DomK. 189/1–25.
Dominicus fratrum sui ordinis innumeram multitudinem singularis protectionis custodia et brachiis amoris peculiaris complexam. Conversus est ergo luctus eius in gaudium et lamentum in iubilum, et exultans spiritu prostratus gratias egit Domino, Filio matrique eius, Virgini[309] Gloriosae. Tunc ad se reversus ad matutinas cum campana signum dedit et fratres continuo surrexerunt finitis matutinis convocatisque ad capitulum fratribus praedicavit magnum sermonem et pulchrum exhortans eos ad amorem virginis matris, qui fuerat consolationis eius uberibus saciatus. Post haec fratrem benedictionis gratia expertem leniter alloquens illum ipsum repperit a culpa penitus alienum. sed

DomK. 190.

DomK. 190/1–25.
tamen didicit, quod ex somno expergefactus se invenerat enudatum. O, quanta fratribus praedicatoribus indicta est necessitas disciplinae et custodia pudicitiae, qui etiam ignorantes et nolentes illos misericordes oculos a nobis avertimus, qui clementer aspiciunt. Quanta ab eis veneratione colenda est! Quanta virgo excellentissima, genitrix Christi, dignissima mater nostra benignissima caritatis laude prosequenda est, cui a maiestate committimur, sub cuius radiis protegimur,[310] cuius manu benedicimur, cuius gratiae rore perfundimur, cuius interventu dilatamur, consolamur et salvamur! Haec est, quae patrem nostrum Beatum Dominicum tamquam suum fidelissimum filio obtulit, cui frequenter

DomK. 191.

DomK. 191/1–4.
apparuit, dulciter allocuta fuit, in extremis morienti affuit, ipsumque cum filio in scala candidissime subvectum cum angelis coronavit.

DomK. 191/7[311]–25.
Femina quaedam devota in Lombardia erat solitariam agens vitam et magnae famae sanctitatis. Audiens haec novum Ordinem Praedicatorum surrexisse videre aliquos ex his

[307] A fordítást hangalaki díszítés (alliteráció) emeli meg: „kegyes kívánsággal kívánnája látnia".
[308] A magyarban: „mennyei udvart".
[309] A nürnbergi nyomtatványbeli hibás „virginis" alakot javítottuk.
[310] A magyar fordításban: „kinek szárnya árnyéka alatt megoltalmaztatunk".
[311] *DomK.* 191/7–195/20; forrás: *Antoninus Chronicon* P. III. Tit. XXIII. C. III. §1 (193d).

concupivit. Contigit autem duos fratres partes illas praedicando transire. Qui divertentes ad eam audita eius sanctitate more fratrum cum verbis spiritualibus sunt allocuti. Cum autem quaesissent, qui et de quo ordine forent, responderunt de Praedicatorum Ordine novo. Quae cum vidisset eos esse pulchros et in habitu decenti iuvenes, despexit eos existimans, quod sic non possent in hoc saeculo nequam

DomK. 192.

DomK. 192/1–25.
discurrendo permanere illibati. Cui nocte sequenti Beata Virgo Domini nostri Maria turbata facie astans dixit: „Ab heri me graviter offendisti: despiciens fratres illos iuvenes, qui ad te visitandum accesserunt. Non credis, quod ego valeam servos meos iuvenes custodire illesos et honestos, pro salute animarum per mundum discurrentes: ut autem noveris me eos in spiritualem curam suscepisse et custodiam, ecce, ostendo tibi, quos heri despicere praesumpsisti." Et elevans pallium seu chlamydem ostendit illi multitudinem magnam fratrum praedicatorum. et fratres illos iuvenes, quos despexerat, inter eos tunc compuncta fratres ordinis ex intimis dilexit et haec ipsis per ordinem enarravit. Tanta fuit ad Domini genetricem Mariam fratrum olim devotio, tam mira in eius reverentia

DomK. 193.

DomK. 193/1–25.
piaque in eius laudis cultu diligentia, tam sedula atque fervens ad eam oratio sanctique amoris affectio, tam grandis fidelisque de eius patrocinio confidentia atque insatiabilis in eius contemplatione suspensio, quod humanus sermo non valet explicare. Unde et in cellulis et in habitaculis habebant expressas imagines virginis cum filio et crucifixi pendentis in ligno, iuxta quod erat mater eius, Maria, quorum aspectus memoria dormitantes excitaret, et exteriorem sensum ad vana lubricum speciali lubrico roboraret. Unde in honorem virginis statuit ordo omni sabbato, nisi festum vel XL fuerit, fieri officium totum de Beata Virgine cum missa sollemni cum sequentiis in laudem eius, quod nec Curia[312], nec religio alia habet in officio suo. Et ut insinuavit per litteras nobilis generis

DomK. 194.

DomK. 194/1–194/25.
nobilior moribus, et utriusque iuris peritus[313] praelatus ecclesiae, dictus Guido Fulgodii in minoribus constitutus, ad papatum postea assumptus Clemens IIII.[314] fratribus ordinis scribens ad eorum consolationem. Quaedam sua germana matrona valde venerabilis et devota cum fratres essent congregati in capitulo generali in quadam civitate, ubi illa erat, et in completorio decantarent illam dulcem antiphonam *Salve, Regina*, exsistens in

[312] A magyar fordításban a pápai udvar: „római egyház".
[313] A lat. *utriusque iuris peritus* jogi terminus a magyarban: „mind egyházi törvényben, mind … paraszt törvényben igen tanolt".
[314] A magyar fordítás kihagyja, milyen néven lett Guido pápa. – (IV. Kelemen pápasága: 1265. febr. 5. – 1268. nov. 29., Szentpétery 1985: 88)

ecclesia[315] illa et devote orans pro fratrum et ordinis profectu spirituali, ad quem erat valde affecta, dum fratres cantarent illam partem antiphonae: „et Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende”,

DomK. 195.

DomK. 195/1–20.
vidit Beatissimam Virginem in capite processionis super elevatam, offerentem filium ut parvulum, quem gerebat, fratribus ipsis. Et cum inclinarent ad finem antiphonae scilicet Maria[316]: et ipsa inclinando resalutabat. Et in principio fratres ordinis dicebantur fratres virginis Mariae, sed placuit ecclesiae Dei titulum eis dare fratrum praedicatorum. Cur autem ipsa dederit habitum fratribus, patet in sequenti ca. §. iiii de magistro Reginaldo.[317]

DomK. 195/21[318]–25.
Cum quadam vice Beatus Dominicus cum patribus tractaret de aliquo negotio Bononiae,

DomK. 196.

DomK. 196/1–25.
sacrista vocavit unum ex illis fratribus ad audiendum confessionem unius mulieris, ut creditur, dixitque ei: „Una pulchra mulier petit vos, venite cito!” Et quamvis submisse dixerit, audivit in spiritu pater sanctus et zelo honestatis turbatus dixit sacristae: „Confitere peccatum tuum; Deus fecit mihi notum, quod tu putabas occultum.” Et veniam petentem disciplinavit fortiter et diu, ita ut fratres moverentur ad compassionem propter livorem verberum. Et ait: „Vade fili, didicisti de cetero, qualiter intuearis feminam, ut de colore non iudices. Ora et tu, ut Deus te faciat pudicum.”

[315] A nürnbergi nyomtatvány hibás *ecclesie* alakját javítottuk.
[316] A magyar pontosan idézi latinul és magyarul is az antiphona végét: „O, dulcis Maria, azaz ó, édes Mária.”
[317] A jelzett fejezet a magyar szöveg korábbi részébe került: ld. *DomK.* 176/15.
[318] A *DomK.* 195/21–196/25-ig terjedő részletének forrása: *Antoninus P.* III. Tit. XXIII., c. II. §1: 191 b. – A példa a *Chronicon*nak a szent erényeit taglaló, a tényleges életrajzot megelőző szövegrészéből való. Ez a rész ihlethette a magyar szöveg 195/21–23. soraiban álló szabad fogalmazású szerkesztői bevezetést, amely a forrásra csak általánosságban utalva („Esmeg úgy írattatik ez szentséges atyáról …”) Domonkos két erényét emeli ki („tisztaságnak szeretője”, bíneknek kemény megfeddője”, amelyeket e történet példáz. – E példa forrása eddig ismeretlen volt (Komlóssy 1990: 17). Antoninust mint forrást Tugwell nevezte meg, s szövegét is közölte a Szent Domonkos kilenc imamódjáról írt névtelen kis traktátus kritikai kiadását kísérő tanulmányában (Tugwell 1985), utalva rá (47), hogy abban ugyanennek a példának más, rövidebb változata szerepel.

ember · Jelente kedeg ez dolgokat meg
ez aijtatos azzonijallat · valogatuan es
nagij sijralmakkal ·

Amonensisnek hataraban · rodanumnak
folijo vizeen · taraskonomban rakattatot vala
nemes calastrom · holot nagij tijztesseg
gel nijvgozijk cristusnak zerelmes gazda
ija bodogsagos zent marta azzon · Melij
clastromban olfani vitez vrnak anija
nak · kij vala az fratereknek kazdaija ·
es vala istenhez · es ez predicator zerzethez
Igeen aijtatos · Jelentetenek meg ez dol
gok · Mijkeppen nijluan meg Jelentetijk
tijztelender fulcodij guidonak leuelebenl ·
kij az vtan lenn podijensis belij pispek ·
ezenkeppen monduan · Zerzetes emberek
nek · atijaknak · es vraknak · priornak ·
es predicator zerzetbelij fratereknek · pen
pessulanom hegijen lakozoknak · fulcodi
guido kenzennetet Irt es bekessegeet ·
Mijkoron nem regeen pr' pijnkestnek
napijan · az tij zerzetteknek generale ca
pituloma mij nalonk zolgaltatneek · Az
en hvgom nehaij maria azzon keuanna

Domonkos- kódex 199. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 100r.)

DomK. 197.

DomK. 197/1–3.[319]

DomK. 197/4[320]**–25.**
Marsiliae[321] fuit quaedam devota domina, nomine et natione Lombarda, quae, dum quadam die stans ad completorium fratrum, fuisset singulari devotione affecta in inceptione antiphonae *Salve Regina*, fuit rapta in spiritu, viditque quattuor admiranda et nobis >amanda et<[322] cum omni devotione >omnibus<[323] recolenda. Vidit quidem ipsam Reginam Misericordiae, cum fratres dicerent: *spes nostra, salve*, ipsos dulciter resalutantem, et cum dixerunt: *eia ergo advocata nostra*, ipsam ante

DomK. 198.

DomK. 198/1–25.
filium pro fratribus procidentem et orantem; et cum subiunxerunt: *illos tuos misericordes oculos ad nos converte*, vidit illam laeto et columbino intuitu respicientem in fratres. Post cum cantarent: *et Iesum benedictum* et cetera, vidit ipsam in aetate tenera gestantem filium, et ipsum omnibus et singulis cum multo gaudio praetendentem. Haec autem omnia dicta mulier suo confessori scilicet fratri maturo et discreto, licet laica esset, distincte et

DomK. 199.

DomK. 199/1–3.
cum multis lacrimis enarravit.

DomK. 199/5[324]**–25.**
In territorio Avinionensi[325] super flumen Rhodanum situm est castrum nobile Tarasconis,[326] ubi beata Martha, Christi hospita venerabiliter requiescit. In hoc castro hospita fratrum, mater domini Alphani militis, devotissima Deo et ordini fuit, cui quod sequitur, revelatum est, sicut ex litteris venerabilis viri et honesti et litterati domini Guidonis Fulcodii, qui post Podiensis[327] episcopus factus est, dehinc Narbonnensis archiepiscopus, dare patet in hunc modum: Viris religiosis patribus et dominis priori et fratribus praedicatoribus in Montepessulano Guido Fulcodii salutem et pacem. Instante nuper sancto pentecoste, cum ordinis vestri generale capitulum apud nos celebrandum occurreret, soror mea, quondam domina Maria de Tarascone,

[319] A 197/1–3. sorok üresek. Valószínűleg az utólag rubrummal beírandó cím számára voltak fenntartva, de a másoló a címet nem írta be.
[320] *DomK.* 197/4–199/3; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. I. c. 7. §II.: Reichert 1896: 59.
[321] Marseilles-ben.
[322] amanda et FG, atque AC (Reichert 1896).
[323] omnibus ACFG (Reichert 1896).
[324] *DomK.* 199/5–204/11; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. I. c. 7. §IV.: Reichert 1896: 60.
[325] Variáns: Avionensi E (Reichert 1896); a magyar Amonensis feltehetőleg ennek romlott formája (az eredeti „lábas" betűk más összekötésével *ui* helyett *m*) – Avignon (a Rhône bal partján, Franciaország).
[326] Tarascon: település a Rhône bal partján, Szent Márta sírjának tiszteleti helye.
[327] A magyar szövegben: „Podiensis-beli pispek". – Puy (Franciaország).

DomK. 200.

DomK. 200/1–25.
sanctorum congregationem tam celebrem, tam iucundam videre desiderans, per XV dies ante festum in villa Sancti Aegidii notos et proximos visitatura descendit. Cumque a pluribus matronis visitaretur, quae suis aedificabantur eloquiis et exemplis, coepit a nonnullis earum anxie sciscitari, quotiens orationem dominicam dicerent, matremque Domini salutarent, ut fratribus in capitulo congregandis suum Dominus spiritum mitteret, Materque Misericordiae eos visitaret, et a singulis earum, quod poterat, extorquebat. Laudanda certe sancta mulieris devotio, sed magis admiranda prudentia; minus quippe sibi sufficere iudicans, quod iuxta patrimonii vires fratrum plerumque necessitatibus temporale subsidium porrigebat, novo sed laudabili questus genere, satis, ut arbitror, honeste mendicans, spiritualis alimoniae

DomK. 201.

DomK. 201/1–25.
beneficia corrogabat; impossibile reputans ab illo preces plurium non exaudire, *qui fidelis in omnibus verbis suis* se suorum congregationi fidelium affuturum promittit, et multiplicatis intercessoribus suae thesauros eviscerat pietatis. Sane ad Montempessulanum cum sorore veniens, cum in die festo tantae sollemnitatis officium celebraretur in ecclesia vestra, et ipsa humi prostrata, orationi tota incumberet, iuxta morem, coepit instantissime Dominum deprecari, ut tot fratres in suo nomine congregatos respiciens, quorum multi per tot terrarum spatia laboraverant, eos sui spiritus lumine perlustraret; et si merita deerant aliquorum, ipse de suae gratiae plenitudine

DomK. 202.

DomK. 202/1–25.
nec non aliorum meritis defectum illorum misericorditer suppleret. Cumque haec in animo volveret, inportune petens et nihil haesitans, hymnum *Veni, creator,*[328] inchoante cantore, vidit flammam magnam descendere desuperius, quae chorum cum fratribus usque ad hymni consummationem involvit. Cumque rem visam considerasset cum gaudio, nemini visionem dicens, nec suis ascribens meritis, gratias egit Deo, qui sicut primos hominum visitaverat piscatores, sic et suae beneficia largitatis ad nostri temporis praedicatores extendit. Porro cum ad eandem ecclesiam audiendi completorii causa rediisset, et fratres

DomK. 203.

DomK. 203/ 1–25.
illam dulcem antiphonam *Salve, Regina* cantarent, regina virginum ei apparuit visibiliter, monens, ut ab eius pedibus non recederet. Vidit ergo ipsam chori utramque partem

[328] A fordító egész strófát beiktat magyarul, *DomK.* 202/7–9: „jőj, teremtő Szentlélek, tieidnek szíveket látogassad meg, töltsed meg mennyei malaszttal az szíveket, kiket te teremtettél." – A kódexben gyakran előfordul, hogy a fordítás liturgikus vagy bibliai szövegrészleteket a forrásbelinél hosszabban idéz magyarul (vö. még a *DomK.* 217. lap jz.-ét). Ez valószínűleg arra a gyakorlatra is mutat, hogy a liturgikus szövegek magyar nyelvű fordítását a refektóriumban, étkezés közben felolvasták. Célja az volt, hogy a nővérek megértsék a latinul hallottakat, ami ugyanakkor hitéletük elmélyítését is szolgálta (Lázs 2016: 232).

lustrantem, singulis inclinare cantantibus, et iuxta ceroferarios gradum sistere usque ad finem orationis; dehinc coelum rediens eam affectibus secum duxit. Quae sibi reddita tantae gustu recreata dulcedinis, gratias humiliter reddidit, in suo corde conferens universa. Nam et per triduum in singulis completoriis hanc habuit visionem. Ceterum nec sorori nec alii[329] seriem facti aperiens, tamquam mulier sensata et tacita, clausa tenuit cuncta quae viderat, donec aegritudine vehementi confracta, mortem quam diu, salvo divinae consilio dispensationis

DomK. 204.

DomK. 204/2–11.
optaverat, inminere praesensit. Tunc vero primum mihi, dehinc sorori et filio, post priori vestro Arelatensi et tribus fratribus cuncta per ordinem enarravit. Eodem tempore dicta domina defuncta est, et in cimeterio fratrum Arelati sepulta, quia fratres nondum conventum in Tarascone habebant.

DomK. 204/13[330]–25.
Cum circa domum sororum Pruliani[331] grando et tempestas mirabilis sata contereret, sorores coruscatione territae, ecclesiam intrantes, *Salve, Regina* cum multa devotione cantaverunt, matrem misericordiae rogantes, ut eas et terras suas, quibus sustentabantur, sua pietate salvaret. Mira res, sed ab eo facta, qui imperat

DomK. 205.

DomK. 205/1–8.
ventis et fulgura in pluviam facit. Cum enim non solum in circuitu, sed fere ad iactum balistae[332] omnia sata contrita fuissent grandine, et vineae destructae, omnia, quae sororum erant, per Dei gratiam et beatae Mariae adiutorium salva et integra remanserunt.

DomK. 205/10[333]–25.
Quidam frater magnae auctoritatis in ordine, vitae et famae praeclarae in provincia Lombardiae narravit, quod cum esset novicius tempore Beati Dominici, et in quadam nocte post matutinas ante altare paululum obdormisset, audivit vocem dicentem sibi: „Vade et rade iterum caput tuum". Qui evigilans interpretatus est, quod moneretur iterum confiteri, et melius dicere circumstantias omnes. Unde ante beatum patrem Dominicum se prosternens, confessus est ei omnia cum contritione et maiori attentione,

[329] Variáns: alteri A (Reichert 1896).
[330] *DomK.* 204/13–205/8; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. I. c. 7. §VII.: Reichert 1896: 63.
[331] Prouille, a Szent Domonkos által alapított első (női) kolostor; alapításáról l. a kódex 23[17] lapján. – A fordító a helynevet itt kihagyta a szövegből, a hangsúly a csoda leírásán van.
[332] A magyar szövegben: „egy jó lövésnyi földig", ami inkább az okleveles gyakorlatban is használt – ezért ismertebb – nyíllövésnyi (ad iactum sagittae) távolságra utalhat, míg a forrásban kőhajítógép (balista/ballista) lövéséről van szó.
[333] *DomK.* 205/10–206/11; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. §4.: Reichert 1896: 167.

DomK. 206.

DomK. 206/1–11.
quam prius fecisset; qui postmodum cum paululum recepisset quietis, vidit angelum descendentem de caelo et in manu portantem coronam auream miro modo ornatam et appropinquans posuit in capite eius. Evigilans ergo frater se multum consolatum invenit et gratias egit Deo.

DomK. 206/ 13[334]–25.
Cum magister Rolandus Cremonensis, de quo in primo libri supra facta est mentio, in festo quodam haberet de scarleto primo novas et preciosas vestes, et in sollemnibus epulis interfuisset cum sociis, totam illam diem in ludis et vanitatibus et huiusmodi vana gloria transegisset, in sero ad se reversus et tactus a Deo intrinsecus ait: „Ubi est festum, quod fecimus, et laetitia illa tota, quo abiit?" Videns ergo, quod omnis mundi laetitia

DomK. 207.

DomK. 207/1–5.
cito transit et in dolorem convertitur, sequenti die ordinem est ingressus, in quo multis annis deservivit Domino, sanctitate et fama et scientia et doctrina praeclarus.

DomK. 207/7[335]–25.
Cum sanctae memoriae frater Reginaldus, quondam Aurelianensis decanus,[336] Bononiae ferventer praedecationi insisteret et plures magnos clericos at magistros attraheret, magister Moneta, qui tunc in artibus legens[337] in tota Lombardia famosus erat, visa conversione tantorum, coepit timere valde, ne caperetur in sermone illius. Unde eum, quantum poterat, declinabat, et omnes scholares suos verbo et exemplo avertebat[338] a praedicatione illius. In festo autem Stephani,[339] cum scholares magistrum praedictum ad sermonem attraherent, nec ipse vel propter scholas vel propter aliud excusare se posset,

DomK. 208.

DomK. 208/1–25.
dixit eis: „Eamus prius ad Sanctum Proculum[340], ut audiamus missam". Iverunt igitur, et non tantum unam, sed et tres audierunt. Tunc instantibus illis ait: „Eamus nunc ad

[334] *DomK.* 206/13–207/5; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 8. §IV.: Reichert 1896: 168.
[335] *DomK.* 207/7–210/1 forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 10. §I.: Reichert 1896: 169.
[336] Orléans-i Boldog Reginald a domonkos legendáriumok népszerű alakja, lásd róla a 31. lap jz.-ét.
[337] A magyarban: „olvas vala leckét". – A fordító a *legere* egyházi, liturgiai használatára gondolhatott, de az „in artibus legere" kifejezésben a *legere* jelentése: 'docere, in studiorum universitate lectionem habere — (egyetemen) előad' (MKLSz. *lego* B2 al.). A *legere* hasonló mechanikus fordítására vö. korábban Magyar Pálról (127/2): „Bononiában *olvasván* egyházi törvényben": *legens* Bononiae in iure canonico; vö. még a *lector* fordítását „olvasó"-ként a 263/19–20. sorban.
[338] Reichertnél itt hibásan advertebat szerepel, de vö. helyesen DomK. 209. forrásában: ab eius predicatione averterat.
[339] A magyarban kiegészítve: „protomártír".
[340] Szent Proculus temploma. A magyarban csak: „menjünk először az misére". – Bolognai Szent Proculus keresztény szent és mártír, Kr. u. 304-ben, Diocletianus császár keresztényüldözéseinek idején halt vértanúhalált. A legendák szerint római katona volt. A bolognaiak körében a középkor óta nagy tiszte-

sermonem[341]”. Veniens ergo invenit eum adhuc praedicantem, et maiorem ecclesiam ita plenam, quod intrare non potuit. Unde stans ad fores ecclesiae et auscultans[342] in primo verbo est captus, quod tale erat: „Ecce, inquit, video caela aperta. Ecce, inquit, in praesenti, in evidenti aperta sunt caela ad introeundum. Quilibet, si vult, potest per ianuas apertas intrare. Videant et timeant miseri negligentes, ne eis, qui claudunt Deo cor suum et os, et manus, regnum caelorum claudatur, et introire non possint. Quid igitur, carissimi, tarditis?

DomK. 209.

DomK. 209/1–25.
Ecce aperta sunt caela.” Finita ergo praedicatione venit ad eum praedictus magister compunctus verbo Dei, et ei statum suum et occupationes exponens in manibus eius professus est[343]; et quia erat multipliciter impeditus de licentia ipsius fratris Reginaldi, per annum et amplius remansit in habitu saeculari; non inutiliter tamen; sicut enim multos prius ab eius praedicatione averterat, sic postea quam plures non solum ad praedicationem, sed etiam ad ordinem adduxit. Trahebat illos ad sermones, et modo hunc, modo illum ad ordinem inducebat, et cum singulis quasi de novo profitebatur. Ingressus autem ordinem, qualis in omni sanctitate fuerit, quantum in verbo doctrina et haeresium confutatione profecerit,

DomK. 210.

DomK. 210/1.
non de facili scribi posset.

DomK. 210/3[344]–25.
Frater quidam, qui magnum locum tenuit diu in ordine, cum missus fuisset[345] satis iuvenculus Parisius[346] ad scholas, et tunc vidisset Ordinem Fratrum Praedicatorum exsurgere, et memor esset Ordinis >Cisterciensis<[347], cuius ordinis fratres solebant recipi in domo patris sui frequenter, in orationibus suis petebat a Domino, ut concederet sibi mori in Ordine [Cisterciensi][348] vel Fratrum Praedicatorum. Licet autem ex dono gratiae

letnek örvend. (Michelangelo által 1494–1495-ben készített márvány szobra a bolognai San Domenico bazilikában áll, ahol Szent Domonkos földi maradványait is őrzik.)

341 A latin szöveg váltakozva használja a *sermo* és *praedicatio* szinonimákat, a magyarban mindkét szó fordítása: „prédikáció”.

342 Az *auscultans* szó fordítása másoláskor maradhatott ki (az előtte lévő kifejezés is a margóra írt pótlás), a magyar mondat azonban így befejezetlen: „igyekezvén ... Reginaldus mesternek prédikációját”.

343 A szerzetesi fogadalmat a magyarban a latinból átvett *professzió* szóval jelölték.

344 *DomK.* 210/3–215/22. forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 10. § II.: Reichert 1896: 170. – A történet meg nem nevezett, a szerzetben sokáig magas rangot viselő főszereplője Humbertus de Romanis, aki 1244–1254–ig francia prior provincialis; 1254-ben a Budán tartott rendi gyűlésen *magister ordinis*-szá választották (Berthier B. Humberti de Romanis opera de vita regulari. Vol. I, 1–25. Romae 1888, idézi Reichert 1896: 171). L. még a 322. lap jz.-ét.

345 A magyarban betoldva: „ő atyjától”.

346 „Párisban” („Párisba” helyett) – Párizs neve a fordításban mindig magyaros alakban szerepel (l. a *DomK.* 30. lap jz.-ét).

347 Reichert 1896: a „D” szöveghagyományban (máshol: Karthusiensis). A fordító előtt ez a variáns állhatott. – A magyarban: „Szent Bernáld szerzetével”.

348 A forrásban itt is a *Cisterciensis* jelző állhatott (bár Reichert külön nem jelzi, ott csak: in Ordine Karthusiensi).

divinae caveret a multis peccatis et propter spem salutis interdum portaret cilicium occulte et aliquas eleemosynas faceret, et ad officium divinum in festis, et quasi omni die ad ecclesiam Beatae Virginis, et ad sermones quasi semper et libenter veniret,

DomK. 211.

DomK. 211/1–25.
tamen nec ad praedicationem magistri Iordanis, qui tunc multos commovebat, nec alicuius alterius ad ordinis movebatur ingressum. Cum autem, postquam rexerat in artibus[349], audiret iura canonica[350], interdum in mane, sociis suis nescientibus ibat ad scholas theologiae. Contigit autem in quodam die festo auditis vesperis in ecclesia Sancti Petri de Bobus[351], in cuius parochia[352] tunc morabatur, recendentibus scholariis[353] aliis, ipsum remanere ad vigilias mortuorum. Cum autem ventum esset ad lectiones dicendas, incepit capellanus ecclesiae dictae, qui satis simplex homo videbatur, sed bonus, ipsi loqui in hunc modum. „Carissime, estis vos parochianus meus?" At ille respondit: Domine, moror in tali domo." Et sacerdos: „Bene, ergo estis parochianus meus, et ideo volo liberare animam meam de vobis".

DomK. 212.

DomK. 212/1–25.
Et post: „Scitis vos, quid promisistis Domino in baptismo?" At ille „Et quid promisi ego?" Et sacerdos: „Vos, inquit, promisistis, abrenuntiare sathanae et omnibus pompis eius. Sacerdoti enim vos baptizanti et quaerenti: »Abrenuntias sathanae et pompis eius?«[354] ille, qui vos portabat et loquebatur pro vobis, respondit pro vobis: »Abrenuntio«". At ille: „Quare dicitis vos haec?" Et sacerdos: „Carissime, propter hoc, quia multi scholares sunt, qui multum se cruciant ad crucibulum et multa sustinent longo tempore Parisius in studendo, et tamen totus finis studii eorum non est nisi pompa sathane. Dicunt enim in corde suo: Quando studueris Parisius et magister fueris in ista et illa facultate, rediens ad terram tuam, eris famosus, reputaberis magnus clericus, honoraberis ab omnibus, dabuntur tibi beneficia, ascendes ad dignitates, et huiusmodi:[355] et quid est hoc

DomK. 213.

DomK. 213/1–25.
nisi pompa sathanae? Carissime, caveatis vos a tali intentione in studio vestro, et videte, quomodo multi et magni magistri et clerici[356] relinquunt mundum et intrant ad sanctum

[349] *Ars* a magyar szövegben: „skólai tudomány".
[350] *Iura canonica audire* a magyar fordítás szerint: „törvénykönyvet hallgatni".
[351] A *de Bobus* Reichertnél a „B" hagyományban hiányzik.
[352] A parochia szó fordítása „megye".
[353] A magyarban: „az deákok". – A forrásban itt 'diák' jelentésben a *scholarii*, máshol a szokásos *scholares* forma áll.
[354] A keresztségi szertartás szövegéből. – A fordításban: „ellene mondasz sátánásnak és menden ő kevélységének".
[355] A magyar szöveg részletez, színezi a tartalmat: „felmégy pispekségnek érsekségnek méltóságira".
[356] A magyar a *magister*t „doktor"-nak (vö. még 212/19), a *clericus*t „deák"-nak fordítja (pl. még 212/21); ez utóbbi a megfelelője a *scholaris* szónak is (pl. 211/14, 254/20 stb.).

Iacobum, advertantes nunc, quod fere omnia, quae sectantur homines in mundo pertinent ad pompam sathanae."
Cum autem haec diceret sacerdos, ecce finita lectione una, clericus incepit responsorium: *Heu mihi, Domine, quia peccavi nimis in vita mea; quid faciam miser, ubi fugiam nisi ad te, Deus meus*;[357] et sic verbum sacerdotis ex una parte, et cantus clerici praedictus[358] ex alia, quasi duae tubae intrantes ad cor eius,

DomK. 214.

DomK. 214/1–25.
commoverunt eum in quondam inusitatam compunctionem et abundantiam lacrimarum. Recedens ergo inde, quocumque ibat et ubicumque stabat, gestabat verba praedicta infixa in visceribus, et praecipue id verbum responsorii praedicti: *quid faciam, miser, ubi fugiam*?[359] Cum autem haec revolveret quasi continue in corde, videbatur sibi quaedam vox in anima sua respondere: „Non est, quo fugias, nisi ad Sanctum Iacobum[360] ad fratres praedicatores." In illis autem diebus, cum more solito iret ad Beatam Virginem ad orandum, tanta data fuit ei multoties gratia compunctionis et devotio lacrimarum et affectio[361] cordis inconsueta, quod ultra modum desipiente sibi mundo post paucos dies ivit fratres sibi notos ad Sanctum Iacobum[362] et ordinavit cum eis

DomK. 215.

DomK. 215/1–22.
de ingressu suo post solutionem debitorum quorundam. Interim autem locutus est domino Hugoni,[363] qui factus est postea cardinalis, qui fuerat magister suus, et revelavit ei propositum suum, confidens quod eum non impediret, quia bonus homo erat et baccalarius[364] iam in theologia. Quo audito ipse gratias Deo agens confortavit eum dicens: „Sciatis, magister, quod ego hoc idem proposui, sed non possum statim intrare, quia habeo expedire quaedam negotia, >domini mei Wilhelmi de Sabaudia, cum quo sum nunc, sicut scitis<[365] sed intrate secure, et sitis certus, quod ego vos sequar."
In festo igitur Beati Andreae[366] ipse, et dominus Hugo in sequenti XL in cathedra Beati Petri[367] ordinem sunt ingressi.[368]

[357] A magyar a forrásnál hosszabban idézi latinul a responsorium szövegét, majd közli az egész fordítását.
[358] Reichertnél a „B" és „E" hagyományban hiányzik.
[359] A magyar hosszabban idézi a responsoriumot: „Mit tegyek, én nyevolyás, hova fussak, hanem csak tehozzád, én Istenem" (vö. a 213. lap jz.-ét).
[360] „Szent Jakabhoz". – A Szent Jakab-kolostor, Párizs első domonkos kolostora.
[361] A magyarban kettős fordítással: „kévánsága vagy szerelme".
[362] A magyarban kiegészítve: „Szent Jakab klastromához".
[363] Hugo a Sancto Caro bíboros. – A fordító a nevet itt is – mint sok helyen – mechanikusan, ragozott formában vette át: „Hugonis úr." Nem vett tudomást róla, hogy a magyar szövegbe nem sokkal később (lásd *DomK.* 230/9 skk.) be van dolgozva Hugo bibliakommentárjának egy részlete név szerint is említve a kardinálist. Az eljárás nem támogatja azt a feltevést, hogy a fordító és a kompilátor a kódex egészében azonos (vö. Komlóssy 1990: 16).
[364] A magyarban kissé elferdült alakban: „bachulárius".
[365] A betoldás a „D" szöveghagyományban található (Reichert 1896: 173).
[366] Nov. 30.
[367] Péter székfoglalásának ünnepe február 22. Humbertus 1225-ben, Hugo 1226-ban lépett a rendbe (Reichert 1896: 173).
[368] A magyar mondat tagolása eltér a forrástól, ezzel tartalma is változik: a forrás szerint eltérő időpontban lépnek be az említettek a szerzetbe, míg a fordításban egyidőben. Kisebb eltérés, hogy az in sequ-

DomK. 216.

DomK. 216/1[369]**–25.**
Fuit etiam ibi quidam alius magnus clericus in iure peritus, qui audiens ingressum quorundam scholarium amicorum suorum, oblitus librorum, quos ante se tenebat apertos, quos nec etiam clausit, oblitus etiam omnium, quae in domo sua habebat, solus quasi amens factus cursim festinabat ad fratres. Cum autem obviasset cuidam sibi noto, et quaereret,[370] quomodo sic solus currebat, non sistens gradum[371], hoc solum respondit: „Ego vado ad Deum”[372] Venit autem ad locum, ubi se receperant fratres, quia nondum domum ibi habebant, et inveniens magistrum Iordanem et fratres congregatos, proiecto quodam mantello Serico[373] prostravit se in medium quasi ebrius, nihil aliud dicens nisi hoc: „Ego sum Dei”[374]

DomK. 217.

DomK. 217/1–25.
Magister autem Iordanis, nulla alia facta examinatione vel responsione praemissa, hoc solum respondit: „Ex quo sitis Dei et nos in nomine eius, consignamus vos ei”. Et surgens induit eum. Haec autem duo narravit, qui interfuit illis, et haec vidit et audivit et unus de illis fuit.
Frater[375] Guerricus, qui diu in diversis locis sectatus studia in logicalibus et quadrivialibus et naturalibus et in medicina[376] et excellenter in ordine post rexit in theologia Parisius, retulit sui introitus ad ordinem hanc causam fuisse. Semel enim dum audiret legi in ecclesia: *Vixit Adam centum triginta annis*[377] *et mortuus est* et cetera,[378] quae sequuntur de morte illorum, qui tantum vixerunt, stupefactus et perterritus

DomK. 218.

DomK. 218/1–9.
et compunctus ait: „Deus meus, omnes moriuntur, etiam illi, qui tantum vixerunt. Quid faciamus? Et nos etiam moriemur.” Hac ergo utili et sancta cogitatione compunctus

enti jelzőt, mely a forrásban a Quadragesima (XL ’Nagyböjt’) szóhoz tartozik, a magyar a cathedra szóhoz vonja.

[369] *DomK.* 216/1–217/7; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 10. § IV.: Reichert 1896: 174.

[370] Variáns: *interrogetur* (Reichert 1896: „B” hagyomány).

[371] A magyar szöveg alanyt told be: „ez nagy tudományú nagy deák”.

[372] A magyarban ismétlődik (vö. a következő jz.-tel).

[373] A fordításban: „némely selymes kárpitot”.

[374] A magyarban megismétlődik. A latin („B”, „G”) szöveghagyományban előfordul kétszerezve, de a magyar ettől független is lehet (vö. az előző jz.-tel).

[375] *DomK.* 217/7–218/9; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 11. § I.: Reichert 1896: 176. – *Guerricus Flandrensis* (Guerric of Saint-Quentin, latinul Guerricus de Sancto Quintino) domonkos teológus, 1233/5 – 1242 között a párizsi egyetemen tanított.

[376] quadrivialibus et naturalibus et in medicina: a magyar fordításban összefoglalóan: „egyéb tudományokban”.

[377] Gn 5,3: A magyar szöveg a Gn 5, 5-öt fordítja: et factum est omne tempus, quod vixit Adam anni nongenti triginta et mortuus est – vagyis nem részletezi Ádám életkorát, hanem összesítve írja éveit.

[378] A magyar tovább folytatja Ádám fiai, Sét és Énos életkorával, Gn 5, 8: et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum et mortuus est; Gn 5, 11: factique sunt omnes dies Enos nongentorum quinque annorum et mortuus est. – A magyar pontos fordítása a bibliai verseknek, feltehetőleg a fordítótól, aki a kódexben többször tolmácsol magyarul bibliai és liturgikus szövegrészleteket a forrásnál bővebben. A Gn idézett verseinek fordítása nem egyezik meg a Jordánszky-kódex bibliafordításával, máshol pedig nem ismerünk hozzá párhuzamos szöveget (vö. Szerecz 1916: 51).

ordinem ìntravìt; cuius vita quam sancta et doctrina quam utilis et clara fuerit, notum est toti ordini et ecclesiae Dei.

DomK. 218/10–12.[379]

DomK. 218/13[380]**–25.**
Tantus rigor circa corrigenda vitia et maxime proprietatis vitium servabatur, ut modicum acceptum aut datum sine speciali licentia >graviter puniretur<.[381]
Unde contigit Bononiae, quod cum quidam frater quendam pannum vilem sine licentia recepisset, hoc comperto beatae memoriae magister Reginaldus eum in capitulo fortiter disciplinavit et pannum

DomK. 219.

DomK. 219/1–25.
coram omnibus concremavit in claustro in medio fratrum. Cum autem dictus frater non recognosceret culpam, nec se vellet humiliare ad disciplinam, sed potius murmuraret, ait vir Dei fratribus, ut violenter eum ad disciplinam pararent. Quo facto magister Reginaldus erectis ad caelum oculis ait cum lacrimis: „Domine Iesu Christe, qui famulo tuo Benedicto dedisti virtutem, ut per disciplinam a corde monachi sui expelleret daemonis aculeum, da, quaeso, ut huius virtute disciplinae ab huius fratris anima diaboli temptatio expellatur." Dedit ergo disciplinam tam magnam, ut fratres moverentur ad fletum. Frater autem surgens cum lacrimis ait: „Gratias ago, tibi pater, quia vere a me diabolum expulisti; manifeste enim sensi quendam serpentem exiisse e renibus meis."

DomK. 220.

DomK. 220/1–2.
Et sic proficiens factus est valde bonus et humilis frater.

DomK. 220/4[382]**–25.**
Quidam frater temptatus de exitu ordinis et deprehensus. Cum vellet domum [sic!] exire, ductus est ad capitulum coram fratre[383] Reginaldo Bononiae, et ipso culpam non[384] recognoscente dixit frater Reginaldus, ut se pararet[385] ad disciplinam; quo facto incepit eum fortissime disciplinare, et modo vertens se ad eum percutiendo fortiter dicebat: „Exi daemon"; modo vertens se ad fratres dicebat: „orate, fratres"; sic volens per disciplinam et orationem fugare daemonem de corde ipsius; cum autem diu sic fecisset, exclamavit ille et dixit: „Pater, audi me!". Quo respondente: „Quid dicis, fili?" Ait ille:

[379] Üresen hagyott három sor. – A következő epizódot bevezető cím került volna ide.
[380] *DomK.* 218/13–220/2; forrás: *Gerardus de Fracheto*: P. IV. c. 2. §I: Reichert 1896: 152.
[381] *graviter puniretur*: Reichertnél az ABC szöveghagyományban lévő variáns (a főszövegben ehelyett *perimeretur*). – A magyar fordító előtt az előbbi variáns állt: „(valami kevés elvött vagy adatott állatért) nehezen feddetnek vala meg".
[382] *DomK.* 220/4–221/6; forrás: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 2. § II: Reichert 1896: 153.
[383] Frater Reginaldus a magyarban Reginaldus mester.
[384] A fordító példányából esetleg hiányozhatott a *non* tagadószó. Reichertnél (1896: 153) nincs ilyen variáns (de például a *culpam non* hiányzik a „B" szöveghagyományban).
[385] A magyar szöveg egyenes beszédként szerkeszti: „Szerezjed magadat disciplinára."

DomK. 221.

DomK. 221/1–6.
„Vere dico tibi, quod diabolus recessit, et promitto tibi stabilitatem." Quo audito gavisi sunt fratres gratias agentes Deo; et ille in ordine confirmatus remansit.

DomK. 221/8[386]–21.
Dum iret quidam frater ad quandam sibi iniunctam oboedientiam, obviavit Beato Dominico a praedicatione redeunti. Post aliqua ergo verba quaesivit ab eo sanctus, an aliquam portaret pecuniam; sensit enim eum in spiritu non regulariter ire. Dictus ergo frater se deprehensum videns humiliter se habere confessus est; quam statim iussit proici et ei condignam pro huius excessu paenitentiam iniunxit.

DomK. 221/23[387]–25.
„Az alazatossagnak jozagarol · es jozagos myelkevdeteknek tevkelletessegerevl · ky vala az elebby zerzetessekben ez keppen mondatyk"
De humilitate et perfectione virtutum[388]

DomK. 222.

DomK. 222/1–25.
De quodam fratre >Egidio<[389] Hispano, viro eximiae sanctitatis et auctoritatis praeclarae, qui in saeculo fuit in statu magno, narravit venerabilis pater, magister Humbertus, qui eius socius et valde familiaris fuit diu in Parisiensi conventu et cum eo in eadem camera infirmus, quod fuit tantarum virtutum, quod >humilitatis et oboedientiae et aliarum virtutum insignia multa vidit<[390]. Cum fratres essent in scholis, ipse ibat ad cameras[391], et quas[392] inveniebat deturpatas, mundabat; sordes infirmariae[393] efferebat. Quae >sibi comedenti<[394] apponebantur, quamvis contraria, et esset medicus, cum gratiarum actione sumebat. Cum aliquis eo indigebat in aliquo, statim dimissis omnibus se totum ei pronto animo et laeta facie exhibebat; et non tantum corporalia, sed

[386] *DomK.* 221/8–21 (külön cím nincs, de a történet egy sor kihagyással kezdődik); forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 2. § III.: Reichert 1896: 153.
[387] *DomK.* 221/23–225/19; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 3. § I: Reichert 1896: 154.
[388] Ilyen cím Reichertnél az „A" szöveghagyományban található, az „E" hagyományban pedig rövidebben: *de humilitate*. – A magyar szövegben nincs címként kiemelve, de a következő történet bevezetése a forrás kibővítésével is címszerű: „Az alázatosságnak jószágáról ['erényéről'] és jószágos ['erényes'] mívelködeteknek tökéletességéről, ki vala az előbbi szerzetesekben, ezképpen mondatik."
[389] Reichertnél (154) a D-vel jelzett szöveghagyományban: de fratre Egidio Hyspano narravit. – A magyar szöveg forrásának eleje ehhez állt közel: „az ispániai fráter Egyedről, ki vala nagy szentségű ember." A fráter név szerinti említésére lásd még a *DomK.* 246. lap forrását és fordítását.
[390] A betoldás a Reichertnél CD-vel jelzett hagyományban. A magyar fordítás elsősorban a C hagyománnyal egyezik (D további kisebb eltérései miatt).
[391] A magyar fordítás: „az szükségnek helyére", amely a lat. *necessaria, necessarium* szó (DuC.) pontos megfelelője. (Hasonló fordulatra a magyarban vö. MargL. 26/6).
[392] A magyarban: „mely székeket".
[393] A magyar szövegben „betegház" (hasonlóan 318/6), máskor a latin elnevezést (*infirmaria*) használja a fordító (pl. 228/4).
[394] A betoldásra l. Reichert 1896: B hagyomány.

DomK. 223.

DomK. 223/1–25.
et orationem et devotionem et similia propter fraternam caritatem dimittenda factis et verbis docebat; neminem offendens, maioribus in omnibus acquiescens, semper aut orans aut legens aut docens aut meditans, studium minus utile pro modico reputans, licet esset magnae litteraturae, vitas patrum et sanctorum audiebat et referebat libenter; festinare ad praedicationem et fructum circa alios, se neglecto, plurimum approbabat. Omnes sancta sua conversatione aedificans ad amorem ordinis et sanctae paupertatis et verae oboedientiae animabat. Vix umquam temptati novicii ducebantur ad eum, quin multum consolati redirent, infirmos autem ipse infirmus multum suis consolationibus recreabat monens, ut non curarent de medicinalibus, sed in fide Christi quod apponeretur laetanter acciperent, et

DomK. 224.

DomK. 224/1–25.
optime proficeret illis, quia plus poterat gratia, quam natura, Christus, quam Galenus[395]. Cum autem aliqui se fundebant per rumores et saecularia verba, tacens et aliquantulum sustinens paulatim, et quasi insensibiliter, in miscendo verba de Deo transferebat eos curialissime ad salubriorem materiam, ita ut in eius praesentia non possent verba otiosa durare. Vix notari poterat, quod semel in anno verbum otiosum diceret; de loco suo numquam recedebat pro aliqua recreatione vel alias, nisi pro causa necessitatis vel utili; erat autem ita raptus in sanctis meditationibus et contemplatione[396], quod interdum fratres supervenientes ad visitandos infirmos sedentes iuxta se non advertebat, et post, quasi rediret de alio saeculo, assurgebat eis et eos recipiebat gaudenter[397], quasi de novo venissent.

DomK. 225.

DomK. 225/1–19.
Scripsit etiam ipse[398] de Hispania praedicto magistro[399], quod erat quaedam lux intrinseca, qua etiam in hac vita illuminantur corda[400] sanctorum, sicut exteriores oculi exteriori luce; et de hoc certus esset, quod non assereret sic, nisi fuisset expertus. Unde et frater quidam, qui socius eius in via fuerat, dixit eidem magistro, quod ipsum aliquando vidit in via sedentem subito et raptum in spiritu non attendentem exteriora, et post redeuntem ad se cum multo gemitu, de eo scilicet,, quod ab illis superioribus illuminationibus abstrahebatur, dolentem.

[395] Galyenus Reichert 1896: BG; a magyarban: galyenus. – A név elé a magyar értelmezőt told: „pogány bölcs orvos”.
[396] Variáns: *contemplationibus* . Reichert 1896: B; A magyar szövegben többes számú, magyarázó bővítéssel: „Istenről való elmélkedések”.
[397] *gaudens* Reichert 1896: E.
[398] A magyar megismétli Humbertus mester nevét; korábbi említését ld. a 222/4. sorban és forrásában.
[399] A magyar a *magister* címet *doktor*nak mondja: „ki vala doktor”.
[400] A magyar fordításban „az testek”: a fordító *corpora* alakot olvashatott. (Reichert nem jelez ilyen variánst.)

DomK. 225/21[401]**–25.**
Frater quidam honestus et verax dum longo tempore in puritate multa Domino in ordine deservisset, nec sensisset de illis consolationibus et dulcedinibus Dei, quas legebat

DomK. 226.

DomK. 226/1–25.
et ab aliis praegustari[402] audiebat frequenter, nocte quadam stans ante crucifixum lamentabiliter coepit de Domino conqueri in haec verba: „Domine, audivi a[403] te, quod omnem creaturam in mansuetudine et bonitate praecellas; ecce iam servivi tibi annis pluribus vias duras propter verba labiorum tuorum custodiens, et voluntarie me totum sanctificans[404] tibi servando toto conamine mei ordinis instituta[405] et scio, Domine, quod si alicui tyranno quartam partem servitii fecissem, aliquod mihi fecisset, aliquod mihi ostendisset benevolentiae signum, aut dulciter colloquendo, aut aliquid tribuendo, aut secretum aliquod committendo vel saltem corridendo; tu autem, Domine, nullam dulcedinem infudisti[406], nullum benevolentiae signum

DomK. 227.

DomK. 227/1–25.
ostendisti; iam, Domine, tu, qui ipsa praedicaris dulcedo, mihi crudelis es et durior mihi es, quam essent tyranni. Quid est, Domine, hoc aut quare hoc?" Cum igitur haec et multa his similia diutius iteraret, audivit subito semel et secundo strepitum magnum, ac si ecclesiae minaretur ruina; sed et supra tabulatum eius tantum audivit strepitum ac si multi canes dentibus, ungulis corroderent tectum. Quo audito vehementissime territus et toto corpore tremens subito vidit retro se quendam horribilem vultum, qui cum grandi vecte, quem ferebat, eum in renibus percussit et ad terram prostravit. Ipse itaque cum nullatenus surgere posset, rependo[407] ad unum altare se trahens, non potuit procedere amplius

DomK. 228.

DomK. 228/1–25.
prae dolore. Fratres igitur ad primam surgentes et eum multis doloribus invenientes ad infirmariam deportaverunt, tantae causam aegritudinis nescientes. Iacuit igitur trium hebdomadarum spatio, et sibi et aliis foetebat in tantum, quod vix ei servire poterant, nisi naribus obturatis; viribus autem resumptis et de sua praesumptione correctus,

[401] A következő történet: *DomK.* 225/21–229/16; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 3. § II: Reichert 1896: 156.
[402] A magyar szöveg betoldja: „ő imádságokban". A fráter ezután következő, Úristenhez intézett szavainak fordításában a forráshoz képest a magyarban többféle apró betoldás van: (affektív) jelzők (kemény, kegyetlen; kegyetlen, kemény), szinonimák kettőzése (igéiért vagy beszédeiért, jóakaratodnak, szerelmednek), stb.
[403] Variáns: *de*.
[404] Variáns: *sacrificans* (Reichert 1896: ABC hagyomány).
[405] A magyar fordításban egyszerűbb fogalmazással : „énmagamat teneked megszenteltem szent szerzetnek felvétele miatt" (= 'felvétele által').
[406] A magyar szöveg betoldja: „lelki" édességet ... „én lelkemben".
[407] Variáns: *repente* E.

ad locum, in quo percussus fuerat, rediens, ut ubi iram meruerat, ibi misericordiam impetraret. At ait: „Mi Domine, *peccavi in caelum et coram te*[408]; minor *sum* omnibus miserationibus tuis et *indignus* magnis beneficiis tuis; tu Domine, iuste verberasti me, sed pie sanasti[409]". In faciem ergo se prosternens petebat veniam iterum et iterum super his, quae stulte cogitaverat

DomK. 229.

DomK. 229/1–16.
et leviter[410] locutus fuerat contra Deum. Et ecce, vox facta est ad eum: „Si vis, quas affectas, consolationes habere et dulcedines spiritus, oportet, ut vilem[411] ita te reputes, sicut vermem et lutum, quae calcas." Quo audito valde consolatus surrexit, gratias Deo agens et humilitatem ex tunc ardenter et libenter amplexus est et sollicite prosecutus.
Haec autem narravit magistro ordinis frater, cui hoc creditur contigisse, qui magnae perfectionis et auctoritatis postea fuit in ordine.

DomK. 229/18[412]–25.
Ad humilitatis virtutem videtur accedere, quod cuidam fratri Teutonico accidit, qui illuminatus a Deo cepit suam miseriam cognoscere et Dei misericordiam cogitare. Occurrit enim ei verbum illud: *Descendit cum illo in foveam*[413]
[Haec venditum

DomK. 230.

DomK. 230/1–8.
iustum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum; descendit cum illo in foveam, et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant; et mendaces ostendit eos, qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem aeternam.]

[408] Bibliautánzó stílus, vö. a tékozló fiú történetéből a fiú bocsánatkérésének kezdetével Lc 15,21: *peccavi in caelum, et coram te*, iam *non sum dignus* vocari filius tuus. A magyar fordítás („*vétkeztem* mennyben és teelőtted ... *nem vagyok méltó*") csak részben egyezik a történetnek más magyar nyelvű kódexekben előforduló szövegével (azokra vö. Demján 2012: 171–174).
[409] A latin igék – verbero 'megver' és sano meggyógyít' – fordítása a magyar szövegben kevésbé semleges hangulatú: „megsebhettél" – „megvigasztottál".
[410] A lat. *leviter* 'könnyelműen, hányavetin', a magyar fordítás sokkal erősebb: „gonoszul".
[411] A magyarban kettős fordítással erőteljesebb: „utálatosnak és hitványnak".
[412] A következő részlet témája az alázatosság erénye és Isten irgalmassága: *DomK.* 229/18–231/20. forrása elsősorban: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 3. § III: Reichert 1896: 158. A magyar szöveg azonban kibővíti a rövid fejezetet, a forrás bibliai idézetéhez kapcsolódva mélyebben fejti ki a témát (l. a következő jz.-ket).
[413] Sap 10,13; A magyar szöveg utal a bibliai könyvre, vö. 229/24–25: „bölcsnek ez monda (sic!) mondván". Gerardus de Frachetonál csak ez az egy versrészlet szerepel, a magyar azonban betoldja ide a Sap – 10,13–14. teljes verseinek fordítását, majd ezek kommentárját (l. a következő forrásjelzést).

DomK. 230/9[414]**–25.**
e *Haec* id est sapientia[415] **f *Iustum venditum*** / diabolo in primis parentibus **g *Non dereliquit*,** / solum etsi ad horam tribulationi exposuit **h *Sed a peccatoribus:*** id est daemonibus **i *liberavit eum*** / in baptismo. **k *Descenditque cum eo in foveam*** / tribulationis. **m *Et in vinculis*** / peccatorum **n *Non dereliquit illum*,** / sed eripuit cum eo semper existens **o *Donec afferret illi sceptrum regni*** / perpetuum in morte **q *Et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant*** [/] Hoc erit in die iudicii, cum iusti iudicabunt eos, qui se angustiaverunt, ut dictum est vide **V. a [= Sap. 5,1]**[416] **...s *Et mendaces***

DomK. 231.

DomK. 231/1–7.
ostendit eos, qui maculaverunt illum: id est maculatum ostendere voluerunt accusando apud Deum, id est daemones, qui iustos accusant Apocal. XII;
v *Et dedit illi claritatem aeternam* per permissionem et postea per solutionem[417]

DomK. 231/7–20.
et[418] cogitans, quam misericorditer Deus exemisset eum de tantis periculis, raptus est in amorem Dei et miram devotionem, et prae amore languescebat iacens tribus diebus nec comedens, neque bibens, nisi quantum fratres in os eius cochleari modice infuderunt. In tantam autem ex humilitate devenit tranquillitatem cordis, quod nihil eum poterat perturbare.

DomK. 232.

DomK. 232/1[419]**–25.**
Fratrem quendam decorum corpore et admodum simplicem mulier quaedam ferens speciem sanctitatis multo tempore concupivit. Quem miris quibusdam et coloratis

[414] A *DomK.* 230/9–10. sorok a magyar fordítótól valók, ő utal a kommentár forrására: „Ez igéket magyarázza Hugo kardinális mondván ezenképpen." A következő 23 sor (230/10–231/7) forrása *Hugo a Sancto Caro* (Hugues de Saint-Cher, 1190 k.–1263), *Postilla super librum Sapientie*. In: Commentarii in S. Scripturam 3. köt. Bázel, 1505, 141. – A forrás szövegét a genti egyetem digitalizált példányából közöljük: https://books.google.be/books?vid=GENT900000210367 (2020. 02. 15.)
A nyomtatványban a Vulgata szöveget, melynek versei az ábécé kisbetűivel meg vannak számozva – a bennünket érintő versek *e*-*s*-ig terjedő, illetve *v* számozásúak –, a szokásos módon körbeveszi a kommentár, lemmával utalva a kommentált versre. A Bölcsesség könyvének e részletéhez Hugo két „Moraliter" magyarázatot fűz. Először József történetére vonatkoztatja a verseket attól kezdve, hogy a testvérei verembe dobták, az egyiptomi uralmon át a végső dicsőségig. Ezután újra kezdi a lemmákat, s a másik kommentársor tágítja az értelmezést: a verseket az ördögtől elcsábított ősszülők, s utódaik, azaz minden ember reménységére vonatkoztatja, akik az Atya irgalmasságából Krisztus megváltása által, a keresztségben szabadulnak meg a gonosz hatalmából, s az utolsó ítéletkor elnyerik az örök üdvösséget.
A Domonkos-kódex szerkesztője ezt a második lemmasort követi, logikus, hogy az Isten irgalmasságáról szóló epizódba ez a magyarázat illik jobban. Ettől csak az utolsó vers esetében tér el: ahhoz a József történetét idéző első kommentársor utolsó -*v*-vel számozott – lemmáját kapcsolja a magyarázattal együtt. Valószínűleg azért, mert az utolsó vershez Hugo második moralizálásában nem kapcsolódik külön lemma, csak egy utalás az Apocalipsisre (12. fejezet), ezt azonban a magyar nem veszi át. A forrás azonosításáról bővebben l. M. Nagy Ilona – N. Horváth Margit 2020.

[415] A magyar szöveg betoldja: „Atyaistennek bölcsessége." A magyarázat kapcsolódik a második moralizáció bevezető mondatához, amely szól arról, hogy a bibliai verseket lehet Ádámra vonatkoztatni, akit az Atya bölcsessége (sapientia Patris) szabadított meg.

[416] Sap 5,1: Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum.

[417] Az utolsó lemma magyarázatának forrása a moralizáció első sorozatából a *v*-vel jelzett részlet: Hugo i. h.

[418] Innen a forrás ismét *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 3. § III-a: Reichert 1896: 158.

[419] A következő történet *DomK.* 232/1–234/3; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 4. § I: Reichert 1896: 158.

deceptionibus in tantum seduxit, ut usque ad noctis et cubiculi secreta silentia dulciter colloquendo pertraheret usque tunc concupiscentiae suae venena occultans; expectabat infelix, ut ille aggrederetur opus nefarium, quem iam concupiscentia captum esse credebat, eo solo, quod in tali loco et tempore solus cum sola femina loqueretur. Sed *mentita est iniquitas sibi*[420]; nam frater, licet fatue, tamen innocenter sedens, nihil immunditiae cogitabat. Ubi ergo sensit miserae illius affectum, subito quasi damulla de loco[421] et manibus >se trahentis<[422] exiliit et aufugit. Cum autem istud esset omnino celatum, contigit sanctae memoriae magistrum Iordanem[423],

DomK. 233.

DomK. 233/1–25.
qui tunc temporis illic aderat, ad quendam vexatum a diabolo fuisse deductum, ut oraret pro eo. Cum ergo vir sanctus daemonem adiuraret, ut a Dei creatura exiret, respondit se non exiturum, nisi superveniret, qui in igne exstitit, nec fuit combustus. Cum autem hoc saepius dixisset nullum specificans, mirabantur, qui audiebant, nescientes, quid facerent. Unde secundo et tertio dictum magistrum, quem sciebant virum sanctum et iustum[424] ad visitandum obsessum venire rogaverunt. Contigit ergo, cum magister tertia vice venisset, ut dictus frater socius eius esset, statimque in eius ingressu daemon exivit clamans. Frater autem, cum audisset a magistro praecedentia advertens,

DomK. 234.

DomK. 234/1–3.
quae facta fuerant, magistro[425] retulit in secreto et cum lacrimis praecedentia universa.

DomK. 234/5[426]–25.
De illo venerabili et sancto fratre Dominico, quodam Hispano, qui socius fuit quandoque beati patris Dominici, relatum est a fide dignis, quod, quia mimos et meretrices expelli fecit de curia regis, quaedam peccatrix et pulchra mulier submissa est ab aliis, ut in confessionis specie impeteret illum instanter, pariter et ardenter; cuius fraudem et inmunditiam considerans vir sanctus respondit: „Diu est, quod tale opus non feci, et modo sum senex et refrigui, nisi igne fuerim calefactus." Iussit ergo, ut in crastinum rediret et locum secretum pararet et aptum operi tali. Praeparans igitur ignem copiosum et se

[420] Ps 26, 12.; a fordítás szép: „De hazuda őneki az ő álnoksága."
[421] *damulla* tkp. 'dámvadborjú'(vö. Finály: dama 'dámvad'; dammula 'szarvasborjú stb.'); a magyar találó szóláshasonlattal fordítja: „miként az őz a tőrből".
[422] Reichert 1896: így a DG hagyományban, ez a variáns állhatott a fordító előtt (a főszövegben: *subtrahens*).
[423] A név latin alakjára vö. a *DomK.* 149. lapjának forrásához fűzött jz.-et; a magyar szövegben a név mindig *-us, -os* végződésű.
[424] Reichert 1896: így az ACD hagyományban, ez a variáns állhatott a fordító előtt (a főszövegben: *sanctum et honestum*); vö. a magyar fordításban: „szent embernek és igaznak".
[425] A magyar szövegben kiegészítve a mondat végére kerül: „Jordanus mesternek, ki vala szerzet mestere".
[426] *DomK.* 234/5–235/9: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 4. § II: Reichert 1896: 159.

tehozyad az te keduedzerent · Ezenkeppen ez jam
bor frater meg chaluan ez azzonyallatot · es
meg zabadula pokolbely eurdeugnek keserte
tyteul es eu lelky vezedelmyteul · :

Ut keztetnek nemely tanolsagok az imadsag
nak jozarol · az istenij zolosmakban valo tunya
sagnak ellene ez keppen ·
Nemely nagy zent eleten · es nagy hyren ne
met frater · Eu gyermegsegeteulfogua zokta
vala cristusnak kenyat · es az eu zent sebyt
nagyon tyztelnij es zeretnij · Es menden na
pon mond vala az eut sebekre eut adoramus
te cristet · teuen eut veniakat eut pater
nosterrel · keruen cristust hog adnaya eu
neky az eu felelmet es zerelmet · Ez adora
mus te cristenek ez magyerazatya · Imadonk
tegedet cristus es aldonk tegedet · mert az
te zent kereztfadnak myatta valtottad ez
velagot · Azert ez fraternek ez vtan meg
jeleneek vronk cristus · aduan enneky men
den sebebeul innya chodalatos edessegent ·
kyt meg inuan ez bodog frater · ez velag
nak menden edessege es vigaztalasa · for
dula enneky keserensegre · Vgyan ezen

Domonkos- kódex 236. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 118v.)

DomK. 235.

DomK. 235/1–9.
extendens in eo invitabat miseram, ut ibi iaceret cum eo. Illa vero[427] cernens tantam virtutem in eo et, quod non solum in corpore, sed nec in vestimentis eius nullum erat combustione vestigium, compuncta et eiulans coepit alta voce clamare ita, quod notum factum est miraculum multis.

DomK. 235/11[428]–25.
Denique multos novimus et de pluribus audivimus, qui muro continentiae circumsaepti grandia huiusmodi pericula evaserunt. Quorum uni semel in loco opportuno offerebatur voluptas mulcens et blanda valde, et ex altera parte gladius occisionis, nisi daret consensum; sed ipse virtute continentiae vitavit periculum animae et virtute sapientiae periculum corporis et suae et ordinis famae. Ait enim: „Mea carissima domina, ego lumbare ferreum et cilicium porto, deponam illa et die crastina ad vos veniam

DomK. 236.

DomK. 236/1–4.
secundum beneplacitum vestrum." Et sic decipiens illam a diaboli temptatione liberatus est[429].

DomK. 236/6[430]–25.
„It kezdetnek nemely tanolsagok az jmadsagnak jozarol · az isteny zolosmakban valo tunÿasagnak ellene ez keppen."[431]
De virtute orationis
Frater quidam Teutonicus, magnae vitae et famae, a pueritia consueverat habere passionem Christi et eius vulnera in magna reverentia et amore, et singulis diebus dicebat ad illa V vulnera „adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per crucem tuam >sanctam<[432] redemisti mundum"[433], quinque venias faciendo et totidem Pater noster, rogans Christum, ut daret sibi timorem suum pariter[434] et amorem. Huic autem, sicut ipse postea narravit, visibiliter[435] apparuit Christus dominus dans >ei<[436] de singulis vulneribus suis[437] bibere miram dulcedinem; qua percepta omnis mundi dulcedo et consolatio in amaritudinem est illi conversa. Idem[438]

[427] Variáns: *autem* (Reichert 1896: DG).
[428] A következő történet *DomK.* 235/11–236/4; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 4. § III: Reichert 1896: 160.
[429] A magyar szövegben kiegészítés: „és ő lelki veszedelmitől".
[430] *DomK.* 236/6–25: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 5. § I: Reichert 1896: 160.
[431] *DomK.* 236/6–8: „Itt kezdetnek némely tanolságok az imádságnak jószáról [= jószágáról 'erényéről'] az isteni zsolozsmákban való tunyaságnak ellene ezképpen." – A magyar szövegben a téma megjelölése bővebb; a címközlés nincs rubrumozva.
[432] Reichert 1896: E.
[433] A magyar szöveg ide iktatja az *Adoramus* fordítását, külön mondattal bevezetve: „Ez Adoramus te Christenek ez magyarázatja."
[434] Hiányozhatott is a forrásból, vö. Reichert 1896: B.
[435] A *visibiliter* hiányozhatott is a forrásból, vö. Reichert 1896: ACD.
[436] Reichert 1896: E.
[437] Hiányozhatott is a forrásból, vö. Reichert 1896: E.
[438] *DomK.* 236/25–238/15; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 5. § II: Reichert 1896: 160.

DomK. 237.

DomK. 237/1–25.
frater consueverat venerari Beatam Virginem, cor eius, quo in Christum credidit et ipsum amavit, uterum, quo eum portavit, ubera, quibus eum lactavit, manus eius tornatiles, quibus ei servivit, et pectus eius, in quo recubuit, virtutum omnium apothecam[439] specialiter venerans, ad singula faciens frequenter singulas venias cum totidem Ave Maria, adaptando illi virtutes, quibus meruit fieri mater Dei, scilicet fidem, humilitatem, caritatem, castitatem, benignitatem et patientiam, et rogabat eam, ut eas sibi a Domino impetraret. Huic autem apparuit Beata Virgo in sabbato quodam et de singulis, quas in veneratione[440] habebat, propinabat ei virtutes,[441] pro quibus oraverat, sensibiliter infundens. Frater igitur postposito studio vacans

DomK. 238.

DomK. 238/1–15.
orationi mira dulcedine continue fruebatur. Quod advertentes fratres accusabant eum frequenter, quod se inutilem ordini reddebat, non studens. Tunc frater rogavit >Dominum<[442], quod partem illius dulcedinis in scientiam commutaret, qua ad eius honorem utilis fieret animabus. Exaudivit igitur illum Dominus et infudit ei scientiam, quam prius non noverat, et modo Teutonice et Latine praedicabat[443] gratiose, magno etiam consilio pollens.

DomK. 238/17[444]–25.
Quodam fratre in Anglia, lectore et praedicatore admodum devoto, in domo cuiusdam militis exsistente, subito succensus est ignis magnus in domo, in qua cenabant; deficiente autem aqua et omni humano consilio, et magis ac magis igne invalescente, cum socius eius

DomK. 239.

DomK. 239/1–7.
cum familia discurreret et clamaret, ipse in oratione prostratus ignem oratione repulit et exstinit ita, ut nullum eius vestigium appareret[445]. Hoc autem frater nec ostendens ad gloriam, nec celans ad aedificationem scripsit magistro ordinis, nec alii homini dixit.

DomK. 239/7[446]–25.
Duo fratres, dum mitterentur ad quendam conventum et oboedientiam hilariter adimplerent, contigit eos pluviae tempestate nimia obumbrari; quam expavescentes nimium coeperunt ad invicem dicere: „Forte non acceptat Deus oboedientiam nostram.”

[439] Vö. a magyar fordításban: „patikáját”.
[440] A magyarban kiegészítve: „asszonyunk Máriában”.
[441] A magyarban számnévvel kiegészítve: „ez öt jószágos mí(v)elködetöket” (vö. a fentebbi öt kérést).
[442] Reichert 1896: BE (a kiadás főszövegében: *eum*).
[443] Reichert 1896: E (a kiadás főszövegében: *praedicat*) – a magyarban: „prédikál vala”.
[444] *DomK.* 238/17–239/7; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 5. § III: Reichert 1896: 161.
[445] Variáns: remaneret sive appareret: Reichert 1896: B; vö. a magyar szövegben: „nem marada”.
[446] *DomK.* 239/7–240/2; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 5. § IV: Reichert 1896: 161.

Dum igitur nullum viderent locum, ad quem divertere possent, venit in mentem unius miraculum, quod fecerat Dominus Beato Dominico[447] pluviam ab eo et eius socio removendo; et excitatus in spem et ad orationem conversus, fecit signum crucis contra tempestatem imminentem et statim ad dextram et ad laevam se dividens permisit transire fere per leucam[448] eos intactos, nec una gutta

DomK. 240.

DomK. 240/1–2.
cecidit super eos, cum eam viderent ex utraque parte cadentem.

DomK. 240/3[449]–25.
Miles quidam Hispanus cruce transmarina signatus, cum votum retardaret implere, in bello quodam occisus est. Qui filio suo apparens crucem gravissimam baiulans, rogavit, ut sui misereretur. Filius autem eius industrius et litteratus, intelligens patrem voto crucis gravari, pro ipso crucem assumpsit. Cum igitur venisset Bononiam, ut de Brundisio[450] navigaret, invenit quosdam scholares sibi notos, qui Ordinem Praedicatorum intraverant. Quos devote visitans, interrogatus exponit causam itineris in adiutorium patris. At illi, ut ordinem intraret, hortantur,

DomK. 241.

DomK. 241/1–25.
promittentes animae patris eius plus proficere; crucem vere sic tollere, et Christum > sequi<[451] et orationes fratrum et altaris sacrificium animas efficacissime ad lucem et requiem trahere sempiternam. Consensit sociis et factus frater coepit devote et libenter servire celebrantibus et, ut orarent pro anima patris sui, humiliter deprecari.
Contigit autem illis diebus fratrem quendam >Albertum<[452], virum valde bonum ire Florentiam civitatem, ubi daemon quidam per os cuiusdam obsessi varios eventus et acta hominum referebat; qui inter cetera multis astantibus rettulit, quod fratres praedicatores sibi suisque praedicando, ad confessiones trahendo, orando, celebrando multas inferebant iniurias

DomK. 242.

DomK. 242/1–25.
et militem quendam Hispanum, qui in bello occisus fuerat, eorum missis liberatum a poenis, et de voto et processu filii et ingressu ordinis seriatim narrabat. Dictus vero frater Albertus hoc audiens et nesciens praemissa, verba daemonis non curavit. Post hoc rediit Bononiam et quadam die sedens cum fratribus, inter quos et praedictus erat novicius,

[447] Domonkos e csodatételét elbeszélte Iordanus a rend kezdetéről írott könyvében (ed. Berthier, p. 31., hivatkozza Reichert 1896: 162).
[448] A lat. *leuca* 'gall mérföld', 1500 lépés (Finály; MKLSz.), a magyar fordításban csak „messze".
[449] *DomK.* 240/3–243/3; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 5. § V: Reichert 1896: 162.
[450] A fordító Brundisium nevét nem rekonstruálta az esetalakból („brundusiobol").
[451] *sequi* Reichert 1896: G.
[452] Reichert 1896: *Albertum* D; *Albertum nomine* ABC: (a főszövegben név nélkül: *quendam*).

audivit in ecclesia strepitum, eo quod quaedam daemoniaca fuerat ad altare Beati Dominici adducta. Cuius occasione, quae Florentiae audierat et viderat, rettulit seriatim; quod frater ille Hispanus audiens et exultans in spiritu, Deo et fratribus gratias multas egit; et statum patris et causam itineris et cetera per ordinem narrans in ordine confirmatus est. >In his ergo datur intelligi non esse tutum vota sua

DomK. 243.

DomK. 243/1–3.
differre, utile cito persolvere, posse ea in melius commutari, beneficia vivorum defunctis valere, daemones cogi quandoque vera sibi dicere, Deum suos devotos diversimodo consolari solere<[453]

DomK. 243/5–25.
Duo fratres Hispani, qui Parisiis in theologia studuerant, dum ad suam redirent provinciam, ad terram Pictaviae[454] devenerunt. Cumque a mane usque >ad horam sextam<[455] ivissent afflicti et fessi, esurire coeperunt. Erant autem prope villulam, in qua pauci homines et pauperes morabantur. Frater autem, qui amplius erat fessus, volebat, ut ibi cibum quaererent hostiatim; alius autem, qui magis esuriebat, monebat, ut ad meliorem, sed ad magis distantem irent, ne si minus comederent, postea deficerent in via. Tunc qui lassus erat valde, volens alium consolari, ait: „Nonne Deus, frater,[456] potens est in villa paupercula sufficiens nobis praestare convivium?" Cui alter: „Scio" – inquit – „quod potest, sed non consuevit."

DomK. 244.

DomK. 244/1–25.
Tunc alius ait: „Noli timere, carissime,[457] quia in hac villa modica nobis Dominus necessaria ministrabit." Cumque sic loquerentur, ecce castellana Sancti Maxentii[458], dives et nobilis domina, cum filio suo et familia multa supervenit. Quae videns fratres admodum fessos, affectuosissime praecepit filio suo dicens: „Fili, descende et amore Dei et mei fratres istos praedicatores[459] repausa." Qui ad mandatum eius descendens pastilla optima piscibus bonis ferens farsita[460], quae suae matri erant parata, accepit et vinum et caseum et ova, panem quoque recentem et alios pisces obtulit fratribus abundanter, frequenter invitans, ut oblata cum gaudio susciperent, quia pauperes Dei erant et multum laborare debebant, et in aliis locis vix aliqua invenirent; postquam autem mirabili affectu cum multis iuvenibus devotis ministraverat eis,

[453] Reichert 1896: D.
[454] Poitiers (ma Ny-Franciaországban): l. Reichert 1896: 163.
[455] Reichert 1896: AB CD (a főszövegben *ad vesperam*).
[456] A magyar szövegben a megszólítás: „Szerető atyámfia".
[457] A magyar megszólítás ismét „Szerető atyámfia".
[458] Szent Maxentius vára (castellum) Poitiers-től délre (Reichert 1896: 163).
[459] A forrásban hiányozhatott is (vö. Reichert 1896: D).
[460] A fordító egy szóval foglalja össze: „az étkeket". (Valamiféle hallal töltött cipókról lehet szó.)

DomK. 245.

DomK. 245/1–25.
maior fratrum ait minori: „Oremus Dominum[461], ut iuvenem istum, qui nobis tam devote servivit, ipse custodiat et ad vitam >bonam<[462] perducat." Flexis ergo genibus, dicto *Veni, creator spiritus* cum *Pater noster* et oratione, valedicentes iuveni et eum saepius Domino commendantes abierunt. Aliquanto autem transacto tempore, alter eorum de Hispania veniens ad capitulum Parisiis generale, in conventu fratrum Pictaviensium dictum iuvenem iam factum fratrem invenit, stupensque ait priori: „Unde est iuvenis iste?" Cumque illum filium castellanae audisset, vocavit eum et ait illi: „Reducis, frater, ad memoriam, qualiter ad praeceptum matris duos fratres >de Parisiis venientes<[463] in tali loco pavisti?" „Bene" – inquit – „recolo et Deo gratias ago,

DomK. 246.

DomK. 246/1–12.
quia orationibus eorum Dominus ad istum ordinem me adduxit". Et frater ad eum : „Ego" – inquit, „sum unus ex illis, qui frequenter tibi oravimus vitam >bonam<[464] et exitum beatum; >et ecce bonam vitam in te video<[465] conare, carissime, ut perseveres, et sic certe pervenies ad finem beatum." Haec frater Egidius de Portugalia[466] scripsit, vir totius sanctitatis, qui fuit prior provincialis in Hispania, fama, litteratura, et auctoritate perspicuus, qui fuit unus ex illis duobus.

DomK. 246/14[467]–25.
„It kezdetnek nemevnemev chodak azrvl kyk ev zolosmayokat gonozvl resten aytatlan mongyak · jelesevl az bodog azzon zolosmayt ez ... keppen"
Contra negligentem divinum officium.[468] Fuit in Anglia frater David, valde religiosus[469] et devotus vir, qui in infirmitate, qua obiit, raptus ad iudicium audivit Beatam Virginem conquerentem de his, qui suum officium cursim et irreverenter dicebant. Cui filius, dominus Iesus Christus respondebat:

[461] *deum* (Reichert 1896: B).
[462] *bonam* (Reichert 1896: G), a főszövegben: *beatam*.
[463] *venientes de Parisius* (Reichert 1896: B), a főszövegben: qui de Parisiis veniebat.
[464] vitam *bonam* (Reichert 1896: B), a főszövegben: *beatam*.
[465] Reichert 1896: DG: *et ecce* (G: *ecce*) *bonam vitam in te video*; (*bonam in te vitam video* : G) *conare...*: (a főszövegben: *interea conare...*)
[466] Egyed fráterről l. még a *DomK.* 222–225. lapjait.
[467] *DomK.* 246/14–247/9; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 6. [§ I]: Reichert 1896: 164.
[468] A magyar szöveg kibővíti a következő történet elejének címszerű bevezetését: „Itt kezdetnek némönemő csodák azrúl, kik ő zsolozsmájokat gonoszul, resten, ájtatlan mondják, jelesül az Bódogasszony zsolozsmáit ez ... képpen."
[469] A *religiosus* jelzőt a fordító mechanikusan, a számára leggyakoribb 'szerzetes' jelentéssel adta vissza (vö. például a hazai latinságban szokásos *frater religiosus* 'szerzetes testvér' kifejezést). Itt azonban a szó 'jámbor, kegyes, istenfélő' jelentésű, így a fordítás szavankénti, ügyetlen: „igen szerzetes ... ember".

248.

Esmeg vgy monda ez frater monduan ·
en oly eneklest hallottam menyorzagban
melyet ember feuldeun nem gondolhat ·:
Ez predicator zerzetben valo tyztelenden
eleten veen frater jelente meg · hog my
koron az fraterek mondanayak az bo
dog azzon veternyeyet · tahat ez veen
frater lata azzonyonk mariat keet zep
zuzekkel allany az dormytoriomnak ay
toyanal · es mondany ezenkeppen · Ereus
sen ereussen mongyatok · ereus ferfyak ·
Ezeket ez veen atya meg monda az fe
yedelmnek · hog az fratereket inteneye
az zuz marianak zerelmere · hog ayta
tosban mondanayak az eu zolosmayt ·:

Vala nemely zerzetes ember · ky az eu gonoz
zokasabol · az bodog azzon horayt gonozul tu
nyan es zunyadozuan mongya vala · jelesevl
az bodog azzon veternyet · de maga vegezetre
mykoron ez zerzetes ember meg holt volna ·
halala vtan meg jeleneek nemely joba
ratyanak · kerueen eutet hog imadna eu
erte · Es monda hog negyuen eztendeyg
vettetevt volna purgatoryomra · azert hog

Domonkos- kódex 248. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 124v.)

DomK. 247.

DomK. 247/1–9.
„Mittamus hunc ad fratres suos, ut praemuniat eos, ne et ipsi similia committant." Rediens igitur ab exstasi praedictus infirmus[470], et erigens se in lecto, quod audierat, nuntiavit, exhortans fratres, quod reginae caeli,[471] Beatae Mariae, horas dicerent cum maiori devotione; et his dictis postmodum decessit.

DomK. 247/10[472]-25.
In eadem Angliae provincia[473] cum frater Ricardus iam exanimis esset, subito clamavit: „Heu, heu vobis, qui divinum officium neglegenter[474] dicitis, quia conqueruntur animae de purgatorio, quod ita tarde et tepide solvitis, quod eis debetis. Et pauca superadditis."[475] „Heu, Beata Virgo conquesta est filio, me praesente, de vobis, quod istud modicum, quod dicitis de ea, indistincte et indevoto dicitis corde, quod quasi pro nihilo deputatur."

DomK. 248.

DomK. 248/1–3.
„Ego[476] autem audivi melodiam in caelo, qualem nullus nec cogitare posset in terra." His dictis in domino obdormivit.

DomK. 248/4–15.[477]
Quidam frater antiquus in ordine et conversationis honestae narravit, quod dum fratres dicerent matutinas Beatae Virginis, vidit ipsam dominam nostram puellis duabus comitantibus ad ostium dormitorii dicentem haec: „Fortiter fortiter, viri fortes!" Hoc autem retulit praelato[478], ut induceret fratres ad amorem Beatae Virginis et ut devotius dicerent officium eius.

DomK. 248/17[479]

[470] A magyarban a jelzők helyén csak: „ez fráter".
[471] A magyar szövegben Mária más díszítő jelzőt kap: „Irgalmasságnak királyné asszonya"; a *horas* fordítása kettős („óráit zsolozsmáit").
[472] *DomK.* 247/10–248/3; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 6. § II: Reichert 1896: 165.
[473] A *provincia* szót a magyar országként fordítja: „Anglia országba".
[474] Kettős fordítással: „elmúlatással resten".
[475] A magyar fordítás kifejti a tömör latin kifejezést: „kevesed (=keveset) mondotok annak felette, amire tartoztok". Idéző mondat betoldásával folytatja: „Esmeg monda ez fráter." (Reichert szövegtagolásától itt a magyar fordításnak megfelelően eltérünk, vö. Reichertnél: „*... quod eis debetis.*" *Et pauca superadditis*:)
[476] A magyarban betoldott idéző mondat előzi meg: „Esmeg úgymonda ez fráter mondván."
[477] *DomK.* 248/4–248/15; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 6. § III: Reichert 1896: 165.
[478] A magyarban: „fejedelem", a kolostor elöljárója.
[479] A 248/17–249/6. sorokban leírt– a tunyán zsolozsmázó szerzetesről szóló – rövid történet forrása jelenleg is ismeretlen (Katona 1906a: 106; Komlóssy 1990: Bevezetés 17, 20).

DomK. 249.

DomK. 249/7[480]–25.
In conventu Lingonensi[481] fuit quidam frater, virgo a nativitate, qui propter suam munditiam, quam in saeculo et in claustro habuerat, non sicut moris est fratrum, bis vel ter in hebdomada, sed in mense semel vel in quindena confitebatur. Accidit autem, quod quadam nocte per visum ad iudicium tractus est. Videbatur autem sibi, quod super montem magnum valde videbat sedem et supra eam Christum et Beatam Virginem iuxta eum; totus autem mundus stabat in valle, et omnes singulariter ante iudicem[482] cogebantur venire; cuius sententia alii ducebantur ad requiem, alii ad supplicium trahebantur,

DomK. 250.

DomK. 250/1–19.
alii autem ad purgatorium. Adductus autem frater ille ad iudicem sententiam accepit, ut in purgatorium iret. Tunc Beata Virgo intercedens pro eo ait : „Quare fili et domine, hunc mittis illuc? Delicatus[483] est iuvenis et tantas poenas non poterit sustinere; praeterea mundus est carne, et de ordine, qui tot tibi et mihi servitia facit." Cui Christus respondit: „Hoc facio[484], quia raro confitebatur; tamen tuis precibus ei modo indulgeo". Frater igitur ad se reversus hanc neglegentiam correxit[485] et fratribus multis hoc retulit.

DomK. 250/21[486]–25.
Cum quidam frater iaceret prostratus in oratione post completorium ante quoddam altare Bononiae, accepit eum diabolus et traxit eum per pedem retro usque ad ecclesiae medium;

DomK. 251.

DomK. 251/1–25.
quo clamante concurrerunt fratres plus quam XXX, qui in locis diversis orabant per ecclesiam; qui tractum videntes et non trahentem[487], nitebantur eum tenere, nec poterant. Unde perterriti valde plenis manibus[488] proiciebant aquam benedictam super eum, sed nihil proficiebat. Frater autem quidam senex proiciens se super eum pariter trahebatur. Tandem post multa conamina ductus est frater ante altare Beati Nicolai, et advenienti magistro Reginaldo unum mortale[489], quod numquam dixerat, confessus est, et a tractu diaboli liberatus.

[480] *DomK.* 249/7–250/19; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. [§ I]: Reichert 1896: 165.
[481] Reichert (1896: 165) szerint a Conventus Ungoensis-ről van szó Langres-ban (ÉK-Franciaország).
[482] A magyar szöveg betoldja: „kényszeríttetik vala *képére* jönni" ('színe elé').
[483] A fordítás erőteljesebb: „gyönyörűséges, gyenge".
[484] A magyar megszólítást told a mondat élére: „Én szerető anyám", és tartalmas szavakkal ismétli az előzményeket: „azért küldtem őtet purgatóriomra".
[485] A magyar kicsit másképp fordítja: a fráter megfeddi magát a mulasztásáért.
[486] *DomK.* 250/21–251/26; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. § II: Reichert 1896: 166.
[487] A tömör latin szerkezetet a magyar fordítás négy sornyi terjedelemben fejti ki.
[488] A magyar egy igét beszúrva rövidít a történeten: „(mind ő teljes kezükkel) tartják vala".
[489] Variáns: *peccatum mortale* (Reichert 1896: B, 166).

Sed[490] mirum de silentio, quod tunc post completorium ita strictissime servabatur, quod in tali ac tanta vexatione nullus fuit, qui vel verbum modicum sit locutus.

DomK. 252.

DomK. 252/1[491]–19.
Frater quidam de provincia Romana, qui in saeculo multum in audiendis et cantandis saecularibus cantilenis fuerat delectatus, nec adverterat, quod confiteretur huiusmodi vanitatem, in infirmitate gravi positus, dictos cantus quasi continue in aure et cerebro habebat, et inde non delectationem, ut prius, sed vexationem et poenam non modicam sustinebat. Quadam ergo die surgens de lecto, licet multum gravatus ad lectum prioris sui, qui secum in eadem domo >infirmus<[492] iacebat, venit, et sibi dictam tribulationem aperuit, et de illis vanitatibus humiliter est confessus. Cumque ab illo absolutus fuisset, statim omnis illa resonantia, quae resultabat in eius cerebro, ex toto recessit.

DomK. 252/20[493]–25.
In conventu Narbonensi[494] cum frater quidam infirmus vellet confiteri priori, dixit ei prior : „Frater carissime, expecta me usque post processionem, quia festum Assumptionis Dominae nostrae est hodie,

DomK. 253.

DomK. 253/1–8.
et post statim revertar". Cui frater ait: „Ideo volo confiteri, quia hanc processionem ego faciam cum angelis et Beata Virgine[495], Domino concedente". Confessus est igitur et post modicum obdormivit in Domino.

DomK. 253/9[496]–25.
In conventu Lausaniae[497] fuit quidam novicius, qui cum fuisset confessus plene, ut sibi videbatur nocte praecedente communionem videbat in somnis, quod diabolus staret ante illum et diceret: „Tu credis te bene confessum, sed certe in carta ista sunt multa, pro quibus es meus." Cum autem ille quaereret cartam videre, nec diabolus vellet ostendere, sed fugeret cum carta, visum est fratri, quod diabolus allideret pedem ad vas aquae benedictae, quod ibi erat, et cadens cartam invitus dimisit; quam frater avide elevans, inveniebat in veritate aliqua, quae non fuerat confessus.

[490] A magyarban indulatszóval kezdett megszólítás toldódik be: „Ó, szerető atyámfiai".
[491] *DomK.* 252/1–19; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. § III: Reichert 1896: 166.
[492] Reichert 1896: G.
[493] *DomK.* 252/20–253/8; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. § V: Reichert 1896: 167.
[494] Narbonne (a mai Dél-Franciaországban).
[495] Szűz Mária említésekor a magyar szöveg gyakran bővebb a forráshoz képest; e bővítések a tisztelet kifejezői, a fordítótól származhatnak. Vö. itt: „az Istennek szülejével, asszonyunk Szűz Máriával".
[496] *DomK.* 253/9–254/14; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 7. § VI: Reichert 1896: 168.
[497] Lausanne (a mai Svájcban).

DomK. 254.

DomK. 254/1–14.
Et statim evigilans et illarum plene recordans, ea confessus est; et licet diabolus hoc fecerit, ut ipsum in tristitiam deiceret, >et ne communicaret,<[498] tamen Deus pius et bonus ei hoc in bonum convertit. Praedicta confessor eius, vir sanctus et dignus fide, magistro ordinis enarravit.

DomK. 254/15[499]–17.[500]
„Jt nemely peldak kezdetnek azrol · hog nemely fraterek mentek az zerzetben · ez velagy heetsagnak[501] meg gondolasabol"
De intrantibus ex consideratione sanctitatis fratrum

DomK. 254/18–25.
Cum fratres Bononiae post completorium duras reciperent disciplinas, quidam scholaris levis et lascivus eos per quandam aperturam inspexit; et unde debuit aedificari, suum auxit peccatum. Nam inde recedens ad quendam socium suum venit dicens: „Ego venio a magis stultis hominibus

DomK. 255.

DomK. 255/1–17.
qui sunt in toto mundo, a praedicatoribus scilicet, qui sicut asinos verberant se et lacerant totos". Socius autem eius tactus cordis compunctione rogavit eum, ut hoc ostenderet illi. Qui sero sequenti ducens eum ad locum: „Vide, inquit, fatuos homines, quid faciunt?" Ille igitur non ex curiosiate vel derisione, sed ex devotione intuens diligenter, compunctus aìt intra se: „Si isti viri sancti ita se affligunt et verberant propter Deum, quid faciam ego, infelix peccator?" Illustratus ergo a Deo, hac de causa ordinem est ingressus.

DomK. 255/18[502]–25.
Duo scholares Parisius fuerunt, qui cotidie officium Beatae Virginis[503] dicebant, quorum unus habebat propositum intrandi Ordinem Praedicatorum, et socium saepius ad idem inducebat. Cum autem die quadam dicerent vesperas Beatae Virginis, subito ille, qui non habebat propositum,

[498] Reichert 1896: BG. – A magyar szöveg ehhez bővítést told be (7–9. sorok) arról, hogy a sátán minden erejével, még a halálában is bántja azt, aki áldozott („kommunikált").
[499] *DomK.* 254/15–255/17; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 9. § II: Reichert 1896: 169.
[500] A 254/15–17: „Itt némely példák kezdetnek azról, hogy némely fráterek mentek az szerzetben ez velági hétságnak meggondolásából": a következő történet témáját bevezető sorok, bár címként nincsenek kiemelve. – A Reichertnél szereplő latin címhez képest a magyar bevezető bővebb.
[501] 'Ostobaság, balgaság; hiábavalóság, haszontalanság; hívság, hivalkodás' – Mára kihalt szó (vö. NySz. *hëjtság, hitság*; TESz. hít alatt).
[502] *DomK.* 255/18–257/11; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 10. § V: Reichert 1896: 175.
[503] A magyar fordításban: „megmondják vala az Bódogasszony óráit".

DomK. 256.

DomK. 256/1–25.
tanta devotione compunctus est, tantoque lacrimarum imbre perfusus, quod se non poterat sustinere. In qua devotione sensit cor suum in melius immutatum et completo officio dixit socio suo: „Amodo non contradicam tibi, quoniam veniam ad illam bonam societatem, ad quam me totiens invitasti". Ex condicto igitur iverunt illa nocte ad matutinas ad ecclesiam maiorem Beatae Mariae.[504] Erat autem secunda dominica adventus. Auditis igitur matutinis devote, contulerunt ad invicem, in quo magis fuissent affecti. Unus ergo ait: „Multum commotus sum in expositione[505] Beati Gregorii super evangelium: *Erunt signa*[506]". Alius autem dixit: „Ego autem multum consolatus sum et commotus in responsorio illo[507]: *docebit nos vias suas* et cetera,

DomK. 257.

DomK. 257/1–11.
et maxime in versu, qui ait, ut mihi videtur: *Venite, ascendamus ad montem Domini et ad* domum[508] *Dei Iacob*; ad litteram enim videtur mihi, quod invitat nos Dominus, ut intremus domum Sancti Iacobi,[509] quae domus Dei, et in monte sita". Intraverunt igitur, et sanctissime conversati sunt.

DomK. 257/13[510]–25.
Frater Iacobus, prior quondam Bononiensium fratrum praedicatorum, retulit pluribus fratribus, quod quidam advocatus[511] magnus et ipsi valde dilectus, habuit sibi socium carissimum; qui cum ex infirmitate iam esset ad mortem, rogatus ab ipso promisit ei, quod infra XXXum diem ad ipsum veniret. Obiit, et cum instaret XXXus dies, apparuit ei,

DomK. 258.

DomK. 258/11–25.
et interrogatus[512], qualiter sibi esset, respondit, se in purgatorio esse. Interrogatus de poena respondit: „Si montes et omnia visibilia haec arderent, meo non possent aequiparari ardori". Interrogatus, si in purgatorio esset remedium, respondit: „Habemus interdum, sed magnum detrimentum patiuntur animae modo propter guerras inter

[504] A magyar szövegben: „az nagyobb Bódogasszony egyházához".
[505] A fordításban: „Szent Gergely oméliája".
[506] Lc 21,25. – A forrásban és a fordításban advent második vasárnapja szerepel. Reichert helyesbítése (1896: 175) a bibliai hely advent első vasárnapjára vonatkozik, valamint ugyanő utal a domonkosok breviáriumában lévő homiliára is. – A magyar fordítás tovább idézi a helyet: „azaz lesznek csodák napban és holdban".
[507] Responsorium VIII., advent harmadik vasárnapjára, vö. Is 2,3 (vö. Reichert 1896: 175).
[508] *domum*: Reichert 1896: DG kódexekben (fővariáns: *montem*).
[509] Utalás a párizsi Szent Jakab kolostorra. – A magyarban: „hogy bemenjünk Szent Jakab házában vagy klastromában".
[510] *DomK.* 257/13–259/13; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 13. § I: Reichert 1896: 180.
[511] A magyar az *advocatus* terminust kiegészíti egy ismeretebb elnevezéssel: „advocatus vagy procurator", de a folytatásban meghagyja az eredeti *advocatus* szót.
[512] A fordítás a magyar gondolkodás szerinti aktív szerkezetű, az alanyhoz magyarázatot is betold: „fráter Jakab, jóllehet akkor még nem vala fráter, megkérdé, hogy...". A fordítás tovább is ügyes: „miképpen volna az ő dolga".

papam et imperatorem, quia eis multa per interdictum suffragia subtrahuntur, et quotidie multae animae evolarent, si missae solitae dicerentur". Interrogatus an pax futura esset, respondit: „Pax nullo modo fiet, quia peccata hominum hoc merentur."

DomK. 259.

DomK. 259/1–13.
Dixit ergo ei iterum: „Quid est de statu meo?" Respondit: „Tu in malo statu et officio es". At ille: „Quid ergo faciam?" Respondit: „Fuge cito de mundo". Et ait: „Quo fugiam?" Respondit: „Ad ordinem fratrum praedicatorum". Et statim disparuit. Ipse ergo compunctus venit ad dictum fratrem et ei omnia enarravit et disponens de rebus suis ordinem intravit et frater factus est.

DomK. 259/14[513]–25.
Fuit quidam decanus Andegavia civitate[514] Franciae, scientia, genere, divitiis et potentia clarus. Hic infirmitate correctus a Domino, de salute animae suae cogitans ait intra se: „Ha, domine Deus meus, quid faciam, ut fieri salvus possim? Ad quem recurram? Cuius invocabo auxilium? Mi domine Deus, indica mihi!". Intantum autem haec cogitatio eius animum occupavit, ut nihil aliud dicere poterat, aut etiam cogitare.

DomK. 260.

DomK. 260/1–25.
Cum igitur in hac prece magnum noctis spatium pertransisset, modicum soporato astitit, ut sibi videbatur, Christus dominus ei dicens: „Si vis salvus fieri, intra ad servos meos!". Qui cum quaereret, qui essent, respondit: „Intra Ordinem Praedicatorum!" Mane igitur facto vocavit sacerdotem, ut sibi corpus Christi offerret. Fit concursus amicorum, luctus familiae, timor eorum, qui illum carnaliter diligebant. Astante ergo multitudine cum sacerdos vellet sibi corpus Domini dare, ait: „Ideo feci corpus Christi afferri, ut in eius praesentia, ante quem nullus debet mentiri, referam, quae mihi in nocte hac contigerunt". Et narrans praedicta per ordinem subiunxit: „Ex quo ipse Christus ita mihi consuluit, nolo ultra tardare". Et statim misit ad fratres,

DomK. 261.

DomK. 261/1–19.
ut sibi habitum ordinis afferrent sine mora. Cum autem amici et famuli alta voce lugerent, et a proposito eum vellent avertere, ille contra clamans ait: „Foras, foras, praedam sequitur ista turba, non hominem". Indutus ergo et ad domum fratrum portatus post aliquod temporis spatium cursum suum praesentibus fratribus et orantibus finiens cum multa devotione in Domino obdormivit. Habuerunt autem fratres multam consolationem de eo, tum quia prius ordini non fuit devotus, tum quia magnum fuit vere conversionis exemplum, et quia multos illis libros, quibus valde indigebant, reliquit.

[513] *DomK.* 259/14–261/19; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 13. § II: Reichert 1896: 181.
[514] Variáns az AD hagyományban (Reichert 1896: 181; a főszövegben: in quadam civitate). – Angers (Loire menti város, Franciaország).

DomK. 261/20[515]**–21.**[516]
„It es kezdetnek nemely peldak · tisztessegegnek keuansaganak kesertetyrevl · ez keppen”
De temptatione ambitionis

DomK. 261/22–25.
Quidam frater aliquando cogitavit se dignum episcopatu, et in eo se multa bona facturum proponenti,

DomK. 262.

DomK. 262/1–25.
et ex toto corde cum multis lacrimis orasset Deum, ut eum conservaret in evangelica paupertate ab honoribus et divitiis illibatum, et in his obdormisset, apparuìt ei spiritus bonus, ut sibi videbatur, dicens haec: „Affectus parentum carnalis[517], favor popularis, malitia temporis, occupatio rei familiaris[518], amissio boni spiritualis, scandalum tui ordinis et incertitudo finis sint tibi causae fugiendae dignitatis; scriptum quippe est:[519] *Iudicium durissimum his, qui praesunt, fiet.* Qui statim evigilans haec eadem manu sua scripsit.

DomK. 263.

DomK. 263/1–13.[520]
Cum frater quidam ambularet per viam, incepit fingere in corde suo, quid faceret, si esset episcopus factus. Et cum hoc cogitaret, subito cecidit in lutum profundum; et reversus ad se dixit sibi: „Surgite, domine episcope, bene contigit vobis, quia bene decet talem episcopum talis locus”. Et forte si verum fuisset, quod cogitabat, cecidisset in peius lutum multorum peccatorum.

DomK. 263/15[521]**–17.**[522]
„Jt kezdetyk az tulaydon akaratnak es vakmerev ertelmnek kesertetyrevl valo pelda ez keppen”
Cf. Quam malum sit nolle acquiescere suis superioribus

[515] *DomK.* 261/22–262/25, forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 21. § I: Reichert 1896: 209.
[516] A fordítás a forráshoz képest a szokott módján bővíti a téma megjelölését; a címszerű bevezetést rubrummal nem emeli ki: „Itt es kezdetnek némely példák tisztességeknek [’tisztségeknek’] kívánságának késértetiről ezképpen.”
[517] A fordítás helytelenül a szülőkre vonatkoztatja (feltehetőleg „visszafele” irányú fordítással).
[518] A fordító a latin *res familiaris* ’családi vagyon’ kifejezést mechanikusan, szavanként fordította „nyájas avagy szerelmes állatnak foglalása”. Az *állat* szó régi magyar ’dolog’ jelentésére l. TESz.
[519] Sap 6,6. (Reichert 1896: 210).
[520] *DomK.* 263/1–263/13: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 21. § II: Reichert 1896: 210.
[521] *DomK.* 263/15–264/18; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 19. § IV: Reichert 1896: 208.
[522] A címszerű felvezetés meglehetősen szabad fordítás: „Itt kezdetik az tulajdon akaratnak és vakmerő értelemnek késértetiről való példa ezképpen.”

ez frater alonneek veternyenek elentte ·
esenek en rea pokolbely erdeget · es vi
neek entet nemely kenzel valo zenlenbe
kyt az fraterek ~~vyonnak~~ vyonnan vettek
vala · Es veruen az fratert az enrdenget ·
sok palchakat zegenek meg en hatan ·
el menuen az enrdengenk · hagyak entet
holt eleuenyenl · veternyenek vtanna
kedeg az fraterek az en jnenltesere ky
menenek · meg hozuan entet · es vala
en teste sebes · Es valanak sebek es da
ganagok ez fraternek en feyen es or
chayan es kezeyn · melyek alek gyogynl
hatanak meg ·

Ezer ent zaz es tyzenheet eztendenben vegezte
tet ez kennyn · zerdan hnsuet napya vtan ·
Ezen eztendenben halanak meg az neen
sororok · legendy kato azzon mynd az tenbiy ·)

Domonkos- kódex 265. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 133r.)

DomK. 263/17–25.
Cum frater quidam valde religiosus et devotus et bonus lector[523] multo fuisset tempore, tandem incidit in quasdam novas opiniones, quae a peritioribus errores sunt iudicatae. Cum autem frequenter monitus, ut dimitteret illas,

DomK. 264.

DomK. 264/1–18.
nollet acquiescere, demum a magistro et diffinitoribus capituli generalis[524] rogatus est, et flexis genibus, ut respiceret, ne gravem ferre in illum sententiam cogerentur. Qui in suo sensu pertinax noluit oboedire. Frater autem quidam antiquus in ordine et prior, sanctus homo et verax, vidit diabolum sedentem super caput ipsius in capitulo, cum super hoc conveniretur et obstinaciter responderet. Et hoc suo familiari alii dixit hoc pacto, quod si alicui diceret, nullo modo exprimeret nomen eius.

DomK. 264/20[525]–25.
Circa principium ordinis cum frater quidam de conventu Bononiensi ivisset Favenciam et sine licentia accepisset XL solidos et unam corrigiam et rediens Bononiam hoc non fuisset confessus,

DomK. 265.

DomK. 265/1–14.
eo dormiente ante matutinas irruentes in eum daemones portaverunt eum in quandam vineam vicinam de novo a fratribus emptam, et eum verberantes multos paxillos super dorsum eius fregerunt et abierunt eo semivivo relicto. Post matutinas autem fratres ad clamorem eius venerunt reportantes eum corpus lividum habentem et ulcera in capite et facie et in manibus inflaturas, quae vix sanata sunt.

DomK. 265/16–19.[526]
„Ezer evt zaz es tyzenheet eztendevben vegeztetet ez kevnyv · zerdan hvsuet napya vtan · Ezen eztendevben halanak meg az veen sororok · legendy kato azzon mind az tevbby · ”

DomK. 266.[527]

[523] A *lector* rendi szakkifejezést a magyar itt lefordítja: „vala ... (jó) olvasó”, (de vö. latin szóval: *DomK.* 299, 326, 332).
[524] A rendi szakkifejezések közül a *magister (ordinis)* a magyar fordításban „szerzet mestere”, a *capitulum generale* jelzője előre kerül: „generale capitulum”, a *diffinitor* szó pedig változatlanul kerül át, nincs magyar megfelelője.
[525] *DomK.* 264/20–265/14: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 16. § I: Reichert 1896: 198.
[526] A másoló nővér, Ráskay Lea bejegyzése: „Ezerötszáz és tizenhét esztendőben végeztetett ez könyv, szerdán, húsvét napja után...” – A kódex azonban még hetvenhárom lapon át folytatódik (a 338. lapig), ahol befejezetlenül ér véget.
[527] Üresen hagyott lap.

DomK. 267.

DomK. 267/1–14.[528]
„It kezdetnek nemely peldak azrol mykeppen kesertettenek az fraterek az torkossagrol ez keppen”
De temptatione gulae[529]
In provincia[530] Poloniae quidam frater aliquando dispensavit, et forte sine causa rationabili, cum duobus fratribus, ut comederent carnes cum eo in itinere constituti. Nocte itaque insecuta, cum parumper obdormisset, vidit in somnis[531] diabolum intrantem ad locum, in quo iacebat et quaesivit, quid quaereret. Qui ait: „Veni visitare fratres istos, qui comederunt carnes”. Hoc prior provinciae illius scripsit magistro ordinis Humberto[532].

DomK. 267/15[533]–25.
In eadem provincia quidam canonicus regularis venit ad ordinem nostrum; tunc temptatus de carnibus, quas alibi comedebat, ad suum rediit claustrum. Post hoc infirmatus est graviter, et in exstasi posito videbatur ei, quod ad iudicium trahebatur, et carnes, quas comederat, ponderabantur coram illo;

DomK. 268.

DomK. 268/1–3.
tandem reversus ad se, super his territus, ad ordinem rediit et in eo permansit.

DomK. 268/5[534]–25.
Frater quidam temptatus de gula quandam caseatam, quam turtam Lombardice vel tartam[535] Gallice vocant, sibi procuravit occulte, cogitans, quod eam comederet in secreto. Cum ergo eam in quodam loco abscondisset et stans in choro ad horas cogitaret, ubi et quomodo occultius eam comederet, quidam frater spiritualis vidit diabolum ante illum tripudiantem cum quadam turta in manibus et eam sibi saepius offerentem. Qui super eo vehementer miratus, completo officio, fratrem illum traxit ad partem, quaerens ab eo, quomodo sibi esset, et an aliquam temptationem haberet. Qui respondens se bene esse nolens dicere vel non advertens temptationis suae miseriam,

DomK. 269.

DomK. 269/1–7.
audivit ab eo, quae in horis viderat; et expavescens et cum lacrimis confitendo rem, sicut erat, a peccato et temptatione liberatus est per gratiam Dei.

[528] *DomK.* 267/1–267/14: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 18. § I: Reichert 1896: 205.
[529] „Itt kezdetnek némely példák azról, miképpen késértettenek az fráterek az torkosságról ezképpen.” – A téma megjelölése (267/1–2) a fordításban a szokásos módon bővül a forráshoz képest és nincs rubrummal kiemelve.
[530] A *provincia* szót, amely a rendtartományt jelöli, a fordító rendszeresen ’ország’-ként fordítja.
[531] A forrásból hiányozhatott is (vö. Reichert 1896: „D” hagyomány).
[532] Humberto (Reichert 1896: D); a kiadás főszövege nem veszi fel (a név általában hiányzik a kéziratokból).
[533] *DomK.* 267/15–268/3; forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 18. § II: Reichert 1896: 206.
[534] *DomK.* 268/5–269/7: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 18. § III: Reichert 1896: 206.
[535] A *turta caseata* a magyar fordításban: „béles”.

DomK. 269/7[536]**–25.**
„Esmeg nemely peldak az telhetetlensegrevl ez keppen”
De temptatione cupiditatis[537]
Quidam frater praeter prioris sui lincentiam X solidos, quos quadam eleemosyna communi habuerat, occultavit, ut, si de aliquo indigeret, acciperet. Qui postea gravem infirmitatem incurrit; cui iam morti propinquanti cum frater Iohannes >Bononiensis<[538] quidam astans diceret: „Gaude, frater, quia ad Deum vadis; memento mei, dum bene tibi fuerit”. Ille respondit: „Nequaquam, nam in opposita fenestra diabolus astat >apertis faucibus<[539] meam infelicem animam paratus devorare, quia proprium usque adhuc reservavi”.

DomK. 270.

DomK. 270/1–14.
Tunc frater stupens, multis rationibus et exemplis de misericordia Dei ad confidentiam eum inducens inclinavit et rogavit, ut vocato priore proprium redderet, et de eo, quod male fecerat, paeniteret. Quo facto, cum a priore absolutus fuisset, statim daemon, quem viderat aufugit; unde infirmus in lacrimis resolutus est coelitus spe infusa, et postmodum in pace quievit.

DomK. 270/15[540]**–25.**
Apud S[anctum] Sixtum Romae[541] fuit quidam frater conversus, qui in quadam infirmitate videbatur habere spiritum prophetiae. Cum igitur multa multis praediceret, et quidam inde derideret eum, quia in verbis eius nullam habebat fidem, ait: „Frater, dic mihi, quid mihi continget?” Qui respondit: „Miser, miser, redde denarios, quos furatus es;

DomK. 271.

DomK. 271/1–10.
unam salmatam[542] feni sororum vendidisti et denarios abscondisti. Hoc ergo erit de te: Hoc anno morieris nullo fratre praesente.” Quod et completum est; nam dum esset in quodam loco in custodia rerum monasterii sine socio fratre, apostema in gutture eius ortum ipsum subito suffocavit.

DomK. 272–292.[543]

[536] *DomK.* 269/7–270/14: forrása: *Gerardus de Fracheto* P. IV. c. 19. § I: Reichert 1896: 206.
[537] Reichert 1896: Az A jelű hagyomány címvariánsa állhatott a magyar fordító előtt: „Esmeg némely példák az telhetetlenségről ezképpen.” – A történet felvezetése (269/7–8) rubrumozás nélkül.
[538] *Bononiensis* Reichert 1896: AD kódexekben.
[539] *apertis faucibus* Reichert 1896: E kódexben; a főszövegben: *faucibus paratus*.
[540] *DomK.* 270/15–271/10 forrása Gerardus de Fracheto: *Vitae fratrum* Pars IV. cap. 19. §II., Reichert 1896: 207.
[541] Reichertnél (1896: 207) az A jelű kódexben; fővariáns uo.: *In quadam domo sororum (fuit)*.
[542] A *DomK.* magyar szövegének fordítója nem ismerte a szót, de értette, hogy valami mértéket kell jelölnie. Ezért az „egy” számnév és a „széna” szavak között kihagyta a helyét, valószínűleg későbbi beíráshoz, s az a másoláskor is üresen maradt. – A *salmata* szó a teherhordó állatra rakott terhet, rakományt, poggyászt jelenti (DuC.).
[543] Üresen hagyott lapok a kódexben.

DomK. 293.

DomK. 293/1–2.[544]
„Jt kezdetnek nemelÿ peldak zent damancos atÿanknak choda tetelerevl”

DomK. 293/4–15.[545]
Quadam nocte vir Dei vidit daemonem legentem in quadam cedula ad lampadis lumen. A quo dum quaereret quid legeret, respondit: „Peccata fratrum tuorum”. Praecepit ergo illi sanctus pater, ut chartam illam sibi traderet. Quam ille in nomine Christi adiuratus dimisit. In qua vir sanctus quaedam repperit, in quibus filios emendavit.

DomK. 293/15:[546] **„Esmeg egy pelda”**

DomK. 293/16[547]**–27.**
Lectio secunda. Alia vice invenit daemonem conventum circueuntem et dixit ei: „Quid hic agis, saeva bestia? Et quare locum istum circuis?” Qui respondit: „Propter lucrum, quod inde recipio.” Cui sanctus pater: „Quid lucraris in dormitorio?” Respondit: „Somnum necessarium eripio, quietem impedio, lente surgere facio, pigritiam ingero, sicque ab officio divino

DomK. 294.

DomK. 294/1–27.[548]
remanere persuadeo, et cum permittor, carnis stimulos et illusiones immitto. Ad chorum autem tractus et interrogatus, quid in illo sacro loco lucraretur, respondit: „Facio tarde venire, cito exire, seipsum oblivisci.”

---

[544] Címközlés, forrás nélkül: „Itt kezdetnek némely példák Szent Damankos atyánknak csodatételéről.”

[545] A példa forrása a domonkosok Velencében 1494-ben (vagy azután) kiadott breviáriuma: 423ra, lectio I. – A korábbi szakirodalom Katona nyomán forrásként Gerardus de Fracheto *Vitae fratrum* c. munkáját (P. I. c. 17.) tartotta számon (l. Komlóssy 1990: 20). Ott megtalálható ugyanez a történet, s feltehetőleg abból készült a breviáriumi átdolgozás. A *Vitae fratrum* megfelelő részletét Reichert (1896: 79) kiadásából itt közöljük az összehasonlítás kedvéért. Látható, hogy a magyar szöveg a breviáriumival egyezik meg (Quadam nocte; respondit; quaedam).

Alia vice invenit Sanctus diabolum quasi manibus ferreis tenentem cedulam, et ad lampadis lumen legentem; qui quaerenti ab eo, quid legeret, ait: „Peccata fratrum tuorum.” Praecepit ergo Sanctus illi in Christi nomine, ut cartam dimitteret; quod et fecit; et invenit ibi plura, super quibus fratres correxit.

[546] Az újabb történet kezdetét jelző betoldás: „Esmég egy példa.”

[547] A *DomK.* 293/16–295/5. példa forrása a domonkosok breviáriuma (Velence, 1494): 423ra, II–III. lectio. – A korábbi szakirodalom Katona nyomány ezt a történetet Gerardus de Fracheto: *Vitae fratrum* c. munkájából (Pars I. cap. 16.) származónak tartotta (Komlóssy 1990: 20). Ott valóban megvan a történet, de feltehetőleg abból készült a breviáriumi átdolgozás. A *Vitae fratrum* megfelelő részletét alább a jegyzetben közöljük Reichert (1896: 78) kiadásából az összehasonlításhoz. Látható, hogy a magyar szöveg a breviáriumival egyezik (a „kemény bestye” megszólítás; eltérő szöveg esetén a breviáriumi variáns fordítása: „Az szükséges álmát elveszem, az nyugodalmát megbántom”; ugyanígy az igével kifejtett fordítás: „azt teszem, hogy némelyik többet egyék, és némelyik kevesebbet egyék”; a *kar* szó választása; stb.).

Alia vice invenit Sanctus diabolum omnia loca domus circumeuntem. Cumque quaereret, quare hoc fecerat, respondit: „Propter lucrum, quod inde recipio.” Dixit ei: „Quid lucraris in dormitorio?” Respondit: „Facio eos nimis dormire, tarde surgere, sicque a Dei officio

[548] remanere, necnon etiam, cum possum, carnis stimulum et illusiones immitto.” Inde traxit eum ad oratorium et ait: „Quid in tam sancto loco lucraris?” Respondit: „O, quot feci tarde venire, et cito exire, et se interim oblivisci.” De refectorio quoque interrogatus, respondit: „Quis non plus, quis non minus?” Hinc ad locutorium ductus, respondit cachinnans: „Hic locus est totus meus; hic veniunt risus, hic rumores, et verba proferuntur in ventum.” Cum autem ultimo traxisset eum ad capitulum, coepit fugere et horrescere, et ait: „Hic locus mihi infernus est; et quidquid lucror alibi, hic totum perdo; nam hic monentur

L[ectio] III. De refectorio quoque interrogatus respondit: „Facio, ut aliquis plus, aliquis minus de cibo sumat.” De locutorio interrogatus dixit: „Hic locus est totus meus. Hic veniunt risus, hic narrantur rumores, hic verba proferuntur in ventum.” Cumque a sancto traheretur ad capitulum, coepit locum exhorrendo fugere dicens: „Iste locus est mihi inimicus et infernus. Nam quidquid alibi lucror, hic perdo. Etenim hic monentur,

DomK. 295.

DomK. 295/1–5.[549]
confitentur, accusantur, verberantur, absolvuntur.” Sicque etiam invitus fraudes suas detexit.

DomK. 295/6.[550]
„Mas pelda es kezdetyk”

DomK. 295/7–25.[551]
Viro Dei Dominico aliquando in itinere constituto adiuncto sibi in socio viro vitae laudabilis fratre Bertrando, cuius hoc attestatione probatum est,[552] facta est super eos subito gravis intemperies aeris, quam statim magna secuta est pluviarum inundatio.
Cumque densus imber per circulum terram infunderet, vir Dei Dominicus, signo crucis ex omni parte circa se et socium illam inundationis eluviem propulsavit. Et cum tota terra circumquaque imbrium infusione madesceret, nec una gutta ad trium spatium cubitorum vel fimbriam vestimenti eorum tetigit.

DomK. 295/26[553]**–27.**
Cum Beatus Dominicus quadam nocte post solitam orationem

DomK. 296.

DomK. 296/1–27.
dormitorium conventus Sanctae Sabinae esset ingressus, vidit Beatam Virginem duabus comitatam puellis per dormitorium incedentem, et singulos fratres quiescentes aspergentem aqua benedicta. Ad cellam autem unius non accessit. Notato autem fratre illo beatus vir obviam Reginae Caeli, ubi lampas dormitorii pendebat, accessit. Et ei pedibus provolutus oravit dicens: „obsecro, mi (sic!) domina, indica mihi, quae tu sis?”

[549] hic confitentur, hic accusantur, hic verberantur, hic absolvuntur; unde hanc domum super omnes detestor.”
[550] Az újabb történet kezdetét jelző betoldás: „Más példa is kezdetik.”
[551] A *DomK.* 295/7–25. sorok forrása a domonkosok 1494-ben Velencében kiadott breviáriumában a 423rab: lectio I. – A történet megegyezik azzal, amely Antoninustól átvéve már szerepelt korábban a *DomK.* 91/20–92/9. soraiban, ennek a részletnek a forrása azonban eddig ismeretlen volt (Komlóssy 1990: 17).
[552] A csoda bizonyításának, kihirdetésének mozzanatát a magyar szabadabban fogalmazva a történet végére illeszti, ahogy az a csodaelmondásban szokás.
[553] A *DomK.* 295/26–297/9. sorokban leírt új történet külön sorban, de bevezető cím nélkül kezdődik; forrása a domonkosok 1494-ben Velencében kiadott breviáriumában a 423rb: lectio II–III. – A történet ugyanaz, mint amely Antoninustól átvéve a *DomK.* 183/4–186/6. soraiban már szerepelt; ennek a részletnek a forrása eddig ismeretlen volt (Komlóssy 1990: 17).

[III. lectio] Respondit illa: „ego sum Misericordiae Regina, quam vos omni sero salutatis. Et cum dicitis: *Eya ergo advocata*,[554] me prosterno coram filio meo deprecans pro ordine vestro". Cui vir Dei: „et quae sint istae virgines pulcherrimae?" Respondit

DomK. 297.

DomK. 297/1–9.
Virgo: „haec est Caecilia et illa Katherina." Et ille iterum: „Mi domina, quare non aspersisti fratrem illum?" Respondit Beata Virgo: „quia non habuit se decenter." Aspersis autem aliis disparuit.

DomK. 297/11–13.[555]
„Jt kezdetyk egy pelda azrol · hog az vr isten zent damancos atyankat meg halgatta mÿnden jmadsagÿban"

DomK. 297/15[556]**–27.**
(Lectio I.) Dum[557] Beatus Dominicus Bononiae moraretur, contigit quendam priorem Ordinis Cisterciensis sibi valde familiarem dum per Bononiam transiret ad visitandum beatum virum Dominicum declinare. Cum quo cum Beatus Dominicus familiariter loqueretur, inter alia dixit ei: „Fateor tibi, prior, quod tamen nulli alteri exposui nec tu, quamdiu vixero, alteri revelabis, quod nunquam adhuc a Deo

DomK. 298.

DomK. 298/1–27.
in hac vita aliquid petii,[558] quod non assequerer iuxta votum.
(Lectio II.) Admirans ille tam specialem in sancto patre gratiam, memorque desiderii, quod de conversione magistri Conradi Theotonici – quem optabant ordinem intrare – fratres habebant, dixit illi: „Pete ergo, pater, ut det tibi magistrum Conradum ad ordinem." Cui

[554] A magyarban betoldva a fordítása is.

[555] Címközlés forrás nélkül: „Itt kezdetik egy példa azról, hogy az Úristen Szent Damankos atyánkat meghallgatta minden imádságiban."

[556] A példa: *DomK.* 297/15–299/12; forrása a Breviarium Ordinis fratrum Praedicatorum 1494. évi Velencében megjelent kiadásában a 423rb-423va lectio I-III. – Katona Lajos (1906a) a részlet forrásaként *Theodoricus* (Dietrich von Apolda) Domonkosról írt életrajzát jelölte meg (ASS 597: c. XVII. 205–207). A későbbi szakirodalom (l. Komlóssy 1990: 17; Uő. 2009a) ennek közvetlen forrás voltát kétségbe vonta, mivel a magyar szöveg ahhoz viszonyítva nem pontos fordítás. Az itt idézett breviáriumi részlet Dietrich von Apolda munkájából készült kivonat. Eredeti változatát alább a jegyzetben közöljük.

[557] Vö. ASS i. h. 205: Tempore, quo sanctus pater Dominicus Bononiae morabatur, erat ibi magister Conradus Theutonicus, cuius consortium habere in Ordine Fratres ardenti desiderio cupiebant. Contigit autem, ut religiosus quidam ac venerabilis prior Cisterciensis Ordinis ex speciali amicitia, quam Romae contraxerant, patrem sanctum Dominicum transiens Bononiam visitaret: qui dum insimul in vigilia Assumptionis de caelestibus dulciter loquerentur, ex familiaritatis confidentia dixit Beatus Dominicus ad amicum: „Vere fateor tibi, Prior, quod numquam in hac vita

[558] petii aliquid a Domino, quod non assequerer iuxta votum. Hoc tamen nulli umquam hominum dixi; nec tu illud alicui, quamdiu vixero, revelabis."
[206] Admirans ille tam specialem in patre sancto gratiam, memorque desiderii, quod de conversione magistri Conradi habebant fratres, dixit ad eum: „Pete ergo, pater, ut det tibi magistrum Conradum ad ordinem, cuius societatem fratres desiderant tantopere et exquirunt." Cui pater sanctus ait: „Rem, frater bone, difficilem postulasti. Si tamen hac nocte Dominum volueris mecum deprecari, solita eius benignitate confido, quod nos a petitiones nostrae desiderio non fraudabit." Dictoque completorio, pater almus, praefato priore praesente et vidente, orans in ecclesia more solito pernoctabat. Illucescente vero die, cum fratres primam decantarent.

pater sanctus ait: „Rem, frater bone, difficilem postulasti. Si tamen hac nocte mecum volueris insistere orationi, spero, quod Dominus nos a petitionis nostrae desiderio non fraudabit. Instabat autem in crastinum festum Assumptionis Beatae Virginis.[559]
(Lectio III.) Dicto completorio beatus vir praesente prius fato priore ecclesiam ingressus orans more solito pernoctabat. Illucescente vero die cum fratres primam decantarent et cantor incepisset *iam lucis orto sydere*,[560]

DomK. 299.

DomK. 299/1.[561]

DomK. 299/2–12.
ecce vere sydus futurum magister Conradus subito veniens ad pedes beati patris Dominici se prosternens habitum devote petiit et accepit. Hic frater Conradus conversatione religiosus et lector[562] gratiosus sanctissime in ordine vixit, et in Madeburg devotissime ad Dominum migravit.

DomK. 299/14–16.[563]
„It kezdetyk egÿ pelda azrol · hog zent damancos atyank · meg esmerte embereknek tytkon valo byneket”

DomK. 299/18[564]**–27.**
Cum Beatus Dominicus esset Bononiae et ibi instantissime praedicaret, populus Bononiensis propter ipsius maximam sanctitatem et verba gratiosa et plurimum fructuosa, quae ei Christi gratia conferebat, ita eum avidissime audiebat, quod quando sciebat

[559] Az Assumptio ünnepének (aug. 15.) fordítása magyaros: „Ez dolog pedig vala Nagybódogasszony estin (=estéjén).”

[560] A magyar szöveg a 298/23–299/1. sorokban betoldja a himnusz kezdetét latinul („*Jam lucis orto sidere*”), magyar tárgyraggal ellátva, majd első sorait magyarul, párhuzamot vonva a csillag és Konrád mester között.

[561] ecce, magister Conradus ad pedes confessoris Christi procidens, ordinem instanter et humiliter petiit, et perseveranter accepit.
[207] Hic frater Conradus conversatione religiosus et lector gratiosus obitum suum et locum praedixit; qui morti proximus in Magdeburch, priore et fratribus praesentibus, dulci voce cecinit: „*Cantate Domino canticum novum, alleluia.*” Et cum aliud non proferret, orabant fratres septem psalmos. Tunc apertis oculis circumspiciens omnes dixit: „Dominus vobiscum.” Et cum respondissent: „Et cum spiritu tuo”, subiunxit: „Fidelium animae per misericordiam Dei requiescant in pace.” Responderunt: „Amen.” Et obticuit; et coeperunt orare quindecim gradus. Cumque dicerent, „Haec requies mea in saeculum saeculi”, elevato brachio et extento digito ad caelum, ore iucundo et facie lucida exspiravit. Tunc prostrati sunt omnes pro reverentia Salvatoris, et quidam ibidem tantam dulcedinem experti sunt, quam nec credere, nec exprimere valuerunt. Ii quoque, qui defuncti corpus induerunt, delectabilem et suavem odoris senserunt fragrantiam, quae ipsorum manibus diutius post adhaesit. Vere beata et efficax patris nostri oratio, quae talem filium gratiae et coheredem gloriae meruit obtenere. – (A breviárium elhagyja Konrád mester halálának részletezését.)

[562] A *lector* szó itt megmarad a fordításban is, máshol (263) lefordítva találjuk.

[563] Címközlés, forrás nélkül: „Itt kezdetik egy példa azról, hogy Szent Damankos atyánk megesmérte embereknek titkon való bíneket.”

[564] A példa: *DomK.* 299/18–301/19. Forrása az 1494. évi Breviárium (423va).
Maga a szöveg Petrus Calo *Legendae* II. 35–37. fejezeteinek átdolgozása. Ugyanez a történet a Breviárium 1487-es kiadásában Calo szövegének egy rövidebb változatát tartalmazza; a magyar szöveg azonban az 1494-ben kiadott bővített szövegű változattal egyezik. Ennek alapján mondhatjuk, hogy a *DomK.* minden olyan részletét, amelynek végső forrása Calo, a Breviárium 1494-es kiadásából (esetleg azzal egyező szövegű későbbi) fordították. A forrás szövegét Simon Tugwell kritikai kiadásából közöljük (1997: 305–306: Testimonia 6b; ugyanott a 277–278. lapokon: Calo Legendae II. 35–37). – A szóban forgó részletet Katona Lajos Petrus Calus fent jelölt szövegéből eredeztette (Katonánál Mamachius kiadásában

DomK. 300.

DomK. 300/1–27.
eum[565] ire ad praedicandum, ut moris est, non praeveniebant ipsum ad locum praedicationis[566], sed omnes primo veniebant ad ecclesiam Sancti Nicholai, (305) ubi habitabat Beatus Dominicus cum fratribus, et ibi eum mira devotione recipientes ipsum usque ad locum, ubi praedicare debebat, cum reverentia deducebant.
Cum igitur quadam vice populus ad Sanctum Nicholaum congregatus fuisset, ut eum duceret et associaret ad locum, ubi praedicaturus erat,[567] duo scholares ad eum veniunt, quorum unus dixit ei: „Pater, rogo, ut oretis[568] pro me, ut Dominus mihi parcat[569] peccata mea. Ego enim ea confessus sum diligenter, quantum memoria ministravit.[570]" Tunc Beatus Dominicus paululum ante altare orans et ad ipsum[571] rediens ait: „Confide, fili, et persevera in dilectione Dei, quia Dominus dimisit tibi peccata tua."
Tunc alius scholaris, socius eius hoc audiens

DomK. 301.

DomK. 301/1–19.
dixit: „Rogo, pater, ut etiam oretis pro me, quoniam et ego omnia mea peccata confessus sum." Beatus autem Dominicus reversus ad altare accedens oravit. Et post brevem orationem dixit ei: „Fili, noli in tui ipsius detrimentum illudere Deo; nam confessionem de tuis peccatis imperfectam fecisti. Unum enim peccatum heri sero propter verecundiam tacuisti[572]". Et trahens eum ad partem peccatum illi revelavit. Cui ille[573]: „Ignosce mihi, pater, quia omnia ita sunt facta, sicut dixisti." Igitur ipsum beatus pater instruxit de his, quae suae saluti expediebant et hilarem illum dimittens ivit[574] ad praedicandum.

DomK. 301/21.[575]
„It kezdetyk egy pelda zent damancosrol"

c. XVIII: col. 343); a későbbi magyar szakirodalom általában nem tartotta közvetlen forrásnak Calót (ezekre l. Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom; Uő. 2009a). A forrás szövegét itt azonosítjuk először. Vö. még a 171/11. jegyzetét.

565 A Domonkosra utaló névmások (*eum, ipsum*) helyén a magyar szöveg betoldja: „Szent Damankos (atyánk)".

566 A magyar fordítás („hol vala prédikálandó") a latin szövegben később előforduló szerkezetet (ubi praedicaturus erat) adja itt vissza, annak a helyén pedig az itt szereplő szerkezet (ad locum praedicationis) fordítása („az prédikálásnak helyére") áll. Azt, hogy van-e ilyen variáns a Breviárium későbbi kiadásaiban, nem vizsgáltuk.

567 L. föntebb az *ad locum praedicationis* helyhez fűzött jegyzetet.

568 A magyarban elöl áll az ige, utána a megszólítás (vö. a 301/1. sorral); a tiszteletet kifejező T/2. személyű felszólítást a magyar E/2. személlyel fordítja.

569 A fordításban: „Úristen bocsássa meg én bíneimet."

570 Magyaros, ügyes fordítás: „mennyire eszembe jutott".

571 A „deák"-ra utaló névmás helyett a fordítás újra kiteszi a főnevet itt és a továbbiakban is.

572 A magyarban értelmezőleg kiegészítve: „meg nem gyónád".

573 A fordítás kiegészíti: „Monda az deák."

574 A fordítás a szembeállítást az „önnön maga" betoldásával nyomatékosítja.

575 „Itt kezdetik egy példa Szent Damankosról." – Címközlés, forrás nélkül.

DomK. 301/23[576]**–27.**
Narravit[577] frater Albertus conversus[578] ordinis minorum[579] quod, cum aliquando iter ageret cum Beato Dominico[580], quidam canis

DomK. 302.

DomK. 302/1–13.
ei magnam partem tunicae praedicti fratris Alberti dentibus laceravit. Tunc videns Beatus Dominicus, quod erant in loco, in quo nec acum nec filum[581] habere poterant ad suendum, accipiens lutum linivit super fracturam tunicae et partes divisas cum luto reintegravit. Quo facto cum ambularent, frater ille lutum exsiccatum manibus confricando removit et tunicam integram ac sine ulla scissura invenit pristinae lacerationis nullum signum habentem.

DomK. 302/14[582]**–27.**
Quadam vice dum Beatus Dominicus cum quibusdam saecularibus necessitate coactus ad quoddam hospitium declinasset et ceteris carnes manducantibus ipse cum sociis modico vino essent contenti ac pane, hospita unde aedificari debuit, inde indignationem ostendit eo, quod parum se de eorum comestione lucrari posse videbat. Dei igitur timore postposito ipsum beatum virum[583] verbis contumeliosis aggreditur.[584]
Quam[585] cum beatus vir[586]

[576] Két történet következik megszakítás nélkül. Az első történet *DomK.* 301/23–303/27: forrásszövege megvan a domonkosok breviariuma 1487. évi kiadásának 258v lapján. Szövegét Tugwell (1997: 309) munkájából idézzük, de attól eltérően normalizált átírásban. A breviáriumi részlet Petrus Calo Domonkos-életrajzának megfelelő fejezetéből (Legendae II. 38: szövege Tugwell 1997: 278–279) készült átdolgozás (erre l. Tugwell i. m. 308–309). A magyar fordítás aktuális forráspéldánya feltehetőleg a Breviárium 1494. évi kiadása (423vb) volt (erre l. a 171/11. és a 299/17. laphoz, illetve sorhoz szóló jegyzeteket). – A forrást itt közöljük először. A korábbi szakirodalom Katona Lajos nyomán *Petrus Calus* szóban forgó munkáját (kiadása Mamachiusnál c. XIX–XX. col. 344) tartotta forrásnak, de közvetlen forrás voltát vitatták (vö. erre összefoglalóan Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom; Uő. 2009a). A breviáriumi forrásról l. a 171/11. sor jegyzetét.

[577] A magyar fordítás itt is a „Vala egy …" fordulattal kezdi az elbeszélést.

[578] A fordítás párosítja a latin és a magyar rendi terminust: „conversus paraszt fráter". (Az utóbbi is szokásos megnevezés lehetett, vö. még a MargL. 134/13. sorában.)

[579] A magyar fordítás pontosabban megnevezi a rendet: „Szent Ferenc szerzetéből".

[580] A magyar szövegben Szent Domonkos neve mellett mindig szerepel az „atya", „atyánk" titulus.

[581] A fordításban a sorrend megfordult.

[582] A *DomK.* 302/14–303/25. sorig: a házsártos fogadósné története. Közvetlen forrása a domonkosok breviáriumának 1494. évi kiadása lehetett. A szöveg megtalálható már a domonkosok breviáriuma 1487-es kiadásának 258v lapján is; a breviáriumba Petrus Calo Domonkos-életrajzából (Legendae II. 39) merítették, némileg átdolgozva (vö. a 171/11. sor jegyzetét). Itt Tugwell kiadása (1997: 310–311) alapján közöljük az 1487-es kiadás idevágó részletét, amely szintén jól egyezik a magyar fordítással. A breviárium említett két kiadása között láthatólag nincs jelentős különbség e történet szövegében.

[583] A lat. *vir* 'férfiú' fordítása a magyarban „szent atya".

[584] A gazdasszony tulajdonképpen „nekiesett" Szent Domonkosnak, a fordító eufémisztikusan fogalmaz („bosszúságos beszédeket monda").

[585] A magyar kiegészíti: „Mely gazdaasszonyt…"

[586] A lat. *vir* fordítása helyett a magyar betoldja Domonkos nevét.

282

304.

It kezdetyk egy pelda azrol hog zent damancos atyank az kvtnak vizeet meg jobbeyta)

Tevrteneek egyzer · hog zent damancos atyank · es zent ferenc · az ev zerzetevknek fel veteleert volnanak egyetevmben cremoneban · Azert mykoron vr istennek zolgay zent damancos · es zent ferenc zolnanak egy masnak · Jme nemely mynor fraterek jaruluan ev hozyayok mondanak · kerevnk tyteket · mykeppen my atyaynkat es felseges istennek zolgayt · hog myert ez helyen tyzta vyzevnk nynchen · Jmadyatok az vr istent · hog az my kvtonknak vize meltol tassek meg gyogyvlny · mely vyz zavaros es meg tevretteut · Mykoron ez zent atyak egy mast nezneyek · es az felelet tetelert egy mast kynalnayak · zent damancos atyank monda az fratereknek · mereychetek az vyzben es hozzatok nekevnk · Mykoron kedeg el hoztak volna az vizet nemely edenben · es mykeppen evk montak vala azonkeppen leleek lenny zavarosnak es tevrevtnek · Monda zent damancos atyank zent ferenchnek · Algyad meg atyam ez vyzet vrnak neveben · zent ferenc felele · Algyad

Domonkos- kódex 304. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 152v.)

DomK. 303.

DomK. 303/1–25.
verbis humilibus placare non posset, sed deterius illa contra eum contumeliis afficeret, rogatus a circumstantibus ut tanto furori remedium adhiberet, dixit illi: „Ut discas Dei servos cum caritate suscipere et de cetero ab eorum iniuriis abstinere, rogo dominum Iesum Christum, ut tibi imponat pro tua correctione silentium.
Statim igitur, ut Beatus Dominicus[587] verba complevit, mulier muta totaliter est effecta nec unquam potuit verbum[588] ulterius loqui usque ad beati viri reditum de Tholosa. Qui post VIII menses rediens[589] ipsam nihil penitus loqui valentem invenit. Quae viso viro Dei ad pedes eius cum lacrimis provoluta misericordiam postulavit[590]. Ille[591] autem brevi oratione facta ac ori eius impresso signo crucis continuo loquelae restituit. Haec narravit praedictus[592] frater Albertus ordinis minorum, qui haec propriis oculis vidit.

DomK. 304.

DomK. 304/1–3.[593]
„It kezdetyk egy pelda azrol hog zent damancos atyank az kwtnak vizeet meg jobbeyta”

DomK. 304/5[594]**–27.**
Contigit aliquando Beatos Dominicum et Franciscum pro suorum promotione ordinum[595] simul esse Cremonae[596]. Cum igitur hi Dei famuli ad invicem loquerentur, ecce, quidam fratres minores[597] accedentes ad eos dixerunt eis: „Cum in isto loco aquam claram habere

[587] A magyar hozzátoldja: „atyánk”.
[588] A fordító az egyházi szóhasználat szerint „igét” fordít, de a *verbum* itt ’szó’ jelentésű.
[589] Az igenevet a történetmondásnak megfelelően előidejű (múlt) igével fordítja, kiegészítve a latin szövegben hiányzó alannyal („szent Damankos atyánk”), a mondat többi része azonban gépies (magyartalan) fordítás.
[590] A magyar fordítás értelmezőleg betoldja a szövegbe, hogy intésekkel (azaz mutogatva) kért irgalmat az asszony, ti. némasága miatt szavakkal nem tudott.
[591] A magyarban: „Szent Damankos atyánk”.
[592] A fordító a *praedictus* jelzőt nagyvonalúan (hibásan) vonatkoztatta az elbeszélt dolgokra, az az előző történet elején (301/25) említett Albert testvérre utal vissza. E két történetet az Albert személye köti szorosan össze, ezért követhetik egymást folyamatosan, sorkihagyás nélkül.
[593] „Itt kezdetik egy példa azról, hogy Szent Damankos atyánk az kútnak vizét megjobbítá.” – Címközlés, forrás nélkül.
[594] A történet: *DomK.* 304/5–305/12: Szent Domonkos megjobbította a kút vizét. Közvetlen forrása a domonkosok 1494. évi breviáriuma (424ra) lehet, de megvolt már a breviárium 1487. évi kiadásában (258v–259r). A breviáriumi olvasmány Petrus Calo Domonkosról írt legendájának (Legendae II. 40. c.) szövegéből készült kivonat (Tugwell 1997: 313). A breviáriumi forrásról l. a 171/11. és a 299/18. sorok jegyzetét. – A korábbi szakirodalom Katona Lajos nyomán *Petrus Calus* munkáját (kiadása Mamachiusnál c. XXI., col. 345) tartotta forrásnak, de közvetlen forrás voltát vitatták (vö. erre összefoglalóan Komlóssy 1990: 17 és az ott idézett irodalom; Uő. 2009a). A breviáriumi forrásról l. a 171/11. sor jegyzetét.
[595] A fordítás („az ő szerzetüknek felvételéért”) talán nem elég világos, de a „toborzásra”, a rendbe való felvétel előmozdítására utalna. (A pro suorum promotione ordinum jelentése: ’szerzetük /ügyének/ előmozdítása érdekében’)
[596] A fordító (kényelmességből?) a lat. helyhatározó esetben (locativus) lévő alakot tekinti a magyarban a városnév alapformájának.
[597] A ferencesek megjelölése a magyar szövegben itt is „minor fráter”.

non possimus, rogamus vos, patres nostros, servos Dei altissimi[598], ut oretis Dominum, ut putei nostri aquam[599] sanare dignetur, quae turbida est et corrupta.
Cumque patres sancti se invicem respicerent et pro responsione facienda unus alium invitaret, Beatus Dominicus dixit fratribus: „Haurite de aqua ipsa et afferte nobis." Cum autem attulissent de aqua in vasculo et, ut ipsi dixerant, corrupta et turbida videretur, Beatus Dominicus dixit Beato Francisco: „Benedic, pater, aquam istam in nomine Domini." Beatus autem Franciscus respondit: „Benedic

DomK. 305.

DomK. 305/1–12.
eam[600] tu, pater, quia maior es"[601].
Et dum pia reluctatione se invicem honore praevenissent, Beatus Dominicus coactus a Beato Francisco signum crucis fecit super vas[602] aquae et iussit eam in puteum fundi. Quo facto iussit ex aqua putei hauriri. Quae confestim ab omni turbulentia purgata[603] clarissima effecta est. Ipsamque sinceritatem usque hodie operante Domino conservavit.

DomK. 305/14–15.[604]
„It kezdetyk egy pelda zent damancos atyāknak choda tetelerevl ez keppen"

DomK. 305/17[605]–27.
Cum idem pater per Franciam vadens castrum Castellionis venisset, contigit filium sororis eapellani, qui eum receperat hospitio, de solario cadere, et quasi exanimem a matre et parentibus plangi. Quibus Beatus Dominicus[606] compassus sese in oratione cum lacrimis prostravit, et exauditus est a Deo, et puerum reddidit incolumem matri suae. Tristitia igitur conversa in gaudium, sacerdos, avunculus pueri fecit

DomK. 306.

DomK. 306/1–8.
convivium magnum, multis Deum timentibus invitatis. Cum autem mater pueri aliis anguillas edentibus non gustaret, quia patiebatur quartanam, Beatus Dominicus frustum anguillae signans sibi dedit in nomine Christi dicens: „Comede in virtute Domini Salvatoris". Comedit et ab omni febre sanata est[607].

[598] A fordítás a közbeékelt főmondatot előre teszi, a „miképpen" kötőszó betoldásával pedig még inkább kiemeli a két szentet minősítő értelmezőket. Ezzel az átszerkesztéssel a magyar szövegben erősebb hangsúlyt kap a szentek szerepe, míg a latin mondatkezdet magát a problémát (a tiszta ivóvíz hiányát) veti fel először, amit persze a szentek tudnak orvosolni.
[599] A magyar fordítás visszaható értelműen szerkeszti: „az mi kútonknak vize méltóltassék meggyógyulni".
[600] A névmás helyett a magyarban a tartalmas szó ismétlődik: „az vizet".
[601] A fordítás a hasonlító szerkezetet kiegészíti („énnálamnál"), gördülékenyebbé teszi a szöveget.
[602] A latin szöveg szerint a vizes edény fölött rajzolt keresztet Szent Domonkos (a kezével), a magyar fordítás célzottan a vizet említi (ami nyilván az edényben volt).
[603] A fordító a 'tiszta, tisztít, tisztaság' jelentésű latin szinonimákat (*purgata, clarissima effecta est, sinceritas*) a magyarban egyetlen szó származékaival adja vissza.
[604] „Itt kezdetik egy példa Szent Damankos atyánknak csodatételéről ezképpen." – Címközlés, forrás nélkül.
[605] A példa: *DomK.* 305/17–306/8. Forrás: *Gerardus de Fracheto*, P. I. c. 12, Reichert 1896: 76.
[606] A magyar itt is – ahogy a szöveg folyamán végig – kiegészíti: „atyánk".
[607] A magyar szöveg erőteljesebb fogalmazású: „legottan megszabadula az negyednapi hidegtől teljességgel."

DomK. 306/10–11.[608]
„It kezdetnek zent damancos atyanknak halala vtan valo choda tetely ez keppen”
Cf. Post sepulturam beati patris nostri Dominici infinita miracula ad eius invocationem contingerunt.

DomK. 306/13[609]**–27.**
Cum[610] igitur huiusmodi praeconia quidam frater praedicator coram fratre Nicolao Veronensi Ordinis Minorum eiusdem Beati Dominici praeconia exaltaret, idem frater minor verbis stomachantibus ei contumaciter obsistens contradixit. Mox igitur febris validissima eum arripuit et tota nocte vexavit. Cumque frater ille praedicator ipsum visitasset (=visitavisset), dixit illi: „vide, frater, ne haec plaga tibi evenerit, quia sanctum Dei blasphemasti.” Tunc

DomK. 307.

DomK. 307/1–27.
ille[611] caeca mente et obstinato corde laudantem virum gloriosum patrem suum acrius irridebat.
(III. lectio) Cumque circa meridiem febre invalescente vehementius aestuaret, vexatione dante intellectum in se reversus dixit: „vere vereor, quia sanctum inhonoravi. Aggravata est super me manus Domini plaga crudeli me percutiens et prosternens. Voveo igitur Deo

[608] „Itt kezdetnek Szent Damankos atyánknak halála után való csodatételi ezképpen.” A magyar címközlés részben szabad fogalmazású, és arra mutat, hogy a szöveg (a kompilátor) az előző forrásról átváltott a domonkos breviárium követésére. – A cím a Velencében kiadott 1494-es breviárium 425ra I. lectiójának első mondatán alapulhat. Az I. lekció egy a halál utáni csodáról szóló olvasmány (II. és III. lectio) bevezetője, a továbbiakban a magyar szöveg is ezzel az olvasmánnyal folytatódik.

[609] A történet: *DomK.* 306/13–307/27; forrása: *Breviarium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, Velence, 1494: 425rab: lectio II–III. – Katona Lajos (1906a) *Theodoricus* (ASS 622: c. XXX. 351–2) Domonkos-életrajzát jelölte meg forrásként, a későbbi szakirodalom (l. Komlóssy 1990: 17) azonban a magyar szöveg eltérései miatt kétségbe vonta, hogy közvetlenül abból készült volna a fordítás. Az itt idézett breviáriumi olvasmány Theodoricus (Dietrich von Apolda) munkájából készült kivonat, helyenként nyelvileg is könnyített, olykor pedig betoldást mutató átdolgozás. Az utóbbira l. a fráter fogadalma szövegbővítését, amely csak a breviáriumba került be (vö. a magyarban: „És ennek felette az ő estit megböjtölöm, és ünnepét ájtatosan ülöm, mind addig, míg ez világban élek.”). A nyelvileg egyszerűbb kifejezésmódra váltást pedig a történet végének elvont fejtegetése – Isten könyörületességéről és választottainak engedett erejéről – helyére került záró formula szemléltetheti, vö. a magyarban: „dícsérvén Istent és Szent Damankos atyánkat”.
Dietrich von Apolda eredeti szövegét alább a jegyzetben közöljük, megjelölve benne (szürke betűvel) a breviáriumi, illetve a magyar szövegben hiányzó részeket.

[610] [351] Postquam autem sacrosancti corporis translatio, in qua sanctitatem servi sui per odorem mirificum, ut praedictum est, Omnipotens mirifice declaravit, facta est, accidit, ut quidam Praedicatorum Ordinis frater eius patris praeconia exaltaret. Frater Nicolaus Veronensis de Ordine Fratrum Minorum, qui praesens erat, eidem verbis stomachantibus contumaciter obsistens contradixit. Quia vero Deus corripit, quem diligit, ipsum mox febris valida arripuit, et tota nocte vexavit; ad quem visitandum praefatus frater accedens, defixit ei: Attende, frater mi, haec tibi plaga evenerit, quia dilectum Dei, Sanctum Dominicum blasphemasti. Tunc

[611] ille caeca mente et obstinato corde laudantem virum gloriosum, patrem suum acrius irredebat.
[352] Cumque circa meridiem febre invalescente, vehementius aestuaret, vexatione dante intellectum, in se reversus dixit: „Vere vereor, quia Sanctum inhonoravi, aggravata est super me manus Domini, plaga crudeli me percutiens et prosternens. Voveo igitur Deo, et servo eius Sancto Dominico, quod, si meritis ipsius ab hoc dolore in hac die fuero liberatus, de cetero numquam eius gloriae derogabo; immo etiam derogantibus contradicam.” Vix verba finierat, et paenitentis votum tam faciliter acceptavit, dolores curando, Sanctique sui gloriam ampliavit tam patenter declarando. Frater vero Nicolaus Dei in se virtutem expertus, quod circa se gestum erat, fratribus praedicatoribus per litteras demandavit. Mira certe dispensatione inscrutabilis misericordia Dei electos suos aliquando in veritatis lumine caligare permittit, ut postmodum in ea firmius roborentur, et veritatis splendor clarius elucescat.

et sancto[612] eius, Sancto Dominico, quod si meritis ipsius a dolore in hac die fuero liberatus, de cetero numquam eius gloriae derogabo, immo etiam derogantibus contradicam et insuper eius vigiliam ieiunabo, festumque eius devote celebrabo, donec vixero. Vix verba finierat et sensit se continuo ab omni dolore penitus liberatum. Huius autem miraculi veritatem fratribus praedicatoribus per suas litteras Deum et Beatum Dominicum laudans declaravit.

DomK. 308.

DomK. 308/1–3[613]
„It kezdetyk egy aytatos peld azrol mene jok adatnak azoknak · kyk zent damancos atyank fyaynak valamy jot teznek”

DomK. 308/5[614]**–27.**
(Lectio I.) Miles[615] quidam honestus in Theutonia de consilio cuiusdam probatissimi fratris de ordine praedicatorum ingressus est ordinem fratrum minorum, in quo religiosissime vivens ab omnibus diligebatur et fratres praedicatores, per quos ad illam conversationem venerat, magno persequebatur amore et venerebatur honore. Et cum ad conventum suum declinabant, cum magna caritate eis exhibebat obsequ[i]a caritatis. Tandem graviter infirmatus est, ita, ut elephantino morbo putaretur infectus.[616] Quem cum fratres sui iam de salute corporis desperatum communicassent, prae nimia debilitate soporatus

DomK. 309.

DomK. 309/1–27.
vidit[617] sequentem visionem. Videbat siquidem dominum Iesum Christum, omnium Salvatorem sedentem fratrum praedicatorum indutum habitum miri decoris habens et praecipue album, qui nimio candore nitebat.

[612] A nyomtatványban álló szó talán *suo*-nak olvasható, de itt a *sancto* alak rövidítése állhatott, azt tükrözi a magyar fordítás is.

[613] „Itt kezdetik egy ájtatos példa azról, mennye jók adatnak azoknak, kik Szent Damankos atyánk fiainak valami jót tesznek.” – A címközlés szabad fogalmazás, forrás nélkül.

[614] A példa *DomK.* 308/5–311/2; forrása a Breviarium ordinis Fratrum Praedicatorum (Velence, 1494) 425rb: lectio I. — Katona Lajos (1906a) forrásként *Theodoricus* (Dietrich von Apolda) Domonkosról írt életrajzát azonosította (ASS 622: c. XXX. 353–56), a későbbi szakirodalom (Komlóssy 1990: 17; Uő. 2009a) azonban a szövegek eltérése miatt kétségbe vonta, hogy az közvetlen forrása lenne a magyar fordításnak. Az itt idézett breviáriumi részlet Dietrich von Apolda munkájából készült átdolgozás; az ő eredeti szövegét alább a jegyzetben közöljük.

[615] [353.] Miles quidam honestus in Theutonia de consilio cuiusdam probatissimi fratris Ordinis Praedicatorum assumens Fratrum Minorum Ordinem et vitam, religiose valde et devote conversatus, labores fratrum suorum cum omni utilitate et humilitate tractabat, et ab omnibus fratribus amabatur. Praedicatorum vero Ordinem, per quos ad conversionem venerat, speciali prosequebatur amore, et venerabatur honore, ipsis ad domum, in qua erat, venientibus procurans, quae poterat, commoda, exhibensque obsequia caritatis. Tandem adeo graviter infirmatus est, ut elephantino morbo putaretur infectus. Quem cum fratres sui post matutinas, utpote desperatum, communicassent, prae nimia debilitate soporatus leviter obdormivit.

[616] A magyar még hozzátoldja: „mely poklosságnál nagyobb poklosság nincsen”.

[617] [354.] Raptus autem in visu in quandam perpulchram domum vidit dominum Iesum sedentem, habitu Ordinis Praedicatorum vestitum; eratque miri decoris habitus, maximeque album de subitus indumentum candore nimio niveo delectabiliter effulgebat. Assistebant Domino omnes apostoli et aliqui ex profetis, Sanctique Martinus et Nicolaus episcopi, multique doctores. Aderat etiam beatissimus frater Franciscus cum multis ordinis sui sanctis. In illo quoque raptu sanctus ille et simplex frater conspexit insignes viros, Iordanum et Iohannem episcopum, Praedicatorum Ordinis magistros et patres, pra-

(Lectio II.) Stabant autem ei et sancti apostoli et aliqui ex prophetis: sanctique Martinus et Nicolaus episcopi multique doctores. Aderat et beatissimus pater Franciscus cum sui ordinis sanctis. In eodem quoque raptu vidit insignes viros: fratrem Iordanum et Iohannem episcopum,[618] olim Praedicatorum Ordinis magistros, iuxta eos aliquos priores eiusdem ordinis, sibi in saeculo notos conspexit.
Dixit vero Salvator clara voce: „Dominice, Dominice!" Et exsurgens Sanctus Dominicus: „adsum" – inquit – „Domine". Et Dominus demonstrans ei infirmum, ei dixit: „Ecce amator tui et tuorum. Assume igitur ipsum et duodecim legiones angelorum, eique lavacrum adhibe balnei salutaris! Cunctisque tui ordinis dilectoribus

DomK. 310.

DomK. 310/1–27.
beneficia[619] salutis semper procurare memento! Quem cum lavaveris, indue tui ordinis indumetis!"
(Lectio III.) Assumens ergo Sanctus Dominicus infirmum in dolio aureo ministrantibus angelis lavit ipsum. Cui in lavacro, ut testatur, delectatio magna fuit. Sic iuxta mandatum Domini loto et veste suae religionis induto Beatus Dominicus duodecim litteras ei tradidit dicens: „accipe has litteras et mittantur XII fratribus ordinis mei per XII provincias,[620] ut quod in te factum est miraculum, omnibus innotescat." Reconditis ergo apud se litteris evigilans, dum litteras qaereret, sensit corpus suum, quod prius erat plenum ulceribus, pristinae sanitati restitutum.
Surgens ergo incolumis et ecclesias ingressus gratias egit Domino et ad laborem consuetum rediit et postea haec

eterea iuxta magistros istos Iohannem Magdeburgensem, Zachariam Halverstadensem, Gotscalcum Lipzensem priores intuens recognovit. Mirabatur autem apud se, quo in tam copiosa praedicatorum sanctorum multitudine fratrem Wichmannum Repinensem priorem, nuper tunc defunctum, quem sanctum noverat, non videbat. Tunc repente dictus pater Wichmannus surgens ostendit in se, qua pollebat, gloriam excellentem.

[355.] Dixit vero Salvator praesidens clara voce: „Dominice, Dominice". Et exsurgens sanctus Dominicus „Adsum" – inquit – „Domine." Et Dominus demonstrans infirmum. „Ecce"– ait –„amator tuus et tuorum. Assume igitur ipsum, duodecimque legiones angelorum, eique lavacrum adhibe balnei salutaris, cuntisque tui ordinis dilectoribus beneficia salutis semper procurare memento!"

618 Százországi Boldog Jordán (róla l. a 114. kódexlap jz.-ét) és Németországi János rendmesterek.

619 Quem cum lavetis, indue eum sui ordinis vestimentis!" Assumens ergo Sanctus Dominicus infirmum in dolio aureo ministrantibus angelis lavit ipsum; cui in illo lavacro, ut testabatur, delectatio magna fuit. Sic iuxta mandatum Domini loto, vesteque suae religionis induto, Beatus Dominicus ait: „Duodecim litteras sume, et ad Capitulum Hyldense defer, ut mittantur duodecim ordinis mei provinciis, ut, quod in te factum est miraculum, omnibus innotescat. Audierat quidem, quod in civitate Sosato assignatum fuerat Capitulum; nunc vero discit, quod ex causa in Hyldensem postea est translatum.

[356.] Reconditis ergo apud se litteris evigilans rediit ad se ipsum. Cumque litteras quaerens hinc inde manus verteret, sensit corpus suum, quod tamquam leprosum ulceribus plenum exstiterat, restitutum per omnia sanitati. Sanitatem igitur et virtutem in se advertens surrexit incolumis, ingressusque ecclesiam gratias egit Domino Iesu Christo, omnium Salvatori. Mane facto fratres, quem aestimaverant moriturum, in consuetis laboribus invenerunt: qui dum causam suae salutis inquirerent, respondit: „Sancti curaverunt me." Huius visionis seriem is, qui sanus factus fuerat,

620 A *provincia* 'rendtartomány' szó a fordításban: „ország".

DomK. 311.

DomK. 311/1–2.
scribens[621] praedicatoribus revelavit.

DomK. 311/4[622]–27.
„Esmeg egy choda tetel oluastatyk zent damancos atyankrol ...”
Sanctae[623] memoriae frater Ludovicus guardianus in ordine minorum fidelisque amator fratrum praedicatorum narravit dicens: „Fuit quidam sacerdos in quodam famosae religionis ordine, qui in festivitate Beati Dominici celebrans missam quidem de eo dixit, sed evangelium *vos estis sal terrae*,[624] quod proprie doctoribus et viris apostolis congruit, eius officio annotatum dicere noluit. Accidit autem, ut annua die eiusdem patris frater ille in suo sensu perdurans obstinato noluit etiam idem evangelium dicere. Omnipotens vero Deus piorum benignus correptor famulum suum nequaquam in huius perversi erroris stultitiam dereliquit. Nam dum

DomK. 312.

DomK. 312/1–18.[625]
secundum consuetudinem sui ordinis corpus Christi in patena depositum sumere debuisset, invenit patenam totam salis massa terribiliter occupatam. Coactus igitur acerbum et amarum sal pro dulci sacramento sumere didicit Beatum Dominicum conditum esse sale divinae sapientiae et apostolicae doctrinae. Compunctus igitur exarsit in amorem, qui fatue deviaverat per errorem factus igitur est devotus beati patris Dominici et decetero eum in summa veneratione et honore habuit.

[621] fratribus praedicatoribus cum humilitate magna occultissime revelavit. Accidit hoc signum ut dioecesi Havelburgensi in civitate, quae Kyriz nominatur.

[622] A következő történet: 311/4–312/18; a magyar szövegben külön címe nincs, a szabadon fogalmazott bevezető mondat jelöli meg a témáját: „Esmeg egy csodatétel olvastatik Szent Damankos atyánkról ...”. Forrása: Breviarium Ordinis Fratrum Praedicatorum, Velence, 1494: 425va-b, lectio1. – A breviáriumi szöveg átvétel Dietrich von Apolda (Theoodoricus) Domonkos-életrajzából. Katona Dietrich von Apolda munkáját tartotta a magyar szöveg forrásának, a későbbi szakirodalom azonban kétségbe vonta, hogy az közvetlen forrás lenne. Ebben a történetben lényegében csak a befejezés tér el a breviáriumban az Apolda szövegétől. Apolda eredeti szövegét a jegyzetben közöljük: *Theodoricus* c. XXX. 357, ASS 622–623.

[623] [357.] Sanctae memoriae frater Ludowicus Theutonicus, qui gardianus in ordine suo exstiterat, Praedicatorum sincerus amator, narravit eis dicens: „Fuit sacerdos quidam in quodam famosae religionis ordine, qui in festivitate beati patris Dominici missas celebrans evangelium illud *vos estis sal terrae*, eius officio annotatum, quod proprie doctoribus et apostolicis sanctis congruit, pronuntiare in oblatione salutaris hostiae recusavit. Accidit autem in anniversario eiusdem patris die, ut dictus frater in suo pertinaci errore permanens missam quidem de Sancto Dominico celebraret, praefatum tamen evangelium praetermittens. Omnipotens vero Deus, piorum benignus corrector, famulum suum nequaquam in huius perversi erroris stultitia reliquit. Et ecce dum

[624] Mt 5,13.

[625] dominici Corporis sacramentum secundum in ordinis morem in patena depositum sumere debuisset, invenit patenam totam salis massa terribiliter occupatam. Coactus itaque acerbum sal pro dulci Sacramento sumere, didicit, Beatum Dominicum conditum esse sale divinae sapientiae et apostolicae doctrinae. Compunctus igitur, exarsit in amorem, qui deviaverat per errorem.

DomK. 313.

DomK. 313/1–3.[626]
„It kezdetÿk predicator zerzetbelÿ regÿ kevzevnseges es dychyretes bodog atyaknak eletevkrevl · Ezenkeppen”

DomK. 313/5[627]**–27.**
Felix vitis Beatus Dominicus, de cuius sarculo tantum germen redundat saeculo caeli. Vinum propinans populo vitali poculo doctrinae sanctae, et exemplaris vitae, et auctoritatis eximiae. Ex ipso enim Ordine Praedicatorum ab eo instituto sunt progressi viri eximii coram Deo et hominibus. Quorum aliqui refulserunt in ecclesia in magna sanctitate, alii magna scientia et doctrina libros plurimos componentes, alii magna dignitate papatus, cardinalatus, pontificatus, magistratus generalis et de his per singula. Temporibus primitivis tantus fuit fervor in ordine, quod nullus sufficiat enarrare. Si quidem spiritus vitae erat in rotis, cuius virtute animalia ibant et revertebantur, movebantur et elevabantur

DomK. 314.

DomK. 314/1–27.
voluntatem spiritus dirigentis. Videres utique per ordinem fervorem mirabilem. Alios protentis suspiriis post quotidianas et puras confessiones amaris singultibus, altis clamoribus sua et aliorum peccata lugentes; alios in orationibus noctem ducentes cum die centenis et ducentenis genu flexionibus laborantes. Videres ecclesiam numquam vel raro sine orantibus esse. Unde cum plerique a portariis[628] quaerebantur, in ecclesia facilius, quam alibi poterant inveniri orantes. Denique quidam valde religiosus[629] frater retulit, quod infra paucum tempus centum fratrum confessiones generales audiverat, quorum invenit LXX integritatem mentis et corporis servasse non sine magna orationis instantia et religionis custodia,

DomK. 315.

DomK. 315/1–27.
quibus ipsa castitas maxime custoditur. Ceterum plures illo sancto fervore succensi non prius ab oratione surgebant, nisi aliquam spiritualem gratiam a Domino impetrassent. Unde unus dixit, quod non poterat in nocte quiescere, nisi prius se lacrimis irrigasset. Retulit alter magnae auctoritatis se vidisse, dum staret in oratione ante altare Bononiae, alterum ferventem spiritu toto corpore elevari a terra. Eodem tempore quasi festivum quoddam fratres completorium expectabant, recommendantes se invicem cum multo cordis affectu. Pulsatoque signo de quibuscumque locis ad chorum festinantius

[626] „Itt kezdetik prédikátor szerzetbeli régi közönséges és dicsíretes bódog atyáknak életökről. Ezenképpen.” – Címközlés, forrás nélkül.
[627] *DomK.* 313/5–323/5; forrás: *Ant. Chron.* P. III. Tit. XXIII. c. X., p. 212d.
[628] A rendi terminus fordítása a magyarban: „kaputartó fráter”.
[629] „némely igen szerzetes fráter” – a lat. *religiosus* mechanikus fordítását l. még a *DomK.* 246. lapján.

properabant. Ubi completo officio et totius mundi regina nostrique ordinis advocata devotissime salutata[630] se disciplinis duris subiciebant.

DomK. 316.

DomK. 316/1–27.
Post ultimo quasi per peregrinatione quadam altaria omnia visitabant humiliter procumbentes et tanta producentes ab intimis flumina lacrimarum, ut si esses a foris, crederes plangi funus quoddam, quod positum esset in medio. Quod plerique saecularium explorantes viderunt et audierunt, et quam plurimum aedificati sunt, et ex hoc aliqui ordinem intraverunt. His peractis non statim currebant ad quinternos revolvendos,[631] sed in ecclesia vel in capitulo vel claustri angulis[632] latitantes contra suos actus examinatione strictissima[633] percurrebant, et ex hoc disciplinabant se fortiter. Aliqui virgis, aliqui nodosis corrigiis, ut sonus[634] eminus redderetur. Post matutinas pauci currebant

DomK. 317.

DomK. 317/1–27.
ad libros, pauciores revertebantur ad lectos, paucissimi, qui non confiterentur, antequam celebrarent. Cum autem claresceret, pulsabant signum ad missarum celebrationem[635]. Tunc ad unum fratrem multi currebant gratia ministrandi,[636] et inter eos sancta vertebatur contentio, quis prior sacerdotem de tam sacro mysterio invitasset[637], de devotione ad Beatam Virginem quis dicere posset. Dictis autem eius matutinis devote astantibus ad altare devotius recurrebant, ne illud tantillum spatium ab oratione vacaret. Post matutinas autem et completorium altare Beatae Virginis quandoque ordine triplici ambientes in gyro se et ordinem ipsi Domino devotione mirabili commendabant. In cellis etiam habebant eius et filii crucifixi imagines

DomK. 318.

DomK. 318/1–27.
ante oculos suos, ut legentes et orantes et dormientes ipsas respicerent et ab ipsis respicerentur oculo pietatis. In servitiis autem mutuis se praevenientes in infirmaria,[638] in hospitio,[639] in mensa,[640] in lotione pedum beatum se reputabat, qui poterat alium in

[630] Utalás arra, hogy a zsolozsma végén a „Salve Reginá”-t éneklik, amit a magyar fordítás hozzá is tesz: „(Szűz Máriát) idvezlik vala az Salve Reginával”.
[631] A magyarban: „(futnak vala) könyveknek forgatására”.
[632] A nürnbergi nyomtatvány hibás *angularis* szavát javítottuk. A *DomK.*-ben: „a kerülőnek valamely szegeletiben.” – A kolostor kerengőjének „kerülő” elnevezésére lásd még például a MargL. 128/17. sorát, latin néven pedig azt *ambitus*nak hívhatták (vö. MargL. 25/19).
[633] A fordítás a természetes nyelvhasználatot követheti: „(futnak vala) az ő napestig való dolgoknak igen kemény számvetésére”.
[634] A disciplinálás hangját felerősíti a kettős fordítás: „veréseknek szózatja zöngése”.
[635] A fordításban egyszerűbben kifejezve: „harangoztatik vala az misére”.
[636] A *gratia ministrandi* kifejezése magyarul: „miseszolgálásnak okáért”.
[637] A *DomK.* magyarázva fordítja: hogy „az misemondó papot … ki vetkőztethetnéje le”.
[638] A magyarban: „betegház” (l. még *DomK.* 222/15).
[639] A magyarban: „vendégház”.
[640] A magyarban: „asztalhoz való szolgálat”.

huiusmodi anteire. O, quotiens fratres eruebant capas, tunicas, scapulare,[641] et exhibebant fratribus peregrinis et incognitis prius! Tanta erat in serviendo devotio et hilaritas faciei, ut non hominibus sed Deo et angelis servire viderentur. Aliquis quandoque in hoc tantas sensit dulcedines, ut pro cordis laetitia ipsas deoscularetur scutellas. In observatione etiam silentii[642] mirabiliter erant fratres devoti. Fuit etiam aliquis, qui abstinentiam

DomK. 319.

DomK. 319/1–27.
in non bibendo aliquando per octo dies protraxit. Alius, qui cum ei offerabant scutellam, saporem eius aquam subfundens frigidam diluebat et illud bibebat. Alius tota quadragesima stetit non bibens, nisi semel in die, nec loquens, nisi interrogatus. Multi raro pictantiis utebantur,[643] multi ne in spiritualem[644] incurrerent notam, modo ab isto cibo, modo ab illo abstinebant omni die de sibi oblatis aliquid subtrahentes. In praedicando autem verbum Dei, ad quod ordo a principio deputatus est, Deus super eum tantum effuderat fervorem, ita quod multi eorum non cum tuta conscientia[645] comedere audebant ulla die, nisi uni vel pluribus praedicassent. In quibus Spiritus Sanctus supplebat ex interiori unctione,[646] quod eis

DomK. 320.

DomK. 320/1–27.
deerat ex scientia acquisita. Quia multi multos converterunt ad paenitentiam solum cum textu septem canonicarum,[647] quas cum evangelio Beati Matthaei Beatus Dominicus frequenter fratribus imponebat, in quodam capitulo generali Parisius cum incumberet aliquos mittere ad provinciam terrae Sanctae.[648] Dixit magister Iordanis fratribus in ipso capitulo, quod si qui parati essent bono animo illuc[649] ire, quod significarent ei. Vix verbum impleverat, et ecce, vix fuit aliquis in tanta multitudine, quin faceret veniam, cum fletu et cum lacrimis petens mitti ad illam terram Salvatoris sanguine consecrata[m]. Frater autem Petrus Remensis, tunc prior provincialis[650] in Francia, haec videns surrexit, et facta venia cum aliis locutus est magistro

[641] A szerzetesi öltözet egyes darabjainak neve a fordításban: lat. *capa* = „kápa" (*k*-val vagy *c*-vel írva: 93/24, 94/1, 119/23), ha Szűz Máriára vonatkozik: „palást" (186/15, 188/16); lat. *tunica* = „köntös" (302/1, 302/7, 12), egyszer a *capa* szinonimája is (302/13: „köntöst avagy az capát"), illetve a lat. *scapulare* = „scapular".

[642] A *silentium observare* terminus fordítására l. a *DomK.* 122. lap jz.-ét.

[643] A *pictantia* a szerzetesek ételadagja finom ételekből, zöldséggel, hallal; vö. a magyarban: „halat vagy egyéb jó étket (ritkán ettek)". Ellenpontként a szöveg ide toldja három hüvelyes növény – egyszerű, olcsó étel – nevét („böcsőt, borsót, lencsét") magyarázatul, hogy csak azt ették. (A *becsű* szó jelentése 'bab': NySz.)

[644] A nürnbergi nyomtatványban rövidítve a *spirituali* forma olvasható, ezt javítottuk accusativusira. (Másképp Komlóssy (1990: 621) a magyar szövegkiadás jegyzetében: *specialem* formának oldja fel.)

[645] A fordításban: „bátor lélekkel".

[646] A magyar szöveg betoldja: „azaz Szentlélekkel."

[647] Septem canonicae sc. litterae, epistolae: az Újszövetség hét kanonikus levele (az ún. katolikus levelek): Iac/Jak, 1Pt, 2Pt, 1Io/Jn, 2Io/Jn, 3Io/Jn és Iud/Júd, amelyek Pál apostol levelei után foglalnak helyet a bibliai kánonban (MKatLex.). – A magyar fordításban: „az szent apostoloknak episztolájokkal", s felsorolja Szent Jakab, Péter, János és Júdás apostolok nevét, ami teológiai jártasságot mutat.

[648] A *DomK.* a *provincia* szót kevésbé szakszerűen, de közönségének érthetőbben itt is „ország"-nak fordítja (a szentföldi rendtartományról van szó), s betoldja magyarázatként az ismert városnevet: Jeruzsálembe kell menniük (ld. a következő jz.-et is).

[649] A magyarban erőteljesebben kifejezve: „jó lélekkel, jó akarattal" ... (a névmás helyett is megismétli): „Jeruzsálemnek földére".

[650] Bár a rendtartományt a magyar szöveg nem nevezi *provinciá*nak, vezetőjét azonban *provinciális*nak hívták.

nek jordanos mesternek monduan · Tyzte
lenden mester · auagy meg agyad ennekem
ez fratereket · auagy el bochas engemet es
en velek jerusalemben · mert en keez va
gyok en velek el mennem halalra ·
Esmeeg vgy oluastatyk ez zerzetnek
kornykayaban ez regy atyaknak isten
hez valo nagy zerelmekrevl · : ·
Hog innocencius papa paranchola franchay
prouincialisnak · hog valamely fratereket
kevldene az tatarokhoz · az haznalatnak
okaert · melyet remel vala kevvetkevznij
papa ezbevl · Mykoron papanak parancho
latyah meg mondatot volna az prouincia
le capitulumban az fratereknek · es jme
anne sok fratereknek sokassaga ada evma
gat papanak parancholatyara keznek ·
hog chodalatos nagy syralm foglala meg
mynd az tellyes capitulumot · Nemelyek
syrnak vala azert nagy keserenseggel ·
hog keruen meg nyerhesseek ez fele enge
delmesseget · Nemelyek syratyak vala az
en il jgeen zerelmes baratyokert · kyk en
magokat attak vala il velhetetlen nagy
mvkakra es halalra · Nemelyek kedeg
syrnak vala evrevmekben · hog el mennij
aldomast nyertek vala · syrnak vala

Domonkos- kódex 321. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 161r.)

DomK. 321.

DomK 321/1–5.
in hunc modum: „Bone magister, aut carissimos illos fratres meos mihi dimittatis, aut mittatis me cum ipsis, quia et ego paratus sum cum eis ire ad mortem."

DomK 321/6–8:[651]
„Esmeeg vgÿ oluastatÿk ez zerzetnek kornykayaban[652] **ez regy atyaknak istenhez valo nagÿ zerelmekrevl"**

DomK 321/9[653]**–27.**
Mandavit dominus papa Innocentius priori provinciali Franciae, quod aliquos fratres mitteret ad Tartaros propter quaedam, quae sperabat de fructu viae illius.
Recitatum est mandatum illud in capitulo provinciali.[654] Et ecce, tot et tanti fratres se obtulerunt, quod fletus mirabilis illud capitulum occupavit nimium: aliis cum lacrimis petentibus huius oboedientiam, aliis flentibus pro tam caris et tam dilectis fratribus se ingerentibus ad labores inextimabiles et mortes frequentes. Flebant alii prae gaudio, quod habebant licentiam.

DomK. 322.

DomK. 322/1–27.
Flebant alii prae dolore, quia licentiam obtinere non poterant.
Frater Humbertus magister ordinis[655] circa principium officii sui mandavit fratribus ubique, quodsi qui voluntarii essent ad transfretandum ad barbaros et linguas barbaras propter nomen Domini[656] dilatandum, suum circa hoc animum intimarent eidem.
Quis digne valeat enarrare, quot et quanti fratres et quoque de remotis nationibus ad hoc non solum se gratis obtulerunt, sed per aspersionem sanguinis et beatam mortem filii Dei adiurarunt eundem, ut ipsos mittet sciens eos paratos ad mortem propter fidem et gloriam Salvatoris in gentilibus tolerandam

[651] „Esmég úgy olvastatik ez szerzetnek kornikájában ez régi atyáknak Istenhez való nagy szerelmekről." – Cím forrás nélkül; a kompilátor tagolhatta így a szöveget, ő utalhat a forrására.
[652] Antoninus *Chronicon* c. munkájára utalás – a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldásával.
[653] *DomK.* 321/6–323/5; forrás: *Antoninus Chronicon Pars* III. Titulus XXIII. c. X., p. 212d.
[654] A fordításban: „az provinciale capitulumban". – A magyar szerzetesi nyelvhasználatban a latin elnevezés lehetett a szokásos.
[655] Humbertus de Romanis (1200k.–1277); a magyar szöveg hozzátoldja: „ki vala Szent Damankos atyánk után ötöd szerzet mestere". – A betoldás mutatja, hogy a magyar szöveg szerzője megkülönböztetett figyelemet szentelt a 13. századi rendmesternek; saját tudása vagy más forrás alapján írhatta, hogy ötödikként volt a szerzet élén. Humbertus emlékezete a szigeti domonkosok körében több okból is élő lehetett. Az általa írt prológus (levél) vezeti be például Gerardus de Fracheto *Vitae fratrum* című gyűjteményét (vö. Deák 2005: 148; a szövegét l. Reichert 1896: 3–5.), amely a *DomK.*-nek is egyik forrása. Az 1254-ben Budán tartott általános rendi gyűlésen, generális káptalanon (*capitulum generale*) választották őt rendmesterré. Árpád-házi Szent Margit legrégibb latin nyelvű legendája, az ún. legenda vetus (LV 5. cap.), majd nyomában a magyar nyelvű Margit-legenda (MargL. 4) is megemlékezik arról, hogy budai tartózkodása idején előtte tett szerzetesi fogadalmat (*professio*) Margit, IV. Béla király lánya. Arra pedig, hogy Humbertus regulamagyarázatát a magyar domonkosok ismerték, a Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról (1521) elnevezésű domonkos kódex rövid idézete utal (l. Lázs 2016: 43, 175). Humbertusról l. még a *DomK.* 210. és 215. lapok jz.-ét.
[656] A magyar szöveg konkrétabban fejti ki: „Istenért és az keresztyén hitnek elszélesüléséért".

De fervore autem, quem Deus accendit in fratribus[657] circa translationem Beati Dominici non solum Bononiae, sed et per totam Italiam et fere ubique per ordinem, non solum in praedicationibus, sed crebris apertisque[658]

DomK. 323.

DomK. 323/1–5.
quae lingua enarrare, quis stilus sufficit exarare. Ideo totum Deo relinquimus, qui hoc plenius novit, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

DomK. 323/7[659]–27.
Anno ab incarnatione Domini MCCXXX praedicante magistro Conrado in Theutonia contra haereticos et ab ipsis feliciter martyrisato, haereticus quidam seductus a daemonibus fratrem quemdam praedicatorem sibi dilectum ad haeresim invitabat, quem cum videret omni modo[660] resistentem ait: „Si ipsum Christum et matrem eius et apostolos et sanctos mecum sentientes[661] ostendam, credes.[662]" Frater autem cogitans eum fantasia[663] deludi et deceptum esse ait: „Non immerito credam, si vere probaveris, quod promittis." Tunc haereticus gavisus

DomK. 324.

DomK. 324/1–27.
noctem statuit, qua compleret. Frater autem secreto et reverenter corpus Christi in pixide sub caputio ante pectus suum ponens porrexit devote orans Deum, ne illis[664] aliqua illusio praevaleret. Cum autem duxisset eum haereticus ad pedem vicini montis, viderunt subito palatium praeclare fulgentem et aromatibus redolentem, thronos etiam ex auro in circuitu positos. In quibus rex fulgore chorusco circumdatus dealbatorum multitudine, et iuxta eum regina pulcherrima residebat. Hoc ut vidit haereticus cadens in faciem adoravit. Frater vero accedens propius extraxit pixidem et obtulit reginae in solio residenti dicens: „Si caeli et terrae regina es, ecce filius tuus, adora ut Deum." Statim fantasia illa omnis evanuit. Et tantae tenebrae factae sunt, quod vix egredi potuerint. Haereticus igitur conversus est ad Christum

[657] A magyar fordítás kifejezőbb: „az fráterekнek szívében".
[658] Ti. *locis*.
[659] *DomK.* 323/7–326/6; forrás *Antoninus Chronicon* Pars III., Titulus XXIII., caput X., §1., p. 213b.
[660] A nürnbergi nyomtatványban sajtóhibával: *mode*.
[661] Kicsit nehézkes, de értelmileg helyes a *sentio* ige fordítása: „kik énvelem tartják az én hitemet" (tkp. 'akik velem egy véleményen /hiten vannak, velem tartanak').
[662] A magyar a jövő idejű igét kérdésként fordítja.
[663] A magyar fordítás a történetbe illően konkrétabb: „ördög".
[664] A *corpus*ra és a *pixis*re vonatkozó névmást a fordító a fráterre érti.

DomK. 325.

DomK. 325/1–6.
et una cum fratre dicto fratri Conrado priori provinciali Theutoniae narravit. Qui praedicta fratribus multoties[665] tacitis nominibus[666] personarum et loci enarravit.

DomK. 325/7–27.
Frater quidam Parisiensis in oratione et lacrimis quasi continuus studium et scholas et sermones dimiserat, totus devotioni intentus. Cui diabolus frequenter in figura Beatae Virginis apparens revelabat multa, et eius statum multum laudabat.[667] Cum autem fratri Petro Cremonensi[668] priori domus narra(vi)sset, iniunxit ei, quod si rediret, spueret in faciem eius, „quia si est," inquit, „Beata Virgo, humilis est et non indignabitur, sed excusatam habebit oboedientiam tuam. Si vero diabolus est,

DomK. 326.

DomK. 326/1–6.
superbus est et confusus recedet." Quod cum frater complevisset, indignatus diabolus ait: „Maledictus tu et qui te docuit ista." Et ex tunc aufugit numquam ei apparens.

DomK. 326/7[669]–27.
Vir religiosus et verax, frater Petrus de Sezaria, Gallicus[670], qui fuit prior et lector in ordine, conversionem cuiusdam Saraceni scripsit et retulit in haec verba: „Tempore" – inquit – „piissimi imperatoris Iohannis venerani[?][671] Constantinopolim cum fratribus aliis a domino papa missis pro sedanda, si fieri posset, modernorum contradictione Graecorum. Quo tempore venit illuc quidam Saracenorum monachus, paternarum suarum traditionum[672] vehementissimus aemulator. Virtutibus quidem politicis miro modo extrinsecus adornatus. Simplicissimo aspectu, vilissimo habitu, modesto incessu, sermone raro, sed virtutibus vacuus erat. Cum ergo

[665] A nyomtatványban *-ens* végződéssel.
[666] A nyomtatványban hibásan *nobis* olvasható.
[667] A magyar szöveg itt (*DomK.* 16–19) négy sornyi betoldásban fejti ki az ördög által dícsért állapot mibenlétét: „azaz hogy egyebekkel nem tanul, skólába nem megyen ... stb."
[668] A fordító itt is mechanikusan átveszi a latinból a városnév (Cremona) melléknévi alakját, majd abból képez a magyarban mellléknevet: „cremonensis beli".
[669] *DomK.* 326/7–331/18; forrása: *Antoninus Chronicon* Pars III. Titulus XXIII. Caput X. § 2., p. 213a-b.
[670] A *DomK.* értelmezése szerint: „cesarÿaÿ ... vala olasz." A fordító nem értette, kiről van szó. – Antoninus forrása itt Gerardus de Fracheto: Vitae fratrum c. munkája; ennek Reichert-féle kiadásában (1896: 218) a helynév azonosítása: Sézanne, Franciaország (vö. Katona 1906a: 117; vö. még Orbis Latinus *Cesana* alatt). Antoninus nürnbergi kiadásában a forrásához képest több szövegromlás van, ami helyenként a magyar fordításban is tükröződik (l. például a következő jz.-et).
[671] A fordításban: „venerani fráterek egyéb fráterekkel bocsáttatának pápától Konstantinápolyban" – Antoninus nürnbergi kiadásának szövege itt romlott, de a fordító előtt láthatóan ez a változat állt, amit igyekezett értelmesen visszaadni. A „venerani" romlott formát – Gerardusnál (vö. az előző jz.-t) „veneram" ('mentem') igealak – helynévnek tekintette, a „missis" (cum fratribus aliis) jelzőt „missi sunt" igealaknak. (A *Vitae fratrum* szövegére l. Reichert 1896: 218.) – A pápa (IX. Gergely) 1233-ban küldte az említett Petrus de Sezana frátert több fráterrel együtt I. János (Ioannes Brenensis, 1230–1237) konstantinápolyi latin társcsászárhoz (vö. Reichert i. h.).
[672] A *DomK.* „törvény"- nek fordítja, megtoldva értelmezéssel: „azaz az görög törvénynek".

DomK. 327.

DomK. 327/1–27.
colloquerentur in porta quaerens eos avertere et post se discipulos trahere. Ego[673] vocatus, adveni. Miratus sum; fateor, tantam in eo compositionem, quantam apud nos in nullo meo iudicio viderim unquam. Sed paulo post, cum blasphemasset Deum Iesum Christum dicens purum[674] hominem esse, exhorrui vehementius, et fidei gratiam meritumque plus solito sentiens in me ipso fratres compescui.[675] At indicto silentio interrogavi Saracenum, si in lege eorum esset scriptum, ut quisquam in potestate eorum contra Machometum diceret sine ulla misericordia decapitaretur. Respondit, quod sic. Et intuli[676]: »Et tu igitur a nobis decapitandus es? Vel Machometi lex

DomK. 328.

DomK. 328/1–27.
est iniusta, et hoc evidenter ostendo. Nam si ille, qui coram Saracenis Machometum blasphemaverit, (quem prophetam Dei summi asseritis, non tamen Deum) iuxta legem occiditur eodem modo et ille, qui coram Christianis blasphemaverit Christum, quem non tantum prophetam, sed et omnium Deum et dominum prophetarum confitemur, iusta lege immo iustiori occidetur ab eis. Legem igitur patere, quam ipsemet tuleris pro tuo Machometo.« At ille obmutuit. Tunc ego[677] subiunxi: »Noli timere, non morieris. Lex enim Machometi iusta non est. Verum tamen, quia Deum blasphemasti, non impunitus[678] evades.« Et cum hoc castellano imperatoris mandassem, misit continuo duos de suis, qui blasphemum duxerint ad carcerem. Ingressus igitur carcerem monachus ille die illa et sequenti non manducavit, neque bibit[679], sed sedit

DomK. 329.

DomK. 329/1–27.
super lapidem orans quasi immobilis, ut testati sunt nobis alii, qui in carcere vincti erant. Post haec cogitavi ego visitare illum, et cum socio, qui Graecum et Latinum sciebat, veni ad carcerem hora diei prima. Invenimus autem eum super lapidem illum sedentem. Sed cum vidit nos, surrexit et ait: »Audite, quaeso, sermones meos.« Et addidit: »priusquam veneritis, obdormivi super lapidem istum et videbatur mihi videre abbatem meum, partem panis taeterrimi afferentem mihi; deinde vos supervenire panemque unum integrum et splendidum afferentes mihi, et invitare me ad esum illius.« Statimque ego, frater Petrus panem unum integrum (quem ignorante socio meo mecum detuleram) obtuli, et pauperi et famelico dedi dicens: »Ecce veram fecit Dominus visionem tuam. Accipe

[673] A hosszabb elbeszélésbe a magyar szöveg többször betold a szereplők azonosítását jelző kifejezéseket; itt idézőmondatot: „úgy mond ez felyül megmondott fráter Péter és prior: Én odahívatván…".
[674] A fordító mechanikusan jelzővel adta vissza a határozói értékű jelzőt: „megkáromlotta volna uronk Jézust Krisztust mondván őtet lenni csak *tiszta* embernek" (helyesen: 'pusztán embernek'). Nem vette észre, hogy a mondat így értelmetlen, ami gyors, gépies fordításra utal.
[675] A magyar „vesztegletém (az frátereket)" jelentése: 'elhallgattat' (vö. NySz.); l. még a következő mondat *silentium* szavának 'vesztegség' fordítását.
[676] „És én, fráter Péter" (vö. a fentebbi jz.-et).
[677] „Tahát én, fráter Péter mondék" (a betoldásra vö. a *DomK.* 329. lap forrását, illetve a fentebbi jz.-ket).
[678] A magyar fordítás erőteljesebb: „gyötrelem nélkül", vö. a latin *impunitus* 'büntetlen(ül)'.
[679] A nürnbergi nyomtatvány *bibet* alakját javítottuk.

DomK. 330.

DomK. 330/1–27.
panem hunc et manduca!« Qui cum accepisset, aio ad eum: »Interpretationem quoque visionis veraciter tibi ostendam. Partem panis taeterrimi et foedi, quam vidisti, quo canes pasci solent ac porci, certissime noveris esse Machometi doctrinam, quam faucibus avidis devorant homines[680] ferini et foedi, et irracionabiliter contra veritatem latrantes exterius tantummodo delectati, sed corde vacui et inanes, propter quod et partem illius panis vidisti in manu tui abbatis, qui tibi hanc doctrinam miseram propinavit. Porro panis unus et integer et splendidus Dominus Iesus Christus est, qui suos pascit et reficit scientia et doctrina. Panis, inquit, qui de caelo descendit. Hic est panis supersubstantialis[681] splendor gloriae et figura substantiae Dei, qui sumitur totus a singulis, et integer semper manet, quem tu heri blasphemasti, quem

DomK. 331.

DomK. 331/1–18.
tamen adorandum et credendum offerimus tibi.« Discessimus ergo his dictis. Post non multum de nostro mandato de carcere dimissus venit ad fratres minores, qui remiserunt eum ad nos. Et doctus diligenter a fratribus per XL dies in horto domus nostrae in quadam veteri Graecorum ecclesia solus commorans, cibo parvissimo sustentatus, Symbolum fidei[682] et didicit orationem Dominicam[683]. Et ex toto corde ad Dominum conversus die conversionis Beati Pauli baptisatus est, et Paulus vocatus, quem multo tempore vidimus Domino devote et humiliter servientem, per omnia benedictus[684], amen.”

DomK. 331/19[685]–25.
Cum fratres minores de Albia diu laborassent ad quaerendam aquam nec invenirent, superveniens frater Mauricius de conventu Tholosano missus ad praedicandum, Alemannus[686] natione, nobilis genere, corde humilis, habitu vilis, verus paupertatis amator, et contra haereticos fervens et efficax praedicator, qui fratrum laboribus compatiens,

DomK. 332.

DomK. 332/1–7.
Deum invocans ostendit eis locum dicens: „Hic in nomine domini nostri Iesu Christi fodite et invenietis.” Statimque ibi foderunt puteum, qui usque hodie manat aquam praebens abundantem et sanam.

[680] A fordításba magyarázatként beszúrva: „azaz az pogányok”.
[681] A fordításban: „természet felett való kinyér”.
[682] A magyarban a szokásos, egyszerűbb megnevezéssel: „az credót” (’Hiszekegyet’).
[683] A magyar fordításban a szokott nevén: „pater nostert” (’Miatyánkot’).
[684] A befejező formula Antoninus nürnbergi szövegkiadásában rövidítve van: „[qui sit] per omnia [saecula (saeculorum)] benedictus”; a magyar fordításban teljes: „ki legyen áldott mindenek miá örökkül örökké”.
[685] *DomK.* 331/19–338/1 = *Antoninus Chronicon* Pars III., Titulus XXIII., caput X., §3., p. 213c.
[686] A nürnbergi nyomtatvány rövidítése *alumnus*-nak olvasható, értelemszerűen az *alemannus* szó értendő oda (vö. a magyar szövegben: „nemzetséggel német”).

DomK. 332/7–9.[687]
„Esmeeg vgÿ oluastatÿk zent damancos atÿank fraterÿnek kornÿkayokban · hog…"

DomK. 332/9[688]**–27.**
Frater Gualterus quondam prior et lector[689] in Argentina[690] Theutoniae, humilis, devotus, misericors, postquam capitulum tenuerat sororibus de Columbaria,[691] quaedam officia diversis sororibus iniungebat. Tunc soror curiae grandis, quae febribus vexabatur, ait illi: „Et mihi, pater, quid officium datis?" Respondit: „Febres tuae pro officio tibi sint." Illa ergo medicinalibus uti amplius noluit, dicens, quod officium sibi iniunctum teneret, donec ab eodem, qui iniunxerat illud, absolveretur. Nec credebat, quod interim medicina aliquid prodesset. Peractis igitur sex vel septem septimanis secundum ordinationem prior praedictus

DomK. 333.

DomK. 333/1–6.
ad locum rediens, sororis illius devotione audita et eius misertus, dixit coram multis: „Ego in nomine Christi ab officio istarum febrium te absolvo." Quae se humiliter prostravit ad terram et ex tunc plenissime est sanata.

DomK. 333/8–27.
Cum quidam frater Wilhelmus Theutoniae valde religiosus et magnus animarum zelator semel praedicans et quidam de turba praedicationem suis clamoribus perturbaret, ne eum frater corrigere posset, dixit ei omnibus audientibus: „Scito pro certo, quod hoc non transibis impune." Qui egressus de loco contumaciter mox amens efficitur et ab amicis ne alios laedere possit, ligatur. Decem igitur septimanis peractis dictus frater ad eundem locum revertitur cum fratre Theophilo, qui cum eo fuerat prius. Rogatus ergo ab amicis insani hominis iniuriam oblivisci, et Dominum pro ipso precari. Fusa oratione supra ipsum amentem eum Dominus restituit pristinae sanitati. Idem frater Wilhelmus

DomK. 334.

DomK. 334/1–27.
sororem quandam tercianis febribus laborantem orando restituit sanitati dicens: „Vade, et age gratias Christo!"
Una domina castri cuiusdam filium morbum caducum habentem a multo tempore adduxit eum ad fratrem Henricum, seniorem Theutonicum rogans, ut pro eo Dominum precaretur. Qui victus instantia dominae oratione facta coram omnibus et filio manu imposita perfectam ei continuo impetravit sanitatem. Idem frater Henricus hospitatus

[687] A magyar szövegben szerkesztői betoldás vezet át a következő történetbe, ismét hivatkozva az aktuális forrásra, *Antoninus Chronicon*jára: „Esmég úgy olvastatik Szent Damankos atyánk fráterinek kornikájokban ('krónikájukban'), hogy…"
[688] Folytatódik a *DomK.* 331/19. soránál megkezdett forrás.
[689] A *lector* elnevezésére a latin terminus van többségben, az lehetett a szokásosabb, magyarra fordítva („olvasó") csak egyszer fordul elő (l. összefoglalóan a 263/17- sor jz.-ében).
[690] Német nevén Strassburg; ma Strasbourg (Franciaország).
[691] Colmar (Franciaország).

apud quandam matronam relictam cuiusdam militis eius filium morti proximum oratione sua et socii, quem secum compulit ad orandum, de morte revocavit ad vitam.
Duo fratres Hispani missi ad praedicandum venerunt ad Mandricum[692] ad sorores, quibus Beatus Dominicus dedit habitum sanctae religionis. Cum ergo alter eorum in quadam domuncula de verbi Domini proponendo sororibus cogitaret, gallus quidam sui cantus frequentia fratrum animum perturbat. Et licet

DomK. 335.

DomK. 335/1–27.
frater gallum importune fugasset pluries, nihilominus rediens suis eum cantibus taediabat.[693] Frater igitur motus arrepto fuste gallum percussit, qui interiit statim. Quod cum idem frater vidisset, considerans levitatem suam et damnum sororum dolens de eo, quod fecerat, accepit mortuum gallum in manibus et ait: „Domine Iesu Christe, resuscita illum tu, qui eum fecisti et omnia potes et per gratiam tuam ego cavebo de cetero ab huius levitate." Statim gallus de manibus avolavit in terram et excussis alis cantavit, non tamen importune, sicut prius. Haec frater Egidius Hispanus scripsit magistro, quae ab ipso fratre, cui acciderat hoc, audivit, cui tantam fidem sibi adhibuit, eo quod esset frater verax et bonus.
Capellanus quidam Hispanus cum de uno oculo penitus nil videret, fidem habuit, quod si frater Laurentius praedicator manus super eius oculum

DomK. 336.

DomK. 336/1–27.
poneret, sanaretur. Rogatus ergo frater oculum tetigit, et statim visum ille recuperavit.
Idem frater Laurentius cuidam iuveni, qui rogatus ab eo nolebat parcere cuidam inimico, dixit: „Scio, quod impediris a daemone, quem portas." Quo dicente vir sanctus recessit. Et ecce, infra triduum est a daemone acceptus corporaliter et miserabiliter vexatus. Veniens ergo ad fratrem Laurentium et humiliter ei oboediens perfecte curatus est.
Fuit in conventu Papiensi[694] frater Ismaraldus, vir religiosus et fervens et gratiosus admodum praedicator, per quem Deus multos convertit et miracula multa fecit per testes fide dignos probata. Inter quae claudi quinque gressus, surdi quattuor auditum, muti duo loquelam, caeci tres visum, tres manus usum ad tactum eius et invocationem nominis Iesu Christi plene recuperaverunt. Verum quendam Papiensem, qui iam ab omnibus dicebatur defunctus,

[692] A fordítás egyezik a nürnbergi nyomtatványban álló formával, csak a végződése magyaros: „(jutának) Mandricomba". – Antoninus forrása itt is Gerardus de Fracheto Vitae fratrum című gyűjteménye (Katona 1906a: 117), ahol a helynév *ad Matritum* alakban áll (Reichert 1896: 224), ez Madrid (Spanyolország) egyik latin névváltozata (vö. Orbis Latinus: *Madritum* alatt; „Mandricum" névváltozat azonban nem ismert, Antoninusnál torzult forma lehet).
[693] „Az kakas ... az ő éneklésével az frátert meguntatja vala" – a lat. *taedio; taedium* korabeli magyar fordításához l. a 174. lap jegyzetét.
[694] Pavia (Olaszország, Lombardia régió) – a magyar szövegben: „papiai (konventben)"

316.

sok chodakkal fenlet · : — Mykoron kedeg
az predicator zerzet zent damancos atyank
tul eretnekseg ellen es tevelysegek ellen zerez
tetevt volna lelek zerent tolosaban · Es az
fraterek az tartomanyokban olyma negy
ven eztendeyg vyaskottanak volna az eret
neksegek ellen · es az kemen fenedelmek ellen
kyk ezeket oltalmazyak vala · vyaskodnak
vala kedeg az fraterek · ehsegben · es zome
sagban · es mezeytelensegben · es nagy sok
nyomorusagogban

A M. N. MUZEUM KÖNYV-TÁRÁBÓL

Domonkos- kódex 338. (OSZK Kézirattár, MNy 6., fol. 169v.)

DomK. 337.

DomK. 337/1–27.
facto signo crucis cum invocatione nominis Christi supra eum multis praesentibus suscitavit. Sex iuvenes in Pado flumine[695] periclitatos invocatus mirabiliter liberavit. Cum quaedam paralytica comedisset de reliquiis mensae eius, curata est. Hydropicus osculatus est, et illico detumuit. Paraliticum, qui per xiiii annos iacuerat, sanitati Christo invocato restituit.
Frater quidam conversus valde spiritualis vidit in visione (ut sibi visum est), quod clerus et populus Papiensis veniebat ad domum fratrum praedicatorum, postulantes sibi unum fratrem in patrem donari. Quod cum supprior ipsi fratri Isynardo tunc priori narrasset, providens ipse prior suum finem adesse. Statim cecidit ad pedes supprioris et ipsi generaliter est confessus et post paucos dies feliciter decessit. Fuit autem virgo et carne et corpore. Claruit etiam post mortem

DomK. 338.

DomK. 338/1–11.
multis miraculis, quae infra ponemus. Cum[696] autem Ordo Praedicatorum a Beato Dominico contra haereses et errores spiritualiter fuit institutus Tholosae, et fere XL annis fratres de partibus illis[697] in fame et siti, frigore et nuditate et in tribulationibus multis certaverunt contra illas et contra tyrannos, qui haereticos defendebant.

[695] A fordító a szokásos módján a ragozott alakot veszi alapformának: „Padónak folyóvizében”. – Pó folyó (Olaszország) (l. Orbis Latinus: *Padus fluvius* alatt).
[696] A 4. § fordítása kezdődik el, de az első mondatnál a magyar szöveg megszakad, a kódex befejezetlenül véget ér.
[697] Itt a *tartomány* szót használta a fordító („az tartományokban”), amelyet a szöveg folyamán került, s a rendtartományokról általában *ország*ként szólt.

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

Az MTA programsorozata

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

DEBRECENI TERÜLETI BIZOTTSÁGÁNAK KLASSZIKA-FILOLÓGIAI MUNKABIZOTTSÁGA

TISZTELETTEL MEGHÍVJA A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE JEGYÉBEN

Szent Domonkos élete és rendjének kezdetei.

A *Domonkos-kódex (1517)* latin forrásai – kutatási alapok egy magyar szövegemlékhez című tudományos ülésre.

Időpont: 2021. november 25. (csütörtök) 15. 00 óra

Helyszín: DEBRECENI EGYETEM,

4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

Főépület, IV. em. 406. terem

Az ülésen bemutatásra kerül a Szent Domonkos életéről és rendjének kezdeti szakaszáról szóló magyar nyelvű *Domonkos-kódex* latin forrásainak szövege, amelyet Munkacsoportunk a világhálón – open access – is elérhetővé tett

Szent Domonkos halálának és a magyar domonkos rendtartomány megalakulásának 800. évfordulója tiszteletére.

FOTÓÖSSZEÁLLÍTÁS
A 2021. ÉVI MUNKAKÖZI MINIKONFERENCIÁRÓL

(Debrecen, 2021. november 25.)

1. kép
Kostecki Andrzej OP tartományi vikárius köszöntője

2. kép
M. Nagy Ilona, a munkacsoport vezetőjének előadása

3. kép
N. Horváth Margit előadása

4. kép
Kiss Sebestyén előadása

5. kép
Borbás László előadása

6. kép
Havasné Deák Gyöngyi előadása

7. kép
Gesztelyi Tamás zárszava

8. kép
Ünnepi szentmise a debreceni domonkos rendi Szent László-plébániatemplomban

LATIN SOURCE TEXTS OF THE *DOMONKOS CODEX* (1517)

(Appendix to Volume 9 of the Old Hungarian Codices)

The vernacular *Domonkos codex (DomK.)*, which describes the life of Saint Dominic and the beginnings of his order, was compiled from several Latin sources by its unknown author, probably a Dominican monk. The codex, which was copied by sister Lea Ráskay, the most famous Hungarian codex copyist, in 1517 at the Dominican Convent on what today is Margaret Island in the Danube in Budapest, has survived in a single copy (kept in the National Széchényi Library, Budapest).

Most of the Latin sources of the *DomK.* had already been discovered by Lajos Katona (1903; 1906a). He identified as main sources *Antoninus' Chronicon* and *Gerardus de Fracheto's Vitae (Vitas) fratrum*, and to a lesser extent *the legends of Saint Dominic* written *by Petrus Calus* (*Calo* in Italian) and *Theodoricus de Apoldia (Dietrich von Apolda)*. However, despite the similarity in content, the texts of the latter two authors differ from the Hungarian translation, therefore the research did not consider them to be direct sources. Furthermore, the origin of some minor details in the codex remained unknown.

The critical edition of the Hungarian text *(Domonkos-kódex, 1517)* published in 1990 in Volume 9 of the series „Old Hungarian Codices" gives in the Introduction the corresponding page numbers in the editions of the Latin sources identified previously, but does not include the source texts themselves. This edition is supplemented by the present publication, which presents previously discovered Latin source texts – with normalized spelling – and also identifies new sources.

The novelty of this publication is primarily that the authors have managed to establish the direct source of the details previously attributed to Petrus Calo and Dietrich von Apolda. Those details come from the Dominican Breviary published in Venice *(Breviarium Fratrum Praedicatorum, Andreas Torresanus, Venetia)* in 1494 (or shortly after). The direct source was revealed by a small variant (*prepositi ... filius*, cf. DomK. 172/22–25) published by Simon Tugwell OP (1997: 140–141) in the apparatus criticus of the text edition of Petrus Calo's work. This variant occurs only in that breviary in an extract from Petrus Calo's text, and the translation in the *DomK.* agreed with it. This could also prove that the Hungarian translation of the *DomK.* could not have been made before 1494. In addition, we identified a new source, a passage from Hugo a Sancto Caro's Bible commentary (from the *Postilla super librum Sapientiae*), which had remained unnoticed in previous research, and we also

corrected the sources of some other minor details. After that, the source of only one short episode (cf. *DomK.* 248/17–249/6) is unknown.

The Introduction to this publication describes previous research and new results of source research. It presents in tables the passages that previous research attributed to Petrus Calo (Table 1), Dietrich von Apolda (Table 2) and Gerardus de Fracheto (Table 3), but which come directly from the 1494 breviary. A subsequent table (Table 4) presents previously unidentified, now partially identified text passages. In addition, the biblical and liturgical quotations (partly reminiscences) occurring in *DomK.* in Hungarian are summarized for the first time (Tables 5a and 5b). In the notes to the sources, we refer to the most important historical facts of the Order, and especially to the specifics of the Hungarian translation; the parts of the source text that were omitted from the translation are written in gray letters. Our volume includes a facsimile of some pages of the *DomK.* in Lea Ráskay's beautiful handwriting as well as some details of the Breviary in question.

Parallel to the texts of the Latin sources published here, their Hungarian equivalents can be read in the *DomK.* via the internet. In the digital version of our volume, clicking on the page number of the codex (e. g. **DomK. 3.**) opens the digitized version of the original manuscript, and clicking on the page and line numbers (e. g. **DomK. 3/1-23.**) opens the corresponding part of the critical edition. Digital versions are also available directly on the internet.

Access to the digitized version of the original manuscript:

https://mek.oszk.hu/12800/12899/

Access to the text edition published with the facsimile:

https://mek.oszk.hu/05100/05162/

The beginnings of the present work date back to a seminar on medieval Latin held at the University of Debrecen, where students majoring in Latin transcribed certain details from the sources of the *DomK.* This publication, in its current form, was prepared by the members of the working group in classical philology operating within the Debrecen branch of the Hungarian Academy of Sciences (MTA DAB) – all teachers of Latin – on a voluntary basis, and was offered in honour of the Dominican „Jubilee Year" (2021). The working group reported on the results of the research at a mini-conference in the same year (see Photos pp. 165–168). The work was led by Ilona M. Nagy (University of Debrecen) in collaboration with Balázs Czigány Zágorhidi (Collection of the History of the Dominican Order, Vasvár), and is published as Volume 6 of the series „History of the Dominican Order in Hungary".